

అభిప్రాయము

ఈ “సంగీతలక్షణగ్రంథము” ను కుతూహలముతో చదివితిని. గత పది, పండ్రెండు సంవత్సరములలో యీ గ్రంథమున గలన్ని సంగీత లక్షణవిషయములతో యొకే తెలుగుగ్రంథమేదీయును వెలువడియుండ లేదని నాయభిప్రాయము. ఇందుగల విషయములన్నియు పలుగ్రంథముల పరిశీలించినపిమ్మట వ్రాయబడినట్లు గన్పడుచున్నది. మరియు కేవలముగ లక్షణవిషయములు మాత్రమేగాక కొంత ప్రాథమిక లక్ష్యసంగీతమును, వాగ్గేయకారక జీవితచరిత్రలున్నకూడ యుండుట చాలహర్షించవలసివచ్చి. శవర్ణమెంటు టెక్నికల్ సంగీతపరీక్షలకు, విశ్వవిద్యాలయ సంగీతపరీక్షలకుకూడ హాజరగు విద్యార్థులకు స్వీగ్రంథమేం తయో సహాయకారికాగలదని నిస్సందేహముగ చెప్పవచ్చును. ఇట్టి చక్కనిగ్రంథమును ప్రచురించినందుకు గ్రంథకర్తను, ప్రచురణకర్తలను నేను హృదయపూర్వకముగ అభినందించుచున్నాను.

అచిరకాలములో స్వీగ్రంథము సంగీతాభివృద్ధికి యాదరణ ప్రోత్సహములబొంది, కొద్దిపాటైన సవరణలతో నింకను యత్యధిక విషయసంపత్తితో, ద్వితీయ, తృతీయ ముద్రణల చెందునని ఆశించుచున్నాను.

ది 8—5—48 }
విజయనగరము

సంగీత కళానిధి, సంగీత రత్నాకర,
గాంధర్వ విద్యాభివృద్ధి, గానకళావికాసక,
ద్వారం వేంకటస్వామి నాథుడు,
ప్రిన్సిపాల్, విజయనగరం మహారాజావారి
సంగీతకళాశాల-విజయనగరం.

శ్రీ గురుభ్యో నమః

శ్రీ మహాగణాధిపతయేనమః

సంగీత లక్షణ గ్రంథము.

ప్రస్తుతము సంగీతము ప్రహచములో రె యవిధములుగనున్నది.

1. Melodical విశ్వర సమ్మేళన రంజకమైన సంగీతము.
2. Harmonic బహుస్వర సమ్మేళన రంజకమైన సంగీతము.

మొదటివిధము ప్రాప్య విశములలోను రెండవవిధము జ్యోతిషా
గోను, యూరోపియను లెక్కడనన్న అదేశములోనును అభ్యాసే
ములోనున్నది.

హర్మోనికల్ సంగీతము అంగు ద్వార సరసవిధముగల ధ్వనుల
సన్నిధి చేర్చి యొకేసారి కడుటయే. ఈ మాదిరిగా పాశ్చాత్యుల
యభిచి వృద్ధి నొందిన బడినది. ఈ సంగీతము మాధుశతాబ్దముల
నుండి మాత్రమే యవలులోనున్నది.

ఇకను మొదటివిధమైన విశ్వర సమ్మేళన సంగీతము మన
హిందూదేశములో అనాదినుండియు నున్నది. మఱియు హర్మోనికల్
సంగీతపు పద్ధతి వీరికి తెలిసియేయున్నను దాని నందు వీరికి అభిరుచి
కలుగలేదు. విశ్వర సమ్మేళన సంగీతమందే ఎక్కువ అభిరుచి
వారికినీలికి దానినే యభివృద్ధికి దెచ్చిరి. ఇందుకు తారాగణము మన
రాగపద్ధతియే. ఈ రాగపద్ధతిగల హిందూసంగీతము నేడు అమూల్యమై
సాటిలేనిదై వెలయుచున్నది. మఱియు ఈ సంగీతము 2.5 వ్యక్తి
చేతనే పాడబడి సకలమైన వారిని గంజిల జేయుచున్నది. 2.5 వ్యక్తి
యొక్క బుద్ధి చాతుర్యమును అసమాన పాండిత్యమును వ్యక్తికరము
నడయుచున్నది. ఈ స్వర మాధుర్య సంగీతము దశవిధ గమకములతో
నుండి ప్రాచ్యదేశ సంగీతమై బహుస్వర సమ్మేళనముతో గూడి

రంజకమై వెలయుచున్న పాశ్చాత్య సంగీతమును మించుచున్నది. ప్రాచ్య సంగీతము ఏకస్వర ప్రయోగముచే నెంతవరకు రంజింపజేయునగునో అంతవరకు వ్యక్తికరింపబడి సుప్రసిద్ధతను గాంచియున్నది. శుద్ధమైన స్వర మాధుర్యము ప్రాచ్యసంగీతమందే కలదు. పాశ్చాత్య సంగీతమందు బహుస్వర మాధుర్యమే మాధుర్యమని భావన. ఏకస్వర సమ్మేళన మాధుర్యమే రంజకమైనదని ప్రాచ్యసంగీతమందలి భావన.

ఇప్పటి గాన పద్ధతులలో రెండే గొప్పవి. అవి ఒకటిహిందూ జేశపు సంగీతము, రెండు యూరోపియను సంగీతము. మొదటిది ఏక స్వర సమ్మేళన మాధుర్య పరిపూర్ణత్వమును రెండవది బహుస్వర సమ్మేళన మాధుర్య పరిపూర్ణతను గలిగి రెండురకములుగా స్పష్టికృతమైన గాన భావములమీద నేర్పడియున్నవి. రెండునుగొప్ప పద్ధతులే. మనుజుని బుద్ధి చాతుర్యము రెంటియందును పరిపూర్ణతను గాంచి యున్నది. ఈ రెంటియందును రచయితల ఉద్దేశ్యములు సమానమే కాని ఆయుద్దేశ్యముల నెరవేర్చుటకు వేరుమార్గముల ననుసరించిరి. హిందూ సంగీతమునకు జీవనాధారమైన రాగపద్ధతి హిందూ సంగీత రచయితలకున్న యూరోపియను సంగీతములోని బహుస్వర సమ్మేళన పద్ధతి. యూరోపియను సంగీత రచయితలకున్న ఒకే ఓధమైన పనిని నెరవేర్చినవి. యూరోపియను సంగీతశాస్త్రము బహుళముగాక సులభమై ఏకశైలిగలదై యున్నది. హిందూ సంగీతశాస్త్రము బహుళమై సంకులమై యున్నది. ప్రాచ్య సంగీతములలో కెల్ల హిందూ సంగీతమే ప్రాధాన్యమును వహించి మిక్కిలి రంజకమును, గొప్పయభివృద్ధిని గాంచియున్నది.

హిందూ సంగీతము బహుపురాతనమైనది. దీనికి సంబంధించిన శాస్త్రగ్రంథములు క్రీస్తుశక ప్రారంభమునుండి యున్నట్లు కానివియు ఉన్నవి. ఒకప్పుడు ఆరేతు హిమాచల పర్వతము, హిందూజేశ మునకు ఒకేవిధమున నములుతో నుండెడిది. కాని మనులల కాలము

నుండియు హిందూదేశ సంగీతము రెంటికింద విభజింపబడి ఉత్తర హిందూస్థానమందలి సంగీతము హిందూస్థానీ సంగీతమనియు దక్షిణ హిందూస్థానమందలి సంగీతము కర్నాటక సంగీతమనియు వ్యవహరింపబడుచున్నవి. ఈ రెంటిని శాస్త్రము ఒకటే. స్వరములు ఒకటే. అయినను రాగములు పాడుటలో శృతులు ఒక విధమైన మార్పుకలిగి రెండును ఒకదానినుండి యొకటి భేదించుచున్నవి. ఈ కారణముచేతనే 1. హిందూస్థానీ సంగీతము, 2. కర్నాటక సంగీతము అని వేరుగా వ్యవహరింప బడుచున్నవి.

సంగీతము అననేమి ?

చాలమంది పూర్వాచార్యులు గాత్రపాట - జగ్రతపాట - నాట్యము - ఈ మూడింటి కలయికయే సంగీతమని యభిప్రాయపడిరి. (గీత, వాద్య, నృత్యముల చేరిక సంగీతము)

కాని యిటీవల కొందరు జగ్రత, గాత్ర పాటలే సంగీతమని యభిప్రాయపడుచున్నారు. మరియు స్వర, రాగ తాళములచేరికయు సంగీతమనుచున్నారు.

సంగీతము రెండురకములు.

1. మార్గసంగీతము. 2. దేశ్యసంగీతము.

1. మార్గసంగీతము దేవతలచే దేవలోకమున పాడబడునది. ఇది భూలోకమున లేదు.
2. భూలోకములో ఆయాదేశములలో హిందూలలోనున్న గీత, వాద్య, నృత్యములే దేశ్యసంగీతము.

సంగీత మాహాత్మ్యము.

సకల విద్యలకధిపతులైన పార్వతీపరమేశ్వరులు సులభముగా గానముచే స్తుతించుటవలన సులభముగా సంప్రీతి నొందుచున్నారని చెప్పబడినది. ఏమానవుడు అచంచలమైన భక్తితో గానముచే పార్వతీ

పరమేశ్వరుల స్తుతిచునో ఆమాంపుష ప్రయాసలేకయే మోక్షమును బొందునని చెప్పబడుచున్నది. సంగీతజ్ఞులము వలన మనుషుడు పురుషార్థముల బహుళము గలుచున్నాడు.

నాదము.

సంగీతమునకు నాదము ప్రధానము. నాదము అనగా స్వనియని అంధరకు తెలిసినదే కాని నా అనగా ప్రాణమనియు 'ద' అనగా అగ్నియనియు ఈ ప్రాణాగుల సంయోగమే నాదమనియు చెప్పబడుచున్నది. ఇట్టి నాదము రెండువిధములు.

1. అనాహతనాదము.

2. ఆహతనాదము.

1. అనాహతనాదము వెలువడునదిగాక గుహ్యమై గురుముఖముఖమున బెలియదగినదై, ఘృక్తిప్రసరించై మునులచే నుపాసి పబడుచున్నది.

2. ఆహతనాదము రంజకమై గానోత్పత్తికార్యమై శృతి, స్వర గ్రామ, మూర్చనాధుల ద్వారా మూలాధారమునుండి బయలుదేరి, స్వాధిష్ఠాన, ముఖ్యధార, అనాహతచక్రమువివాటి విశుద్ధముచేరి ముఖమునుండి వెలువడుచున్నది. ఇట్టి నాదస్వరూపమే ఆనందస్వరూపమై 'ఆనందో బ్రహ్మ'యని చెప్పబడుచున్నది. కాబట్టి యట్టి నాదోపాసన నెవడు చేయునో వాడును సులభముగ ముక్తి బొందగలుగుచున్నాడు.

నాద భేదము.

నాదము త్రివిధముగా వ్యవహరింపబడుచున్నది.

1. మంద్రము, తిష్యము, తుల్యము.

హృదయస్థానముచేరి మేరద్రవ్య, కంఠముచేరి ఘృధ్యము

శిశిస్థానచేరి తారము అగుచున్నది. ఈ నాదము 32 భేదములగలిగి శృతులై గోచరున్నది.

ధ్వనులలోనివేగాని భిన్నమైనవికావు. ధ్వనియొక్కటే వేరుమాత్రము వేరు. అవియెవ్వయినః—

1. చతుశ్రుతిరిషభమునకు - శుద్ధగాంధారమనియు
2. సాధారణగాంధారమునకు - మట్పుతిరిషభమనియు
3. చతుశ్రుతిధైవతమునకు - శుద్ధనిషాదమనియు
4. కైశికినిషాదమునకు — మట్పుతిధైవతమనియు

వేరు నామములుగలవు.

* ఇందుకు కారణము కొన్ని రాగములలో ఆయాస్వరములు వాచకలోనుండుటయే 72 మేళకర్తరాగముల పట్టికయందు జూడ గును ఇట్టిస్వరభేదములు యూరోపియనుసంగీతమందును గాన గును.

స్వరవిభాగము

స్వరములు రెండురకములుగా విభజింపబడినవి.

1. ప్రకృతి స్వరములు.
2. వికృతి స్వరములు

1. మడ్జము 2. శుద్ధరిషభము 3. శుద్ధగాంధారము 4. శుద్ధమధ్యమము 5. పంచమము 6. శుద్ధధైవతము 7. శుద్ధనిషాదము ఈసప్తస్వరములు ప్రకృతిస్వరములనియు, 1. చతుశ్రుతిరిషభము 2. మట్పుతిరిషభము 3. సాధారణగాంధారము 4. అంతరగాంధారము 5. ప్రతిమధ్యమము 6. చతుశ్రుతిధైవతము 7. మట్పుతిధైవతము 8. కైశికినిషాదము 9. కాళినిషాదము యీ లొన్నిది స్వరములు వికృతిస్వరములనియు పూర్వీకులయభిప్రాయము. కాని యిటీవలవిద్వాంసులు వస్త్రములైతే మరియొకధ్వనికి తాళిచ్చునో అట్టిశుద్ధస్వరములైన 1. మడ్జము 2. పంచమముమాత్రమే ప్రకృతి స్వరములనియు, తీవ్రశక్తిగలవియులకు తావిచ్చిన 'రి, గ, మ, ధని' స్వరములు వికృతి స్వరములనియు అభిప్రాయపడుచున్నారు.

సంగీతమును వ్రాయు పద్ధతి. (Notation)

ఈ భావము అక్షరము లెక్కింపఁగలము అలాగుననే సంగీత మనుభావము నక్షరములలో వ్రాతయొనర్చుము. ఈ వ్రాతను కరటితో చూచినచో తమాత్రమున కేకపాటను పాఠవిధముతయు బోధపడును. సంగీతమును వ్రాసిగోచరము చేయు విధమును క్రింద వివరింపఁబడును.

సంగీతమును వ్రాయు పద్ధతిలో రెండు ముఖ్యవిధములు.

1. ప్రియోఫోన్ యెన్ - ఇదియు రోషియనునవిగానును వ్రాయు

పద్ధతి.

2. సరి. మ. నో. షే. పన్ - ఇది హిందు దేశపు సంగీతమును

వ్రాయు పద్ధతి.

మొదటి పద్ధతిలో సంగీతము ఐదు సమాన రేఖలలో వాయబడుటచే స్వరముల యుత్పత్తి హెచ్చుతగ్గులు సుభముగా గ్రహ్యమగును. గ్రాఫ్ కాగితమునూదో గ్రాఫ్ సముదాహరణ హెచ్చుతగ్గులెల్లు తెలియుచో ఆరీతిగానే యి. పద్ధతి బోధపడును.

రెండవదియైన మసహిందూ దేశపు పద్ధతిలో సంగీతము సరిగమ లలో శీఘ్రమైన సంగీతవలె వ్రాయబడుచున్నను ప్రతియక్షరమును సరిగా గమనించి చూచిన హెచ్చుతగ్గులవయము బోధపడుచున్నది. ఇందుకు కారణము అందు వాడబడుచున్న గుర్తులే.

ఈ రెండు పద్ధతులలో మొదటి పద్ధతికూడ గలఁదగు. దీనికి నూర్లు మొదటిలో నో. షే. పన్. అనిపేరు. అనగా సరియలలో వ్రాయు పద్ధతి. 1 2 3 4 5 6 7. ఈ యేడు సంఖ్యలు సాపద్ధతిలో మరొకన్ని గుర్తులతో వాడుచున్నారని యి. పద్ధతి అంతగా వాడుకలో లేదు.

సరిగమ విశిష్టత.

ఈ ప్రాతపద్ధతియందు శ్రావ్యము గాను బుద్ధియు 1. పాట రొక్కము స్వరము శ్రీ. పాటయొక్క రొక్కము అని రెండవగా వివిధముల కగును. పాటయొక్క స్వరము మూడు ప్రభుత్వాదులను వివరించును.

1. దాని కాలపరిమితి 2. దాని స్థాయి 3. దానియొక్క రకము.

1. కాలపరిమితి:—('Unit-time) సరిగమపధని యని స్పష్ట స్వరములు ప్రాస్వాక్షరములుగా వ్రాయబడిన యెడల ఒక్కొక్క స్వరము ఒక అక్షరకాలము యొక్క పరిమాణమును గలిగియున్నది.

అక్షర కాలమునగా ఒక అక్షరమును పలుకుట కెంతకాలము పట్టునో దానికే అక్షరకాలమనిపేరు.

సాగీమాపాధానీ. ఇవి వీర్హాక్షరములు. ఒక్కొక్క వీర్హాక్షరము రెండక్షర కాలమని యెరుంగునది

స రి గ మ ల త స వ త - (స, -రి, -గ,) ఈతీరుగా ఒక కామా పెట్టిన ఆ కామాగుర్తు ఒక అక్షర కాలము అనియు, సెమికోలను (స;-గా;) పెట్టిన ఆ సెమికోలరు రెండక్షర కాలములనియు నెఱుంగునది. ఇంకా కాలపరిమాణము హెచ్చి పవలసినయెడల కామాలును సెమికోలను లుక వివిధగా వాడబడును.

స———— = 1 అక్షర కాలము,

సా———— = 2 ,,

స ,, = 3 ,,

సా ; లేక సా ,, = 4 ,,

సా ; , లేక సా ,,, = 5 ,,

సా ; ; లేక సా ,,,, = 6 ,,

ఈవిధముగా నూహించునది.

కొన్ని స్వరముల సమూహమునకుగాని ఒక్క స్వరమునకుగాని అడుగున ఒక తిన్ననిగీత గీయబడినయెడల ఒక్క స్వరముగాని, స్వర సమూహముగాని కాలపరిమాణమును సగముకు తగ్గించుననియు, రెండుగీతలున్న పావుకు తగ్గించుననియు, మూడుగీతలున్న అర్థపావుకు తగ్గించుననియు నెరుంగునది,

ఉ॥ స————— 1 అక్షరకాలము.

$$\left. \begin{array}{l} \text{సస} \\ \frac{1}{2} + \frac{1}{2} \end{array} \right\} \text{—————} 1 \text{ ,,}$$

$$\left. \begin{array}{l} \text{సససస} \\ \frac{1}{4} + \frac{1}{4} + \frac{1}{4} + \frac{1}{4} \end{array} \right\} \text{—————} 1 \text{ ,,}$$

$$\left. \begin{array}{l} \text{స స స స స స స స} \\ \frac{1}{8} + \frac{1}{8} + \frac{1}{8} + \frac{1}{8} + \frac{1}{8} + \frac{1}{8} + \frac{1}{8} + \frac{1}{8} \end{array} \right\} 1 \text{ ,,}$$

N. B కొందరు ఈగీతలను స్వరమాలపైనకూడ వాడుదురు.

ఉ॥ సస - సససస - ససససససస

కాల పైకాలములు.

1. ప్రథమకాలము 2. ద్వితీయకాలము 3 తృతీయకాలము
4. చతుర్థకాలము 5. పంచమకాలము 6 షడ్భాగము అనుసంజ్ఞలు
పాటయొక్క వేగపరిమాణమును దెలుపును.

1. ప్రథమకాలములో ఒక స్వరము ఒక అక్షరకాలములో
పాడబడును.

2. ద్వితీయకాలములో రెండు స్వరములు (2) ఒక అక్షరకా
లములో పాడబడును.

3 తృతీయకాలములో నాలుగు స్వరములు (4) ఒక అక్షరకా
లములో పాడబడును.

4. చతుర్థకాలములో నెనిమిది స్వరములు (8) ఒక అక్షరకా
లములో పాడబడును.

5. పంచమ కాలములో పదియారు స్వరములు (16) ఒక అక్షర
కాలములో పాడబడును.

6. షడ్భాగములో ముప్పదిరెండు స్వరములు (32) ఒక అక్షర
కాలములో పాడబడును.

స్వరావళులు సాధకముచేయునపుడును, విద్వాంసులు వల్లవి పాడునపుడును వైనచెప్పిన యారుకాలములలో పాడుదురు. ఇట్లు పల్లవి లో ఆరు కాలములు పాడుటకే షట్కాలవిమర్శన మనబడును.

మఱియు ప్రథమకాలము 4 అక్షరకాలములతో ప్రారంభించిన దాని ద్వితీయకాలము 8 అక్షరకాలములును, తృతీయకాలము 16 అక్షరకాలములును చతుర్థకాలము 32 అక్షరకాలములును అగునని తెలియవలెను.

2. స్థాయి.

స్థాయిలు గాత్రపాటలో 3 రకములు.

1. మంద్రము 2. మధ్యము 3. తారము.

వీణమొదలగు వాద్యములలో పైన చెప్పిన మూడునుగాక మరి రెండు స్థాయిలున్నవి. అవి 1. ఆనుమంద్రము. 2. అతితారము.

స్థాయి సంజ్ఞలు

1. ఒక స్వరమునకు అడుగున ఒకచుక్కపెట్టిన ఆస్వరము మంద్ర స్థాయికి జెందును. (తగ్గుస్థాయి)

2. ఒక స్వరమునకు పైనగాని క్రిందగాని చుక్కలేలేనిచో నది మధ్యమ స్థాయికి జెందును. (మంద్రముకంటె హెచ్చుస్థాయి)

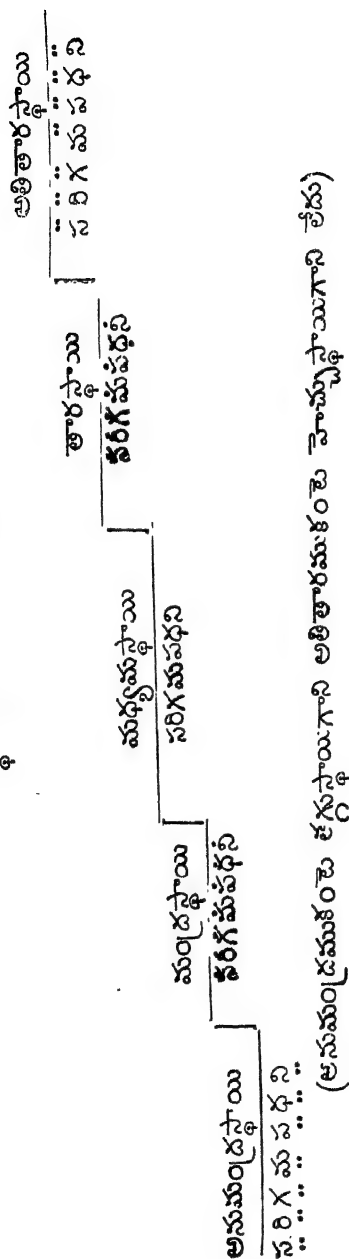
3. ఒక స్వరమునకు పైన ఒక చుక్కపెట్టిన నది తారస్థాయికి జెందును. (మధ్యమస్థాయికంటె హెచ్చు)

4. ఒక స్వరమునకు క్రింద రెండుచుక్కలుండిన నది అనుమంద్ర స్థాయికి జెందును. (మంద్రస్థాయికంటెనుతగ్గుగ నుండుస్థాయి)

5. ఒక స్వరమునకు పైనరెండుచుక్కలుండిన నది అతితారస్థాయికి జెందును. (తారస్థాయికంటెనుహెచ్చుస్థాయి)

స రి గ మ ప ధ ని యను సప్తస్వరములు ఒక స్థాయియగును. (వికృతి స్వరములతోగలసి 12 అగును.)

స్థాయిలవివరము.

అంశాలవలన స్వరముల సంజ్ఞలు.

1. శుద్ధ రిషభము = రి₁ 2. చతుశ్రుతి రిషభము = రి₂ 3. షట్శ్రుతి రిషభము = రి₃ 4. శుద్ధ గాంధారము = రి₁ 5. సాధారణగాంధారము = రి₂ 6. అంతర గాంధారము = రి₃ 7. శుద్ధ మధ్యమము = మ₁	8. ప్రతి మధ్యమము = మ₂ 9. శుద్ధ ధైవతము = ధ₁ 10. చతుశ్రుతి ధైవతము = ధ₂ 11. షట్శ్రుతి ధైవతము = ధ₃ 12. శుద్ధ నిషాధము = ని₁ 13. కైశికి నిషాధము = ని₂ 14. కాకలి నిషాధము = ని₃
- $14 + 3 + 8 = 16$ స్వరములు.

3. స్వరముయొక్క రకము.

ఒక రచనయొక్క ఉపరి భాగమున రాగముపేరు కనబడినంత మాత్రమున ఆరచనలో వాడబడు స్వరముల రకములు తెలియనగును. కాబట్టి రచనలో స్వరములేజాతికిజెందునో తెలియజేయుటకు సంజ్ఞల వసరమేలేదు. అయినను శ్రీఘ్రముగాగ్రహించుటకు శుద్ధ, కోమల, తీవ్ర స్వరములకు వరుసగా 1, 2, 3 లు వాడబడుచున్నవి. అందుమూలమున ఒకస్థాయిలో స్వరములను తెలిసికొనుటకు ఈదిగువరీతిని వ్రాయుదురు.

ఉదాహరణకొరకు కొన్ని మేళకర్తరాగములలోని స్వరము లీ దిగువ పట్టికలో జూపబడినవి.

మేళకర్తరాగసంఖ్య	మేళకర్తరాగముపేరు	అందలి స్వరములు
8	హనుమత్తోడి	సరి ₁ గ ₂ మ ₁ పధ ₁ ని ₃ వ
15	మాయామాళవగౌళ	సరి ₁ గ ₃ మ ₁ పధ ₁ ని ₃ వ
22	ఖరహరప్రియ	సరి ₂ గ ₂ మ ₁ పధ ₂ ని ₂ వ
28	హరికాంభోజి	సరి ₂ గ ₃ మ ₁ పధ ₃ ని ₃ వ
29	ధీరశంకరాభరణం	సరి ₂ గ ₃ మ ₁ పధ ₂ ని ₃ వ
65	మేచకల్యాణి	సరి ₂ గ ₃ మ ₂ పధ ₂ ని ₃ వ

N B: భాషాగ్రంథములలో మేళకర్తరాగ స్వరముల గాక మేళకర్తననుసరించి ఆరాగములో రాకూడని కేయరాగ స్వరము వచ్చినప్పుడు ఆస్వరమునకు పువ్వు గుర్తు * (Asterik) ఈరీతిని దానిపైన పెట్టబడును. అట్లువచ్చిన స్వరమును ఆస్వరమునకు కేయ.

ఒకస్వరముయొక్కరకమును తెలియజేయుటకుమరియొక్కపద్ధతిగాగూడ వ్రాయుదురు. అదేదన స్వరాక్షరముయొక్క అచ్చును మార్చివ్రాయుటయే.

రి గ ధ ని అను స్వరములకు మూడేసి రకములున్నవి గాన ఈపద్ధతి వీనికిమాత్రమే చెందును.

రి ——— ర. రి. రు.	}	శుద్ధ — చతుశ్చతి — మట్టుతి
గ ——— గ. గి. గు.		శుద్ధ — సాధారణ — అంతర
ధ ——— ధ. ధి. ధు.		శుద్ధ — చతుశ్చతి — మట్టుతి
ని ——— న. ని. ను.		శుద్ధ — కైశికి — కాకలి

కాల మైకాలముల బాపు పద్ధతము.

కాలము	ఆదితాళము				ఽ			
	1				ఽ			
1. ప్రథమ కాలము.	స- (1)	రి (1)	గ (1)	మ (1)	ప- (1)	ధ (1)	ని- (1)	శ (1)
2. ద్వితీయ కాలము.	సరి- (2)	గమ- (2)	పధ- (2)	నిశ (2)	పని- (2)	ధప (2)	మగ- (2)	రిప (2)
3. తృతీయ కాలము.	సరిగమ- (4)	పధనిశ- (4)	శనిధప- (4)	మగరిప (4)	సరిగమ- (4)	పధనిశ (4)	శనిధప- (4)	మగరిప (4)
4. చతుర్థ కాలము.	1				ఽ			
4. చతుర్థ కాలము.	సరిగమపధనిశ-శనిధపమగరిప-సరిగమపధనిశ-సనిశపమగరిప (8)				సరిగమపధనిప- శనిధపమగరిప (8)			
	(8)				(8)			
5. పంచమ కాలము.	1				ఽ			
5. పంచమ కాలము.	16	16	16	16	16	16	16	16
	32	32	32	32	82	32	32	32
6. షట్కాలము.								

ఈవట్కాల విమర్శనము సంగీతములో మొట్టమొదట సాధకముచేసే స్వరావళులయందును, సంగీతమందు పరిపూర్ణజ్ఞానము కలిగిసపివ మనోధర్మసంతగీతమైన పల్లవియందును వాడుకలో నున్నది.

అలంకారములు గీతములు మొదటి మూడుకాలములందును, స్వరజతులు, వర్ణములుపాఠనపుడు ప్రథమకాలములో అక్షరకాలములో 4 అక్షరముల చొప్పున ప్రారంభించి స్వరజతులు ప్రథమ, ద్వితీయకాలములలోను, వర్ణములు ప్రథమ, ద్వితీయ, తృతీయకాలములలోను సాధకముచేయుచున్నారు.

కృతులు, పదములు, జావళులు మొదలైన పాటలన్నియు క్రియకు అనగా ఒక అక్షరకాలములో 4 అక్షరములచొప్పున ప్రథమకాలమందు మాత్రమే పాడుచున్నారు. కాని అక్కడక్కడ సంగతులను చోట క్రియకు 8 అక్షరములు 16 అక్షరములు కూడ పలికించుచున్నారు.

తాళప్రకరణము.

యూరపియను సంగీతములోని తాళవిధానముకంటె హిందూస గీతమందు తాళములు బహుళములై యున్నవి. సులభముగా గ్రహింపగలుగుటకు తాళమనకు ఆరు అంగములను ఏర్పాటుచేసియున్నారు. వీనికే తాళవడంగములని పేరు.

తాళవడంగములు :—1. లఘువు. 2. దృతము. 3. అనుదృతము. 4. గురువు. 5. ప్లుతము. 6. కాకపాదము—అని పేరులు.

వీనిలో మొదటి మూడు అంగములు ప్రధానమైన సప్తతాళములందును, ఈయారంగములును చచ్చుత్పటాది 108 తాళములందును వచ్చును.

దృతముయొక్కయు, అనుదృతముయొక్కయు కాలపరిమితి ఫిరముగానుండి అనుదృతము ఒక అక్షరకాలపరిమాణమును దృతము

రెండు ఆక్షరాలముల కలిమణమును గలిగియున్నవి. అనుద్యతము లెక్కించునపుడు చేతితో నొకదెబ్బ లేక ఘాతవేయవలెను. దృతము లెక్కించునపుడు చేతితో నొకదెబ్బకొట్టి చేతిని విసరవలెను. ఇట్లు చేతిని విసరుటకే విసర్జితమనిపేరు.

అనుద్యతమునకు గుర్తు అర్థచంద్రాకారము —

దృతమునకు గుర్తు పూర్ణచంద్రాకారము—

లఘువునకు గుర్తు అర్థబా. ము అనగా ఒకనిలువుగీత— |

లఘువు:—ఇది రెండు భాగములు. ఒకటి ఒకదెబ్బ రెండు వ్రేళ్లు లెక్కించుట. ఈదెబ్బలేక ఘాతను ఎడమచేతిమీదకుడిచేతితో గాని తొడమీదకుడిచేతితోగాని వేయవలెను. తొడమీద వేయుట కూర్చిండి పాడినపుడే.

ఇట్లు దెబ్బవేసినశిమ్మటవ్రేళ్లులెక్కించ వలెను. వ్రేళ్లులెక్కించు నపుడు చిటెనక్రేలుతో ప్రారంభించికుడిచేతివ్రేళ్లను వరుసగాబొటనవ్రేలి వరకును లెక్కించవలెను. ఇతను లఘువు పూర్తికానియెడల తిరిగి చిటెనవ్రేలి నుండియే ప్రారంభించి లెక్కించవలెను. ఇట్లు లెక్కించుట లఘువులో ఆరులేక యెనిమిది వ్రేళ్లులెక్కించవలసినపుడు చేయవలెను.

దృతము, అనుదృతము వలెగక లఘువు జాతినిబట్టి మారుచుండును. లఘువునకు ఐదు జాతులున్నవి.

ఈలఘువు యొక్క 5 జాతులను బట్టియే సప్తతాళములు $(7 \times 5 = 35)$ ముప్పదియైదు తాళములైనవి.

లఘువుజాతులు:—1. త్రిశ్రజాతి

2. చతురశ్ర ,,

3. ఖండ ,,

4. మిశ్ర ,,

5. సంకీర్ణ ,,

లఘువుజాతి	గుర్తు	అక్షరకాల మొత్తము	లెక్కించేపద్ధతి
1. త్రిశ్రలఘువు	3	3 అక్షరకాలములు	డెబ్బ + 2 ప్రేళ్ళు లెక్కించుట
2. చతురశ్ర	4	4 "	డెబ్బ + 3 "
3. ఖండ	4	5 "	డెబ్బ + 4 "
4. మిశ్ర	7	7 "	డెబ్బ + 6 "
5. సంకీర్ణ	9	9 "	డెబ్బ + 8 "

ప్రధానమైన సప్తతాళములందును లఘువు ప్రధానభాగము. ఏకతాళమందు దృతము లేనేలేదు.

అనుదృతము ఒక్కర్పుంపెతాళమందు మాత్రమే వచ్చును. మిగిలియ మూడొకములు— గురువు, పుత్రము, కాకపాదము అనునవి చాల పురాతనమునండియున్న 108 తాళములలో వచ్చును. ఈతాళములు 108 స్వత్యగానమందును అరుణగిగాధుడు వ్రాసిన తిరుప్పావ పాటలలోను వచ్చును.

తాళపడంగములపట్టిక.

సంఖ్య	అంగముపేరు	గుర్తు	అక్షరకాలపరిమితి	క్రియ (అనగా లెక్కించువిధము)
1	అనుద్యతము)	1	ఒక-దెబ్బ (పూత)
2	ద్యతము	o	2	ఒక-దెబ్బ + ఒక విస్తృతము
3	లఘుపు		3, 4, 5, 7 & 9	ఒక-దెబ్బ, 2, 8, 4, 6 & 8 ప్రేళ్ళు లెక్కించుట.
4	గురుపు	8	8	ఒక-దెబ్బ, ఏడు ప్రేళ్ళు లెక్కించుట.
5	ఘ్నతము	8 - 8	12	{ ఒక-దెబ్బ, ఒక కృష్ణము, ఒక సర్విణి. }
6	కాకపాదము	+	16	{ ఒక-దెబ్బ, ఒక పతాకము, ఒక కృష్ణము, ఒక సర్విణి. }

కృష్య, సర్పిణి, వతాకములకు ఒక్కొక్కదానికి (4) నాలుగు అక్షరకాలముల పరిమితి యుండునుగదా.

1. కృష్యమనగా (కుః) చేతిని ఎఱుమవైపునకు విసరుట.
2. సర్పిణియనగా (,,) చేతిని కుడివైపునకు విసరుట.
3. వతాకమనగా (,,) చేతిని పైకి విసరుట.

సరిగమల వ్రాతపద్ధతిలో మరికొన్ని విషయములు.

నిలువుగీతలు = | , | | ,

రచనలు వ్రాయుటలో తాళములోని విభాగముల జూపుటకు ఒక్క నిలువు గీతయు (|) తాళము ఒకవర్తము అయిన పిమ్మటను, ప్రతి ఆవర్తమునకు చివరను, రచన అంతమందును రెండు నిలువు గీతలు పెట్టబడును. | |

పువ్వు(Asterisk):— * ఇట్టి పువ్వుగుర్తు ఒక రాగములో వచ్చు అస్వరమును దెలియజేయుటకు ఆస్వరముపైన పెట్టబడును.

గమకగీతలు = ~~అక్షరము~~ ఇట్టిగుర్తు స్వరములపై నుండిన ఆ స్వరమునుగాని స్వరములగాని వణికించి పాడవలెననుటకు చిహ్నమని తెలియరలెను.

చక్కలులేక చిన్నచిన్న అడ్డగీతలు:—ఇవి స్వరములకు క్రింద సాహిత్యములో అ, ఇ, ఉ, ఎ, ఒ, ఔ, అం అను అచ్చులను ఒక అక్షరము తరువాత పొడుగించి పాడుటకు వాడబడును.

ఒక సంగీతరచనలోని ఒకభాగము తిరిగి పాడవలసి వచ్చినచో ఆభాగమును బ్రాకెట్టు ()లో జూపువది. లేక ఆభాగమునకు ఆద్యంతములయందు + ఇట్టిగుర్తు కూడబెట్టుట వాడుక. ఒకసంగీత రచనను అచ్చులోగాని వ్రాతలోగాని వాసునపుడీ క్రిందివిషయములు గమనించుట వాడుక.

ఒక రచనయొక్క పైభాగమున దాని రాగము - తాళము వ్రాయవలెను. పైభాగముననే ఎకమనైపు మూలను మేళకర్తరాగము యొక్క వరుస సంఖ్య వేయవలెను. పైభాగముననే కుడివైపుమూలను ఆరాగముయొక్క ఆరోహణ, అవరోహణ క్రమములను వ్రాయవలెను. ఒకవేళ ఆరాగము భాషాంగ రాగమైనచో దానిలో వచ్చు అన్యస్వరము లేక స్వరములగూర్చి వేరే ఆ అన్యస్వరము లేక స్వరములు ఎట్టిపందర్భములలో వాడబడుచో సూచించి వ్రాయవలెను.

సామాన్యముగా రచనలలో సులభముగా గ్రహించుటకుగాను స్వరాక్షరములు పెద్దవిగాను సాహిత్యాక్షరములు అంతకంటె కొంచము చిన్నవిగాను వ్రాయవలెను. మామూలుగా ఛాలారచనలు చతురశ్రగతిలోనే వ్రాయబడి యున్నవి. ఒకవేళ రచనలు త్రిశ్ర, ఖండ, మిశ్ర, సంకీర్ణగతులగుండున బాదుగా స్పష్టికరింపబడి యుండవలెను.

సంగీతశాస్త్రము లో వాడబడు శబ్దములు వాక్యార్థములు.

ఆదితాళము:—ఇది త్రిపుట తాళములో నొకరకము. దీనికి చతురశ్రజాతి త్రిపుటతాళమనియు పేరు. ఈతాళములో లఘువు చతురశ్రజాతి లఘువు, రెండుదృతము లుండును. $1, 2, 3, 4 = 4 + 2 + 2 = 8$ 8 అక్షరకాలముల తాళము. (ఝరోంపటాతాళాలంకారము).

అక్షరకాలము:—ఒక అక్షరమును 6 లుగలకు ఎంతకాలము పట్టునో అంతకాలమునకు అక్షరకాలమనిపేరు దీనినిబట్టియే సంగీతములో కాలపరిమాణ ముతయు ఆధారపడి యున్నది.

ఆలాపన — మనోధర్మ సంగీతములో రాగమును పెంపుచేసి పాడుటకు ఆలాపనయనియు రాగాలాపనయనియు అందురు.

అంగము:—అనగా ఒకభాగము. తాళమునకుగాని గీతమునకు గాని అంగములు కలవు.

అంతరగాంధారము:— గాంధారము లన్నిటిలో మిక్కిలి హెచ్చుగా పలుకునది. తీవ్రగాంధారము.

అనుదృతము:— తాళపడంగములలో నొకటి. లెక్కించు విధము:— 2 క్క దెబ్బ. కాలపరిమితి ఒక అక్షరకాలము మాత్రము.

అబతాళము:— ప్రధానమైన సప్తతాళములలో ఆరవది. ఈ తాళమునకు రెండు లఘువులు రెండుదృతములు లఘువు ఖండజాతి. గుర్తు = || 1 0 0

అతితారస్థాయి:— తారస్థాయికంటెపైది. ఈ స్థాయిలో వీణ, ఫిడే ఏ మొదలగు వాద్యములలో గానము చేయబడును. గాత్రపాట లేదు. స్వరములపైన రెండుచుక్కలుగుర్తు = స ర్

అవరోహణము:— పైనుండి క్రిందికి నిచ్చెనమెట్లు దిగులాగున వరుస క్రమముగా హెచ్చుచుండి తగ్గుకు పాడబడు స్వరముల సమూహమునకు అవరోహణమని పేరు. ఉ॥ తీ ని ధ ప మ గ రి స॥

ఆరోహణము:— క్రిందినుండి పైకి వరుస క్రమములో నిచ్చెనమెట్లు ఎక్కులాగున ఒకదానికంటె తగ్గుచుండి హెచ్చునకు పాడబడు స్వరముల సమూహము. ఉ॥ స రి గ మ ప ధ ని తీ.

ఆవర్తము:— ఒక తాళముయొక్క అన్ని అంగములు పూర్తిగా లెక్కింపబడిన దానికి ఆవర్తమని పేరు.

కళ :— ఒక అక్షరకాలమును సమాన భాగములుగా విభజించిన ఒక్కభాగమునకు కళ యని పేరు. సామాన్యముగా అక్షరకాలము గోవు పాదములచే 4 కళలను గలిగియుండును.

కాకలి నిపాదము:— నిపాదములన్నిటిలో మిక్కిలి. హెచ్చుగా పలుకునది, తీవ్రనిపాదము.

కాలము:— గీతముపాడునపుడు అది నడచు ౪ తి లేక వేగము. కాలభేదములు ఆరు. 1. ప్రథమ 2. ద్వితీయ 3. తృతీయ 4. చతుర్థ

5. పంచమ 6. షడ్జాలము. అని ఆరు కాలములు.

కాక పాదము;—తాళపడంగములలో నొకటి. ఈ తాళమును లెక్కించునపుడు చేతి (కుడి) తోనొక దెబ్బకొట్టి చేతిని నిట్రముగాపైకి విసరి అనగా పతాకమువేసి పిమ్మట చేతిని ఎడమకు విసరి అనగా కృష్ణమువేసి పిమ్మటచేతిని కుడికి విసరవలెను అనగా సర్పిణివేయవలెను.

పతాకము:—అనగా చేతిని నిట్రముగాపైకి విసరుట. దీనికాల పరిమితి 4 అక్షరకాలములు.

కృష్ణము:—అనగా చేతిని ఎడమకు విసరుట దీని కాలపరిమితి యు 4 అక్షరకాలములే.

సర్పిణి:—అనగా చేతిని కుడికి విసరుట. దీని కాలపరిమితియు 4 అక్షరకాలములే.

దెబ్బయొక్క కాలపరిమితియు 4 అక్షరకాలములే. కాక పాదమునకు (4 భాగములు ఒక్కొక్కటి 4 అక్షరములచొప్పున) కాల పరిమితి 16 అక్షరకాలములు. దీని సంజ్ఞ లేక గుర్తు = +

కైశికినిపాదము;—కోమల నిపాదము. కాకలినిపాదముకంటె తగ్గుస్వరము.

ఖండలఘువు:—లఘువుజాతిలో నొక రకము. కాలపరిమితి 5 అక్షరకాలములు. లెక్కించు విధము—ఒక దెబ్బకొట్టి 4 వేళ్లులెక్కించుట. గుర్తు = 1 .

గమకము:—పాటపాడునపుడు స్వరములకు చెవికింపుగానుండు లాగున మరోహారముగా వణకించి అనేక అందచందములతో పాడుట కే గమకమని పేరు పెట్టబడినది. ఎంతచిన్నపాటకైనను కొద్దియో గొప్పయో గమకముండినగాని విరువారి కింపుగానుండదు. పాటచుండి గమకము లేకుండచేయుట వీలుగాదు. గమకములేని శుద్ధ స్వరముల బాడిన చెవికింపుగా నూడదుగాన పాటకు గమక మత్యావశ్యకము. సోమనాథుడను పండిత శ్రేష్ఠుడిటుల చెప్పినాడు:— “గమకము లేని

సంగీతము వెన్నెలలేని రాత్రి వలెను, నీరములులేని నదివలెను, పుష్పములు లేని లతవలెను నుండును" అని చెప్పినాడు.

గమకములు షది రకములు:—(ప్రస్తుతకాలము న)

1. ఆరోహణము = స రి గ మ ప ధ ని శ్.

2. ఆవరోహణము = శ్ ని ధ ప మ గ రి స.

3. శాలు = సప - సమ - సగ - సరి.

4. స్ఫురితము = సస - రిరి - గగ - మమ.

5. కంపితము = పా - షపపశు.

6. ఆకాతము = సరి - రిగ - గమ - మప.

7. ప్రత్యాహతము = శ్ని - నిడ - డప,

8. త్రిపుచ్ఛము = ససస - రిరిరి - గగగ.

9. ఆంధోభితము = సరిసపాప - రిగరిమామ.

10. మూర్ఛన = స రి గ మ ప ధ ని—రి గ మ ప ధ ని శ్.

గాంధారము:—సస్తస్వరములలో మూడవ స్వరము.

గురువు:—తాళపడంగమంలోనొకటి.

కాలపరిమితి :—రి అక్షర కాలములు.

తాళమువేయువిధము :- ఒకదెబ్బకొట్టి ఏడువేళ్ళు లెక్కించవలెను. గుర్తులేక సంజ్ఞ = రి.

ఘాత:—కుడిచేతితో ఏడవచేతిమీదగాని, తొడమీదగాని తాళమువేయునపుడు కొట్టు ఒకదెబ్బ.

చతురశ్ర లఘువు:—లఘువుజాతిలో 4 అక్షర కాలములపరిమితి గలది. ఒకదెబ్బకొట్టి మూడు వేళ్ళు లెక్కించుట. గుర్తు = |

చతుర్థకాలము:—నాల్గవకాలములో గీతముయొక్క వేగము. అనగా ఒక అక్షర కాలములో 4 స్వరములను వేగముగా పలికించుట.

చతుశ్రుతిధైర్యము:—వికృతి స్వరమైన 'ధ' యొక్క తీవ్ర స్వరూపము.

చతుశ్రుతి రిషభము:—వికృతి స్వరమైన 'రి' యొక్క తీవ్ర స్వరూపము.

జంటవరుసలు:—సరస్వతి స్వరములు మొదలగు స్వరసాధకములలో రెండేసి స్వరముల వరుసలు.

ఉ॥ సస - రిరి - గగ - మమ - పప - ధధ - నిని - నీనీ

నీనీ - నిని - ధధ - పప - మమ - గగ - రిరి - సస

ఝంపెతాళము:—ప్రధానమైన సప్తతాళములలో నొకటి. లఘువు, అనుదృతము, దృతము అనుభాగములు క: ది

గుర్తు = $\left| \quad \cup \quad \bigcirc \right.$ $\left\{ \begin{array}{l} \text{లఘువు} = 7 \text{ అక్షరకాలము} \\ \text{అనుదృతము} = 1 \text{ అక్షరకాలము} \\ \text{దృతము} = 2 \text{ అక్షరకాలము.} \end{array} \right.$

తారసప్తకం:—తారస్థాయి (హెచ్చస్థాయి)

తట్టు:—(దెబ్బ) ఘాత. తాళమువేయునపుడు కొట్టుదెబ్బ.

తిశ్ర: ఘ్ను:—ఒక జాతి లఘువు. ఒక దెబ్బ కొట్టి రెండు శ్రేణు లెక్కించుట. $\left| \quad 3 \quad \right.$

త్రిపుటతాళము:—ప్రధానమైన సప్తతాళములలో నైదవది. ఒక లఘువు రెండుదృతములు— $\left| \quad \bigcirc \quad \bigcirc \quad \right. = 7$ అక్షరాలు.

త్రేతీయకాలము:—అక్షరకాలమునకు మూడురెట్లువేగముగల కాలము అనగా ఒకఅక్షరకాలములో 4 అక్షరములు వుండుట.

దాటువరుసలు:—స్వరావళిలో— స గ రి మ గ ప — ని ప ద మ ప గ — వలెనుండుదాటు స్వర పాతములు.

ధైర్యతము:—సప్తస్వరములలో నొకటి.

ధృవతాళం:—ప్రధానమైన సప్తతాళములలో మొదటిది.

లఘువు దృతము రెండు లఘువులు కలది గుర్తు = | ○ | |

దీర్ఘ:—పొడవు — దీర్ఘస్వరము రెండక్షరకాలములు కలది.

ద్రవిడ సంగీతము:—దక్షిణాంధ్రాలో పురాతన తమిళులలో నేర్పాటుగానుండిన సంగీతము. ఈ సంగీతమున్ను విశాలరాగపద్ధతిగను సరించియేయున్నది. వీరి సంగీతము: కును సప్తస్వరములే ప్రధానములు 1. కురాక్ 2. తట్టం 3. కైక్కలై 4. ఉజ్జై 5. ఇల్లై 6. విలారి 7. తారం. అని సప్తస్వరముల పేర్లు.

మ్రత:—తాళపడంగములలోనొకటి లెక్కించు విధము ఒక దెబ్బకొట్టి చేతిని విసరుట (దెబ్బ-వ్రపి) కాలపరిమితి-రెండక్షర కాలములు. గుర్తు—○

దృత కాలము:—శీఘ్రగతిని పాడుట.

ద్వితీయ్య కాలము:—రెండవ కాలము అనగా ఒక అక్షర కాలములో రెండక్షరములు పాడుట.

నాదము:—సంగీత సంబంధమైన ధ్వని. ఇది ఇ పుగాచుండును. మఱియు నేదైన సంగీతవాద్యముయొక్క ధ్వని. ఈ తంబురనాదము కంటె హెచ్చులేక బాగు అనివాడుచుండుము.

సీచస్థాయి:—తగ్గస్థాయి. (మంద్రస్థాయి)

నిపాదము:—సప్త స్వరములలో నేడవది.

పంచమం:—సప్త స్వరములలో నైదవది.

ప్లుతం:—తాళపడంగములలోనొకటి. లెక్కించువిధము. ఒక దెబ్బ-కృష్ణ (చేతిని ఎడమవైపు విసరుట). సర్పిణి (చేతిని కుడివైపు విసరుట). ఈ మూడుభాగముల కాలపరిమితి ఒక్కొక్కదానికి 4 అక్షర కాలము. ఈ ప్లుతముకు 12 అక్షర కాలములు కాలపరిమితి గుర్తు = $\frac{1}{4}$

ప్రకృతస్వరం:—వికృతిలేని స్వభావసిద్ధమైన స్వరము.

(స - ప) ప్రకృతి స్వరములు.

ప్రథమకాలము:—మొదటికాలము—ఒక అక్షరకాలము కావచ్చును లేదా 4 అక్షర కాలము కావచ్చును.

ప్రతిమధ్యమం:—సప్తస్వరములలో నాల్గవస్వరమైన మధ్యమమునకు తీవ్రస్వరూపము. తీవ్రమధ్యమం అనగా హెచ్చు మధ్యమము.

పూర్వాంగము:—సప్తస్వరములలో స రి గ మ పూర్వాంగమనబడును. మఱియు వర్ణములోని ప్రథమభాగము అనగా పల్లవి, అనుపల్లవి, ముక్తాయి స్వరము కలసి పూర్వాంగమనబడును.

భేదము:—తేడా లేక రకము.

ఉత్తరాంగము:—సప్త స్వరములలో హెచ్చు స్వరములైన ప ధ ని పే యును, వర్ణములోని చరణము, ఎత్తుగడ స్వరములు కలసి ఉత్తరాంగమనబడును.

ఉచ్ఛస్థాయి:—హెచ్చుస్థాయి లేక తారస్థాయి.

మధ్యమము:—సప్తస్వరములలో నాల్గవ స్వరము

మధ్యమకాల:—చొకముకాక త్వరితము కాక సమముగా నుండు వేగము.

మధ్యసప్తకము:—మంద్రస్థాయికిని తారస్థాయికిని మధ్యముగా నుండు మధ్యస్థాయి.

మధ్యస్థాయి:— డిటా

మంద్రసప్తకము } — మధ్య స్థాయికి దిగువనుండు స్థాయి
లేక మంద్రస్థాయి } తగ్గుస్థాయి.

మాత్ర:—నాల్గు లఘుక్షరముల నుచ్చరించు కాలమునకు మాత్ర యని పేరు.

మత్యతాళము:—ప్రధాన తాళసప్తకములో రెండవది. లెక్కించు విధము:— ఒక ఁ ఘువు ఒకధృతము ఒకలఘువు, గుర్తు | ○ | ఁ ఘువు = 4 అక్షరములు. మొత్తము 10 అక్షరములు.

మిశ్రలఘువు:—లఘువు జాతులలో నొకటి. ఒక దెబ్బ కొట్టి ఆరు వ్రేళ్ళు లెక్కించుట. 7 అక్షరముల లఘువు. గుర్తు = $\overline{\quad}$ 7,

రాగము:—వినువారి మనస్సును ఆకర్షించి రంజింపజేయు స్వర వర్ణముల చేరికకు రాగము అని పేరు.

రిషభము:—సప్తస్వరములలో రెండవ స్వరము.

రూపకతాళం:—ప్రధానమైన తాళ సప్తకములో మూడవ తాళము. ఒక దృతము ఒక లఘువు కలిగియున్నది, గుర్తు = $\bigcirc \mid$

లఘువు:—తాళపడంగములలో నొకటి, ఒక దెబ్బ కొట్టి జాతి భేదములననుసరించి వ్రేళ్ళు 2, 3, 4, 6, 8 లెక్కింపవలెను. త్రిశ్ర(3), చతురశ్ర(4), ఖండ(5), మిశ్ర(7), సంకీర్ణ(9) జాతులను కలిగియున్నది. గుర్తు = \mid .

లయ:—తాళము. అనగా పాటతో తాళము ఇంచుమించు లేక సరిగానడచుటకే లయ అని పేరు.

విచ్చు లేక వ్రసి:—తాళమువేయునపుడు చేతిని విసరి విడదీయుట—దీనికే విసర్జితమనియు పేరు.

వికృతి స్వరములు:—భేదముగల స్వరములు అనగా హెచ్చు తగ్గులుగల ధ్వనుల కవకాశమిచ్చునవి. రిగమధని వికృతిస్వరములు.

విళంబిత కాలము:—చోకకాలము అనగా మందముగా పాడుట.

శుద్ధ గాంధారము:—ఇరువదిరెండు శృతులలో నొకటి.

సాధారణ గాంధారస్థానముకంటె దిగువది అనగా 3 రకముల గాంధారములలోను మిక్కిలి తగ్గు(గ) యవార్థముచేత చతుశ్రుతి రిషభమే పేరునకు అవసరమునుబట్టి శుద్ధగాంధారమని వాడబడుచున్నది.

శుద్ధ నిషాదము:—మూడు రకముల నిషాదములలోని మిక్కిలి తగ్గు (ని) కైశిక నిషాదమునకు దిగువది. చతుశ్రుతి ధైవతస్థానము. ఇరువది రెండు శృతులలోని నిషాద స్వరములలో మొదటిది.

శుద్ధవైవరతము:—వైవరతములన్నిటిలో కోమలముగా బలుకునది కోమలవైవరతము అనగా తగ్గు (ధ).

శుద్ధవధ్యమము:—కోమల మధ్యమము. అనగా తగ్గుకాల పలుకు (మ)

శుద్ధరిషభము—రిషభము అన్నిటిలో తగ్గుగా పలుకునది. కోమల రిషభము (రి)

✓ శృతి:—చెనిచే వివరించిన ధ్వని శృతి యని చెప్ప బడుచున్నది. శరీరమండలి 22 నాడుల వలన 22 రకములుగా శృతి పలుకుచున్నదనియు, దీని నాధారము చేసికొనియే వీణ యనువాద్యము నిర్మింపబడినదనియు పూర్వాచార్యులు చెప్పుచున్నారు. వడ్డము, పంచమము ఈ రెండు ధ్వనుల సమీకరణమునే శృతి యని వాడుచున్నారు. ఈ వడ్డ పంచమ భావమువలన గాత్రమందును, వీణయందును ఇరువది రెండు శృతులు పుట్టుచున్నవి. మంద్రస్థాయియందు ఇరవది రెండు శృతులు హృదయ స్థానమందును, మధ్యస్థాయియందు ఇరువది రెండు శృతులు కంఠమందును, తారస్థాయియందు ఇరువది రెండు శృతులు శిరస్సు నందును పుట్టుచున్నవని చెప్పుచున్నారు.

శృతియె స్వరావయవము. ఆ శృతివలన స్వరములును స్వరముల వలన గ్రామములును, గ్రామములవలన జాతులును, జాతులవలన రాగములును బుట్టుచున్నవని చెప్పదురు.

గానముసేయుటకు శృతి యాధారము. (Key-Note)

షడంగములు:—తాళ షడంగములు. 1 అనుదృతము ()
2 దృతము ○. 3 లఘువు | 4 గురువు ి 5 ప్లతము † 6 కాకపాదము +

షడ్జము:—సప్తస్వరములలో మొదటి స్వరము అనగా—(స)

షట్చత్రైవతము:—చతుశ్రుతి ధైవతము కంటె హెచ్చు కేళికి నిపాదస్థానమే షట్చత్రైవత మనబడును. మిక్కిలి హెచ్చు (ధ)

షట్చత్రైవతి రిషభము:—(రి) చతుశ్రుతి రిషభమునకు పైది. సాధారణ గాంధారస్థానము (గ)

✓ సంగతి:—కృత్తిలో ఒక భాగమైన పల్లవిని ఓకే విధమున పాడక రార భావముగాని తాళముగాని చెడకుండ మార్పుచేసి పాడుట కే సంగతియందురు. ఈ విధముగ నే అనుపల్లవిని, చరణములను కూడ మార్పుచేసి అనేక సంగతులతో పాడునపుడే కృత్తికి భావము కలిగి రక్తి కట్టును. ఈ సంగతులవలన శ్రోతలమనస్సు ఆకర్షింపబడును. పదములను, జావళులను అనేక సంగతులతో పాడి వినుచారి నానందింప జేయుచున్నారు.

సంకీర్ణజాతి లఘువు:—లఘువుయొక్క జాతులలోనొకటి. ఒక దెబ్బకొట్టి యెరిమిది వ్రేళ్ళు లెక్కింపవలెను. గుర్తు | 9

సప్త:—ఏడు.

సప్తకము:—స రి గ మ ప ధ ని—యచ ఏడు స్వరములకు సప్తకమని పేరు. ఒక స్థాయి. (Octave)

సప్తతాళములు: ప్రధానమైన యేడు తాళములు 1. ధృవ 2. మర్య 3. రూపక 4. ఝంపె 5. త్రిపుట 6. అట 7. ఏక. అనునవి సప్తతాళములు.

సప్తస్వరములు:—ఏడు స్వరములు — స రి గ మ ప ధ ని. వరుసగా 1. మడ్డ 2. రిషభ 3. గాంధార 4. మధ్యమ 5. పంచమ 6. ధైవత 7. నిపాదములనిపేర్లు.

స్వరము:—మనస్సును స్వకీయముగా అనగా తనంతట తానే రంజింపజేయు ధ్వనికి స్వరమని పేరు. సంగీత సంబంధమైన స్వరము.

స్వరజ్ఞానము:—కృతిపాడునపుడు గాని రాగముపాడునపుడుగాని ఆధ్వనుల పోకడల స్వరస్థానములలో సరిగాపోల్చి చెప్పగలవానిని స్వరజ్ఞానము కలవాడందురు సాహిత్యమును పాడునపుడు రాగభావము చెడకుండ సరియైన స్వరముల చెప్పగలుగుట. స్వరసమూహముల జూచి సాహిత్యమును సరిగా పాడగలుగుట స్వరజ్ఞానమనబడును. ఇట్టి జ్ఞానము వాద్య విశేషములందురు గాత్రపాట యందునుగూడ గలిగియుండుట స్వరజ్ఞానమనబడును.

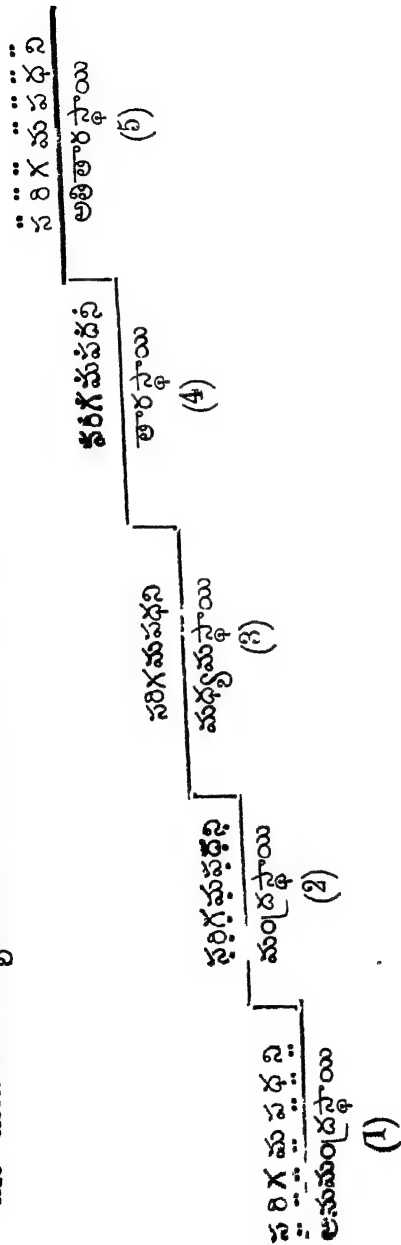
స్వరావళి:—సరళీ స్వరములు లగాయితు అలంకారముల ఆఖరు వరకుజేయు స్వరముల సాధకములకు స్వరావళీయందురు.

సాధారణగాంధారము:—కోమల గాంధారము. అనగా తీవ్ర గాంధారముకంటె తగ్గుగా బలుకు (గ) స్వరము.

సాహిత్యము:—గీతము, స్వరజితి. వర్ణము మొదలగు వానిలో స్వరములక్రింద వ్రాయబడు రచనకు సాహిత్యమనిపేరు.

స్థాయి:—సప్తస్వరములైన స రి గ మ ప ధ ని యను స్వరములు నిలిచెడి చోటునకు స్థాయి యని పేరు. ఇంగ్లీషులో ఆక్టేవు అందురు. గాత్ర పాటలో స్థాయిలు మూడు. మంద్ర, మధ్యమ, తారస్థాయిలు ఒక్కొక్క స్థాయియందు 22 శృతులుండును.

వీణ మొదలగు వాద్యములందు అనుమంద్ర, అతితారస్థాయిలతో గూడి మొత్తము ఐదు స్థాయిలున్నవి.

హైచ్యుస్థాయి:—Higher Octave తారస్థాయి.

హైచ్యుస్థాయివరుసలు:—తారస్థాయిలో స్వరముల సాధకములు.

ప్రాస్తావ్య:—పొట్టి (Short) ఒక ప్రాస్తస్వరము యొక్క కాలపరిమితి ఒక అక్షరకాల మగును.

శబ్దశాస్త్రము!—అకాస్టిక్సు. (Acoustics) (శబ్దము=ధ్వని)
ఇది యొక శాస్త్రము. ఈ శాస్త్రము ధ్వనులపుట్టుక కారణము స్వభా-
వము మొదలగు విషయములగూర్చి చెప్పును. సంగీత శాస్త్రము మనో-
రంజకమైన ధ్వనులగూర్చి డెల్చుచున్నది. అకాస్టిక్సు మామూలు
ధ్వనులపుట్టుక, వేపనములు, పోలికలు లేక భేదములు, పనిని కనిపెట్టు
విధమును గూర్చి చెప్పుచున్నది.

ఏకో యొకవిధమైన చలనశక్తి వ న ధ్వని కలుగుచున్నది.
చాల విషయములలో ఈ చలనశక్తి మనకు దృశ్యోచరమగును. ఇందు
కుదాహరణము:—ఒక తంబూరయొక్క గాని, వీణయొక్క గాని తంత్రిని
మీటుచు ఉడి యిటునటు కదిలి ధ్వని పుట్టింపటను జూచుచున్నా-
ము. తిరిగి దానిని నేలితో తాకినమెటనే ఆతంత్రి చలన మాగిపోవు-
టయేగాక ధ్వనియును నమసిపోవుచున్నది. ఇందుమూలమున నొక
ధ్వనినిచ్చువస్తువు వేపనములుగల చలనమువలన ధ్వని పుట్టింపుచున్న-
దని తెలియుచున్నది.

Musical Sounds and Noises.

సంగీతధ్వనులు — వట్టిధ్వనులు.

సంగీత సంబంధమైన ధ్వని ఎడతెగని మనోరంజకమును గలుగ-
జేయుచున్నది. అది క్రమమైన, కాలపరిమితి గల వేపనములచే బుట్టు-
చున్నది. ఇక (Noise) అనగా చప్పుడు, గందరగోళమైన, అనేకమైన
వినుట కింపుకాని ధ్వనులవలన కలుగుచున్నది. ఇందు కుదాహరణ
సముద్రఘోష. ఇట్టిధ్వనికి సక్రమమైన కాలపరిమితిగాని క్రమబద్ధతగాని
లేకపోవుటయే కారణము. అయినను ఒక్కొక్కప్పుడు సంగీత ధ్వనికిని
(Musical Sounds) మామూలు ధ్వనికిని (Noise) భేదము కని

పెట్టుటయు కప్పమే. ఇందుకు తార్కాణముగా, ఘటవాద్యము, కంజి రావాద్యము వల్ల కలుగుధ్వనులు మ్యూజికల్ సౌండ్సు కాకపోయినను ఒక పాటకచేరీలో ప్రక్కవాద్యములక్రింద నుపయోగింపబడి మనోరంజకము లగుచున్నవి.

సంగీత ధ్వనులు — వాని లక్షణములు.

(Musical Sounds and their Characteristics)

సంగీత సంబంధమైన ధ్వనులు ఈ దిగువ విషయములలో భేదించును :—

1. శృతి (Pitch) 2. ఘోషము (Intensity or loudness)
3. గుణము (Quality or timbre)

1. శృతి (Pitch): — హెచ్చు ప్రతులలోని స్వరమునకును తక్కు ప్రతిలోని స్వరమునకును గల భేదమును వెల్లడించు నదియే శృతి లేక పిచ్ (Pitch).

గాంధారము, మధ్యమము అనురేండుస్వరములలోను మధ్యమము (మ) యొక్క శృతి గాంధారము (గ) యొక్క శృతికంటె హెచ్చు ఎందుచేతననగా ఒక స్వరముయొక్క శృతి దాని వేపనముల (Vibrations) సంఖ్యమీద ఆధారపడియుండును. ఒక సెకనులో ఎన్ని వేపనములుండునో దానినిబట్టి ఒక స్వరముయొక్క శృతికొలువబడుచున్నది. ఉత్తమమైన మనుష్య శారీరములో పలుకు స్వరముకుగల వేపనముల లెక్క తక్కువ స్వరమునకు ఒక సెకండులో 50 వేపనములును ఖిక్కిలి హెచ్చు స్వరమునకు ఒక సెకండులో 1500 వేపనములును, సాధారణ గాత్రములో సెకండుకు 100 మొదలుకొని 900 లేక 10:0 వరకు వేపనములుండునని శాస్త్రజ్ఞులు దెప్పియున్నారు. ఇప్పుడు

ఇంగ్లాండు దేశమున హార్మోనికల్ సంగీతమునకు సెకండుకు 240 వేపన ములుగల స్వరమును ఆధార పడ్డమముగ జేసికొనియున్నారట.

ఆధారపడ్డమము నాధారముగ జేసిగొనిన దానికి మధ్యమము గాని పంచమముగాని ఆ యాధార పడ్డమముకంటె ఎంత హెచ్చుశృతి (Pitch) యో తెలియనగును. ఒక్క స్వరముయొక్క శృతిని దెలిసి కొనుటకు ఆ స్వరముయొక్క వేపనముల సంఖ్యయే ఆధారము.

ఘనము (Intensity or loudness :—ఒక ధ్వనియొక్క ఘనము ఎంతవరకు ఎన్నివేదనములకలిగింప శక్తి గలవస్తువు అట్టి ధ్వనిని కల్పించు వస్తువుమీద నాధారపడియుండును. ఒక తంబురయొక్క గాని వీణయొక్కగాని సారణి తంత్రిని మొఁట నెమ్మదిగాను పిమ్మట గట్టిగాను మీటిన శృతి ఒక్కటేయైనను ఆరెండు ధ్వనుల తారతమ్యములను సులభముగా గ్రహింపనగును. ఎట్లన నెమ్మదిగా మీటినపుడు గలిగిన ధ్వనికంటె గట్టిగా మీటినధ్వనియొక్క ఘనము (Intensity) హెచ్చు అని తెలియనగును. శృతి (Pitch) లో నెంతమాత్రమును మార్పులేదు.

ఒక స్వరమును దాని పుట్టుకస్థానమునుండి కొంతదూరములో వినునపుడు దాని ఘనము (Intensity) అయిదు ముఖ్యవిషయముల మీద నాధారపడి యుండును. అవి యెవ్వయిన :—

1. ధ్వనినిచ్చువస్తువునుండి వినేచెవియొక్కదూరము.
2. వేపనముల బాహుళ్యము.
3. ధ్వనిపుట్టిన స్థానమందలి గాలియొక్కసాంద్రత.
4. వాయుతరంగములుపోవు దిశ (వైపు లేక దిక్కు)
5. పరిసరప్రాంతమందు ధ్వని కల్పింపగల ఇతరవస్తువులుండుట.

గుణము (Quality or timbre) :—

మనుష్యుగాత్రములోగాని, ఫిడేలు, వీణ, వేణు మొదలగు వాద్యము

లందుగాని ఒకేస్వరమునుబలికించినను, ఆస్వరముయొక్కశృతి(Pitch) గాని, ఘనము (Intensity or loudness) గాని ఒకటే యైనను, వినువారికి ఆస్వరము మనుష్యగాత్రమునుండి పుట్టినదో లేక వీణమొదలగు ఏవాద్యమునుండి పుట్టినదో శులభముగా దెలియుచున్నది. అటుల దెలియుటకు కారణభూతమైనది ఆ యా నాదముల యొక్క లక్షణమే. ఏనాద లక్షణముచేత ఆనాదము మనుష్య గాత్రమువలన గాని, వీణ, వీణ, ఫిడేలు మొదలగు వాద్యములవలనగాని పుట్టినదని తెలిసికొను నట్లు చేయుచున్నదో దానికే గుణము (Quality or timbre) అని పేరు.

—: రా గ ము :—

వినువారి మనస్సును ఆకర్షించి ఆనందింపజేసి సుఖపరచి వాంఛించునటుల జేయు స్వరవర్ణముల చేరికకు రాగమందురు (రాగము అనగా ఆస)

రాగాలాపన లేక ఆలపి :—

ఒక రాగముయొక్క స్వరస్థానములగుర్తెరిగి ఆరోహణావరోహణ క్రమములో గమకవరేకులతో బహువిధములుగా బెంపుచేసి అన్నియందముల గనబఱచి రాగమును బాడుటకే రాగాలాపనయనిపేరు. బిడ్డలు ఎదుగుట కాహారమెట్లుకావలెనో ఆరీతిగానే రాగమును పెంపుచేయుటకు రాగమును ఏ స్వరముచే గ్రహించవలెనో గ్రహించి రాగలక్షణముల గుర్తెరిగి స్వరములను బహువిధములుగా జేర్చి మంద్రస్థాయి, మధ్యస్థాయి, తారస్థాయిలయందు పాడుకొని తిరిగి మధ్యస్థాయి మధ్యములో ముగించుటయే రాగముపాడు విధము.

ఇప్పటి పద్ధతిప్రకారము రాగములు రెండు విధములు.

1. జనక రాగములు
2. జన్య రాగములు.

N. B. పూర్వాచార్యులు రాగములు 1. మార్గ రాగములు 2. దేశీరాగములని చెడుభా ములనియు అందుమార్గరాగము లీమనుష్యలోకములో లేక గంధర్వ లోకమందున్నవనియు మనుజులలోకము లో దేశీరాగములు మాత్రమే గలవనియు జెప్పచున్నారు. దేశీ రాగములు 1. రాగాంగ 2. ఉపాంగ 3. భాషాంగ 4. క్రియాంగ రాగము లని నాలుగు రకములుగా జెప్పియున్నారు.

జనక రాగములు:—ఈ రాగములు ఆరోహణ అవరోహణము లందు వరుస క్రమము తప్పక సప్తస్వరములను గలిగి యుండును. ఇట్టి రాగములు జనక రాగములనియు, రాగాంగరాగములనియు, మేళకర్త రాగములనియు, సంపూర్ణ రాగములనియు, ప్రధాన రాగములనియు, మైమరీరాగము లనియు, కర్తరాగము లనియు, మేళరాగము లనియు, రూప్ రాగము లనియు పిలువబడుచున్నవి. ఈ జనరాగము లన్నిటి లోను వడ్డ పంచమములయందు మార్పేమియు నుండక తక్కిన (రి గ మ ద ని) స్వరములు మాత్రము రాగమునుబట్టి మార్పు జెందును. ఇట్టి జనకరాగములు మొత్తము 72 రాగము లున్నవి.

ఉదాహరణ:—ధీరశంకరాభరణం, మేచకల్యాణి, మాయా మాళవగౌళ, హనుమత్తోడి, ఖరహరప్రియ. — మొదలగునవి జనక రాగములు. ఈ 72 మేళకర్తరాగములు పండ్రెండు చక్రములలో ఒక్కొక్క చక్రమందు ఆరురాగముల చొప్పున విభజింపబడి చూపబడి యున్నవి.

చక్రములపేర్లు.

1. ఇందు

7. ఋషి

2. నేత్ర

8. వసు

3. అగ్ని

9. బ్రహ్మ

4. వేద

10. దిశి

5. భాణ

11. రుద్ర

6. ఋతు

12. ఆదిత్య

72. జనకరాగముల పథకము.

చక్రము	శుద్ధ మధ్యమ రాగములు	స్వరస్థానములు.	ప్రతి మధ్యమ రాగములు	చక్రము
పాదము 1	1. కనకాంగి	శు శు శు శు శు శు	37. సాలగము	పాదము 2
	2. రత్నాంగి	" " " " " "	38. జలారవము	
	3. గానమూర్తి	" " " " " "	39. రూలవరాళి	
	4. వనస్పతి	" " " " " "	40. నవనీతము	
	5. మానవతి	" " " " " "	41. పావని	
	6. తానరూపి	" " " " " "	42. రఘుపీయ	
పాదము 2	7. నేనావతి	శు సా శు శు శు శు	43. గవాంబోధి	పాదము 3
	8. హనుమత్తోడి	" " " " " "	44. భవప్రియ	
	9. ధేనుక	" " " " " "	45. శుభపంతువరాళి	
	10. నాటకప్రియ	" " " " " "	46. వడ్విధమూర్ధణి	
	11. కోకిలప్రియ	" " " " " "	47. సువర్గాంగి	
	12. రూపవతి	" " " " " "	48. దివ్యమణి	

3. అగ్ని	13. గాయక ప్రియ	శు	అం	శు	శు	43. ధవళాంబరి	9. బ్రహ్మ
	14. వకుళాభరణము	"	"	"	శై	50. నామనారాయణి	
	15. మాయామాళవగౌళ	"	"	"	కా	51. కామవర్ధని	
	16. చక్రవాళము	"	"	చ	శై	52. రామప్రియ	
	17. సూర్యకాంతము	"	"	చ	కా	53. గమపత్రము	
	18. హేటకాంబరి	"	"	ప	కా	54. విశ్వంధరి	
4. వేద	19. ఝంకారధ్వని	చ	నా	శు	శు	55. శ్యామలాంగి	10. దిశి
	20. నక్షత్రరవి	"	"	"	శై	56. మణ్ముఖప్రియ	
	21. కీరవాణి	"	"	"	కా	57. సింహేంద్రసుధ్యమము	
	22. ఖరహర్షిప్రియ	"	"	చ	శై	58. హేమవతి	
	23. గోమనోహరి	"	"	చ	కా	59. ధర్మవతి	
	24. వరణప్రియ	"	"	ప	కా	60. నీతిమతి	
5. పాద	25. మారరంజని	చ	అం	శు	శు	61. కాంతామణి	11. కుద్ర
	26. చారుకేశి	"	"	"	శై	62. దివభక్తియ	
	27. సరసాంగి	"	"	"	కా	63. లతాంగి	
	28. హరికాంభోజి	"	"	చ	శై	64. వాచస్పతి	
	29. ధీరశంకరాభరణము	"	"	చ	కా	65. మేచకళ్యాణి	
	30. నాగానందిని	"	"	ప	కా	66. చిత్రాంబరి	

6. ఋతు	31. యాగప్రియ	ప	అం	శు	శు	67. సుచక్రేతము	12. ఆదిత్య
	32. రాగవర్ధని	"	"	"	శై	68. శోభామృతి	
	33. గాంగేయభూషణి	"	"	"	కా	69. ధాతువర్ధని	
	34. వాగధీశ్వరి	"	"	చ	శై	70. నాసికాభూషణి	
	35. శూలినీ	"	"	చ	కా	71. కోసలము.	
	36. చలపాతి	"	"	ప	కా	72. రసికప్రియ	

పై 72 మేళకర్తరాగముల ప్రణాళిక (స్రీము) యందు ఒక్కొక్కచక్రములో (6) ఆరురాగముల చొప్పున 12 చక్రములుగా విభజించబడి యుండుటను గాననగును. ఒకటిలగాయతు ముచ్చడియారు (1 to 36) వరకును గలరాగములలో శుద్ధమధ్యమమే వాడబడుటచే ఈమొదటి ముచ్చడియారు (6) రాగములకును శుద్ధమధ్యమ మేళకర్తరాగమునియు, ముచ్చడియేడవరాగము లగాయతు డెబ్బదిరెండవరాగము ఆఖరువకు (37 to 72) ప్రతిమధ్యమము వాడబడుటచే ఈ ముచ్చడియారురాగములకు ప్రతిమధ్యమ మేళకర్తరాగములనియు వేరు. మఱియు శుద్ధమధ్యమ మేళకర్తరాగములకు పూర్వమేళకర్తలనియు, ప్రతిమధ్యమ మేళకర్తరాగములకు ఉత్తరమేళకర్తలనియు పేర్లు. కాబట్టి 72 మేళకర్తలను సమానముగా విభజించుటకు మధ్యమస్వరమే ప్రధానమగుచున్నది. మఱియు పూర్వమేళకర్తలలో శుద్ధమధ్యమస్వరమును ఉత్తరమేళకర్తలలోని ప్రతిమధ్యమస్వరమును తప్ప తక్కినస్వరములు పూర్వమేళకర్తలలోను ఉత్తరమేళకర్తలలోను సరిసమానముగా నుండుటను గమనించునది.

మొదటి ఆరుచక్రములలోను (1 to 6) శుద్ధమధ్యమ రాగములును, రెండవ ఆరుచక్రములలోను (7 to 13) ప్రతి మధ్యమరాగములును జూపబడియున్నవి గదా.

రిషభస్థానవిషయము:—మేళకర్తరాగములు ఒకటి లగాయతు పదునెనిమిది (1 to 18) వరకును (1, 2, 3 చక్రములలోనివి) ప్రతి మధ్యమ మేళకర్తరాగములు మొదటి పదునెనిమిది (37 to 54) వరకును (7, 8, 9 చక్రములలోనివి) శుద్ధరిషభమును సమానముగా గలిగియున్నవి. 19 లగాయతు 30 వరకు గల పండ్రెండు శుద్ధమధ్యమ మేళకర్తరాగములున్నవి (4, 5 చక్రములలోనివి) 55 లగాయతు 66 వరకు గల పండ్రెండు ప్రతిమధ్యమ మేళకర్తలున్నవి (10, 11 చక్రములలోనివి) చతుశ్రుతిరిషభమును సరిసమానముగా గలిగియున్నవి. మఱియు శుద్ధమధ్యమ మేళకర్తలు 31 లగాయతు 36 వరకుగల ఆరింటిలోను (6 చక్రములలోనివి) ప్రతిమధ్యమ మేళకర్తలు 67 లగాయతు 72 వరకు 7 ల ఆరింటిలోను (12 చక్రములలోనివి) షట్చుత్తిరిషభమును సరిసమానముగా గలిగియున్నవి.

ఇక గాంధారస్థాన విషయము:—శుద్ధమధ్యమ మేళకర్తలు 1 లగాయతు 6 వరకును, ప్రతిమధ్యమ మేళకర్తలు 37 లగాయతు 42 వరకున్నవి (1, 7 చక్రములలోనున్నవి) శుద్ధగాంధారమును సమానముగా గలిగియున్నవి. శుద్ధమధ్యమ మేళకర్తలు 7 లగాయతు 12 వరకున్నవి, 19 లగాయతు 24 వరకున్నవి మొత్తము పండ్రెండున్నవి, ప్రతిమధ్యమ మేళకర్తలు 43 లగాయతు 48 వరకున్నవి, 55 లగాయతు 60 వరకున్నవి మొత్తము పండ్రెండున్నవి (2, 4-8, 10 చక్రములలోనివి) సాధారణ గాంధారమును సరిసమానముగా గలిగియున్నవి. మఱియు శుద్ధమధ్యమ మేళకర్తలు 13 లగాయతు 18 వరకును, 25 లగాయతు 36 వరకును, మొత్తము పదునెనిమిదిన్నవి, ప్రతిమధ్యమ మేళ

కర్తలు 49 లగాయతు 54 వరకున్న, 61 లగాయతు 72 వరకున్న మొత్తము పదునెనిమిదిన్ని (3, 5, 6-9, 11, 12 చక్రములలోనివి) అంతరగాంధారము సరిసమానముగా గలిగియున్నవి.

ధైవతస్థానవిషయము:—ప్రతి చక్రములోను పూర్వమేళకర్త రాగములలోను ఉత్తరమేళకర్త రాగములలోను గూడ మొదటి మూడేసిరాగములును శుద్ధధైవతమును, నాలుగైదులు చతుశ్రుతిధైవతమును ఆరులు షట్శ్రుతి ధైవతమును సరిసమానముగా గలిగియున్నవి.

నిపాదస్థాన విషయము:—క్రతి చక్రములోను శుద్ధమధ్యమ ప్రతిమధ్యమ మేళకర్తరాగముల రెంటిలోను మొదటి మేళకర్తరాగము మాత్రము శుద్ధనిపాదమును, రెండునాలుగులు కైశికినిపాదమును, మూడు, ఐదు, ఆరులు కాకలినిపాదమును సరిసమానముగా గలిగియున్నవి.

N. B:—మేళకర్తల పథకమును జాగ్రత్తగాఁ జదువరులు గమనించిన పై విషయములు తేటతెల్లముగ దెలియనగును. మఱియు, షట్శ్రుతి రిషభస్థానము సాధారణ గాంధారస్థానమేయనియు, శుద్ధ గాంధారస్థానము చతుశ్రుతిరిషభస్థానమే యనియు, షట్శ్రుతిధైవత స్థానము కైశికినిపాదస్థాన మనియు, శుద్ధనిపాదస్థానము చతుశ్రుతి ధైవతస్థానమే యనియు జ్ఞప్తియందుంచుకొనవలయును.

✓ జ న్య రా గ ము లు.

పైన జెప్పబడిన డెబ్బదిరెండు జనక లేక మేళకర్త రాగముల నుండియు ఒకొక్కదానినుండి అనేక రాగములు పుట్టుచున్నవి. అట్లు పుట్టిన రాగములు ఆయామేళకర్తల స్వరస్థానములనే గలిగియుండి,

కొన్ని స్వరములు ఆరోహణమందుగాని, అవరోహణమందుగాని, లేక రెంటియందుగాని లోపించుటచేతను, లేక సత్తస్వరముల గలిగియున్న ను వరుసక్రమములో వెళ్ళక వక్రగతిని, బోవుటచేతను జన్యరాగము లనబడుచున్నవి.

జన్యరాగములు నాలుగు రకములు: —

1. వర్జరాగములు, 2. వక్రరాగములు, 3. ఉపాంగరాగములు, 4. భాషాంగరాగములు.

1. వర్జరాగములు:—వర్జ అనగా విడుచుట యని యర్థము. ఆరోహణమందుగాని అవరోహణమందుగాని లేక రెండింటియందుగాని కొన్ని స్వరములు విడువబడుచున్నవి (వర్జింపబడుచున్నవి). ఇట్టి రాగములకు వర్జరాగము అనిపేరు. ఈ వర్జరాగములు తిరిగి యెనిమిది రకములుగా నున్నవి.

1. షాడవ సంపూర్ణరాగములు.

2. ఔడవ సంపూర్ణరాగములు.

3. సంపూర్ణ షాడవరాగములు.

4. సంపూర్ణ ఔడవరాగములు.

5. షాడవ షాడవరాగములు.

6. షాడవ ఔడవరాగములు.

7. ఔడవ షాడవరాగములు.

8. ఔడవ ఔడవరాగములు.

ఈదిగున పధికములో నుదాహరణపూర్వకముగా జూపబడినవి.

జన్యరాగము లేక వర్జరాగము రకము		జన్యరాగ లక్షణము		ఉదాహరణలు		మేళకర్త
అరోహణ	అవరోహణ	స్వరముల సంఖ్య	అవరోహణ	రాగం పేరు	అరోహణ అవరోహణ	
1 పాడవ సంపూర్ణ	సంపూర్ణ	6	7	కాంభోజి	సరిX మపధత శనిధపమగరిస	28. హరి కాంభోజి
2 ఔడవ సంపూర్ణ	సంపూర్ణ	5	7	బిలహరి	సరిX పధత శనిధపమగరిస	29. ధీర శంకరాభరణం
3 సంపూర్ణ పాడవ	పాడవ	7	6	భైరవం	సరిX మపధనిత శధపమగరిస	17. సూర్య కాంతము

4	సంపూర్ణ	పైడవ	7	5	గరుడధ్వని	సరిగమపధనిశ్చ శ్చపగరిస	29. ధీర శంకరాభరణం
5	పాడవ	పాడవ	6	6	శ్రీరంజని	సరిగమధనిశ్చ శ్చనిధమగరిస	22. భిర హరప్రియ
6	పాడవ	పైడవ	6	5	నాటకురంజి	సరిగమధనిశ్చ శ్చనిధమగరిస	22. హరి కాంభోజి
7	పైడవ	పాడవ	5	6	మలహరి	సరిమపధశ్చ శ్చపమగరిస	15. మారూ మాళవగౌళ
8	పైడవ	పైడవ	5	5	మోహన	సరిగపధశ్చ శ్చపగరిస	28. హరి కాంభోజి

షాడవ = 6 స్వరములు
 ఔడవ = 5 స్వరములు
 సంపూర్ణ = 7 స్వరములు

} అని పైపథకమునుండి గమనించునది.

2. వక్రరాగములు. — జనకరాగములోని సప్తస్వరములను కలిగియుండి ఆరోహణమందుగాని అవరోహణమందుగాని లేక రెండింటియందుగాని వరుసక్రమములో స్వరములు వెళ్లక వక్రగతిగా స్వరములు పోవురాగములకు వక్రరాగములనిపేరు. మరియు కొన్నిటిలో సప్తస్వరములలో ఒకటి లేక రెండుగాని లేక మూడుగాని ఆరోహణమందుగాని అవరోహణమందుగాని లేక రెండింటియందుగాని లోపించుటయు గలదు.

వక్రరాగములు మూడురకములు :—

(1) ఆరోహణ అవరోహణముల రెండింటియందును స్వరములు వక్రగతిని పోవురాగములు.

ఉదాహరణ:—శహనారాగము.

ఆరోహణ:—సరిగమపమధానిశ.

అవరోహణ:—శనిధపమగామరిగరిశ.

(2) ఆరోహణమందు మాత్రమే స్వరములు వక్రగతిగా పోవురాగములు.

ఉదాహరణ:—ఆనందభైరవి. } ఆ:—సరిగమపధపనిశ
 అవ:—శనిధపమగరిశ.

(3) అవరోహణమందు మాత్రమే స్వరములు వక్రగతిగా పోవురాగములు.

ఉదాహరణ:—శ్రీరాగము. } ఆ:—సరిమపనిశ
 అవ:—శనిధదనిపమరిగరిశ.

(3) ఉపాంగరాగములు:—అనగా సరిగా మేళకర్త రాగము లోని స్వరములను మాత్రమే కలిగియుండి యేవిధమైన అన్యస్వర

ఉదాహరణ:—కురంజరాగము } ఆ:-సద్ధిసరిగమపధ
29. ధీరశంకరాభరణజన్యం } అవ:-ధపమగరిసద్ధిస

3. పంచమాంత్యరాగములు:—ఇట్టిరాగములలో హేచ్ఛస్వరము మధ్యస్థాయి పంచమముగాన వీనికి పంచమాంత్యరాగములని పేరు.

ఉదాహరణ:- నవరోజురాగము } ఆ. ప్థధన్దిసరిగమప
29. ధీరశంకరాభరణజన్యం } అవ:-మగరిసద్ధిధప ||

పూర్వకా: మునుంశీయు దేశీయరాగములు మఱిమూడువిధములుగ విభజింపబడియున్నవి.

అవి. 1. శుద్ధరాగములు 2. ఛాయాలగ లేక సాలగరాగములు 3. సంకీర్ణ లేక సంకర లేక మిశ్రరాగములు.

1. శుద్ధరాగములు:—ఈరాగములు అన్యస్వరముల కెంతమాత్రము తాపీయక జనకరాగములో జెప్పబడిన సప్తస్వరములనుగాని లేక కొన్నిస్వరములు లోపించిగాని అరోహణావరోహణములందుగలిగియుండును. అందుచే వీనికి శుద్ధరాగములనిపేరు.

ఉదాహరణ:—మాయామాళవగౌళ, మేచకల్యాణి, మోహన, హంసద్వని, మధ్యమావతి, శ్రీరంజని మొదలగునవి శుద్ధరాగములు. *

2. ఛాయాలగ లేక సాలగరాగములు:—మేళకర్తరాగముల లక్షణములనేగాక ఇతరరాగలక్షణముల ననగా అన్యస్వరములను గలిగియుండుటచే నిట్టిరాగములకు ఛాయాలగ లేక సాలగరాగములని పేరు.

ఉదాహరణ:—సారంగ, కాంభోజి, ముఖారి, భైరవి మొదలగునవి ఛాయాలగ లేక సాలగరాగములనబడును.

3. సంకీర్ణ లేక సంకర లేక మిశ్రరాగములు:—ఏరాగములలో వికృతిస్వరములైన రిగమధని యనుస్వరములలో రెండేసిరికములను

అనగా కోమల, తీవ్రరూపముల రెంటిని గలిగియుండునో అట్టిరాగములు సంక్షేప లేక సంకర లేక మిశ్రరాగము లనబడును. అనగా శుద్ధమును ఛాయాలగమును గల అనేకరాగఛాయలను గలిగియుండి రంజకముగా నుండును.

ఉదాహరణ:—ఉహిరి, దేశ్యకాఫి, జుజావంతి మొదలగునవి.

రాగములు త్రివిధములు (వ్రతీయైకవిధము.)

రాగములు 1. ఘనరాగములనియు 2. రక్తిలేక నయరాగములనియు 3. దేశ్యరాగములనియు మూడు తరగతులుగా విభజింపబడినవి.

1. ఘనరాగములు:—నాభితానముచే, ఘనముగాజేయబడుగాన కీయను గలిగి యుద్ధరంగమందలి మహాశూరునిబోలి గాంభీర్యముగానుండు రాగము ఘనరాగమనబడును. పూర్వాచార్యులు పది రాగములు మాత్రమే ఘనరాగములని ఎంచియున్నారు.

అవి:—1. నాట 2. గౌళ 3. వరాళి 4. ఆరళి 5. శ్రీరాగము 6. కేదార 7 నారాయణగౌళ 8. రీతిగౌళ 9. సారంగనాట 10. భౌళి-యీరాగములు పదిన్ని ఘనరాగములు.

2. నయలేక రక్తిరాగములు:—వినువారి మనస్సును విశేషముగ రంజింపజేయు రాగమునకు నయరాగమనియు, రక్తిరాగమనియు, మార్గరాగమనియు పేరు.

ఘనరాగ దేశ్యరాగములుగాక దక్కినవన్నియు నయరాగములు.

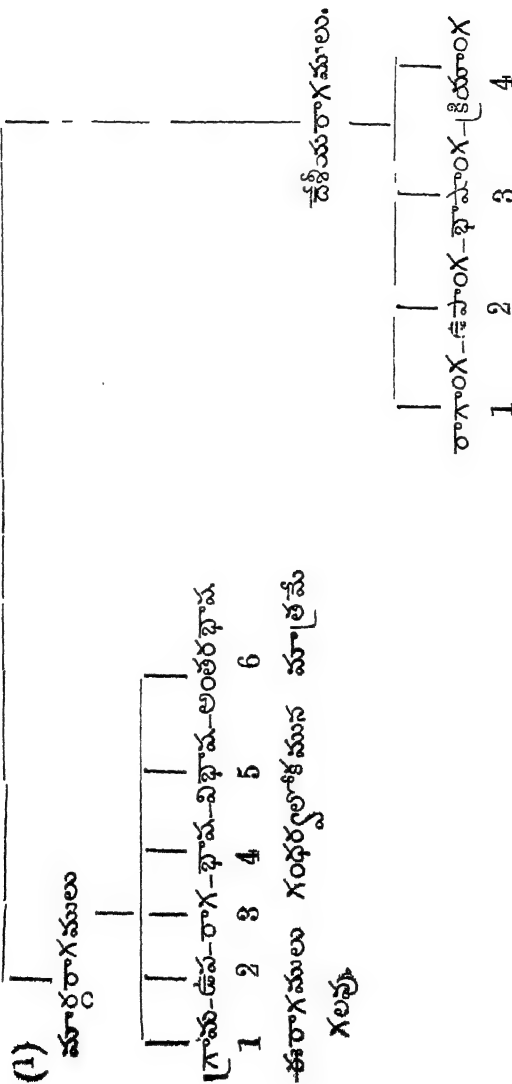
ఉ॥ తోడి, శంకరాభరణము మొదలగునవి.

3. దేశ్యరాగములు:—ఉత్తరహిందూస్థాన సంగీతమునుండి స్వీకరింపబడిన కొన్నిరాగకళలతో స్ఫురించురాగములకు దేశ్యరాగములనిపేరు.

ఉ|| ఫరణ, భిమాను, కాఫి, డర్బారు మొదలగు రాగములు దేశ్యరాగము లనబడును.

రాగవిభాగపట్టిక

రాగము

ఈ రాగములు 4 రకములు మాత్రమే భూలోకమునవాడకలో నున్నవి.

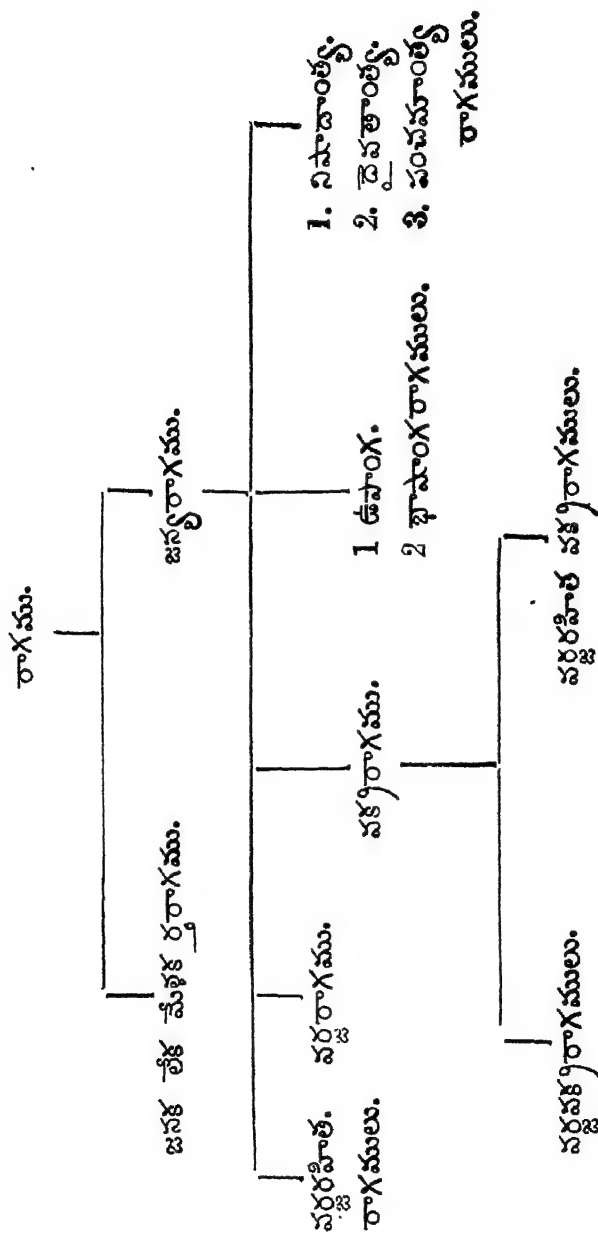
1. రాగాంగరాగము;—అనగా జనకరాగము లేక మేళకర్త రాగము.

2. ఉపాంగరాగము:—జనకరాగములోని స్వరములనే కిలిగి యుండి అన్యస్వరములకు ఎంతమాత్రము తావీయదు.

3. భాషాంగరాగము:—జనకరాగముయొక్క స్వరములనే గాక అన్యస్వరములనుగూడ గలిగియుండునది.

4. క్రియాంగరాగము:—వినువారి ఇంద్రియముల కుత్సాహమును ఆవేశమును గలిగించు రాగము క్రియాంగరాగ మనబడును. యుద్ధము చేయునపుడు వీరులను ప్రోత్సహించి ఆవేశపరులగు జేయుటకు వాడబడు రాగములు క్రియాంగరాగములు.

జననముల వివరణపట్టిక.

రాగములు—దానిఁ క్షణములు.

ప్రతిరాగమునకు దశక్షణలక్షణములుగలవు.

1. గ్రహము 2. అంశము 3. మంద్రము 4. తారము 5. న్యాయము 6. అపన్యాయము 7. సన్యాయము 8. విన్యాయము 9. బహుత్వము 10 అల్పత్వము—అను పదిలక్షణములు రాగము గలిగియుండునని మతంగాదిమునుచుచే జెప్పబడియున్నది.

1. గ్రహము:—అనగా గ్రహించుట. రాగము పాడునపుడు ఆరాగము ఏస్వరముతో ఎత్తుగడ చేయబడునో అట్టిస్వరమునకే గ్రహమనియు, గ్రహస్వరమనియు పేరు. ఒకరాగము గ్రహస్వరమేదైనప్పటికిని షష్ఠస్వరస్థానముతోనే ఏరాగమునైనను ప్రారంభించుట సాంప్రదాయము.

2. అంశము:—ఒకరాగము పాడునపుడు ఆరాగఛాయను జూపి రంజింపజేయుటకు మాటిమాటికి వాడబడునదియు, రాజువలే ప్రాముఖ్యముగనుండునదియునగు స్వరమునకే అంశస్వరమనియు, జీవస్వరమనియు, రాగఛాయాస్వరమనియు, పేరు.

3. మంద్రము:—ఒక రాగముచు తగ్గు స్వరములలో పాడుటయే మంద్రమగును. అనగా మంద్రస్థాయిలో పాడుట. దీనినే మంద్రగతియనియు చెప్పుదురు.

4. తారము:—రాగమును ఉచ్చస్థాయి స్వరములతో అనగా ఉచ్చస్వరముతో పాడుట. దీనినే తారగతియందురు.

5. న్యాయము:—రాగమును పాడి ముగించు స్వరము న్యాయమనియు, న్యాయ స్వరమనియు చెప్పబడుచున్నది.

6. అపన్యాయము:—రాగమును పాడునపుడు మధ్య మధ్య ముగించు స్వరము అపన్యాయమనబడును. ఇట్లు పాడుటలో సన్యాయ విన్యాయములు లీనమై యున్నవని భరతముని చెప్పుచున్నాడు.

7. సన్ధ్యాసము:—రాగమును పాడునపుడు పలుఖండములు విభజించి ఒక్కొక్కఖండమును ముగించు స్వరము సన్ధ్యాసమనబడును.

8. విన్యాసము:—రాగమును పాడునపుడు దానిఖండముల అనయవములుగా నేర్పడు స్వరము విన్యాస మనబడును.

9. బహుత్వము:—రాగముపాడునపుడు ఒకేస్వరమును మాటి మాటికి గ్రహించిపాడుట బహుత్వమనబడును. అది 1. అలంఘనమనియు. - అభ్యాసమనియు రెండువిధములు.

(1) అలంఘనము అనగా ఒక స్వరమును విడువకుండ పాడుట.

(2) అభ్యాసము అనగా ఒక స్వరమును కొంచెము ఎడమిచ్చి మాటి మాటికి ఉచ్చరించుట.

10. అల్పత్వము:—రాగమును పాడునపుడు ఒకస్వరమును అధికముగా నుచ్చరింపకుండుట అల్పత్వమగును. అది. 1. లంఘనము 2. అనభ్యాసము అని రెండువిధములు.

(1) లంఘనము అనగా పాడునపుడు ఒకస్వరమును బొత్తిగా ఉచ్చరింపక విడిచి పైస్వరమునకు దాటుట.

(2) అనభ్యాసము అనగా రాగముపాడునపుడు ఒకస్వరమును మాటిమాటికి ఉచ్చరింపక ఏదైన నొకసమయమున కొద్దిగా నుచ్చరించుట.

రాగాలాలాపనపద్ధతి.

ఆలాపనము లేక ఆలప్తి:—అనగా వృద్ధిచేయుట లేక విస్తరించుట. రాగమును వృద్ధిచేసి పాడుట రాగాలాలాపనము. ఆలాపనచేయుటలో మొదటిది ఆక్షిప్తిక లేక ఆయిత్తము అని చెప్పుబడుచున్నది. అనగా రాగమును పాడుటలోగల ప్రథమయత్నము. ఆక్షిప్తిక అనగా ముందుగా విసరుట. ఆయిత్తము అనగా ప్రథమయత్నము.

బాలురు వృద్ధి నొందుటకు ఆహారము నెల్లపేక్షించి గ్రహించి వృద్ధి నొందుచున్నారో ఆవిధముగానే రాగము వృద్ధి నొందుటకు ఆక్షిప్తికను అపేక్షించుచున్నది. కాబట్టి రాగమును పాడునపుడు ప్రారంభమందు మధ్యస్థాయి వడ్డమును ఆక్షిప్తికగా గ్రహించి మందస్థాయిలోను, పిమ్మట మధ్యస్థాయి రిషభగాంధారములలోను, అటుపిమ్మట తారస్థాయి రిషభ, గాంధార, మధ్యమ, పంచమములదాక నొకసారి పాడుకొనిపోయి తిరిగి మధ్యస్థాయి వడ్డమములలో ముగించవలెను ఇట్లు ప్రధమమున పైకిపోయి క్రిందికి వచ్చుటకే ఆక్షిప్తికయనియు అయిత్రమనియు చెప్పబడుచున్నది. అనగా మధ్యవడ్డమునుండి ప్రారంభించి మొదట నొకసారి సంక్షేపముగ రాగమును మూలస్థాయిలందును పాడి మధ్యవడ్డములోనే ముగించుట. ఇది రాగాలాలాపమునకు మొదటి ప్రయత్నము.

అటుపిమ్మట ఆక్షిప్తికానంతరము చేయు రాగాలాలాపమునకు మొదటి 'రాగవర్ధని' యనబడును. ఆరవములో 'ఎడుప్ప' అందురు. ఎడుప్ప అనగా ఎత్తుట. రాగవర్ధనియనగా రాగమును వృద్ధిచేయుట యని యర్థము. ఇది నాలుగు రకములు. (1) ప్రథమరాగ వర్ధని (1) ద్వితీయ రాగవర్ధని (3) తృతీయ రాగవర్ధని (4) చతుర్థ రాగవర్ధని యని నాలుగురకములు. ఈ రాగవర్ధనులను ముగించు క్రియలకు విదారులు లేక ముక్తాయిలు అనిజేరు. రాగవర్ధనులవలెనే విదారులు కూడ నాలుగురకములు. (1) ప్రథమ విదారి (2) ద్వితీయ విదారి (3) తృతీయ విదారి (4) చతుర్థవిదారి. విదారి అనగా చీల్చుట యని యర్థము.

(1) ప్రథమరాగవర్ధని లేక ఎడుప్ప-ప్రథమవిదారి లేక ముక్తాయి.

రాగాలాలాపమందు ఆక్షిప్తిక కాగానే ప్రథమరాగవర్ధని చేయవలయును. అదెట్లున మధ్యస్థాయి వడ్డమునుండి ప్రారంభించి రాగమును

పెంపుచేయు పనిని ముందు మంద్రస్థాయి యందును తరువాత మధ్య స్థాయి యందును రాగాలాపన చేయవలెను ఇట్లు చేయుటలో స్వరములను గమక భేదములతోబట్టి తగినటువంటి వర్ణాలాకారములను సయోగించి విలంబకాలమే (అనగా చౌక) ప్రధానముగా గొని మధ్య మధ్య దృతకాల మధ్యమ కామునిమిడించి రాగాలాపన సేయవలెను. రాగస్వరూపము బాగా వెల్లడించుటకు పొడిగించ వలసిన స్వరముల పొడిగించి, తొలగింపవలసిన స్వరముల తొలగించుచు, బహుత్వమియగల స్వరములకు అల్పత్వమియక, అల్పత్వమియగల వానికి బహుత్వమియక, ఆరోహణావరోహణాదులందు వక్రగతిని బోవు స్వరముల వక్రముగానే బట్టి రాగఛాయను జెఱచు విచారి స్వరముల బట్టక, ఒకవేళ బట్టినవానిని గమకములచే పంచించి రంజకముచేసి వీలైన అన్యరాగస్వరములచే రంజింపజేసి పిమ్మట దృతకాలమున పాడి తారస్థాయిచేరి క్రమమరతిరిగి క్రమప్రకారము మధ్య స్థాయి షడ్జమునకు చీల్చుకొని రావలెను. ఇట్లుతిరిగి మధ్యషడ్జమునకు చీల్చుకొని వచ్చుటకే విచారియనియు లేక ముక్తాయయనియుపేరు. ఇదియే ప్రధమవిచారి లేక ముక్తాయి.

(2) ద్వితీయరాగవర్ధని—ద్వితీయవిచారి:—ఇదియు ప్రధమ రాగవర్ధనివలెనే ప్రారంభించి ముఖ్యముగా మధ్యస్థాయియందును పిమ్మట తారస్థాయి పంచమమువరకును అనేకవిచిత్ర కల్పనలతో గమక వర్ణాలంకారముతో నొప్పారునట్లు చేసి పిమ్మట తారస్థాయి నుండి మధ్యషడ్జమునకు క్రమముగా చీల్చుకొనివచ్చి రెండవరాగవర్ధనిని రెండవవిచారీ చే ముగింపుచేయవలెను.

(3) తృతీయరాగవర్ధని- తృతీయవిచారి:—ఇందును పైరాగవర్ధనివలెనే ప్రారంభించి ముఖ్యముగా తారస్థాయియందు పనిచేసి మధ్యషడ్జముకు చీల్చుకొనివచ్చి మూడవరాగవర్ధనిని మూడవవిచారిచే ముగింపుచేయవలెను.

(4) చతుర్థరాగవర్ధని- చతుర్థవిదారి:—ఇదియు రెండుమూడు రాగవర్ధనులవలెనే రాగసంచారము చేయుచు సల్పకాలములోనే విశేషముగ మూచ్చనాదులచే ప్రస్తరించి పనిచేసి నాల్గవవిదారిచే ముగించుచు మధ్యపక్షమున నిలువవలెను.

N. B. పై జెప్పిన రాగవర్ధనుల ప్రకారము రాగాలాపము చేయునపుడు యున్నను కాలానుగుణ్యముగ కొందరు రెండురాగవర్ధనులందే తారస్థాయి స్వరములను అందు ఇమిడించి పనిచేసి రాగమును ముగించుచుండుటయుకలదు.

స్థాయిసంచారక్రమము:—రాగాలాపన చేయుటలో స్థాయి సంచారక్రమము రెండుపద్ధతులుగానున్నది. అవి (1) ఆరోహణస్థాయి సంచారము (2) అవరోహణస్థాయి సంచారము అని రెండువిధములు:

(1) ఆరోహణ స్థాయి సంచారము:—స్వరసంచారము చేయునపుడు ఒక స్వరమునందు ప్రారంభించి సంచరించి కిరిగి ఆస్వరము నందే ముగించితే ఆస్వరమునకు స్థాయియనిపేరు. ఆరోహణస్థాయి సంచారము యొకిది విధములు. అవియెన్నియనిన:—(1) ప్రథమమున మధ్యపక్షమును గ్రహించి స్థాయిగ నేర్పరచుకొని దానిపై స్వరములనంటక మంద్రస్థాయి స్వరములందును క్రమేసి మంద్రపక్షము వరకు పనిచేసి తిరిగి మధ్య పక్షమందు వచ్చి నిలిపి తిరిగి మధ్యపక్షము నుండి మంద్రపక్షమువరకును తిరిగి మధ్యపక్షమును చేరుట ఇటుల రెండుసార్లు సంచరించిన ఇది మధ్య పక్షస్థాయి ఆలాపన యనబడును. (1) అటుపిమ్మట మధ్యస్థాయి రిషభమును స్థాయిగా జేసికొని దానిపై స్వరముల నంటక మంద్రస్థాయి రిషభమువరకును సంచరించి పైవిధము ననే రెండుసార్లు సంచారముచేసి మధ్య రిషభమందు న్యాయము చేయవలెను. (2) ఇటులనే మధ్యస్థాయి గాంధారమును స్థాయిగా జేసికొని పైస్వరముల నంటక మంద్రస్థాయి గాంధారమువరకు రెండుసార్లు

సంచారముచేసి తిరిగి మధ్యస్థాయి గాంధారమందు న్యాయము చేయవలెను (అనగాముగించవలెను.) ఈప్రకారమే మధ్యస్థాయి (4) మధ్యము (5) పంచము (6) దైవత (7) నిషాద (8) తారషడ్జమములను స్థాయిగా జేసికొని పైస్వరముల నంటక దిగువనే రెండేసి సార్లు ప్రస్తరించి తిరిగి ఆయాస్థాయిలందే న్యాయము చేయవలెను. ఇదియే ఆరోహణ స్థాయి సంచారక్రమము.

(2) అవరోహణ స్థాయి సంచార క్రమము:—ఇదియును 8 విధములు. ఆరోహణ స్థాయి సంచారములలో ఆఖరున జెప్పబడిన 1) తారషడ్జమమును స్థాయిగా జేసికొని దానిక్రింది స్వరముల నంటక గాయకుని శక్తికొలది అతితార స్థాయి షడ్జమువరకు రెండుసార్లు సంచరించి తిరిగి వచ్చి తారషడ్జములో ముగించవలెను. (2) పిమ్మట మధ్యస్థాయి నిషాదమును స్థాయిగా గొని దాని దిగువ స్వరముల నంటక తారస్థాయి నిషాదమువరకు రెండుసార్లు సంచారముచేసి మధ్యస్థాయి నిషాదమందే ముగించవలెను. ఈ ప్రకారముగానే (3) మధ్యధైవతము (4) పంచముము (5) మధ్యముము (6) గాంధారము (7) రిషభము (8) మధ్యషడ్జమము—వీనిని వరుసగా నొక్కొక్క దానిని స్థాయిగాజేసికొని దానిదిగువ స్వరముల నంటక దాని పైస్థాయి అదే స్వరమువరకే రెండేసిసార్లు సంచారముచేసి ఆ స్థాయిస్వరమందే ముగింపుచేయవలెను. ఇదియే అవరోహణ స్థాయి సంచారక్రమము.

మఱియు ఆరోహణస్థాయి సంచారముచేయునపుడు ఆయాస్థాయి స్వరములకు మీదనుండు స్వరముల నెంతమాత్రము నుపయోగించకూడదు. అవరోహణస్థాయి సంచారముచేయునపుడు ఆయాస్థాయి స్వరములకు దిగువనుండు స్వరముల నెంతమాత్రము వాడకూడదు. మఱియు అవరోహణస్థాయి సంచారముచేయునపుడు దృతకాలము లోనే పాడవలెను. రాగము పాడునపుడు వర్ణస్వరముల దొరికించి

ఆరోహణావరోహణ స్వరముల ననుసరించి పాడుచు స్వరముల బహుత్వ, అల్పత్వ, దీర్ఘ, హృస్వముల గచునించి గమకవరేకులతో నానా విధవర్ణాలంకారములచే రాగమును రంజకముగాజేసి వినువారి మనస్సులకరగించి మోహితుల జేయవలెను.

మకరిణి: - రాగరంజకమైన అశ్ర లేక జీవస్వరమును స్థాయి స్వరముగాజేసికొని ఆస్థాయియందు కొంత అల్పముగాపాడి యేదైన నొక స్వరమందు ముగింపుజేసి, తిరిగి ఆలాపనముచేసి మొదటిస్థాయి స్వరమున నే నిలుచవలెను. ఈప్రకారము మూడుసార్లు ఆలాపనము చేసి నాల్గవసారి ఆలాపనయందు మంద్రమునుండి తారమువరకు సంచరించి మధ్యపక్షమున ఆలాపన ముగింపుచేయవలెను. ఇట్లు రాగము నుపాడుటకే భరతముని 'మకరిణి' యని జెప్పియున్నాడు.

తానవివరము:—రాగాలాపన జేయునపుడు 'తానంతానంతా' అని ఆలాపించవలెనేగాని వేఱుశబ్దము లుచ్చరింపగూడదని పూర్వాచార్యులు చెప్పియున్నారు. 'తానం, తానం' అని పాడునపుడు అకార అంకారాదుల జేర్చి కీర్ణముగా పాడుట సాంప్రదాయముగానున్నది. మధ్యకాలములో రాగమును పాడుటయే 'తాన' మనబడును. అయితే విశంబకాలమునే స్థాయిగా జేసికొని మధ్యమధ్య దృతకాలముగా ఆలాపింపవలెను. దృతకాలముగా పాడుటకే 'ఘనము' పాడుటయని పూర్వాచార్యులు నెప్పియున్నారు. తానం తానం పాడిననవి చివరకు 'అనంతా అనంతా' యను శబ్దములుగా పరిణమించి పరమేశ్వరుని స్తుతించుటయగుచున్నది.

తాయవివరము:—తాయము అనగా నేదైన నొకస్వరమును స్థాయిగాగొనుట. రాగాలాపన జేయునపుడు ఆయారాగముల ననుసరించి యేదైన నొకస్వరమును స్థాయిగా నేర్పరచికొని దానిదిగుట స్వరములందు రాగ లక్షణము నెఱచరించి మధ్యపక్షమందు ముగించి;

(1) ఆస్థాయికి పైన ఆరోహణక్రమముగా ఒకటి, రెండు, మూడు, నాలుగుస్వరముల క్రమముగా నొక్కొక్కదానిని జేర్చుకొనుచు సంచారముచేసి మధ్యపక్షమందే న్యాసమురింపవలెను. పిమ్మట (2) అవరోహణక్రమముగానే అనల్లవస్వరమును స్థాయిగాజేసికొని తానము ప్రారంభించి దానికిరిందిస్వరముల నుపయోగింపక ఆస్వరమందును దానిపై స్వరముందును రాగాలాపన జేసి మధ్యపక్షమందే న్యాసము చేయవలెను. ఇటుల స్థాయికి మూడవ, రెండవ, మొదటిస్వరములందు క్రమముగా నొక్కొక్క స్వరము నెత్తుకొని సంచారముచేసి మధ్యపక్షమందే ముగింపులు సేయవలెను. ఈరీతిని అష్ట (8) తానములుపాడి స్థాయిస్వరమును మరల గ్రహించి కొంచమాలాపించి తారస్థాయినుండి చీల్చుకొని (విదారించుకొని) వచ్చి మధ్యపక్షమందు నిలువవలెను. ఇటుల పాడుటకే తాయమని వెంటటమఱి తమచతుర్ధండి ప్రకాశికయను గ్రంథములో చెప్పియుండిరి.

ప్రవివరములు.

1. వాది 2. సంవాది 3. వివాది 4. అనువాది:— స్వరములన్నియు నాలుగుకరగతులుగా విభజింపబడినవి. అవి 1. వాది 2. సంవాది 3. వివాది 4. అనువాది— అనునవి.

1. వాది:— ఒకరాగమునందు మాటిమాటికి నుపయోగింపబడు అంశస్వరములేక జీవస్వరము వాదియనబడును. ఈవాదిస్వరము స్వరములలోకెల్ల ప్రధానమైనది గనుక రాజతో బోల్చుదగియుండును. వాది స్వరమన్నను, అంశస్వరమన్నను, జీవస్వరమన్నను ఒక్కటే. ఇది స్వరములకన్నిటికి రాజుగానుండును.

2. సంవాది:— రెండుస్వరములకు నడుమ యెనిమిదిగాని పంచెనిమిదిగాని శృతులున్నయెడల ఆరెండు స్వరములును బరస్వరము

సంవాదులనబడును, ఆసంగవాది రాజైన వాదిస్వరమునకు ముత్రివలె నుండును.

ఉదాహరణ:—షడ్జము శుద్ధమధ్యము (స-మ), షడ్జము పంచము (స-ప), శుద్ధరిషభము శుద్ధధైవతము (ః-ధ), శుద్ధగాంధారము శుద్ధనిషాదము (శుగ-శుని) సంవాది స్వరములు. మఱియు సాధారణ గాంధారము కైశికినిషాదము (X_2 - N_2), అంతరగాంధారము కాకలి నిషాదము (X_3 - N_3), శుద్ధరిషభము ప్రళిమధ్యము (R_1 - M_2) సంవాది స్వరములు.

* కాని శుద్ధమధ్యమమునకు శుద్ధనిషాదమునకు మధ్య యెని ఖిది శృతులున్నను ఇవి సంవాది స్వరములు కానేరవు.

౪. వివాది:—రెండుస్వరములకునడుమ ఒక్క శృతి మాత్రమే యున్నయెడల ఆరెండుస్వరములును పరస్పరము నివాదిస్వరములగును. వివాదిస్వరము శత్రువును బోలియుండును.

ఉదాహరణ:—శుద్ధస్వరము లో (రి-X) - (ధ-ని) ఇవి పరస్పరము వివాదులగును.

వికృతిస్వరములలో:—(1) సాధారణగాంధారము లేక షట్చుత్తి షభ అంతరగాంధారములును, (2) కైశికినిషాదము లేక షట్చుత్తి ధైవత కాకలినిషాదములును—ఇవి పరస్పరము అనగా నొకదానికొకటివివాదులని చెప్పబడుచున్నది.

4. అనువాది:—పై నెఱిగినవాది, సంవాది, వివాదిస్వరములు గాక తక్కినవన్నియు అనువాదిస్వరము లనబడును. ఈ అనువాదిస్వరములు పనిచేయు నొకరులనలె నుండును.

శుద్ధస్వరములు:—1 షడ్జ 2 శుద్ధరిషభ 3 శుద్ధగాంధార 4 శుద్ధమధ్యమ 5 పంచమ 6 శుద్ధధైవత 7. శుద్ధనిషాదములు శుద్ధస్వరములనబడును. వీనినే ప్రకృతిస్వరములనియు అందురు.

వికృతిస్వరములు:—1. చతుశ్రుతిరిషభ 2. షట్పుతి రిషభ
3. సాధారణగాంధార 4. అంతరగాంధార 5. పృతి మధ్యమ 6.
చతుశ్రుతిధైవత 7. షట్పుతిధైవత 8. కైశికినిషాద 9. కాకలీనిషాద
ములు వికృతిస్వరములనబడును.

N. B:— ఇప్పటికాలమున రాగములకు ప్రాచీనకాలమందు
వలె దశవిధరాగలక్షణము లేక గ్రహ, అంశ, న్యాయ అను మూడు
లక్షణములను మాత్రమే గలవని వెంకటమఖిగారు చెప్పియున్నారు.

(1) గ్రహము:—అనగా వీస్వరమునండి రాగము ప్రారంభ
మగనో ఆస్వరమునకు గ్రహమనిపేరు.

(2) అంశ:—రాగముయొక్క స్వరూపమును బాగుగ గనపర
చుటకు మాటిమాటికి నుచ్చరింపబడి ప్రధానమును వహించు స్వర
మునకే అంశయనిపేరు.

(3) న్యాయ:—రాగమును పాడిపాడి ఆఖరున వీస్వరమందు
ముగింపబడుచున్నదో దానికి న్యాయ అనిపేరు.

మేళకర్తజన్యరాగసీక్రము.

72. మేళకర్తరాగము లేర్పడువిధము.

సప్తస్వరముల శుద్ధ లేక ప్రకృతి వికృతిభేదముల ననుసరించి
ప్రస్తరించుటవలన మేళకర్తలు డెబ్బదిరెండుగా నేర్పడుచున్నవి.
ఈ డెబ్బదిరెండు మేళములకంటె అధికముగాగాని తక్కువగాగాని
చేయుట కెంతమాత్రము వీలులేదు.

సప్తస్వరములలో పూర్వారాగము 'సరిగమ' యను స్వరములు.
ఉత్తరారాగము 'పధని' యను స్వరములు. ఈపూర్వారాగ ఉత్తరారాగ
ములైన సప్తస్వరములలోను శుద్ధస్వరములైన 1. వడ్డ 2. శుద్ధరిషభ

3. శుద్ధగాంధార 4. శుద్ధమధ్యమ 5. పంచమ 6 శుద్ధధైవత 7. శుద్ధ నిషాదముల చేరికవలన నేర్పడునది ఒకమేళము. ఈ ధముగానే పూర్వాంగములోని స్వరభేదములచే ఉత్తరాంగములోని స్వరభేదములను ప్రస్తరించినయెడల ఆ విధములైన మేళకర్తరాగము లేర్పడుచున్నవి. అదెట్లనిన:-

1. స-శు.రి-శు.గాం-శు.మ	{	పం-శు.ధై-శు.ని చేరికచే	1. వ. మేళము.
		పం-శు.ధై-కై.ని	2 వ. మేళము.
		పం-శు.ధై-కా.ని	3. వ. మేళము.
		పం-చ.ధై-కై.ని	4. వ. మేళము.
		పం-చ.ధై-కా.ని	5. వ. మేళము.
		పం-ప.ధై-కా.ని	6. వ. మేళము

ఇటులనే.

2. వడ్డ-శు.రి-సా.గాం-శు.మ-	"	"	6 మేళములు.
3. వడ్డ-శు.రి-అం.గాం-శు.మ-	"	"	6 మేళములు.
4. వడ్డ-చ.రి-సా.గాం-శు.మ-	"	"	6 "
5. వడ్డ-చ.రి-అం.గాం-శు.మ-	"	"	6 "
6. వడ్డ-ప.రి-అం.గాం-శు.మ-	"	"	6 "

శుద్ధమధ్యమరాగములు మొత్తం.

36

యేర్పడుచున్నవి. ఈలాగుననే పై వానిలో శుద్ధమధ్యమునకు బదులు ప్రతిమధ్యము తప్తమాచేసిన ఇంకొక 36 మేళకర్త లేర్పడి మొత్తము $36 + 36 = 72$ మేళములగుచున్నవి.

ఒక్కొక్క మేళకర్తనుండి జన్మరాగము లెటుల పుట్టుచున్నవనగా:-

సంపూర్ణ సంపూర్ణభేదములు.	1
పాడవసంపూర్ణ ,,	6
సంపూర్ణపాడవ ,,	6
బొడవసంపూర్ణ ,,	15
సంపూర్ణబొడవ ,,	15
పాడవపాడవ ,,	36
బొడవపాడవ ,,	90
పాడవబొడవ ,,	90
బొడవబొడవ ,,	225

మొత్తము = 484

ఒక్కొక్కమేళకర్త రాగమునుండి 484 జన్యరాగములు పుట్టిన 72 మేళకర్తలనుండి $72 \times 484 = 34, 848$ జన్యరాగము లేర్పడుచున్నవి. ఈరాగములకు వక్రసంపూర్ణ, వక్రపాడవ, వక్రబొడవ భేదములవలన జన్యరాగము లనంతములగుచున్నవని దెలియనగును.

జన్యరాగములలో వివర్ధని, నవరసకన్నడ మొదలగు కొన్ని రాగములు ఆరోహణమందు నాల్గుస్వరములు మాత్రమే గలిగియున్నవి.

హుసేని, మాంజి మొదలగు మరికొన్ని జన్యరాగములు ఆరోహణావరోహణముల రెండింటియందును పూర్తిగా సస్తస్వరములను గలిగియున్నవి. ఇట్టిరాగములలో రాగభాయా స్వరములయొక్కయు, రాగరంజకమైన స్వరములయొక్కయు విచిత్రమైన శేరికలచే రాగస్వరూపము బాగుగా జూపబడుచున్నది.

పూర్వకాలమున మనహిందూసంగీత మెక్కువబొన్నత్యమును గనినరోజులలో కొందరు వీధ్యాంను లొక్కొక రాగమందు విశేషపరి

శ్రమచేసి పేరుగాంచియున్నారని తెలియుచున్నది. అట్టివారి నామధేయమారాగముతోనే ప్రారంభించుచున్నది. వారిలో కొందరు (1) తోడి సీతారామయ్యగారు. వీరు తోడిరాగము నొకప్పుడు 8 దినములు పాడి అందరిని మించినది తెలియుచున్నది.

(2) నారాయణగౌళకుప్పయ్యగారు. వీరు అనేక తానవర్ణముల రచించి కీర్తిగాంచిరి.

(3) శంకరాధరణం నానయ్యగారు.

(4) దర్బారు శీతారామయ్యగారు.

(5) అరాణా అప్పయ్యగారు— మొదలైనవారు ఆచంద్రార్కస్థాయిగ పేరుగాంచియున్నారు.

గ్రామత్రయవివరణము.

కొన్ని కటుబములవారు ఒక-చోటచేరి నివసించిన గ్రామ మెట్టుబగుచున్నచో అలాగుననే మూర్ఛనయు మూర్ఛనాభేదములును మేళములను సంధవింపజేయుటకు కారణభూతములైన స్వరసమువాయములనుజేరి గ్రామమనునబడును.

ఇట్టిగ్రామములు మూడుగనున్నవి. (1) గాంధారగ్రామము (2) మధ్యమగ్రామము (3) షడ్జగ్రామము— అని 3 విధములు. వీనికి మొదటిస్వరములు వరుసగా గాంధారము, మధ్యమము, షడ్జమము అయియున్నవి.

(1) గాంధారగ్రామము:— సరిగమపధ-యను స్వరములు మూడేసి శృతులను, నిషాదము మాత్రము నాల్గుశృతులను గలిగియుండును ఇదియే గాంధారగ్రామము. ఈ గాంధార గ్రామము కునజలోకములో వాడబడక స్వర్గలోకమందే ప్రకాశించుచున్నదని నారదలవారు చెప్పినట్లు శార్ఙ్గదేవుడు తనసంగీతాక్షరమను గ్రంథమున జెప్పియున్నాడు.

(2) మధ్యమగ్రామము:—ఈగ్రామమందు పంచమము సాందీ పినియనెడు తనమూడవశృతి స్థానమును బొంది 4, 3, 2, 4, 3, 4, 2 శృతులను క్రమముగా బొందిన సరిగమపథని యను సప్తస్వరముల గలదియగును. ఈమధ్యమగ్రామమున త్రిశృతిపంచమము లక్ష్యమార్గముచే వరాళీమధ్యమము (లేక పృతిమధ్యమము) అనుచుండుటచే నిదియును గానయోగ్యముగా లేదని 400 సంవత్సరములకు పూర్వమే ఈమధ్యగ్రామము విడువబడినట్లును, వడ్డగ్రామముమాత్రమే గానయోగ్యమైనట్లును చట్రుద్దంకి ప్రకాశికయందును— సంగీతపరిజాత మను గ్రంథమందును గూడ జెప్పబడియున్నది.

(3) వడ్డగ్రామము :—ఈ గ్రామమందు పంచమము నాలుగు శృతులతోజేరి 4, 3, 2, 4, 4, 3, 2 శృతులను క్రమముగాబొంది సరిగమపథని యను సప్తస్వరములగలది యగుచున్నది. క్రస్తుతము కగ్రామమే గానయోగ్యమై వెలయుచున్నది.

మూర్ఛన :—(అనగా వినువారిని విశ్మయితిజెందునట్లుచేయుట అనగా వినువారిని మోహింపజేయుట యని యర్థము.) క్రమముగా సప్తస్వరములయొక్క ఆరోహణ అవరోహణములు మూర్ఛనయనబడును. ఆరోహణయందు వడ్డముమొదలు నిషాదము వరకును అవరోహణమందు నిషాదమునుండి వడ్డమువరకును మొదటిమూర్ఛన యగును. ఇటులనే రిషభముమొదలు మిదిస్థాయి వడ్డమువరకును అక్కడినుండి తిరిగి రిషభమువరకును రెండవ మూర్ఛనయగును. ఈప్రకారముగానే మిగత స్వరము లొక్కొక్కదాని ఒక్కొక్క మూర్ఛన గలుగునని తెలియునది.

ఆరోహణము

అవరోహణము

1. సరి గ మ ప థ ని

ని థ ప మ గ రి స

2. రి గ మ ప థ ని ఠ

ఠ ని థ ప మ గ రి

3. గ మ ప ధ ని శ రీ	రీ శ ని ధ ప మ గ
4. మ ప ధ ని శ రీ గ	గ రీ శ ని ధ ప మ
5. ప ధ ని శ రీ గ మ	మ గ రీ శ ని ధ ప
6. ధ ని శ రీ గ మ ప	ప మ గ రీ శ ని ధ
7. ని శ రీ గ మ ప ధ	ధ ప మ గ రీ శ ని

ఇటుల సప్తస్వరములకు సప్త (7) మూర్ఖనాచోష్ఠన 72 మేళములకు 2 క్కొకదాని ఏదేని మూర్ఖనలుగలవి యని వెంకటమఖి గారు చెప్పుచున్నారు.

తానము :—స్వరములను విస్తరించుట లేక గుణించుట తాన మనబడును. తానము రెండు విధములు 1. శుద్ధతానము 2. కూట తానము.

1. శుద్ధతానము :—ఒక్కరాగమమాత్రమే ప్రకాశించునటుల జూపుట శుద్ధతాన మనబడును.

2. కూటతానము :—రెండు రాగములు ప్రకాశించునటుల జూపునది కూట తాన మనబడును. కొందరు భాషాంగరాగస్ఫూర్తిచే గలుగు తానమే కూట తానమని యభిప్రాయపడిరి. కాని యది సరియైనది కాదని కొందఱూహించుచున్నారు. వెంకటమఖియును రెండు రాగముల స్ఫురింపజేయు నదియే కూటతానమని చెప్పిరి.

వర్ణము:—గానముయొక్క క్రియయే వర్ణమనబడును. వర్ణము నాలుగువిధములు:— 1. స్థాయి 2. ఆరోహి 3. అవరోహి 4. సంచారి యని 4 విధములు.

(1) స్థాయి వర్ణము:—ఆనగా గానము ఏ స్వరమందు ప్రారంభ మగు నో అస్వరమందేగినచిహ్నిలుపబడు క్రియకే స్థాయివర్ణమనికేరు.

ఉదాహరణ :—సాసాసా—సాసాసా—సాసాసా—సగరిస—
రి గ మ ప మ గ రీ.

(2) ఆరోహివర్ణము:—ప్రారంభించిన స్వరమునుండి క్రమముగా పైకెక్కుట యనెడి గానక్రియ ఆరోహివర్ణ మనబడును.

ఉ:—స రి గ మ—రి గ మ ప—గ మ ప ధ నీ.

(3) అవరోహివర్ణము:—ప్రారంభించిన స్వరమునుండి క్రమముగా క్రిందికి దిగెడి గానక్రియకు అవరోహివర్ణమనిపేరు.

ఉ:— నీ ని ధ ప మ గ రీ—ని ధ ప మ గా—ధ ప మ గ రి సా.

(4) సంచారి వర్ణము:—పైనజెప్పబడిన స్థాయి, ఆరోహి అవరోహి వర్ణముల కలయికచే కలుగునట్టి గానక్రియకు సంచారి వర్ణమందురు.

ఉ:— స మ గ ని ధా—స ని ధ ప దా—రి మ ప మ గ రి సా.

ఈ కాలమున పైనజెప్పబడిన వర్ణముల ధాతువను స్వరములతో జేర్చబడిన మాతువను సాహిత్యములమాత్రము వర్ణమెట్టిని కొందరి యభిప్రాయమై యున్నది.

అలంకారము :—వర్ణభేదముల ననుసరించి మనోహరముగా నుడువటుల క్రమపద్ధతిని స్వరములజేర్చుటయే అలంకార మనబడును. గానమునకు అందమును గలుగజేయు దియే అలంకార మనబడును. మఱియు తాళమునుబోధించు రచనకు అలంకారమనిపేరు. సరళీస్వరముల బోధించుట కేర్పడిన ఆదితాళమునకు ఝోంపటాలంకారము అని పేరు. మిగత అలంకారములు (1) ధ్వజ (2) మత్స్య (3) రూపక (4) ఝంపె (5) త్రిపుట (6) అట (7) ఏక.

వె కట మఖిమ చతుర్దండి ప్రకాశికయందు అలంకారముల నెనిమిదిగా చెప్పుచున్నారు ధృవాది 7 అలంకారములకు మొదట ఝోంపటా తాళాలంకారముచేర్చి మొత్తము యెనిమిది అలంకారములుగా చెప్పుచున్నారు.

అహోబలపండితులు తమ సంగీత పరిజాతగ్రంథముందు అలంకారముల ధృవాది సప్తాలంకారములనే చెప్పియున్నారు.

* ర్ఘోంపటాలంకారము అనగా చతురశ్రజాతి త్రిపుట లేక ఆది తాళము. లఘువు, రెండు దృతములు. లఘువు నాలుగుక్షరములు దృతము రెండక్షరములు గుర్తు $\left| \bigcirc \bigcirc = 4 + 2 + 2 = 8 \right.$ అక్షరాలు. కాని ప్రస్తుత కాలమున అచోబాసంక్షిప్తదేర్పరచిన సప్త అలంకారములే యడుకలో నున్నవి. ఇవియే లఘుజాతిభేదము ననుసరించి సూళాది 30 తాళములగుచున్నవి ఇందులో చతురశ్రజాతి త్రిపుటయున్నదిగాన ర్ఘోంపటాలంకారమవసరము గాన్పించదు. (సూళమును శబ్దమునకు గీతవని యర్థము.)

లఘుశేఖరము:—ఇది యొక తాళము. ఇది ఆరక్షరముల తాళము. వీణనాద్యయందే దీని యుపయోగ మెక్కువగ నేటికిని గాన్పించుచున్నది. ఒక లఘువు ఒక దృతముల తాళము. లఘువు 4 అక్షరములు దృతము రెండక్షరములు. అయితే వైణికులు చతురశ్రజాతి ధృవతాళము వేరుటగు మొదటి అక్షరమున తాళసూతకు బదులు ప్రక్కమీటును, తక్కిన రెండు లఘువులు మొదటి అక్షరము లందు రెండు ప్రక్కమీటుల నేసికొని ధృవతాళము వాడుచుటయే దీని యుపయోగము.

గమకములు:—ప్రస్తుతకాలమున గమకములు పదిమాత్రమే యని ఆధునికులు చెప్పుచున్నారు. ప్రాచీనపద్ధతి ననుసరించి గమకములు పదునైదు (15) (వినువారి మనస్సుల రంజింప జేయునట్లుల స్వరముల కదలించి పాడుటయే గమకమనబడును) 1. సంకీర్ణము 2. లీనము 3. ఆందోలికము 4. స్థావితము 5. స్ఫురితము 6. తిరుపము 7. ఆహతము 8. పల్లి 9. ఉల్లసితము 10. హుంసితము 11. కరుళము 12. త్రిభిన్నము 13. ముద్రితము 14. నామితము 15. మిశ్రితము. అని గమకములు పదునైదు.

గమకముల వివరము.

1. కంపితము:—ఒక స్వరము నొక యక్షరకాలము కదలించి అట్లు కదలించుటలో దానిమీది స్వరముయొక్క ఛాయరాకుంఠ చేయుటయే కంపితమనబడును. (కంపితము = కదలింపు)

2. లీనము:—ఒక స్వరమునందే రెండక్షరకాలము నిలిపి కదలించి దానిమీది స్వరముయొక్క ఛాయను రప్పించి లీనము చేయుట యనగా లయముచేయుటయే లీన మనబడును. (లీనము = లయముచేయుట లేక కలుపుట.)

3. ఆందోలితము:—(అనగా ఊగుటయని యర్థము). ఒక స్వరమందు నాలుగక్షరకాలమువరకు కదలించి దానిమీది స్వరముయొక్క ఛాయను రప్పించుట ఆందోలిత మనబడును.

4. స్థావితము:—ఒకే స్వరమంధు పండ్రెండక్షరకాలము కదలించి దానిమీది స్వరముయొక్క ఛాయను రప్పించుటయే స్థావిత మనబడును. (స్థావితము = తేలుట)

5. (ఎ) స్ఫురితము:—సస-రిరి మొదలగు ఆరోహణ క్రమమందు జంటస్వరములలో వెనుక స్వరమందు ముచ్చాతిక అక్షరకాలము నిలిపి దానినిగొట్టి దానిదిగువ స్వరముయొక్క ఛాయను రప్పించుటయే స్ఫురితమనబడును. ఉ:—‘సస’ యొక్క వెనుక ‘స’ ను గొట్టి స స ను ‘సనిస’ యగునట్లు చేయుటయే స్ఫురిత మనబడును. (స్ఫురితము = తోడుట లేక చలనము.)

(బి) ప్రత్యాఘాతము:—ససపిని మొదలగు అవరోహణ జంట స్వరములందు రెండవ స్వరమునుగొట్టి దానిమీది స్వరముయొక్క ఛాయవచ్చునట్లు చేయుట ప్రత్యాఘాత మనబడును. ఉ:—స పి యొక్క వెనుకటి ‘స’ ను గొట్టి ససను పరిసయని పలికించుట ప్రత్యాఘాతమనబడును. దీనినే డోలమయి అందురు. (డోలమన ముగ్ధములో నీరు కదలునట్లుండుట)

(6) తిరుపము:—ఒక స్వరమందు అరక్షరకాలము నిలిపి

దాని నదిమి దానిమిది స్వరముయొక్క ఛాయవచ్చునట్లు చేయుట తిరుపమనబడును. దీనినే నొక్కు అనియు జెప్పుచున్నారు.

7. ఆహతము:—ఇది (ఎ) రవ, (బి) ఖండింపు అని రెండు విధములు.

(ఎ) రవ:—ఒకస్వరమునుండి దిగునపుడు పై స్వరఛాయతో గూడ క్రిందిస్వరమునకు దిగుట ఆహతమనబడును. ఉ:—పమ అని 'ప' నుండి 'మ' కు దిగునపుడు 'ప్వమి' యని దిగుట

(బి) ఖండింపు:—ఒక స్వరమునుండి దాని సమీప స్వరము లేకుండగనే క్రిందిస్వరమునకు దిగునపుడు అట్లు ఖండించి విడచిన స్వరముయొక్క ఛాయను గనపరచుటయే ఖండింపు అనబడును. ఉ:—మరి అనునపుడు మ్రిరి అనునట్లు చేయుట.

8. వళి:—ఒకస్వరమును సుషియించి పట్టి దానిమిది స్వరము యొక్క ఛాయను గలుగజేయుట వళియనబడును.

9. ఉల్లసితము:—అనగా జారు (జారడము) ఇది రెండు విధములు. 1. ఆరోహణ జారు లేక ఎక్కు-జారు 2. అవరోహణ జారు లేక దిగుజారు-అని రెండువిధములు.

1. ఎక్కుజారు:—షడ్జమునుండి పంచమమునకు బోవునపుడు షడ్జమందే పంచమముయొక్క నాదము కలిగి రిషభ, గాంధారము లను లోన నణగించుకొని పంచమమునకు బోవుటయే ఎక్కుజారు అనబడును. అనగా ఒకస్వరమునుండి పైకిబోవునపుడు ఆరెంటికి నడుమనుండు స్వరముల రాచుకొని వ్యక్తమ కాకుండగనే పై స్వరమునకు బోవుట.

2. దిగుజారు:—ఎక్కుజారున కెదురైనజారు. అనగా పైనుండి క్రిందికి అవరోహణ క్రమములో వచ్చుట.

10. హుంపితము: (అనగా 'హుం' అని ధ్వనిని వర్ధిలజేయుట) ఈగమకమును జారువంటిదే. ఒక స్వరమునుండి బయలుదేరినది మొదలు నిలచేవరకు హుంఅనే నాదముతో ఆరోహణ క్రమమందును అవరోహణ క్రమమందునుగూడ గాపముచేయుట హుంపితమనబడును.

11. కురుళము:—(కురుళము అనగా ముంగురులు అనియర్థము) కురుళము రెండువిధములు:—(1) ఒదిగింపు (2) ఒరయిక లేక (ఒరిక) (1) ఒదిగింపు:—గాత్రపాటలోని జారును బోలియుండును. ఒకస్వరము నుండి దాని సమీప స్వరమునుగాని దాని రెండవ స్వరమునుగాని పలికించుట—ఒదిగింపు అనబడును. ఇది వీణ వాద్యములో నుపయోగము. ఉ:—రిషభ స్వరమందే గాంధారస్వరమునుగాని మధ్యమ స్వరమునుగాని పలుకునట్లు చేయుట.

(2) ఒరయిక:—మీది స్వరమునుండి క్రింది స్వరములకు దిగునపుడు ఒక్కొక్కస్వరమునకు దానిమీది స్వరపుచాయను గనపరచి రాచుకొని దిగుట ఒరయిక లేక ఒరికయి యుండును. ఉ:—సచిధప యనునపుడు సిస్థధత్తిప అని పలికించుట ఒరయిక అనబడును.

* నుడుటిమీద బడు ముంగురుల నెటుల చేతితో ప్రక్కలకు తొలగించు కొందురో అవిధముగానే స్వరముల నొదిగించి పట్టుటకు ఒదిగింపు అని చెప్పుదురు

12. త్రిభిన్నము:—వీణ వాయించునపుడు మీది 1, 2, 3 తంత్రులను ప్రేళ్ళతో నదిమి కుడిచేతి ప్రేళ్ళతో రంజకమునకై ఒకే సారి మీటుట త్రిభిన్నమనబడును.

13. ముద్రితము:—నోరుమూసికొని పాడునపుడు గలుగు స్వరములయొక్క కదలింపునకు ముద్రితమనిపేరు. (ఇది గాత్రపాటలో మాత్రమే.)

14. నామితము:—నాదమును తగ్గించి సూక్ష్మధ్వనితో పాడుటచే గలుగు స్వరముల కదలికకు నామితమని యందురు.

15. మిశ్రితము:—పైనజెప్పబడిన గమకములలో నేపైన రెండు మూడు గమకములు కలసివచ్చునట్లు చేయుటయే మిశ్రిత మనబడును.

ఇప్పుడిది దశవిధగమకముల నిదివరలో వ్రాయడమైనది. ఈదశ విధగమకముల నవీనులెవరో కల్పించిరని తెలియుచున్నది.

శ్రీ పురుష రాగములు.

రాగములు పురుషరాగములనియు స్త్రీరాగములనియు రెండువిధములుగా బ్రాచీనులు నుడివి యున్నారు. వానిస్వరీతిని పథకమున జూచునది.

క్ర.	పురుష రాగములు	అధిష్టతములు	కలములు	వేదములు	రసములు	గుణములు	భార్యలు
1	తైరవి	శివుడు	బ్రాహ్మణులు	సామ	కౌండ	రాజస	దేవక్రియ, మేఘరంజి కురంజి
2	భూపాలము	విష్ణువు	"	"	శృంగార	"	బిలహరి, మలహరి, భాండి
3	శ్రీ రాగము	సరస్వతి	క్షత్రియు	యజ్ఞస్సు	కీధత్వ	తామస	అంధాలి, భల్లాతి, సాహులి
4	ఫలవంజరి	లక్ష్మి	"	"	కరుణ	"	దేశి, ముఖారి, లలిత
5	వనః త	సూర్యుడు	వైశ్యులు	బుక్క	హాస్య	సాత్విక	రామక్రియ, వరాలి, గాళ
6	మాళవము	నారదుడు	"	"	భయానక	"	గుండక్రియ, ఘూర్జరి, జాలి
7	బంగళ	వి నాయకుడు	శూద్రులు	అథర్వణ	అదృత	రాజస	కల్యాణి, ఉపారి, సావేరి
8	నాట	తుంబురుడు	"	"	మేర	"	ఘంటారవం, కాంభోజి శంకరాభరణము

తక్కిన రాగములు శాంతరస ప్రధానములు.

సంగీత లక్షణగ్రంథము.

పుత్రరాగములు:—రేగుప్తి, నీలాంబరి, కాఫీ. మందారి, మారువ, సారాస్వ, కేదార, తోడి, ధన్యాసి, నారాయణి, గారి, వరాళి, బేగడ, యమున, మనోహరి మొదలైనవి.

మిత్రరాగములు:—భిన్ననామము గలిగియున్నవి.

ఉదాహరణలు:—

1. భైరిపి:—ఆనందభైరవి, వసంతభైరవి.
2. వరాళి:—వసంత వరాళి, పున్నాగ వరాళి.
3. కాంభోజి:—యదుకుల కాంభోజి, గుమ్మకాంభోజి.
4. నాట ఛాయానాట, ప్రతాపనాట, సారంగనాట.
5. గౌళ:—రీతి గౌళ, కేవల గౌళ, నారాయణ గౌళ.
6. మల్లారు:—సామంతమల్లారు, చెంచుమల్లారు. గౌడమల్లారు. ఇత్యాదులు మిత్రరాగము లనబడును.

రాగముల కాలనిర్ణయము.

(1) ఉదయము 6 గంటలనుండి 9 గంటలవరకు పాడదగినవి.
1. కరంజి, 2. సాహుళి, 3. ఘంటారవము, 4. రామక్రియ, 5. బిలహరి, 6. భైరవి, 7. రేగుప్తి, 8. యమున, 9. ముఖారి, 10. మలహరి—అను పదిరాగములు.

(2) ఉదయము 9 గంటలనుండి 12 గంటలవరకు పాడదగినవి.
1. శ్రీరాగము 2. మధ్యమావతి 3. మేఘరంజి 4. సారంగ 5. భల్లాతి 6. దేశి 7. నీలాంబరి 8. మంగళదేశిక—అను 8 రాగములు.

(3) పగలు 12 గంటల మొదలు 3 గంటలవరకు పాడదగిన రాగములు. 1. కల్యాణి 2. కాఫీ 3. ఘూర్జరి 4. పూర్వి 5. వసంత 6. శంకరాభరణం 7. మోహన—యనునవి.

(4) మధ్యాహ్నము 8 గం॥ మొదలు సాయంకాలము 6 గం॥ వరకు పాడదగిన రాగములు. 1. హిందోళము 2. సారాస్వతి 3. నారాయణి 4. తోడి 5. రావళి 6. వరాళి 7. పంతువరాళి 8. గౌరి 9. హుసేని 10. లలిత 11. మాళవి-అనునవి.

(5) సాయంకాలము 6 గం॥ మొదలు రాత్రి 9 గం॥ వరకు పాడదగిన రాగములు. 1. తాభోజి 2. బేగడ 3. వేళావతి 4. సావేరి 5. నాట 6. పున్నాగ-అనునవి.

(6) రాత్రి 9 గం॥ మొదలు 12 గం॥ వరకు పాడదగిన రాగములు. 1. ఆహిరి 2. అసావేరి 3. బాళి 4. బంగాళా 5. కేదార 6. గుండక్రియ 7. మంగళశైలికి 8. మనోహరి-అనునవి.

(7) రాత్రి 12 గం॥ మొదలు తెల్లవారజాము 3 గం॥ వరకు పాడదగిన రాగములు. 1. సురటి 2. మంజరి 3. కర్నాట 4. జోగిని 5. చిత్రవేళ-అనునవి.

(8) తెల్లవారజాము 3 గం॥ మొదలు ఉదయము 6 గంటల వరకు పాడదగిన రాగములు. 1. భూపాలము 2. దేవగాంధారి 3. దేశాక్షి 4. ధన్యాసి 5. భాంజి 6. మారువ 7. దేవక్రియ 8. గౌరి 9. మందారి-అనునవి.

కటపయాది నామేశ్వర రాగముల దెలియు విధము.

పూర్వాచార్యులు 72 మేళకర్త రాగముల నామముల సులభముగా చెల్లినకొనుటకు గణితశాస్త్ర పద్ధతిని ఒకసూత్రము నేర్పరచిరి. దానికే (కటపయాది సంఖ్యాపద్ధతియందును.

1. కాదినవ అనగా క లగాయతు తొమ్మిది అక్షరములు:

2. టాదినవ ,, ట లగాయతు తొమ్మిది అక్షరములు.

3. పాదిపంచ ,, ప లగామతు అయివక్షరములు.

4. యాద్యష్ట ,, య లగామతు మొదటిక్షరములు

సులభముగా దెలియుట కీక్రింది పథకమును బరిశీలించునది.

కటపయాది సంఖ్యాపథకము.

కటపయాదిసంఖ్యలు	1	2	3	4	5	6	7	8	9	0
కాదినవ	క	ఖ	గ	ఘ	జ	చ	ఛ	జ	ఝ	ఇ
టాదినవ	ట	ఠ	డ	ఢ	ణ	త	థ	ద	ధ	న
పాదిపంచ	ప	ఫ	బ	భ	మ					
యాద్యష్ట	య	ర	ల	వ	శ	ష	స	హ		

“అంకానాంవా మతోగతీః” అను సూర్యసిద్ధాంత సూత్రము ననుసరించి పైన జెప్పబడిన కటపయాది సంఖ్యల గుర్తించునపుడు రాగముయొక్క నామాక్షరముల మొదటి రెండక్షరముల మాత్రమే తీసికొని ఆయాక్షరముల సంఖ్యలను మొదటవచ్చిన శ్రావణము లెక్కింపక కుడిసంఖ్య యెడమకును, యెడమకుండు సంఖ్యను కుడికిని మార్పుకొనవలెను. అనగా ఒకట్ల స్థానములోని సంఖ్యను వదులస్థానములోని కిని పదులస్థానములోని సంఖ్యను ఒకట్లస్థానము లోనికిని మార్పుకొని నిశిష్టమైన అటులవచ్చిన సంఖ్యనుబట్టి రాగసంఖ్యను దెలియనగును మఱియు ద్విత్వాక్షరము(సంయుక్తాక్షరములు) లు వచ్చుచోట హల్లును వదిలిపెట్టి ప్రాప్తాక్షరమునే ప్రధానముగా దీసికొనవలెను.

ఉదాహరణ :— ‘కీరవాణి’ అనునప్పుడు కీ (క అను అక్షరమునకు సంబంధించినదిగాన) కాదినవకములో మొదటిఅంక ఒకటి 1. ర యనునది యాద్యష్టకములో రెండవఅక్షరముగాన 2. 12 పండ్రెండైనది. అయితే సూర్యసిద్ధాంతము ననుసరించి ఒకట్లస్థానములోని 2 ను

పదులస్థానములోనికిని పదులస్థానములోని 1 ని, ఒకట్లస్థానములోనికిని మార్పుకొనవలెను. అప్పుడు 21 (ఇరువదియొకటి) అగును కీరవాణి 21 (ఇరువదియొకటవ) మేళకర్తయని తెలియవలెను.

ఇ, న అను అక్షరములు వచ్చిన (ం) సున్నయని యెరిసికొనవలెను. ఈ సున్న పదులస్థానములో వచ్చినదానికి విలువ లేదు. ఒకట్లస్థానములోవచ్చిన విలువగలదు.

ఉదాహరణ :—గానమూర్తి—గా అను అక్షరము కా దినవకములో 8 అయినది. న=0. 90 అయినది. సూర్యసిద్ధాంతమునుబట్టి అంశాలను తిరుగవేసిన 0 8 అయినది. పదులస్థానములో సున్నకు విలువ లేదు గాన 8 (మూడో) మేళకర్తయైనది. ఈ ప్రకారమే మిగత రాగము లూహింపదగును.

ఉదాహరణ :—షణ్ముఖప్రియ. షయాద్యష్టమములో 6 (ఆరు) ష్మలో 8 విడిచిపెట్టి మ (9) నే తీసికొని లెక్కించిన 5 (అయిదు) అయినది. 6 5 సూర్యసిద్ధాంతము ప్రకారము అంశాలను తిరుగవేసిన 5 6 (యాబదియారు) మేళకర్తయైనది.

అయితే పై లెక్కప్రకారము 72 మేళములలోను ఏడు రాగములు మాత్రము చేరుటలేదు.

అవి యెవ్వయినవ:—

కటపయాది సంఖ్యప్రకారము

1. చక్రవాకము —	26 మేళము (తప్ప) —	16 మేళము (రైటు)
2. దివ్యమణి —	18 ,,	48 ,,
3. విశ్వంభరి —	44 ,,	54 ,,
4. చిత్రాంబరి —	28 ,,	66 ,,
5. ఋషభస్రియ —	60 ,,	62 ,,

అయితే పై నాలుగు మేళములలోను ప్రాణాక్షరమును విడిచి పెట్టి మొదటిహల్లును దీసికొని నేగాని సరియైన మేళసంఖ్య వచ్చుట లేదు. 'చక్క' అనునపుడు \cup (ర) విడిచి 'క' అనే అక్షరమునే ప్రధానముగా దీసికొనవలెను. ఈలాగుననే

2. దివ్యలో \cup (య) ను విడచి 'వ' నే తీసికొనవలెను.

3. విశ్వంలో \cup (వం) ను విడచి 'శ' నే తీసికొనవలెను.

4. చిత్రంలో \cup (రాం) ను విడచి 'తా' నే తీసికొనవలెను.

ఇక 5. ఋషభస్త్రియలో ఋ అనే అక్షరము కటపయాదిలో చేరదుగనుక (ం) నున్నది. అయితే ఊచ్చారణలో రు లేక రి అని పలుకుచున్నది గాన రి ష తీసికొనిన 62 అగుచున్నది.

సంగీతరచనలు—వాని వివరములు.

(MUSICAL TYPES)

సంగీతరచనలు రెండురకములు.

1. శాస్త్రనియములుకలవి (టెక్నికల్)

2. శాస్త్రనియములు లేనివి (నాన్ టెక్నికల్)

1. శాస్త్రనియములు కలవి :— ఈ రచనలో ధాతువే ప్రధానముగా నుండును. మాతువంత ప్రధానముగాక ధాతువును బాగుగా జ్ఞాపకముంచుకొనుటకుమాత్ర ముపయోగపడుచున్నది.

ధాతువు :— అనగా సంగీత రచనలలోను స్వరావయము. సంగీతమునకు ఈ స్వరసమదాయములే ప్రధానము.

మాతువు :— అనగా సాహిత్యము. ధాతువులోని వృత్తి స్వరమునకు ఒక సాహిత్యాక్షరముండును. అనగా రచనలోని ధాతువు క్రింద వ్రాయబడు సాహిత్యమునకు మాతువని పేరు.

పైనజెప్పబడిన ధాతు ప్రధానరచనలలో ముఖ్యమైన రచనలు వర్ణములై యున్నవి.

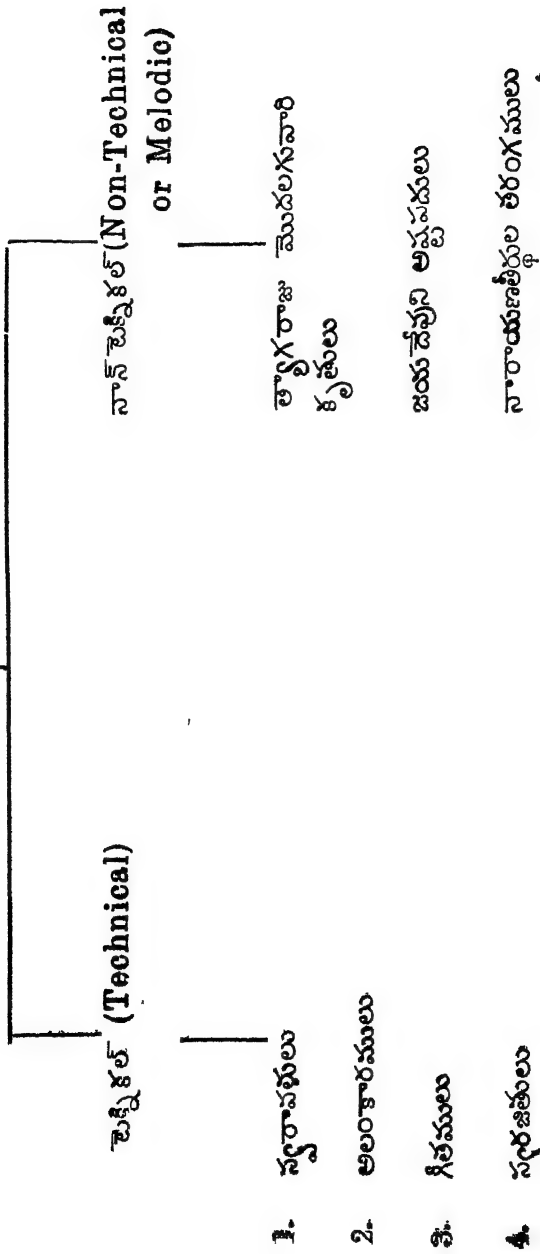
ఇట్టిరచనలలో చేరునవి గీతములు, లింగానాలు, అలంకారములు, లక్షణగీతములు. ఇవి ఒక్కొక్కటి ఒక్కొక్క సంగీతశాస్త్రవిషయమును బోధించుచున్నవి. ఇందుకుదాహరణగా :—అలంకారములు కేవలము వివిధతాళములగూర్చి బోధించు చున్నవి. లక్షణగీతములు కేవలము రాగము దాని లక్షణములగూర్చి బోధించునవియైయున్నవి.

1. ఈ టెక్నికల్ సంగీతరచనలు సంగీతశాస్త్రసంబంధమైన జ్ఞానమును మిక్కిలి వృద్ధిచేయుటకు తోడ్పడుచున్నవి.

2. నాన్ టెక్నికల్ రచనలైన కృతులు మొదలైనవి హృదయ రంజకములై యున్నవి. ఈ నాన్ టెక్నికల్ రచనల సంగీతము మిగుల మాధుర్యముగా నుండుటయేగాక ధాతుకంటె మాత్రు (సహిత్యము) వున కెక్కువ ప్రాముఖ్యమున్నది. ఈ రచనలలో మంచి కవిత్వమేర్పడి భక్తిరస ప్రధానమైనదిగాను నున్నది. ఇందు కుదాహరణములు :— జయదేవుని యష్టపదులు, త్యాగరాజు మొదలగువారు రచించిన కృతులు.

మఱియు ఇట్టిరచనలు విని నేర్చుకొనుటకు దగియున్నవి.

సంగీత రచనలు.

గీ త ము లు.

సంగీతరచనలలోకెల్ల గీతములు చాల సులభగ్రాహ్యములు. సంగీతమునభ్యసించు విద్యార్థులకు ప్రారంభదశయందు సాధకము చేయుటకెంతయు తగియున్నవి. రాగముయొక్క సంచారక్రమమును సులభముగ గ్రహించుటకు వీలుగా నుండులాగున ఈరచనలు రచియింపబడి వినుటకు మాధుర్యముగ నుండును.

ఇట్టి గీతములు రెండు రకములు

1. మామూలు గీతములు :— (a) ఘనరాగ గీతములు :— ఇవి నాట, గౌళ, ఆరభి, శ్రీరాగము మొదలగు ఘన రాగములలో రచియింపబడిన మామూలు గీతములు. (b) పిల్లల గీతములు :— ఇవి మొట్టమొదట నభ్యసించబడు 5 గీతములైయున్నవి. ఇవి పురందర విఠలదాసుచే రచియింపబడినవి. ఈ గీతములు పిఘ్నేశ్వరుడు, మహేశ్వరుడు, మహాష్ణవుల మహిమలస్తుతించునవియై కన్నడభాషయందు రచింపబడియున్నవి. ప్రప్రథమమున సంగీతవిద్యను (ఇప్పటి స్వరావళులు, అలంకారములు, గీతములు మొదలగు) ఒకనియామకమైన క్రమపద్ధతిలో బోధించుటకేర్పాటుచేసిన మహాపురుషుడీతడే. మన హిందూ సంగీతమును క్రమపద్ధతిలో బోధించు నేర్పుగలిగిన మహానుభావుడును ఆదర్శకప్రాయుడు నైయున్నాడు.

(c) రాగమాలిక గీతములు :— ఒక్కొక చరణమొక్కొక రాగమందు రచింపబడి పెక్కు చరణములు గలిగియుండును. ఇప్పు డివివాడుకలో అంతగా గనబడవు.

(2) లక్షణగీతములు :— ఈగీతముల దలి సాహిత్యము ఏదేవతను స్తుతించునదైయుండదు. ఏరాగమందాగీతము రచింపబడినదో అట్టిదొక మేళకర్తరాగము గాని జన్యరాగము గాని అయియుండి

ఆరాగలక్షణములను పూర్తిగా వివరించునదైయుండును. మేళకర్త రాగ మైనచో దానియొక్క గ్రహన్యాస. అంశస్వరములను బెడవ, పాడవ, సంపూర్ణ భేదములను, జన్యరాగమైనచో వర్జ, వక్రములను దాని జనక రాగమును, భాషాంగరాగమైనచో దాని యస్వరము మొదలగు వివరములను గలిగియుండును. ఆచ్చిత్తయంత్ర సాధనము లేనికాలమున నీలక్షణగీతములు సంగీతవిద్యార్థులకెంతయో యుపయుక్తముగానుండె డివి. అనేక రాగముల లక్షణములను కంఠస్థముజేసికొని జ్ఞప్తియందు చుకొనెడివారు. వెంకట ముఖగారిచే రచింపబడిన రాగాంగలక్షణ గీత ములు ప్రత్యేకతనుగాంచి విశేషములగుటకెంతయు తనియున్నవి.

ఈలక్షణగీతము సాధారణముగా మూడుభాగములుగానున్నవి.

(1) అందు మొదటిభాగములో మేళకర్త రాగము దాని స్వరజాతి తెలు పబడును. 2. రెండవ భాగములో ఆమేళకర్తనుండి జనించు ఉపాంగ రాగముల వర్ణన గలిగియుండును (3) మూడవభాగములో ఆమేళకర్త నుండి బుట్టుచున్న భాషాంగరాగ వివరముగలిగి యుండును. ఈలక్షణ గీతములు దక్షిణ హిందూస్థానముకంటె నేటికిని ఉత్తర హిందూస్థాన మందే ఎక్కువ అమలులోనున్నవి.

ఇట్టి లక్షణగీతముల రచించినవారిలో నగ్రగణ్యులు 1. వెంకట ముఖి 2. గోవిందదీక్షితార్.

గీతము — దాని ముఖ్య లక్షణములు

1. గీత మేరాగమందు రచింపబడినదో ఆరాగముయొక్క మూర్ఖ నాదులతో రాగభావము స్పష్టీకరింపబడి రాగస్వరూపము బాగుగా జాపబడియుండును.

2. రాగ తాళములకు చక్కని లయ కుదిరియుండును.

3. రచనయందలి సాహిత్యము సామాన్యముగా దేవతాస్తుతి యై యుండును.

4. గీతమందు పల్లవి, అనుపల్లవి, చరణము అను భాగములుండక అన్ని చరణములు ఒకేవిధముగా నుండును.

5. వక్రమైన క్షిప్రమైన స్వర సముదాయములుండక సంగీతము సులభమైన లిలోనుండును.

6. సంగతులు లేకుంటిన్ని మధ్యమకాలరహితమైనటువంటిన్ని సంగీతముగలిగియుండును. గీతములెప్పుడును విశంభితము అనగా ప్రథమ కాలసంగీతమునే కలిగియుండును.

స్వర జితులు.

గీతముల సభ్యసించినపిమ్మట స్వరజితుల నేర్చుకొందును. ఇవి గానమాధుర్యముగలవి. ధాతు, మాతులలో వర్ణములబోలియుండును. స్వరజితియందు 1. పల్లవి, 2. అనుపల్లవి, 3. చరణము — అని మూడంగముల గలిగియుండును. ఈవిషయములో కీర్తనను బోలియున్నది. స్వరజితియందలి సాహిత్యము ఇప్టదేవతా స్తవమో లేక ఒక జాతీయవీరుని సాహసాదార్య కార్యములను, కీర్తిని వెల్లడించునదియే అయియుండును.

ఉదా॥ ఆనందభైరవి స్వరజితి — ఆనందగజపతి మహారాజు గుణగణంబుల వెల్లడించుచున్నది.

గీతమును, స్వరజితిని, పాడు పద్ధతి.

అంగములేవియు లేకట వంటి గీతము క్రమముగా మొదటినుంచి చివరవరకును విడవికండ పాడబడును. ఒక్కొక్కప్పుడు ప్రారంభమండలి భాగము గీతమును ముగించునపుడు తిరిగి పాడబడును. ఇందుకు జాహరణములు — అరభి, ఆనందభైరవి గీతములు.

స్వరజాతి పాద సపుడు మొట్టమొదట పల్లవిపాదీ పిమ్మట అను పల్లవి, చరణములు క్రమముగా పాడవలెను. అనుపల్లవి ఆఖరునను, ప్రతి చరణము ఆఖరునను పల్లవి తిరిగి పాడబడుచుండును.

సాహిత్యము (మాతు)/

సంగీత రచనలోని ధాతుక్రిందవ్రాయబడియుండు భాషాక్షరము లకు (మాతు) సాహిత్యమందురు. సర్వసామాన్యమైన వద్ధతియేమనగా ఒక్కొక్క స్వరముక్రింద సరిగా ఒక్కొక్క భాషాక్షరము వ్రాయబడి యుండును. కృతులలోని చిట్టస్వరములకును, తానవర్ణములలోని ముక్తాయి స్వరమునకుగాని, ఎత్తుగడ స్వరములకుగాని సాహిత్యముండదు. కాని ఇటీవలకొందరు నవీనులుకొన్ని తానవర్ణములలో ముక్తాయి స్వరములకును, ఎత్తుగడస్వరములకును గూడ సాహిత్యమును కల్పించి యున్నారు.

సాహిత్యములకుదాహరణలు

గీతము:—పురందరగీతముని మలహరిగీతము — శ్రీగ్రణనాథ అనుదానిలో:— రి మ ప ధ మ ప — ప్రతి స్వరమునకు సరిగా ఒక్కొక్క రుణ సాగర క సాహిత్యాక్షరమున్నది.

ఈప్రకారము సాహిత్యముతోకూడిన సంగీతము సులభగ్రాహ్యముగానేయుండును. కాని ఎల్లపుడును ఒక్కొక్క స్వరమునకు సరిగా అక్షరములుండక ఒక అక్షరములోని అచ్చస్వరములక్రింద పొడుగింపబడును. అదెట్లనిన:—

మ ప ధ ప ప రీ రీ ప ధ ప మ ప } శ్రీ గ్రణ స ధ సింధుర అవర్ణ } శ్రీ తరువాత 'ఇ' కారమును
ర తరువాత 'అ' కారమును పొడగింపబడిన అచ్చులు. ఆయాఅక్షర

ములందలి అచ్చులే ఇట్లుపొడిగింపబడినవి. కానిమాటల అర్థమెంత మాత్రమును చెడదు. మఱియు సంగీతమువ్రాయుటలో ఇట్టి అక్షరములందలి అచ్చులు పొడుగింపబడినపుడు ఆ అకార ఇకారములకు బదులు అక్షరము లేరువాత ఒక చుక్కగాని లేక ఒక గీతగాని పెట్టిబడుచున్నది. అట్టి చుక్కలనుగాని గీతలనుగాని చూచినతోడనే అకారమో ఇకారమో ఉకారమో పాడుకొనవలెను. ఎన్నిచుక్కలు లేక ఎన్నిగీతలుంటే అన్ని అకారములో ఇకారములో ఉకారములో ఉండును.

—* సంగీత రచన —

(గీతము)

1. ధపమగరిసరిమపధమప
కుందశా - - ర శా - రి - వర
స్వరజితి.

2. పా; పమగమ పామా
రా; - - వె - - మే
పమగరిసా;;
మ - - గువా;;

(శంకరాభరణం తానవర్ణం)

3. సా; నిసదనిపామపగామా
పాసా; - - - - మీన్ని - న్నే
(అటతాళవర్ణం-రీతిశాళ)

సా, ని-గరిగమ - పామాగారీ
, - - - - - వానాజా-సా; నిస
గరి-ససనిని-నిపనిని-తూ; ని - - -
- - - - - న్నే - - సని సగాగమా
గమపద-పమ - - - - -
- కొ - - గమపపమమగరి-పమ
గరిసని, - - - రి - - - - - స
- - - సగగమ||

—* పాడవలసినవిధము —

దపమగరిసరిమపధమప

కుందశాఉఉరశాఉరిఇవర

పా; పమగమ పామాపమగరిసా;;

రా; అ అ వె ఎ ఏమేమలఅగువా;;

సా; నిసదనిపామపగామాపా

సా; అలలలమీన్ని ఇఈఈన్నే

సా, నిగరిగమ-పామాగారీసా; ఆ

అలలలలల-వానాజాలతూ; నిసగరి

ససనిని-నిపనిని-సససగానిఇఇఇ ఇఇ

ఇఇన్నేఎఎఎఎఎపగమా| గమపద

పమగమపమ ఎ ఏ | ఎ ఎ ఎ కొ

ఒఒఒఒఒరిఇమగరి-పమ - గరిసని-

సగగమ|| ఇఇఇ-ఇఇసలలలలలలల

మన హిందూసంగీతములో యీ విధముగా అకార ఇకార ఉకార ఎకార ఒకార ఔకార అంకారములచే సంగీతమును పొడుగించి పాడటవలన అర్థము చెడదు సరిగదా గానమెంతో మాధుర్యముగానుండుటచే ఘనత వహించి యున్నది. సంగీతమును వ్రాయుట కూడ యీ అచ్చులకుబదులు గీతలుగాని చుక్కలుగాని పెట్టుటవలన ఎంతో సౌకర్యముగా నున్నది. త్యాగరాజుగారి కీర్తనలలో కొన్నిటి యందు సాహిత్యము చాల చిన్నదిగా నున్నను మైనజెప్పిన విధమున అకార ఇకార ఉకారములు వగైరాలతో రంజిల్లి గానమాధుర్యము వెదజల్లబడుచున్నది. అట్టి కీర్తనలలో భైరవిరాగములోని 'కొలువై యున్నాడే' బిలహరిరాగములో 'నాజీవాధారా' యనునవి యిందుకుదాహరణములు.

మఱియు స్వరము ఎన్నిఅక్షరకాలమో సాహిత్యాక్షరముకూడ అన్ని అక్షరకాలము అయియుండును. సా అను రెండక్షరకాలస్వరమునకు సాహిత్యాక్షరముకూడ సరిగా రెండక్షరకాలములోనే దీర్ఘాక్షరముగా నుండును.

గీతములో ఒక్కొక్కస్వరము ఒక అక్షరకాలముగా నుండి ప్రథమకాలములో అక్షరకాలమై యున్నది.

స్వరజతులు, వర్ణములు, కృతులు అట్లుగాక ఒకఅక్షరకాలములో నాల్గు స్వరములను గలిగియుండి ప్రథమ కాలములో పాడబడుచున్నవి.

ఉదాహరణ :—గీతములో ఆదితాళమైతే ఒక ఆవర్తమునకు (8) ఎనిమిదక్షరము లుండును. కృతులు, వర్ణములు, స్వరజతులు ఆవర్తమునకు 32 అక్షరముల గలిగియుండును.

ఇదివరలో రాగాంగలక్షణ గీతము—దాని భాగములగూర్చి వివరింపబడినది. రాగాంగలక్షణగీతములును, జన్యరాగలక్షణగీతములును

గూడ సంగీతవిద్యార్థుల కెంతయో నుపకరించునుగాన ముఖ్యముగా నభ్యసించవలెను. అయితే మొకటమఖి కాలమునాటి రాగము లోని లక్షణగీతములు కొన్ని ప్రస్తుతము అమలులో లేవు. మరికొన్ని ఉపాంగ రాగములు భాషాంగరాగములుగ మార్పుజెందియున్నవి.

జన్యరాగలక్షణగీతము :: అంజలి సాహిత్య వివరము

1. జన్యరాగములోని స్వరములు క్రిమపద్ధతిలో నున్నవో లేక వక్రముగ నున్నవో తెలుపబడును.

2. ఆరోహణమందుగాని, అవరోహణమ దుగాని లేక రెంటి యందుగాని వర్ణింపబడు స్వరముల వివరము దెలుపబడును.

3. రాగములోని స్వరములరకము అనగా శుద్ధ, కోమల, తీవ్ర రకములు దెలుపబడును.

4. ఈ జన్యరాగముయొక్క మేళకర్తరాగము దెలుపబడును.

5. రాగముయొక్క గ్రహ, అంశ, న్యూనస్వరములను దెలుపును.

6. జన్యరాగము పేరును దెలుపును.

జన్యరాగలక్షణగీతములోని సాహిత్యము పై వివరముల దెలుపునదై యుండును.

మొకటమఖయును, గోవిందదీక్షితారు అనువారు లక్షణగీతముల రచించినవారిలో నెట్లు ప్రాముఖ్యము గాంచినో అట్లే ఘనరాగగీతముల రచించినవారిలో పురంధర విఠలదాసును గురమూర్తి శాస్త్రి యును ప్రముఖులు. మఱియు స్వరజతులు రచించిన రచయితలలో శ్యామశాస్త్రియును చిన్నికృష్ణదాసును ప్రముఖులు.

జతిస్వరము :— జతిస్వరము టెక్నికల్ గ్రూపులో చేరిన మరియొకజాతి రచన. ఇందు సాహిత్యముండక ధాతువును మాత్రమే కలిగియుండి, పల్లవి, అనుపల్లవి చరణములు అను భాగములు గలదై

తానవర్ణము వలెనే మధ్యకాలములో పాడబడును. సంగీతము సులభముగ పట్టుబడనడై మాధుర్యముగను ఆకర్షణీయముగను నుండును. శబ్దమువంటి యీరచన ముఖ్యముగా నృత్యము (Dance) కొరకే నిర్ణయింపబడినది. బిలహరిరాగములోని సా,రిగాపాధా'పాసీధా! పాధప మగరిస! రిసనిధ-సా,॥ అనునది కేవలము జతిస్వరమే. దీని సాహిత్యము—రార కేణుగోపబాల—యనునది ఇటీవల నెచరిచేతనో కల్పింపబడి దీనికి జతపరచబడినది.

చిట్ట తానము :— పూర్వీకులు దీనినే కటకమనిరి. ఈరచన కేవలము వీణ వాయించువారి యభ్యాసముకొరకే నిర్దేశింప బడినది. ఇది ధాతువును మాత్రమే కలిగియుండును. అన్ని ముఖ్యమైన రాగములలోను చిట్టతానములు గలవు ఈ చిట్టతానములం దేశకథములైన స్వరకల్పన లుండును.

జ తి :— తక, తరి, కిట, నక, తతింగిణతో—అను. తాళ సరబంధమైన శబ్దములు గల రచనకు 'జతి' యందురు. ఇటువంటి జతులు తిల్లానాలో, కొన్ని శ్రీకృష్ణ లీలాతరంగములలోను గూడ గాననగును.

ఉ :—సారాస్త్రిరాగము. ఏక తాళము :- తక యేంతకధీ॥

శ బ్ద ము :— తాళము, పాట సాహిత్యములతో గూడిన ఈ రచన నృత్యంబున కెంతయో ప్రయోజనముగానుండి భరతనాట్యమం దెక్కువ వాడుకలో నున్నది.

తిల్లాన :— ఇది యొకవిధమగు రచన. దీనికే తిరితిల్లానయని యు అందురు ఇది సాధారణముగా మధ్యమకాలములోనే పాడబడును సంగీతమంతయు రంజకముగా వేగగతిగలిగి సజీవముగా నుండును. దీక్షిని 1 పల్లవి 2 అనుపల్లవి 3 చరణములు అని మూడు భాగములుండును దీనియందలి మాత్రు (సాహిత్యము) జతులలోని సాహిత్యమువలెనే స్వరశబ్దములు గలిగియుండును.

ఉదాహరణ :— 1. హిందూస్థానీ కాఫీరాగములోని తనది
రినధీం తనధీం॥

2. కానడరాగములోని నాదిరినా తోందిరి
నాదిల్లిలానతనదిరి.

వర్ణము :— సంగీతరచనలలో చాల ప్రాముఖ్యమైన రచన
వర్ణము. ఈరచన సంచూర్ణమైన రాగభావమును, స్వరసంచారమును
గలిగి పాండిత్యమును వెల్లడించునదై యున్నది ఈ రచనల రచించు
టకు గొప్ప పాండిత్యము, అనుభవము, నేర్పరితనము గావలెను. ఇందు
మూలముననే వర్ణముల రచించినవారి సంఖ్య బహుతక్కువ. అట్టి
వారిచే రచింపబడిన వర్ణరచనలు మొత్తముమీద (200) రెండు
వందలకు మించితేవు. కృతులు, కీర్తన లన్ననో వేలాదిగలవు.

వర్ణములోని సాహిత్యము బహుకొద్దిగానే యుండి అంత ప్రా
ముఖ్యముగానుండక భక్తిరస ప్రధానముగానో లేక శృంగారరస ప్ర
ధానముగానో యుండును. ఒకవర్ణములో పూర్వాంగమనియు, ఉత్త
రాంగమనియు రెండు అంగములు గలవు.

1. పూర్వాంగము :— పల్లవి, అనుపల్లవి, ముక్తాయిస్వరము
కలిసి పూర్వాంగ మనబడును.

2. ఉత్తరాంగము :— చరణము, చరణస్వరములు అనగా
యెత్తుగడస్వరములు కలిసి ఉత్తరాంగ మనబడును.

వర్ణములు :— 1 తానవర్ణములనియు 2 పదవర్ణములనియు
రెండు రకములు.

1. తానవర్ణములు :— ఇవి ప్రత్యేకము సంగీత విద్యార్థులచే
సభ్యసేంపబడును. ఇందు కల్లవి, అనుకల్లవి, చరణములు మాత్రమే
సాహిత్యమును గలిగియుండును. స్వరరాగజ్ఞానములు కలుగుటకు అన
గా మనోధర్మసంగీతము అబ్బుటకు ఈ వర్ణములే ప్రాతిపదిక.

2. పదవర్ణములు :— వీచికే చౌకవర్ణములందురు. ఈవర్ణములు ప్రత్యేకము బోగము మేళములవారి (Nautch parties) భరత నాట్యము కొఱకే యుద్దేశింపబడినవి. తానవర్ణమువలె గాక ఈ వర్ణములోని ప్రతిభాగమునకు సాహిత్యముండును. సంగీతము చౌకముగా (Slow) నుండి భావముల బాగుగా నెల్లడించుటకే ప్రాధాన్యమును వహించియుండును, అచగా నిందలి సాహిత్యములోని పదములు అభినయముతోగూడి ఒకపదముకే అనేక అర్థములు వచ్చులాగున అభినయింపబడును. అయితే పదవర్ణము, పల్లవి, అనుపల్లవి, ముక్తాయి స్వరము, చరణము, చరణస్వరములు గలిగియుండును. గాని ప్రతిదానికిని సాహిత్య ముండును. పాట చౌకముగా నుండినను విశంభిత, మధ్య, దృతకాలములగూడ గలిగియుండును. సాహిత్యము సర్వసామాన్యముగా శృంగారరస ప్రాధాన్యముగానే యుండును. కొన్ని చౌకవర్ణములు భక్తిరసప్రధానముగా నుండును.

ఉదాహరణ :— 1. తోడిరాగము—చ. రూపకం.

ప॥ దానికే తగుజాణరసీవు దయయుంచరయీ వేళ

2. ఖమాసు—ఆది.

ప॥ సామిని రమ్మనవే ! సఖయరో ! సామాన్యచారగాడే॥

పైనజెప్పిన పదవర్ణముల రచించినవారిలో 1 కాశ్వేటినగర సంస్థాన విద్వాంసులైన గోవిందసామయ్యగారు 2 పల్లవి శేషయ్యరు 3 మైసూరు సదాసివరావు 4 వడివేలు నట్టువనూరు 5 రామస్వామి శివన్ 6 కుండ్రకడు కృష్ణయ్యరు మొదలగువారు ప్రముఖులు.

తానవర్ణముల రచించినవారు:—1 పల్నంసుబ్రహ్మయ్యరుగారు 2 తిరుపత్తియూరు త్యాగయ్యరు 3 వీణ కుప్పయ్య 4 పల్లవి గోపాలయ్య 5 పచ్చిమిరియం ఆదియప్పయ్య 6 తిరువాన్మూరు మహారాజావారైన కలశేఖర మహారాజావారు.

రాగమాలిక :— ఇదియొక చక్కని సంగీతరచన. ఈ రచన యందును పల్లవి, అనుపల్లవి. చరణములు లేక పల్లవచరణములు కలిగి యుండును. పల్లవి, చరణములు వేరు వేరు రాగములలో రచింపబడి యుండును. రాగము పేరుకూడ అర్థము చెడకుండు సాహిత్యములో నిమిడింపబడి యుండును సర్వసామాన్యముగా అనుపల్లవి అంతము నను, లేక పల్లవి అంతమునను, పృథిచరణము కు చివరను చిట్టస్వర ముండును. చాలరాగముల మాలికయైనచో అది కొన్నిభాగములక్రింద విభజింపబడియుండి న హిత్యమందలి విషయము భక్తిరస ప్రధానము గానో లేక శృంగారరసప్రధానముగానో యుండును. పృథి రాగమాలిక చివరనో లేక రాగమాలిక పెద్దబైచో నొకభాగము చివరనో విలోమక్రమముగా రాగతాళములననుసరించి ఆవర్తి లేక అర ఆవర్త స్వరములుండును. ఈస్వరములను విలోమముగా పాడినవిమృత పల్లవి పాడబడును ఈవిధముగ పాడబడినప్పుడా రాగమాలిక యెంతో మనోహరముగా నుండును. కొన్ని రాగమాలికలు 8, 9, 14, లేక 16 రాగములలోకూడ రచింపబడినవి. సీతారామయ్యగారిచే రచింపబడిన 'నిత్యకల్యాణి' రాగమాలిక యొక చక్కని యుదాహరణము. ముద్దు స్వామి దీక్షితులవారి 14 రాగముల రాగమాలిక యింకొక యుదాహరణము. ఇంతేకాక 72 మేళకర్తరాగముల మహారాగమాలికను వరుసక్రమములో మహావైద్యనాథయ్యగారు రచించి వారు శాశ్వత క్రి నొందుటయేగాక సంగీతము నొక మహాదానమును శాశ్వతముగా జేసినవారైరి.

శాస్త్రనియమముగల రచనలలో మరికొన్ని గలవు. Technical group) - పృథిము, కైవారపృథింధము, సంచారి సూళాది మొదలగునవి. గ్రంథవిస్తరభీతిచే వానినిచట వ్రాయలేదు.

—: శాస్త్ర నియమాలేనిరచనలు:—

(Non Technical or Melodic compositions.)

1. కృతి :— ఈజాతి రచనలలోకెల్ల సుప్రసిద్ధమైన రచన కృతి. ఇప్పటి సంగీతరచనలలోకెల్ల కృతులసంఖ్యయే చాలగొప్పది. వేలకొలదిగా రచింపబడినవి. కొందరు కృతులనే కీర్తన లందురు. కీర్తనలనే కృతులందురు. కాని యీ రెంటికిని భేదమున్నది.

1. కీర్తన 2. కృతి. ఈ రెంటిలో కృతి కేవలము సంగీతమే ప్రధానముగాగల భక్తిపరమైన రచన.

కీర్తన కేవలము భక్తిరసప్రధానముగలిగి సంగీతమంత ప్రాధాన్యము వహించక ఒకేవిధముగా పాడబడు పెక్కుచరణముల సాహిత్యమును గలిగియుండును.

కృతియన్ననో సాహిత్యము బహుతక్కువగా నుండును. ఇందలి సంగీతము పెక్కుసంగతులను. గమకములను, అనేక శాస్త్రసంబధమైన అందచందముల గలిగియుండును.

కృతియందలి అంగములు :— 1. పల్లవి 2. అనుపల్లవి 3. చరణము అను మూడంగములు కలిగియుండును.

కీర్తనలోగూడ ఈ మూడంగము లుండును. కాని కొన్నికీర్తనలలో అనుపల్లవి యుండదు. పల్లవి, చరణములు మాత్రమే యుండును. త్యాగరాజుగారి దివ్యజ్ఞానకీర్తనలు యీ తరగతికి జెందినవై యున్నవి. కృతిలో అంత ప్రాధాన్యము వహించని అంగములు మరికొన్ని గలవు.

1. చిట్టస్వరము :— ఇదియక స్వరరచన. ఈ స్వరరచన అనుపల్లవి తరువాత నుండును. దీనిని చిట్టస్వర మందురు. ఈ చిట్టస్వరము అనుపల్లవి పాడినపిమ్మటను, ప్రతిచరణము చివరను పాడుదురు.

ఇట్టి చిట్టస్వరములు కొన్నికీర్తనలలో మొదట అనులోమము గాను పిమ్మట విలోమముగాను రాగభావ మెంతమాత్రము జెడకుండ పాడబడును. ఇందుకుదాహరణ :—ముద్దస్వామిదీక్షితులవారి గొండవ నవావరణకృతి కల్యాణిలోని ‘కమలాంబుభజనే’ యనునది మంచి యుదాహరణ.

—: మంచి చిట్టస్వరముగల కృతులు :—

1. ఆనందభైరవికృతి ‘నీమదిచ్చల్లగ’ యనునది.
2. నీలాంబరిలోని ‘శృంగారలహరి’ యనునది.
3. కదసకుతూహలము రాగములోని ‘రఘువంశసుధాంబుధి’ యనునది.

N. B:—(వర్ణములోని యెత్తుగడ పల్లవినే చిట్టపల్లవనియు యెత్తుగడ స్వరములనే చిట్టస్వరములనియు కూడ అందురు.)

2. స్వర సాహిత్యము :— కృతిలోని చిట్టస్వరమునకు తగినటువంటి సాహిత్యముకూడ రచింపబడియున్నచో అట్టి స్వరసాహిత్యముల రెండికి కలిసి స్వరసాహిత్యమందురు. ఇనియును చిట్టస్వరము వలెనే అనుపల్లవి పాడినపిమ్మటను, ప్రతిచరణము పాడినపిమ్మటను పాడుదురు. స్వరసాహిత్యములోని మాట (సాహిత్యము) పల్లవి, అనుపల్లవు లోని సాహిత్యమునుచేరి, అర్థముచెడకుండ యుండులాగుననే రచింపబడును. ప్రతిచరణము ఆఖరున పాడినప్పుడుకూడ దీనియర్థము చెడకుండులాగుననే యుండును.

ఇందుకు మంచి యుదాహరణ :— మైసూరు సదాశివరావు గారిచే రచింపబడిన అథాణారాగములోని ‘వాచామగోచరుడవి’ యను కృతిలోని స్వరసాహిత్య మిందుకు చక్కని యుదాహరణ.

సుబ్బరాయశాస్త్రిగారి కృతులలో చాలవరకు చిట్టస్వరసాహిత్యముల గలిగియున్నవి.

మధ్యమకాల సాహిత్యము :- మధ్యమకాల మనగా విశంబిత (చౌక) కాలమునకు రెట్టింపు దురితముగా నుండును. ఈమధ్యమకాల సాహిత్యము అనుపల్లవి, చరణము వీని చివరనుండును. కృతిలోని యితర భాగముకంటె యీమధ్యమకాలసాహిత్యము రెట్టింపుమరితములో పాడబడును. దీని ధాతు మాతువులు రెండును మధ్యమకాలములోనే యుండును. ఇందలి సంగీతము ధారాళముగాను గాంభీరముగాను నుండును.

ఇది కృతిమొత్తములో నొకభాగమై యున్నది. కొన్ని కృతులలో చరణమంతయు మధ్యమకాల సాహిత్యమై యుండును. ఇందుకు మంచి యుదాహరణ :- త్యాగరాజుగారి దర్పారురాగము లోని కృతి 'యోచనా కమలలోచనా' లోని చరణమంతయు మధ్యమకాల సాహిత్యమై యున్నది.

ముద్దుస్వామిదీక్షితులవారి కృతులలో చాలవరకు ఇట్టి మధ్యమకాల సాహిత్యమును గలిగియున్నవి.

పైనజెప్పిన 1. చిట్టస్వరము 2. స్వరసాహిత్యము 3. మధ్యమకాల సాహిత్యము—అను నీ మూడంగములు కృతిలోని అప్రధానమైన అంగములని యనుటకు కారణ మేమన ఈమూడంగములు లేకపోయినను కృతికి యేమాత్రమును భంగములేదు. ఇవి లేకపోయినను కృతి, కృతియే యనిపించుకొనును. అయితే ఈ అంగములు శాస్త్రసంబంధమైన అందచందముల మెప్పును గనపరచుటకు కృతికర్తయొక్క హృదయపూర్వకమైన ప్రయత్నఫలితములని వెల్లడిచేయు చున్నవి. మరియు నిట్టి యంగములవలన కృతికెంతో శాస్త్రసంబంధమైన శోభ కలుగు చున్నది.

❖ కృతులు రచించినవారిలో నీక్రిందివారు ప్రముఖులు ❖
జీవితకాలము

1. త్యాగరాజగారు :— (1759-1847) వీరు తెలుగులోను సంస్కృతములోనుగూడ రచించిరి.
2. ముద్దస్వామి దీక్షితులవారు :— (1775-1835) వీరు తెలుగున, సంస్కృతమున, అరవమున రచించిరి.
3. శ్యామశాస్త్రిగారు :— (1763 - 1827) వీరు సంస్కృతాంధ్రముల రెంటియందును రచించిరి.

N. B:— వీరి ముగ్గురకును సంగీత తిరుమూర్తులని పేరు.

4. పట్నం సుబ్రహ్మణ్యయ్యగారు :— వీరు తెలుగున, అరవమున రచించిరి.

తెలుగుభాషలో మాత్రమే రచించిన కృతికర్తలు.

- (1) సుబ్బరాయశాస్త్రిగారు:—(1808—62)
- (2) గర్భపురివారు.
- (3) వీణ కుప్పయ్యగారు.
- (4) పల్లవి గోపాలయ్యగారు.
- (5) మైసూరు సదాశివరావుగారు.
- (6) పల్లవి శేషయ్యగారు.

కీర్తనలు కృతులకంటె పురాతనముగా రచింపబడినవి. ఉద్భవితమైన కన్నడభాషలో ప్రథమమున కీర్తనలరచించినవారు పురందర విఠలదాసుగారు. వీరికి పూర్వము కీర్తనలు సంస్కృతమున మాత్రమే రచింపబడియున్నవి. దేవుని భజించుటకు భజనలలో నీకీర్తనలపాడుదురు.

కీర్తనల రచించినవారిలో ముఖ్యులు:—1. పురందర విఠలదాసుగారు 2. భద్రాచల రామదాసుగారు 3. అరుణాచల కవీరాయరు:—రామాయణకీర్తనల కర్త. 4. గోపాలక్రిష్ణ భారతిగారు:—నందనూరు చరిత్రకీర్తనల కర్త 5. కవికుంజర భారతిగారు:—స్కాంద పురాణ కీర్తనలకర్త.

పదము:—ఇది పాండితీ ప్రతిభను వెదజల్లు రచన. ఇందలి సంగీతముయొక్క నడక చొకముగానేయుండి వినువారి హృదయము లందలి భావములను గాఢముగా రేకెత్తించును సాహిత్యముపైకి శృంగారరస ప్రధానముగాను నాయకా నాయకీ లక్షణముల గలది గాను నుండును. కాని అంతరార్థము సుబోధకమైన వేదాంతార్థము గలిగి భగవత్పరముగనే యుండును. ప్రతిపదమును సంపూర్ణమైనరాగ భావమును గలిగి సంగీతము, మాటలు ఒకదానినొకటి యనుసరించి యుండి మంచి సామరస్యమును గలిగియుండును, పదముకూడా పల్లవి అనుపల్లవి, చరణము అను మూడుభాగములుగానే యుండును. ఇట్టి పదముల రచించినవారిలో నగ్రగణ్యుడు తేత్రజ్ఞుడు. వీరే తేత్రి యులు అనియు నందురు. వీరు సుమారు 2000 పదములు రచించి శాశ్వతకీర్తిని బొందియున్నారు. ఉ. ఆనందభైరవి రాగములోనిమంచి దినము నేడే యను పదము వీరు రచించినదే. ఇట్టి పదములను రచించి జేరుగాంచిన ప్రముఖులలో మరొకొందరు ఘనం సీమయ్య, గోవిందసామయ్య, సారంగపాణి, పరిమళరంగుడు మొదలైనవారు.

జావళి:—ఈ రచనయును పదమునే పోలియుండును గాని ఇందలి సాహిత్యము గ్రామ్యముగానుండి కేవలము శృంగార రసప్రధానమై నాయకా నాయకీ లక్షణముల ననుసరించి యుండును. ఇందలి సంగీతము మనోహరముగాను సులభముగా బట్టుపడునదిగాను వేగ గమనము గలదిగాను నుండును. ఇట్టి జావళిల రచించిన వారిలో 1. ధర్మపురి సుబ్బరాయర్ 2. పట్టాభిరామయ్య 3. పట్నం సుబ్రహ్మణ్యయ్య 4. రామనాథపురం శ్రీనివాసయ్యంగారు మొదలైన వారు ప్రముఖులు.

స్వర మాధుర్యముగలిగి శాస్త్ర నియమములేని రచనలలో మరొకొన్ని రకములు గలవు. అవి 1. అష్టపదులు-జయదేవ విరచితములు. ఇవిసంస్కృతమండే రచింపబడినవి.

2. తరంగములు:—తీర్థ నారాయణస్వామి, విజయ గోపాల స్వామి గార్లచే రచింపబడినవి.

3. అభంగములు, డోహరాలు, ఓవీలు—మహారాష్ట్ర ప్రముఖులచే రచింపబడినవి.

4. తేవారములు:—తమిళ భాషలో తిరువ్జాన సంబాధస్వామి తిరునవుకసుస్వామి, అప్పార్ స్వామి, మొదలగు వారలచే రచింపబడినవి.

5. తిరువాచకము:—మాణిక్యనవాకరు గారిచే రచింపబడినది.

6. తిరుప్పావనము:—అరుణగిరి నాదారుకర్త.

7. అరుత్పావనము:—రామలింగస్వామి కర్త.

8. సిద్ధారుల పాటలు, పద్యములుకూడ ఇట్టిరచనలే.

పోకోమ్మూసిక్—లోకగీతములు:—అనగా సంగీతజ్ఞున విగానములైన జనసామాన్యముచే పాడబడు పాటలు.

వీనిలక్షణములు:—1. ఈ పాటల సంగీత సంచారము ఒక స్థాయిని (ఆక్టేవ్) మించియుండదు. ఎందుచేతననగా సంగీత విద్యనభ్యసించని జనుల కందుబాటులో నుండుటకొరకే అట్లుండును. మరియు వీరు శాస్త్రనియమముల ననుసరించి లేమ గాత్రముల సాధకముచేయుటకు వీలుకూడ నుండదు, ఇష్టపడదు.

2. ఈ పాటలు ప్రతి మధ్యమ రాగములలోగాని అపూర్వ రాగములలోగాని యుండవు.

3. ఈ పాటలలో కవిత్వమనునది కనపడదు.

4. ఈ పాటలలోని కథాసందర్భము సర్వసాధారణముగాజరుగు విషయమై యుండును.

5. సంగీతము స్వల్పముగాను, సులభముగాను అదరముగాను, నుండును.

6. పాటలు సర్వసాధారణముగా చరణములు గలిగి అన్ని చరణముల సంగీతము ఒక్కలాగుననే యుండును. ఒకానొకప్పుడు కొన్నిపాటలలో మాత్రము, పల్లవి, అనుపల్లవి, చరణములను భాగములుండును.

7. ఈపాటల సంగీతములో సంగతులుగాని గమకములుగాని యుండవు.

8. ఈపాట లెప్పుడును సులభమైన తాళములను గలిగి సంగీత (తేక సొకర) రాగములందే యుండును.

సాధారణ జనులకూడ నొకవిధమైన నాట్యపద్ధతిని గలిగి యున్నారు. ఈ నృత్యమునకు దగినపాటలను గలిగియున్నారు. ఇట్టి నృత్యములలో కోయజాతివారి నృత్యము చూడదగినది.

సంగీత శాస్త్రము విద్యావంతులకును, ధనికులకును మాత్రమే అందుబడిలో నుండును. మామూలు కూలినాలిచేసుకొని జీవించు జను లకిది దుర్లభము.

శాస్త్రోక్తమైన సంగీతవిద్య, బడసినవారు బహుతక్కువ. ఈ విద్య నభ్యసించుటకు ఖిక్కిలి తెలివిగలవారై కూడ నుండవలెను.

వేనవేలుగనుండి కూలినాలిచేసుకొని జీవించే మామూలు ప్రజా సమూహము తమ దినచర్యలోని కష్టములమరచి ఆనందముగా జీవ యాత్ర గడపుటకు, ముసలివారికి పడుచువారికిగూడ యీ లోక పాట లెంతో ప్రయోజనకారులుగా నున్నవి. శాస్త్రోక్తసంగీతము పెద్దనగర ములలోను పట్టణములలోను మాత్రమే కాననగును. లోకగీతములన్న నో పరిపల్లెయందును. గ్రామమందునుగూడ గాననగును.

లోక గీతములవలని ప్రయోజనములు.

శరీరమును కష్టపెట్టి కూలినాలి చేసుకొని జీవించు ప్రజల కీ సంగీతము అమృతధారవలె వారి శరీరకష్టముల దొలగించి విశ్రాంతి

నిచ్చును. వ్యవసాయదారులు, కుమ్మరి, కమ్మరి, చాకలి, వడ్డంగి మొదలగు కృషీవలు లందరికిని వారివారి దినచర్యలోని కష్టముల దొలగించి యుత్సాహశక్తి నుత్పన్నము చేయునవి లోకగీతములే. శరీరముల మైమరచి యెంతకష్టమైన పనులనైనను జేయునట్లు ద్బోధించు శక్తిగలవి లోకగీతములు బరువైన పనులజేసే కూలివారు గ్రామ్యపాటలపాడుచు నే యెంతెంత బరువునైన నవలీలగ మోయుచున్నారు. చాల మైళ్ల దూరము పడవలాగే పడవవాండ్లు పాటలపాడుచూ కష్టమును మరచి యెంతదూరమైన రాత్రియనక పగలనక పడవల లాగుకొని పోవుచున్నారు. లక్షలకొలది ప్రజలు—(ఆడ మగకూడా) వారువారు చేసేపనులు స్వగృహమందుగాని బయటగాని యీపాటల బాడుచు నవలీలగ కష్టమును తలంపులేకయే కష్టించి పనిచేయుచున్నారు. ప్రతి ఇంటియందును ఆడువారు తమ పిల్లలేడ్చునపుడు బోలపాటలు మొదలైనవి పాడి తమపిల్లల నూరడింపగలుగుచున్నారు. వేద్యుల లోకగీతములే సామాన్య ప్రజాసమూహమునకు ప్రాణదానము చేయుచున్నవి.

అంతేకాదు భక్తిని, సీతిని, జ్ఞానమును బోధించునవియై ప్రవర్తనలను చక్కజేయునవియై యున్నవి. మనోభావముల పెంపొందజేయునవియై యున్నవి.

ఇట్టి (ఫోక్ సాంగ్సు) లోకగీతములు మౌఢురకములుగా నున్నవి.

1. నింద్యగ్రాన్థ్యగీతములు:— ఇవి కొంచెము మోటుగానుండును. ఇవి హీనజాతులవారిచే పాడబడునవి. ఉదాహరణ:—1. వ్యవసాయపు పాటలు:—వరిచేలు పూడ్చేటప్పుడు కూలీలు పాడే పాటలు— వృత్తిపాటలు చేతికనుల పాటలు.

2. అనింద్యగ్రాన్థ్యగీతములు:— ఇవి మొదటిరకపు పాటలకంటె శుద్ధమైనవి. ఇందుకుదాహరణములు:— పురాణసంబంధమైనవి—రామాయణ—భారతగ్రంథముల విషయమైన పాటలు—వివాహోడులగూర్చిన పాటలు,

మొదటిరకపుపాటలు గ్రామాదులలో కూలినాలిచేసుకొనేవారు పాడుదురు ఈపాటలలోని సంగీతము బహుమోటుగా నుండినను విను వారి నాకర్షించునని యెఱుఁగవలెను. రెండవరకపు లోకగీతములు మొదటి రకముకంటె చాల నాగరికతనుగాంచి కొన్ని శాస్త్రసమ్మతమైన రాగ ములలోనే యున్నవి. ఇట్టివి లాలిపాట (జో అచ్చుతానంద) తోలు బొమ్మలపాటలు (పురాణసంబంధమైనవి) బొబ్బిలిపాట మొదలగునవి.

ఈలోకగీతములోని అంశమునుబట్టి పదునాల్గు రకములుగా విభజింపవలెను. అవి యెవ్వయన :—

1. సీతినాయకమైన పాటలు :— ఇవి సంఘములో మనుజు డేవిధ ముగా బ్రవర్తించవలెనో బోధించువనిగా నుండును. మరియు అనేక నీతుల బోధించువనిగా నుండును.

2. వేదాంతమును, లోకసామెతలను బోధించు గీతములు :— ఇవి జన్మముయొక్క పరమావధి భగవంతుని దెలిసికొనుటకుగూర్చియు ఋషివాక్యములగూర్చియు, పెద్దలచే నుడువబడి సామెతల గూర్చియు బోధించును.

3. శుభకార్యములందు పాడబడుగీతములు :— వివాహాది శుభ కార్యములందు పాడబడ పాటలు.

4. కూలినారిపాటలు :— వృత్తిపాటలు, గొల్లవారిపాటలు, బండి వాండ్రుపాటలు, నీరుతోడువారి పాటలు, పడవవాండ్రుపాటలు మొదల గునవి. ఈపాటలే చాల మోటుభాషలో నుండును. సవారీ బోయీల పాటలు, తిరుపతికొండ నెక్కునపుడు డోలీలు మోసేవారిపాటలుకూడ యిట్టివే. ఆదిమకాలపు నారి పాట లిట్లుండునని తోపించును.

5. వ్యవసాయపుపాటలు :— ఈ పాటలు వర్షపాతమును గూర్చి, ఋతువులగూర్చి దెల్పును. విత్తనముల జల్లునపుడు, వరిచేలు పూడ్చు నపుడు పాడేపాటలు యిందుకు సంబంధించినవే.

6. జోలపాటలు లేక లాలిపాటలు :— ఈ పాటలు చంటిపిల్లల నూరడించుటకై తల్లులచే పాడబడును. ఇట్టిపాటలు దక్షిణహిందూస్థాన మందలి ప్రతిభాషలోను గలవు. ఈ పాటలు సాధారణముగా సీలంబరి రాగములోను, ఆనందభైరవిరాగములోను నుండును.

7. దేవతాస్తుతి. దైవప్రార్థన పాటలు :— ఈ పాటలు ఆయా గ్రామ ములలోని దేవతలను స్తుతించునవిగా గాని ప్రార్థించునవిగా గాని యుండును.

8. కొండజాతుల పాటలు :— దక్షిణ ఇండియాలో నొక్కొక కొండజాతివొక్కొక ప్రత్యేకమైన పాటను గలిగియుందురు. ఈ పాట లోని యంశము ఆజాతివారి పూర్వీకులనుగూర్చియు, వారిముఖ్యవృత్తి నిగూర్చియు, వారి చరిత్రనుగూర్చియు పెక్కుస్థాంజాలలో పాడబడును. సంవత్సరాది పండుగ మొదలగు పండుగ దినములలో ఆజాతివారి డిట్ట పాటను తప్పక పాడుదురు. ఇట్టి పాటయందు వాగు ప్రత్యేకాభిమాన మును గలిగి యుందురు.

9. చరిత్రాత్మకమైన పాటలు :— ఈ పాటలు చరిత్రాత్మకముగ గొప్ప ప్రాముఖ్యమును బడసిన విషయములకు సంబంధించి యుండును. బొబ్బిలిపాట, బ్రిటీషువారు ఇండియాను జయించినవిధమును గూర్చిన పాట మొదలగునవి యిట్టిపాటల కుదాహరణములు.

10. పురాణములకు, కావ్యములకు సంబంధించిన పాటలు :—

ఈ పాటలు ఇండియాలోని జనసామాన్యమందు ప్రసిద్ధముగా నున్నవి. రాముడు, బలరామకృష్ణులు, కౌరవపాండవులు - మొదలగు మహావీరుల చరిత్రలగూర్చి దెల్పుపాటలై యున్నవి. ఈరకపు పాటలు లెక్కలేనన్ని గలవు.

1. స్థానికవీరులగూర్చిన పాటలు :— ఒక గ్రామమునకు జెందిన సుప్రసిద్ధనాయకుని లేక వీరునిచరిత్రను గూర్చినపాటలు. ఇట్టి పాటలు ప్రతిగ్రామమందు గలవు.

12. జనసమూహములచే పాడబడు పాటలు :—భజనకీర్తనలు, దివ్యనామ సంకీర్తనలు, కుమ్మి, కోలాటపు పాటలు యీతరగతికి జెందినవి.

13. ఛిందుపాటలు :— సంస్కృతపదమైన ‘ఛందస్సు’ అను పదమునకు జెందినదై యుండవచ్చును. ఛిందు అనమాట. ఈ రకపుపాట పెక్కు స్థాంజాలు గలిగి యుండును. ప్రతిస్థాంజ యొక్క సంగీతము ఒక్కతీరుననే యుండును. ఇందుకుదాహరణములు :— కావడిఛిందు నందిఛిందు మొదలగునవి.

14. చిల్లరభట్టియపుపాటలు :— ఈపాటలు సర్వసాధారణముగా హాస్యరస ప్రధానములుగా నుండును. పుటివేషములవారి పాటలు మొదలైనవి యీరకమునకు జెందును.

పల్లకీబోయాలపాటలు, ‘శ్రీరామచెందురనే’ ‘అందిపందరం’ మొదలగు పాటలు యిట్టివే.

సంగీత వాద్యములు.

సంగీతవాద్యములు మూడు తరగతులుగా విభజింప బడినవి.

1. తంత్రీవాద్యములు 2. గాలివాద్యములు 3. సంఘట్టనవాద్యములని మూడు తరగతులు.

1. తంత్రీవాద్యములు :— ఇవి తిరిగి మూడురకములు.

(ఎ) కమాను (జా) తో వాయింపబడు వాద్యములు.

ఉదాహరణ— పయోలిన్(ఫిడేలు), సారంగి, దిల్రూబా, బాలసరస్వతి లేక మయూరి(తాపూజ్), ఇస్సాజ్,

(బి) పేర్లతో మీటుటచే వాయింపబడు వాద్యములు.

ఉదాహరణ :— వీణ, రుద్రవీణ, గోటువాద్యము, సితార్

స్వరగత్, సారోడ్, కైటార్, మాండలీన్, హార్పు, శ్రుతివాద్యములైన తంబూరా, ఏక్తార్, కూడ యీ రకమునకే చెందును.

(సి) ఒక సుత్రైతోగాని లేక రెండుపుల్లలతోగాని వాయింపబడు వాద్యములు.

ఉదాహరణ :— పియానోఫోర్టు, స్వరమండల, గెత్తువాద్యములు.

తంత్రివాద్యములలో కొన్ని కేవలము తంత్రిలు మీటబడి వాయింపబడుచున్నవి. అట్టివి, తంబూర, ఏక్తార్, గెత్తువాద్యము.

కమాను లేక విల్లువంటి సాధనముచే వాయింపబడు, వేళ్లచే వాయింపబడు, తంత్రివాద్యములు తిరిగి మూడురకములుగా నున్నవి.

1. కేవలము చేతివేళ్లుతనించి వాయింపబడు చదునైనబల్ల (ఫింగర్ బోర్డు) గలవి. ఉ॥ ఫిడేలు (వయోలిన్) సారోడ్.

2. మెట్లుగలిగి చేతివేళ్లచే వాయింపబడునవి. ఉ॥ పీఞ, సితార్, మయూరి (తావూజ్)

3. ఫింగరుబోర్డుగాని, వీణవలె మెట్లుగాని లేక గోటువాద్యములలో వలె తంత్రిల నొక పుల్లచేనాపి వాయింప వాద్యములు.

ఉదా॥ గోటువాద్యము.

2. గాలివాద్యములు :— ఈ రకపు వాద్యములు మూడురకములు గానున్నవి,

(ఎ) కీబోర్డు గలిగి గాలితిత్తి (బెబ్లొన్) చే గాలి కల్పింపబడి వాయింపబడు వాద్యములు. ఉ॥ ఆర్గన్, హార్మోనియం.

(బి) వాద్యగానిచే గాలియూదబడి రంభములగలిగి వాయింపబడు వాద్యములు. ఇవి తీరిగి రెండు విధములు.

1. రెండుపాయలుగల నాలుకవంటి సాధనముగలిగి నోటితో నూదబడువాద్యములు. ఉ॥ సన్నాయి, ముఖవీణ, దక్షిణఇండియా నాగస్వరం

2. వాద్యములోనే గాలి సూదుట కేర్పాటు గలిగిన రంధ్రములు గల వాద్యములు. ఉ॥ ప్లూట్, (పిల్లనగోవి)

(సి) వాద్యగాని యూపిరిచే గాలి సప్లయిచేయబడి వేగ్రంధ్రములు లేకయుండెడి వాద్యములు. ఉ॥ శారికాలం, తిరు చిన్నం, ఎక్కాలం, కొంబు, శంఖము, డల్సిమెరు మొ॥

3. సంఘట్టన వాద్యములు :—(పెర్కషన్ వాద్యములు) ఈ రకపు వాద్యములు కొన్ని కాలమును సూపించునవిగను మరికొన్ని యుద్ధ సమయములందును, విచాహాది శుభకార్యములు మొదలగు కార్యములందును వాయింపబడు వాద్యములు (నగారా, భేరి) గా నున్నవి.

ఉ॥ మృదంగం, (మద్దెల) తబల, నగారా, డోలు, డోలక్, డమరు, మర్దళం, శుద్ధమ మద్దలం, ఉడుక్క, ఉడాల్, డవాండై, పాండై, కంజరా మొదలగునవి.

డ్రంవాద్యములు (—లోహసంబంధమైన జాత్రా, (కంచుతాళ పుచిప్పలు) బ్రహ్మతాళము (దేవాలయోత్సవములు—ఆరెచ్చెస్త్రా)లలోను వాడబడును.) ఇందులో జేరిన వే.

ప్రయోజనమునుబట్టి సంగీతవాద్యములనన్నిటిని మూడు భాగాలుగా విభజింపవచ్చును

శృతి వాద్యములు (—'Drones') ఈ వాద్యములు గానమునకా ధారశృతిని గలిగియుండుటకుపయోగించుచున్నవి.

ఉ॥ తంబుర, ఏక్తారు. తంతినా. ఒత్తు మొదలగు వాద్యములు.

2. లయ వాద్యములు :—తాళ వాయిద్యములుగానుపయోగించు నవి. ఉ॥ మృదంగము (మద్దెల), ఘటము, కంజరా. తబల, డోలక్, మోర్సింగు, గెత్తువాద్యము, జాత్రా. ఛిప్లా, సిలారంబు మొదలగునవి.

3. సంగీతవాద్యములు :— నోటితో పాడనవశ్యములేకుండ

వాద్యముల మూలమున సంగీతమును ప్రదర్శించుట కుపయోగించు వాద్యములు.

ఉ॥ పీ ౩, వయెలిన్ (ఫిజ్జేలువాద్యము) స్ట్రెట్, నాగస్వరము, జలతరంగిణి మొదలగునవి.

సంగీత వాద్యముల ఉత్పత్తి.

1. తంత్రి 2. గాలి 3. సంఘట్టన వాద్యముల మూడింటిలోను సంఘట్టనవాద్యములే (Percuss on instruments) చాలపురాతనమైనవిగా కనుపించుచున్నవి. మానవచరిత్రలో మరికొంత కాలమునకు గాని గాలి, తంత్రి వాద్యములుత్పన్నములు కాలేదు. సంఘట్టనవాద్యములలో అత్యున్నతమైన వాద్యము ఉత్పన్నము కాకమునుపే అనేక రకముల గాలివాద్యములు మానవునిచే సృష్టింపబడి అమలులోనికి వచ్చినవి. ఈలాగుననే గాలివాద్యములలో సత్యున్నతమైన వాద్యము సృష్టింపబడకుండగనే అనేక రకముల తంత్రివాద్యములు కనిపెట్టబడి అమలులోనికి వచ్చినవి.

ఈ దిగువజూపబడిన వాద్యములు క్రమముగా నొకదాని తరువాత నొకటి సృష్టింపబడి నట్లుగా మూడు రకముల వాద్యములలోను జూపబడినవి.

1. సంఘట్టన వాద్యములు (Percussion Group):— ఇవి రెండురకములు (1) లోహవాద్యములు (2) ఛర్మ వాద్యములు.

1. స్ట్రైన్ గాంగు మోటైనక్వాప్టేనెట్టు.

2. లోహతాళములు.

3. ఒకకున్నైపుమూయబడిన తంబటం, కంజిరాలవంటి సాధనములు. (చర్మ)

4. ఒకవైపు తోలుతో మూయబడిన కుండ, కర్ర వాద్యములు (డ్రమ్ములు) (చర్రు).

5. రెండువైపుల చర్రముతో మూయబడిన, డోలు, వీరణముల వంటి డ్రమ్ములు. (చర్రు)

6. శృతిసనుసరించి మార్పులుచేసికొనుటకు వీలైన డ్రమ్ములు: ఉ॥ మృదంగం (చర్రు)

2. గాలి వాద్యములు (Wind Group) :—

(1) వ్రేలి రంధ్రములు లేని పొడవైన పైపులు, కొంబులు, హారనులు.

(2) గోర్డుపైపులు.

(3) గోర్డు ఆర్గన్ పైపు, రీడ్ డల్సిమరు.

(4) కొద్దిలేలి రంధ్రములుగల మ్యూజికల్ పైపులు.

(5) సప్త లేక అష్ట 7 or 8 వ్రేలి రంధ్రములు Finger — holes) గల పుల్లటుమాదిరి సంగీత వాద్యములు.

(6, నోటితో నూదు నాగస్వరము సన్నాయివంటి సంగీత వాద్యములు.

(7) కీబోర్డులను గలిగిన హార్మోనియము, ఆర్గను మొదలైన గాలివాద్యములు ఆధునికముగా ఐరోపీయులచే సృష్టింపబడి మనదేశములోగూడ ప్రస్తుతము అమలులోనున్నవి.

3. తంత్రీ వాద్యములు:—(Stringed Group)

ఈ తంత్రీవాద్యములలో వ్రేళ్లతోమీటి వాయింకబడు వాద్య లే ముందుకనిపెట్టబడినవి. పిమ్మట కమానులేక విల్లు (Bow)తో వాయింపబడు సాధనములు కనిపెట్టబడినవి.

(1) ఏకతారు, తంతినా (2)బాస్సింగు, పినాక, హార్పు (3) స్వర మండల (4) మహానాటకవీణ (గోటువాద్యము), కొన్నికదలికకు వీలు

గానుండుమెట్లుగల వీణ. (5) స్థిరముగా నమర్పబడిన మెట్లుగల రుద్ర వీణ, సరస్వతి వీణ. (6) కమాను లేక విల్లుతో వాయిదబడు, వయొ లిన్ (ఫిడేలు) అంటే సారంగ మొదలగువి.

సియూనోకూడ తంత్రివాద్యమాలలో చాలసవినగ్గుంది. కీబోర్డు గలయీ తంత్రివాద్యము సవినముగా నున్నాదియనులచేకనిపెట్టబడినది.

శాస్త్రసంబంధమైన మఱికొన్ని శబ్దములు వాని యర్థముల.

సంగీత సాధనము :— (మ్యూజికల్ ఇన్స్ట్రుమెంటు)

సంగీత సంబంధమైన స్వరమును లేక స్వరమలను జనింపజేయు శక్తిగల యేదైననొక సాధనముగాని లేక యంత్రముగాని లేక సాధన సామగ్రిగాని సంగీత సాధనమనబడును.

ఉ॥ ట్యూనింగుఫోర్కు ; గ్రామఫోను, జలతరంగిణిగోని క్రతి వాత్ర, మనుష్యగాత్రము, వీణ, వయొలిన్, ఫ్లూట్, మొదలగునవన్నియు మ్యూజికల్ ఇన్స్ట్రుమెంటులగును.

డ్రోన్ :—(శృతిసాధనము) శృతిపెట్టె లేక తంబూర గానమున కాధారమైన ఆధారశృతిని ధ్వనింపజేయు సంగీతసాధనమునకు డ్రోన్ అని పేరు ఒకపాటకన్నేరి ప్రారంభించి ముగియుపర్యంతము ఈశృతి సాధనము వాయిదబడుచునేయుండును ఈయాధారశృతి ఒకేమోస్తరు ధ్వనిని పుట్టించునదై యుండినను, నాదమువినుటకు వినుగు గలిగించుటకు బడులు గానమునకంతయు ప్రాతిపదికగానుండి గానమున కెంతయో ఆంధమును చెచ్చునదైయున్నది. ఇట్టి శృతి సాధనములలో ఏక్తాహ, ఒత్తు మొదలగునవి నాగస్వరమేళముగోని ఆధారశృతి సాధనములు, ఇవి ఒక్కచుట్టస్వరమునే పలుకును. ఈ యాధారశృతి సాధనము

లన్నిటిలోను 'తంబూరి' ఒక్కటియే ఉత్తమోత్తమమైనది. ఈ సాధన మందునాలుగుతంత్రములందు 'ప ప ప ప' అని పలుకును పాటకచ్చేరీల కిదియోతయో నిండైన ఆధార శృతిగానున్నది.

ఆక్సిడెంటల్సు (అన్యస్వరములు) :—

ఒక రాగములోని నియామకమైన స్వరములుగాక అదనముగా వచ్చుకోవలలేక తీవ్రస్వరములే ఆక్సిడెంటల్సు అంటారు.

ఉ॥ ఆనంద భైరవిరాగములో (G_1) సాధారణగాంధార, (G_1) కైశికి నిషాదములే శాస్త్రనియమముననుసరించి వాడవలసి యుండును. కాని కొన్ని ప్రయోగములలో అంతరగాంధార (G_2) (G_1) కాకలీనిషాదములు వాడబడుచున్నవి. కాబట్టి అంతరగాంధార, కాకలీ నిషాదములు ఆనంద భైరవిరాగములో (ఆక్సిడెంటల్సు) అన్యస్వరములైయున్నవి. ఇట్టి ఆక్సిడెంటల్సును సంగీతవాతలో పువ్వుగుర్తు పెట్టిచూచిందుటవాడుక. (పువ్వుగుర్తు Asterisk)

ఈ అన్యస్వరములు లేక ఆక్సిడెంటల్సు జన్యరాగములందు మాత్రమే వచ్చును గాని 72 మేళ ర్తరాగములలో నెన్నడును రావు.

సిమెట్రిక్ ల రాగములు :— ఒక రాగము దారోహణము దే స్వరములుండునో అవరోహణములో అన్యస్వరములే వచ్చినచో అట్టిరాగమునకు సిమెట్రిక్ ల రాగము (సద్ధరాగము) అని పేరు. 72 మేళకర్త రాగములను సిమెట్రిక్ ల రాగములే. మోహన, హంసద్వని, మధ్య మావతి మొదలగు జన్యరాగములను సిమెట్రిక్ ల రాగములే.

మోహనరాగము :— ఆరోహణ :— { స రి గ ప ద ప }
అవరోహణ :— { ప ధ ప గ రి స }

హంసద్వని , :— $\frac{1}{2}$,, { స రి గ ప ని ప }
2 ,, { ప ని ప గ రి స }

సాన్ సిమెట్రిక్ ల రాగములు :— ఆరోహణావరోహణములందు ఒకటి

గాని ఒకటికంటె ఎక్కువగాగాని అన్యస్వరములే రాగములందువచ్చునో అట్టిరాగములు నాన్ సిమెట్రికల్ రాగములనబడును.

ఉదాహరణ :—బిలహరి రాగము.

మ్యూజిక్ టైపు :— ఇవి రెండు రకములు

(1) పెక్కికల్ (2) నాన్ పెక్కికల్ లేక మెలోడిక్ అనెరెండు రకములు.

అలంకారములు :— సంగీతరచనలోని స్వరమాల ఆందచదములు మరియు ఆ శ్రమ బోధించు శాస్త్రీయ రచనలు.

అక్షర స్థితి (శబ్దశాస్త్రము)

హార్మోనిక్ సీరీస్ :—దగ్గరసంబంధముగల స్వరములు వరుసక్రమములో వానిని వేపనముల సంఖ్యనుసరించి యాదిగుర ప్రహర్షనులోనుండును :—

1 2 3 4 5 6

ఈవిధమున ఆధారస్వరము 'స' అయిన హార్మోనిక్ సీరీసులోని యితర స్వరములు ఈ క్రిందివిధముగానుండును :—

స స̇ ష స̈ ఋ ఌ

1 2 3 4 5 6

స్థాయిలు 1, 2, 4, 8 ఈ విధమైన రేషియోలో నుండును. ఈలాగుననే ఒక స్థాయిలోని ఒకస్వరముయొక్క వేపనముల సంఖ్య మరియొక స్థాయిలోని అదేస్వరము యొక్క వేపనముల సంఖ్య ఆరేషియోలోనే యుండును. ఇందుకు ఉదాహరణగా అన్నిస్థాయిలలో గాంధార స్వరము ఈవిధ విధముననుండును :—

మృద్రస్థాయి — మధ్యస్థాయి — తారస్థాయి — అతితారస్థాయి.

గ
1

ఋ
2

ఋ
4

ఌ
8

యాంటినోడ్ :—ఒకతంబురలోనిగాని వీణలోనిగాని తంత్రిని మీటినపుడు తంత్రీయొక్క మధ్యభాగమే ఎక్కువకవలికల (ఎక్కువ వేపవముల) గలిగియుండును. అట్టిఎక్కువ వేపనములుగల తంత్రీ యొక్క మధ్యభాగమునకే యాంటినోడ్ అనిపేరు.

నోడ్సు :—పైవిధమున మీటబడిన తంత్రీయొక్క మధ్యభాగ మింకను కడలుచుండనే తంత్రీయొక్క కొనభాగములు రెండును కదలికనిలచిపోయియుండును. ఇట్లుకదలిక లేకయుండు తంత్రీయొక్క కొన భాగములరెంటిని నోడ్సులనిపేరు. నోడ్ అనగా చలనములేనిచోటు.

అణారణాత్మక ధ్వనులు :—(హార్మోనిక్సు) లేక స్వయంభూ స్వరములు):—

తంబురలోగాని, వీణలోగాని రెండువైపుల గట్టిగ బిగింపబడిన యొకతంత్రినిమీటినపుడు మొదటనాతంత్రీ మొదటినంత కడవరకును (అనగా తీగలంతయును) మిక్కిలి కదలును పిమ్మట రెండుభాగములు గా కడలును అటుపిమ్మట మూడుభాగములుగాను దరిమిలాను నాల్గు భాగములుగాను ఈవిధమున ఎక్కుభాగములుగా కడలును. ఈ కదలికల ఫలితముగా నొకదానివెంబడినొకటి యతి శ్రీఘ్రముగా కొన్నిధ్వనులు కనబడును. తంత్రీయంతయు కదలినప్పుడే ప్రధానధ్వని అన్నిటికిం తెలిపిస్తప్తముగా జనించివినబడును. తక్కిన ధ్వనులీ ప్రధాన ధ్వనికి సహచరులుగా నుండును. తంత్రీయంతయు కదలినప్పుడు పుట్టినమిక్కిలి తగ్గు స్వరమే మిక్కిలి ఎక్కువ ధ్వనితో కనబడును. దీనినే ప్రధానమైన (ఫండమెంటల్ లేక ట్రైమరీ) ధ్వని (టోన్) అందురు. దీని సహచరులైన ధ్వనలను స్వయంభూ స్వరములనియు లేక అణారణాత్మక ధ్వనులనియు (ఓవర్ టోన్స్, అప్పర్ పార్షల్ టోన్స్) లేక హార్మోనిక్సు అనియు అందురు.

* సోమనాథుడను పూర్వాచార్యులు తమ రాగవిభాగమును గ్రంథములో హార్మోనిక్సునే స్వయంభూస్వరములని పేరిడిరి.

హిందూ సంగీతము (ఇండియన్ మ్యూజిక్):—

ఇండియా దేశములో నాచరణలోనున్న సంగీతపద్ధతికి (ఇండియన్ మ్యూజిక్) హిందూసంగీతమనిపేరు. ప్రపంచమూ తటోలోను నిడిగే చాల పురాతనమైన సంగీతపద్ధతి. ఈ ఇండియన్ మ్యూజిక్కు, కు సంబంధించిన గ్రంథములు క్రీస్తుకు పూర్వము కొన్నివందల సంవత్సరములనుండి యాచరణలోనున్నవి. మనోరంజకమైన రాగపద్ధతిలోనై తేనేమి, తాళపద్ధతిలోనై తేనేమి, బహుసూక్ష్మవిశ్రాంతిలతో గూడిన క్లిష్టముక పద్ధతిలోనై తేనేమి మనహిందూసంగీత పద్ధతినేనేటికిని అన్నియితరసంగీత పద్ధతులలోను సత్యమున స్థానమును బొందియున్నది ఇదియే పురాతన ఆర్యుల సంగీత పద్ధతి.

కాలక్రమమున నీయార్యుల సంగీత పద్ధతి రెండు ప్రధానమైన సంగీతపద్ధతులుగా బడిమిందినది.

అవి:— 1. కర్నాటక సంగీత పద్ధతి 2. హిందూస్థానీ సంగీత పద్ధతి అయియున్నవి.

1. కర్నాటక సంగీత పద్ధతి :— ఇండియా ద్వీపకల్పములో దక్షిణ భాగమందాచరణలోనున్న సంగీతపద్ధతికే కర్నాటక సంగీత పద్ధతియనిపేరు. ఈ కర్నాటక పద్ధతియే ఆర్యుల సంగీత ప్రత్యేకతను సంపూర్ణముగ సంరక్షించుకొని నేటికిని నిలచియున్నది. మరియు నీపద్ధతియే మిక్కిలి సక్రమమైనదిగాను, సంపూర్ణముగాను, శాస్త్రనియమముల గలిగి శుద్ధముగాను నున్నది.

2. హిందూస్థానీ సంగీత పద్ధతి:—ఉత్తర ఇండియాలో నాచరణలోనున్న సంగీతపద్ధతికి హిందూస్థానీ సంగీత పద్ధతియని పేరు.

గాంధర్వవేదము :— సంగీత విద్యనుగూర్చి బోధించు శాస్త్రమునకు గాంధర్వవేదమనిపేరు. ఇదివేదభాగములలోనొకటి. నాల్గువేదములకు నాల్గు ఉపవేదములు గలవు, అట్టి ఉపవేదములలో గాంధర్వవేదమొకటి మిగతవి:—ధనుర్వేదము, ఆయుర్వేదము, అర్థశాస్త్రము.

మధ్యమ కాలము లేక తానము :— (దీనిని ఘనము అనియు అందురు) గాయకుడు తనస్వశక్తిచే కల్పించిపాడు సంగీతములోనొకభాగము. రాగమును పెంపుచేసి స్వశక్తిచేపాడు విధానములో నిదియొకటి. ఇందలి సంగీతము ఇన్ని సరియైన ఆచరములని లేకయున్నను, కొలచి నట్లుండును. రాగాలాపనలో 'తతారిసంతోం' అనియెడు పదములనుపయోగించు నట్లేతానంలో అను 'అనంతం' శబ్దప్రయోగముచేపాడబడును. (లోగడదీనినిగూర్చి విపులముగా వ్రాయడమైనది.)

మనోధర్మ సంగీతము;— అనగా స్వశక్తిచేగాయకుడు అప్పటికప్పుడు కల్పించిపాడు సంగీతము. (క్రియేటివ్ మ్యూజిక్)

ఒక పాటకచ్చేరిలోగాయకుడు పాడు సంగీతము చెందు రకములుగా నున్నది

(1) ఇదివరలోపూర్వాచార్యులచే రచియింపబడి ఆచరణలో నున్న సంగీత రచనలను గాయకుడు తిరిగిపాడిచూపు సంగీతము.

(2) గాయకుడు తనస్వశక్తిచేతను బుద్ధిచాతుర్యముచేతను అప్పటికప్పుడు సృజించిపాడు సంగీతము. ఇది జగితమైననుగావచ్చును, గాత్రమైననుగావచ్చును. ఇట్టిరెండవరకపు సంగీతమునకే మనోధర్మ సంగీత మనిపేరు.

ఈమనోధర్మ సంగీతము నాల్గు విధములు :—

(1) రాగాలాపన (2) మధ్యమకాలములేక తానము, (3) వల్లవి పాడుట (4) స్వరము పాడుట.

* కృతులు మొదలగు రచనలలోగల సాహిత్యమును ప్రస్తరించిపాడుటకు అరవములో నెరవులందురు. ఇట్టి నెరవులుపాడుటకూడ మనోధర్మ సంగీతములోనేచేరును.

సంగీత రచనలు కూడ మనోధర్మసంగీతమే కాని ఇట్టిరచనల రచించువారికి బాగుగానాలోచించుటకును, ఒకనిధానమునకువచ్చిరచన

లలోనేవిధమైన లోటుపాట్లు లేకుండ చూచిననుటకును, తమబుద్ధికుశల తను, నేర్పరితనమును జూపుటకును తగినంత కాలము వారి స్వాధీన మందుండును. పైనచెప్పబడినరీతిని గానకచ్ఛేరీలలో మనోధర్మసంగీత మును ప్రదర్శించుటకు కొద్దికాలము మాత్రమేయుండును. ఆసుకవిత్వ మువలె సంగీతము సంతతధారగా బ్రవహించవలెను.

పల్లవిపాడు క్రమము ;— సంపూర్ణమైన సంగీతజ్ఞానముకల వారే పల్లవినిపాడగలరు. పదావయవము, లయ, విన్యాసము అనువీని సంయోగమే పల్లవి యనబడును. ఈ పల్లవిపాడుపద్ధతి సుమారు 200 సంవత్సరములనుండి ఆచరణలోనున్నట్లు గాన్పించును. పల్లవిలోసాహిత్యాక్షరములు మాత్రమే యుండును. (అనగా మాత్రు మాత్రమే) మాత్రునైన పల్లవి యే తాళము లో నున్నను మొదటి యక్షరమును అతీత, అనాగత, సమగోహములలో దేనిలోనెత్తినప్పటికిని అది తప్పకుండగను, నోటిలో మొట్టమొదట పల్లవియొక్క యేయే అక్షరము తాళవయవాక్షరములుగా నమర్చి పాడుదురో ఆయాయక్షరములు నిలుచుచోటును తప్పకుండ కల్పనలు సేసి తాళము ననుసరించి ఒకటి, రెండు, మూడులేక నాలుగావర్తములుపాడుటలో మొదట పాతిగావర్తము, పిమ్మట అరావర్తము, అటుపిమ్మట ఒక ఆవర్తము, తదనంతరము రెండు, మూడు, నాల్గు ఆవర్తములుగా గాయకుని శక్తి ననుసరించి పెంచుకొని పాడవలెను. అట్లు పాడుటలో పాడిన సంగతి పాడకుండగను రాగముయొక్క, తాళముయొక్క నియమములు తప్పకుండగను, వినవారికి మనోరంజకముగాను పాడవలెను. పిమ్మట (సాహిత్యమువలెనే) స్వరము పాడవలెను. స్వరము పాడుటలో పాతిగ, అర, ఒకటి, రెండు, మూడు నాలుగావర్తముల వరకు విచిత్ర కల్పనలతో స్వరమును పాడేటప్పుడు పల్లవిలోని ఎడుప్పు అక్షరమును దప్పక నెత్తవలెను. ఈ ప్రకారము స్వరకల్పనలతో పాడునపుడు మధ్య మధ్య

పాటముల (శబ్దముల) నిమిడించి రాగమునకు దగిన గ్రహస్వరముల జేర్చి మధ్యమకాలములోనే పాడుచూ మధ్యమధ్య దృతకాలము నిమిడించి పల్లవిపాడుట సాంప్రదాయమై యున్నది. అతివిశంబముగా గాని అతి దృతముగా గాని పాడుట కూడదని పెద్దల యభిమతము.

మాత్రు అనగా సాహిత్యమునుగూర్చి మఱికొన్ని విషయములు:—

సంగీతరచనలలో మాత్రు నాల్గువిధముల గనపట్టుచున్నది.

1. కృతి. పదము, జావళీలలోని సాహిత్యము మామూలుగా మార్పిడి భాషాపదములై యున్నవి.

2. మామూలు భాషాపదములలో అర్థముచెడకుండ స్వరాక్షరములైన 'సరిగమపధని' యను స్వరములు మధ్యమధ్య నిమిడిపబడి యున్నవి. ఇటులనే జతులుకూడ నిమిడింపబడి యున్నవి.

3. తాళశబ్దములైన జతులు అనగా “తక, త్ర, కిట, నక, తోం, ఝణ” వంటివి సాహిత్యముగా నున్నవి. ఉ :- తిల్లానాలు, కైవార ప్రబంధములు.

4. కొన్ని ఘనరాగగీతములలోని 'అశ్వియ్య, తిశ్వియ్య, అశ్వియ్య, విశ్వియ్య' వంటి సాహిత్యము

ఒక్క జతిస్వరములుతప్ప తక్కిన సంగీతరచనల కన్నిటికిని సాహిత్యముండుట తప్పనివిధి.

మ్యూజికల్ ఫ్యాక్టు :—పప్తస్వరము లున్నవి అను మామ్యూజికల్ ఫ్యాక్టు (Musical fact) వడ్డపంచమములవేపనముల సుబంధము 2:3 అనుట మ్యూజికల్ ఫ్యాక్టు.

పద్ధతి :— ఒక సంగీతరచనను పాడు విధానమునకు పద్ధతి యని పేరు.

ఉదాహరణ : తానవర్ణమును పాడుపద్ధతి:—

తానవర్ణములోని పూర్వాంగమైన పల్లవి, అనుపల్లవి,

ముక్తాయస్వరము—వీనిని వరుసక్రమములో పాడినపిమ్మట తిరిగి పల్లవి పాడవలెను. దీనితో పూర్వాంగము ముగియును.

అటుపిమ్మట ఉత్తరాంగములోని చరణమును సంగతులతో సహా పాడినపిమ్మట యెత్తుగడ స్వరములను వరుసక్రమములో పాడవలెను. ప్రతియెత్తుగడ స్వరము పాడినపెనుక తిరిగి చరణమును పాడుచుండవలెను.

పిడిప్పు :—ఒకరాగమును పాడునప్పుడు ఆ రాగస్వరూపమును బాగుగాదెచ్చు రాగరంజక స్వరముల సంచారమునకు పిడిప్పు అని పేరు.

ప్రయోగము :—సంచారము లేక చేరిక.

✓ స్వరాక్షరము :—ఇదియొక సంగీత రచనలోని శాస్త్రనియమముతో గూడిన యందము. రచనలోని ధాతువునకు క్రింద సరిగా అక్షరమునకు అక్షరముగా వ్రాయబడు మాత్రులోని అక్షరము సరిగా ధాతువులోని స్వరాక్షరమే అయియుండి సాహిత్యములోని పదముల అర్థ తాత్పర్యముల కెట్టిలోపమును గలుగకుండునట్లు వ్రాయబడు మాత్రుఅక్షరమును స్వరాక్షరమందురు.

ఉదాహరణ :—రామస్వామిశివన్ గారి చే రచింపబడిన కాంభోజి రాగములోని 'పంకజాక్షిపైసీకు' అను ఆదితాళవర్ణములో చక్కని స్వరాక్షరములు గాననగును. స్వాతి తిరునాళ్ మహారాజావారి రచనలలోగూడ నిట్టి స్వరాక్షరములు అనేకములు గాననగును.

ట్రాన్సిలియంట్ స్కేలు :—అనగా వర్జరాగము.

విశ్రాంతి :—ఒక సంగీతరచనలో పాటను ఆపి విశ్రాంతి తీసుకొను కాలము.

రాగవర్ణన :—ఏదైన నొకరాగమును గూర్చి వర్ణించునపుడు యీక్రిందివిషయములు గమనించవలెను.

1. జనకరాగమా? జన్యరాగమా?

2. జనకరాగమైనచో మేళకర్త (కటపయాది) సంఖ్య. ఆరాగము లోని స్వరములరకము. జన్యరాగమైనదానిపేరు దాని మేళకర్తపేరు (కటపయాది) నంబరు.

3. రాగముయొక్క ఆరోహణా వరోహణములు తేడాలు యేమైన నుండిన శాస్త్రజ్ఞుల ఆభిప్రాయభేదములు.

4. వర్ణమా ? వర్ణరహితమా ? వక్రమా ? వక్రరహితమా వక్రమైనచో యేరకమునకు జెందును ?

5. బేడవమా ? పాశవమా ? సంపూర్ణమా ? నిపాదాత్మమా ? ధైవతాంత్యమా ? పంచమాంత్యమా ?

6. ఉపాంగమా ? భాషాంగమా ? భాషాంగమైనచో అన్యస్వరము లెవ్వి ? ఎట్టిప్రయోగములలో నా యన్యస్వరములు వచ్చును ?

7. ఆరాగముయొక్క గ్రహ, అంశ, న్యాయస్వరములు.

8. పిడిప్పు లేక రాగరంజక స్వరకల్పనలు.

9. జంటస్వర, దాటుస్వరప్రయోగము లుండవచ్చునా ?

10. గమక, వరికరాగమానా ? కాదా ?

11. రాగములో రాదగు గమకములు.

12. ఘన, నయ లేక రక్తి, దేశీయ రాగములలో నేరకముకు జెందును

13. ఆరాగము నవరసములలో నేరసమును ప్రధానముగా గలది?

14. వీధైన రోగమును నశింపజేయగల రాగమా ? లేక ఆరాగము వలన నేపైన ప్రయోజనము లున్నవా ?

15. రాగము పాడదగిన కాలనిర్ణయము.

16. ఆరాగము యొక్కవ ఆచరణలో నున్నదా ? ఎక్కువగావాడ బడునదా అందలి రచనలు.

17. రాగచరిత్ర.

18. వీధైన విశేషవిషయములు.

మరికొన్ని వాడుకలోనున్న తాళముల వివరము.

ఇదివరలో పరిచయమైన తాళసప్తకమునుగూర్చియు, తాళము జాతిభేదముల ననుసరించి తాళములు ముప్పదియైదు అయిన విధమును గూర్చి వివరించడ మైనది. ఈ ముప్పదియైదు తాళములు గతిభేదముల ననుసరించి $31 \times 5 = 175$ తాళము లగుచున్నవి.

దేశాదితాళము :— ఈ తాళలంగములు ఒక విస్తృతము, మూడు ఘాతాలు. (తట్టులు లేక దెబ్బలు) దీనిగతి చౌకముగానే యుండును. విస్తృతములో ముప్పాతిగ ($\frac{3}{4}$) అక్షరకాలమైనతరువాత పాట ప్రారంభమగును. అనగా విస్తృతములో ముప్పాతిగ అక్షర కాలము విశ్రాంతిగలదు. ఈ విశ్రాంతికాల మైనవెంటనే పాట ప్రారంభమగును.

ఉదాహరణ :— సరస్వతి మనోహరి రాగములోని ‘ఎంతవేడు కొందురాఘవ’ శ్రీరంజని రాగములోని “భువినిదాసుడని” యనుకీర్తన లీల తాళమునకు చక్కని యదాహరణలు.

మధ్యాదితాళము :— దేశాదితాళమువలెనే యిదియును ఒక విస్తృతము, మూడు తట్టులు అను అంగములు గలది. ఈ తాళములో పాట అంతచౌకముగా నుండదు. విస్తృతములో అరక్షరకాలమైన వెంటనే పాటయెత్తబడును.

శ్రీరాగములోని ‘నామకుసుమముల’ మాయామాళవగౌళ లోని ‘షీరు సమానధీర’ అను కీర్తన లిందుకుదాహరణములు.

— : ఛా పు తా తాళము : —

ఈతాళము అక్షరకాలభేదముగల రెండు తట్టులుగలది. ఈ ఛాపుతాళము మూడురకములుగా నున్నవి.

1. విశోఛాపు :— ఇందు మొదటితట్టు (దెబ్బ లేక ఘాత) మూడు అక్షరకాలముగలది. రెండవతట్టు నాలుగు అక్షరకాలము గలది.

2. ఖండఛాపు :—ఈతాళమందు మొదటిఘాత రెండక్షరకాలము రెండవ ఘాత మూడు అక్షరకాలము.

3. తిశ్రీఛాపు :—ఈతాళమందు మొదటితట్టు ఒక అక్షరకాలము మాత్రమే. రెండవదెబ్బ (ఘాత లేక తట్టు) రెండక్షర కాలముగలది.

సౌకర్యము కొరకు ఈఛాపుతాళము రెండుఘాతలకబడులు ఒక విసర్జితము (వుసి) గాను ఒక దెబ్బగాను లెక్కింపబడు చున్నది.

పైనజెప్పిన మూడురకములలో నుండక మామూలుగా 'ఛాపు తాళము' అని యొక సంగీతరచన శైల్యాగమనుండిన నది మిశ్రీఛాపు అనియే యెరుంగునది. లోకగీతములలో (Folk songs) ఈ ఛాపు తాళపు శబ్దములన్నియు గాననగును.

సంయోగము :— అనగా హస్తములను జేర్చుట.

వియోగము :—(విసర్జితము లేక వుసి) చేతులను విడదీయుట.

మాత్రము :—లఘువునకు మాత్రమే మాత్రము అనిపేరు.

తాళోధాత్తము :—తాళము పేయునపుడు ఘాత యే స్వరము

మీద పడునో అట్టిస్వరమునకు తాళోధాత్తమని పేరు.

స్వరోధాత్తము :—తాళఘాతపడిన స్వరము తప్ప లెక్కినమఱి

యేస్వరమునైనను నొకటి కలిగినదానికి స్వరోధాత్తమనిపేరు

—: తాళ సప్తకము :—

1. ధృవతాళము :—అనిన మామూలుగా చతురశ్రజాతి ధృవ తాళము అనియే అనుకొనవలెను.

2. మథ్యతాళము ('చతురశ్రజాతి మథ్యతాళము')

3. రూపక తాళము ('చతురశ్రజాతి రూపక తాళము')

4. ఝపెతాళము ('మిశ్రీజాతి ఝపెతాళము')

5. త్రిపుటతాళము ('త్రీశ్రీజాతి త్రిపుటతాళము')

6. అటతాళము ('ఖండజాతి అటతాళము')

7. ఏకతాళము ('చతురశ్రజాతి ఏకతాళము')

సప్తప్రధానతాళముల అంగసంజ్ఞలు.

నంబరు	తాళముపేరు	అంగసంజ్ఞ లేక గుర్తు	అక్షరములు
1.	ధృవతాళము	0	14
2.	మధ్యతాళము	0	10
3.	రూపకతాళము	0	6
4.	ఝంపెతాళము	0 0	10
5.	త్రిపుటతాళము	0 0	7
6.	అటతాళము	0 0	14
7.	ఏకతాళము		4

35. తాళములు.

తాళము పేరు	చతురశ్ర జాతి	త్రిశ్ర జాతి	మిశ్ర జాతి	ఖండ జాతి	సంక్లిష్ట జాతి	అంగసంజ్ఞ
1. ధృవ	14 అక్షరాలు	11 అక్షరాలు	23 అక్షరాలు	17 అక్షరాలు	29 అక్షరాలు	0
2. మధ్య	10 ,,	8 ,,	16 ,,	12 ,,	20 ,,	0
3. రూపక	6 ,,	5 ,,	9 ,,	7 ,,	11 ,,	0
4. ఝంపె	7 ,,	6 ,,	10 ,,	8 ,,	12 ,,	0 0
5. త్రిపుట	8 ,,	7 ,,	11 ,,	9 ,,	13 ,,	0 0
6. అట	12 ,,	10 ,,	18 ,,	14 ,,	22 ,,	0 0
7. ఏక	4 ,,	3 ,,	7 ,,	5 ,,	9 ,,	

తాళముల అక్షర కాల వివరము.

- (1) 3 అక్షర కాల తాళములు : 1 తిశ్రయేక 2 త్రిశ్రఛాపు,
- (2) 4 అక్షర కాలతాళములు : 1 చతురశ్రయేక 2 దేశాది
3 మధ్యాది.
- (3) 5 అక్షర కాలతాళములు : 1 ఖండయేక 2 ఖండఛాపు
3 త్రిశ్రరూపక.
- (4) 6 అక్షర కాలతాళములు : 1 చతురశ్ర రూపక 2 తిశ్ర
రూపక.
- (5) 7 అక్షర కాలతాళములు : 1 ఖండరూపక 2 చతురశ్ర
రూపక 3 తిశ్రతిపుట 4 మిశ్ర
యేక 5 మిశ్రఛాపు.
- (6) 8 అక్షర కాలతాళములు : 1 త్రిశ్రమవ్య 2 ఖండరూపక
3 చతురశ్రతిపుట (లేక ఆది)
- (7) 9 అక్షర కాలతాళములు : 1 మిశ్రరూపక 2 ఖండతిపుట
3 సంకీర్ణయేక.
- (8) 10 అక్షర కాలతాళములు : 1 చతురశ్రమవ్య 2 మిశ్ర
రూపక 3 తిశ్రఅట.
- (9) 11 అక్షర కాలతాళములు : 1 త్రిశ్రధృవ 2 సంకీర్ణరూపక
3 మిశ్రతిపుట.
- (10) 12 అక్షర కాలతాళములు : 1 ఖండమవ్య 2 సంకీర్ణరూపక
3 చతురశ్రఅట
- (11) 13 అక్షర కాలతాళము : 1 సంకీర్ణతిపుట.
- (12) 14 అక్షర కాలతాళములు : 1 చతురశ్రధృవ 2 ఖండఅట.
- (13) 16 అక్షర కాలతాళములు : 1 మిశ్రమవ్య.
- (14) 17 అక్షర కాలతాళములు : 1 ఖండధృవ.

- (15) 18 అక్షర కాలతాళములు : 1 మిశ్ర)అట.
 (16) 20 అక్షర కాలతాళము : 1 సంక్షిప్తమత్య.
 (17) 22 అక్షర కాలతాళము : 1 సంక్షిప్తఅట.
 (18) 23 అక్షర కాలతాళము : 1 మిశ్ర)వృవ.
 (19) 29 అక్షర కాలతాళము : 1 సంక్షిప్తధృవ.

35 తాళములలో నీసంక్షిప్తజాతి ధృవతాళమే మిక్కిలి ఎక్కువ అక్షరములుగల తాళము.

1. వీణ వాద్య విజరము

ఈ వాద్యము తత్ప్రవీణవాద్యములలోకెల్ల ప్రధానమైనది. బహు పురాతనవాద్యమనియు దెలియుచున్నది. ఎందుచేతనన ఎల్లవిద్యల కధిష్ఠానదేవతయైన శరస్వతీదేవిచే నీ వీణవాద్యమభ్యసంపబడినట్లును, త్రిలోక సంచారియు, దేవఋషియు, గానవిద్యాకౌశలుడును నైననారద మహామునియే ప్రప్రథమమున నీవీణవాద్యమును భూలోకమునకుదెచ్చి యిచ్చి నట్లును దెలియుచున్నవి. మనజుని గాత్రముం దిరువది రెండు శృతులెట్లు బలుకుచున్నవో అలాగుననే యీ వీణవాద్యమందును 22 శృతులు బలుకుచున్నవి గాన నీ వీణవాద్యమే ప్రశస్తమైన వాద్యమై నేటికిని వెలయుచున్నది. ఇయ్యది మానవ శరీరము ననుసరించి నిర్మితం పబడిన వాద్యమగుటచే లక్ష్యలక్షణయుక్తమైన సంగీతవిద్య నామూల్యగ్రముగ నీ వాద్యమంగభ్యసంప వీలగుచున్నది.

ఈ వీలు నిర్మాణముందు అనేక రకములుగానున్నవి. శత్రుర హిందూస్థాన వీలుల తయారు చేయు విధము వేరు. దక్షిణహిందూస్థాన మందువీణలు తయారగు విధము వేరు.

ఉత్తరహిందూస్థానమంగ 4 అంగుల పొడవుగల వెదురుకట్ట మీదమెట్లు అమర్పబడియుండి యీకర కిరువైపుల చెక్కలతోతయా

రుచేసిన బుట్టల నతుకుదురు. ఈబుట్టలే నాదమునిచ్చునవి. పెదరు కర్రయే చేతివేళ్ళనానించి వాయించుటకు చదునై యుండును. ఇదియే ఫింగర్ బోర్డు. ఈ రకపు వీణలను సుతారి లేక రుద్రవీణ లేక రస్బిన్ అందురు.

దక్షిణహిందూస్థానమందు తయారగు వీణలు ఆకారమందును, గానమాధుర్యమందునుగూడ చాలప్రశస్తమైనవి. ఈ వీణలను పనస కర్ర (జాక్ వుడ్) మొదలైన కర్రలతో జేయుదురు. పనస కర్రమంచి నాదమునిచ్చును. వీణలో నొక వైపున ఒక గుండ్రమైన పెట్టె లేక బుట్టయుండును. ఇది గుల్లగానుండుటచే మంచి ధ్వనిని జనింపజేయును. ఈబుట్టలోతు తొమ్మిది అంగుళములు మొదలు పదిన్నర (9—10½) అంగుళములుండును. ఈ బుట్టనే కుండ (కొడమ్) యనియు అందురు. దీనిలోతు ఎంత ఎక్కువగానుండిన నంత గంభీరమైన నాదమువచ్చును. ఈ కుండ ననుసరించియే వేళ్ళు ఆనుకొనే చదునైన దండము (ఫింగర్ బోర్డు) ఉండును. ఈ దండముకూడ చదునైన చెక్కలచే నమగ్న బడియుండును. కుండయొక్క వ్యాసము 9½ అంగుళములు మొదలు 13 అంగుళముల వరకునుండును. ఈకుండను, దండమును కలిపి యాళి (Yali) యొక్కకంఠ, ముఖములకు జతచేయుదురు. ఈయాళియొక్క ముఖము త్రాచుపాము ముఖమువలెనుండును. దండముమీద వేరుగా తయారుచేయబడిన మైనముతో 15 మెట్లవర్చబడి యుండును. ఈమెట్లు ఉక్కుతోచేయబడిన కడ్డీలు.

వీణకు మొత్తము 7 తంత్రులుండును, తంత్రియనగా తీగ. ఈ తంత్రులలో నాలుగువీణాదండముమీద మెట్లమీదనుండి యమర్చబడి యుండును. వీనినే మీది తంత్రులందురు. మిగిలిన మూడుతంత్రులును వీణాదండమున కెడమవైపున నమర్చబడియుండును వీనినే ప్రక్కతంత్రులందురు. కుండమీద బ్రిడ్జియను, లోహపు రేకునుగలిగిన కర్ర పీట

యొకటి అమర్పబడియుండును. కుండమీదనతుకబడి యున్న లోహపు గొల్కెములకు బిగింపబడి మీది తంతులు బిడ్డిమీదనుండి మెట్టుమీద నుండి యమర్పబడి యాళి యొక్క కంఠమున నుండు బిరడాలకు చుట్ట బడి బిగింపబడియుండును. ఈ బిరడాలు శృతి నెచ్చించుకొనుటకుగాని తగ్గించుకొనుటకు గాని సాధనములుగా నుండును.

కొక్క మూడు తంతులును కుండమీద బిడ్డి పక్కన నుండు అర్థ చంద్రాకారముగ నుండు లోహపు పీట మీద ఆనుకొని యుండులాగున నవ ర్పబడి దండము పక్కననుండు మూడు బిరడాలకు మూడు తంతులును బిగింపబడి యుండును. ఈ పక్క బిరడాలకును పైన జెప్పిన మీదితంతుల బిరడాలకును మయ ముగాదండము నకు క్రింద యమర్పబడి మరీయొక బుట్టయున్నది. ఈ బుట్ట 1 వీణను క్రిందపెట్టునపుడు సమమట్టముగా నానించును. 2 ఇది యను వీణాసాధనమును, మాధుర్యము ను వృద్ధిచేయుటకు తోడ్పడును.

వీణలో సీస స్తతంత్రులును ప్రారంభముగ నున్నానమునకు 'కుండలి' యని పేరు. 4 బిరడా అమర్పబడియు డినవైపు సస్పముఖమును బోలిన ముఖమున్నభాగమే వీణయొక్క శిరోభాగము. ఈ కుండలి మొదలు శిరోభాగమువరకును వీణను అరు ఆధారములుగా విభజించిరి.

1. మూలాధారము :— కుండమీద అన్ని తంతులు ముడివేయ బడినచోటు(ఇదియేకుండలియనబడును.)
2. స్వాధిష్ఠానము :— కుండమీద బిడ్డి (పీట) యమర్పబడిన చోటు.
3. మణిపూరిము :— వీణాదండముమీద 24 వ మెట్టుఅమర్ప బడిన చోటు.
4. అనాహతము :— వీణాదండముమీద 19 వ మెట్టుఅమర్ప బడిన చోటు.

5. విశుద్ధము :— విణాదండముమీద 12 వ మెట్టు అమర్చబడిన చోటు.

6. అజ్ఞ (అజనాయ) : — విణాదండముమీద 7 వ మెట్టు అమర్చబడిన చోటు.

N. B:— ఈ ఆరు ఆధారములనే షడాధారములనియు (Verve Centres) షడ్చక్రములనియు అందురు. ఈ ఆరుచక్రములును శరీరమందున్నవి. వానిననుసరించియే వీణలోని యాధారముల యేర్పాటునవి. వీణయందలి ఆరు ఆధారములకును ఒక్కొక్క ఆధారమునకును 12000 నాళములుండుటచే ఆ నాళములద్వారా 6 ఆధారములకు $12000 \times 6 = 72000$ రాగములను సృష్టిపరచునట్టి వీణకున్నదని పెద్దలు చెప్పుదురు. ఇందుమూలమునకే వీణ సంపూర్ణమై సర్వశక్తులు గల సంగీతవాద్యముగా నాదికాలమునుండి నేటివరకును అత్యున్నత స్థానమును బొందియున్నది.

శృతి జేయు పద్ధతి.

విణాదండము మీదనుండు మూడవ తంతుల నాల్గింట్కిని వరుసగా 1 అనుమంద్రపంచమము 2 మంద్రవడ్డము 3 మంద్రపంచమము 4 మధ్యవడ్డము (సారణి) యని పేరులు.

ప్రక్కతంతుల 3 తంతులకు 1 మధ్యవడ్డము లేక ప్రక్కసారణి 2 మధ్యపంచమము (ప్రక్కపంచమము) 3 తారవడ్డము లేక తీవ్రసారణి యని పేర్లు.

వీణను శృతిజేయనపుడు మొదట మీది తంతులలోని 4 వ తంత్రమైన సారణిని (మధ్యవడ్డము) గాయకుని యనుభవమును బట్టి శృతిజేసుకొని పిమ్మట యీసారణి శృతిననుసరించి మంద్రపంచమతంత్రంలో మంద్రపంచమమును, మంద్రవడ్డమతంత్రంలో మంద్రవడ్డమును, పిమ్మట అనుమంద్రపంచమతంత్రంలో అనుమంద్రపంచమమును శృతి

జేసికొనవలెను. పిమ్మట ప్రక్కసారిని మిది మధ్యపక్షమతంత్రీ శృతి నే జేసికొని, ప్రక్కపంచమతంత్రీలో మధ్యపంచమమును, ప్రక్క తీవ్ర సారణితంత్రీలో తారపక్షమును శృతిజేసికొనవలెను. ఈ వాద్యము వాయిండు విధమును సంగీత ముఖముననే నెరుంగవలెను.

వయోలిన్ వివరము (ఫిడేలు)

ఈ వాద్యము మనదేశమందు నిర్మింపబడినదికాదు. ఇది పాశ్చాత్యదేశములో (యూరప్) కనిపెట్టబడిన యొకవిధమైన నవీన తంత్రీ వాద్యము. (నవీన మనగా వీణకంటె నవీనము) ఈ వాద్యము మనదేశమునకు గొనిరాబడినపిమ్మట యిది మన కర్నాటక సంగీతమున కెంతయో తగియున్నటుల దెలిసికొనబడినది. గాత్రపాట యెంతయో రమ్యముగా ప్రదర్శించుటకీ వాద్యము అతి ముఖ్యమైన ప్రక్కవాద్యముగా నున్నది. గాత్రపాటకాదు, వీణ మొదలగు వాద్యకచ్చేరీలకుగూడ నిది ప్రక్కవాద్యముగా నున్నది. ఇంతేగాక నోటితో పాడకుండ యీ వాద్యముతో సోలోకచ్చేరీలు చేయబడుచున్నవి. కర్నాటక, హిందూస్థానీ, యూరోపియను సంగీతములు సంపూర్ణముగా నీ వాద్యమందు ప్రదర్శించుట కెంతయో తగియున్నదిగాన యీ తంత్రీవాద్యముకూడ మిగుల ప్రాముఖ్యతను గాంచియున్నది.

ఈ వాద్యము ఒకవిధమైన తేలిక కర్రతో చేయబడు చున్నది. ఇది పలుచని చెక్కలతో నందముగా నమర్పబడియున్న ఒకగుల్ల పెట్టెయై యున్నది. ఈ పెట్టె ననుసరించి యొకదండము కొంచెము పొడుగుగా నుండును. ఈ దండముచివర వంపుతిరిగియున్న భాగమే దీని శిరోభాగము. దీని దిగువను ప్రక్కకు రెండుచొప్పున నాలుగు బిరడాలున్నవి. ఇవియే దాని చెవులు. ఈ చెవులకు దిగువనుండు భాగము పెట్టెవరకునుండు భాగమునకు కంతమని పేరు. ఇక్కడనుండి దీని పెట్టె భాగము కొంచెము చిన్నదిగానుండి పోను పోను చివరభాగము దీని

కంటె వెడల్పుగాను పెద్దదిగాను నుండును. దండముపెట్టెమీదకూడ కొంతవరకుండును. ఈ పెట్టెకు మయమున నొక్కివేసినట్లుండును. ఈ పెట్టె చివరను బట్టను వుండును. ఈ బట్టనునుండి కొంత దూరములో పెట్టెమీద నాల్గు తీగలను ముడివేయు గొళ్ళెములుండును. ఈ గొళ్ళెములకు కొంచెముముందు వీణలోవంటి బిగ్గి యుండును. ఈ బిగ్గి కిరువైపులను (—) యీ గుర్తువంటి రెండురంధ్రము లుండును. ఈరంధ్రములనుండి వాయువు పెట్టెలోనికి పువ్వేగించుట వలననే గంభీరమైన నాదము పుట్టుటకు కారణమగు చున్నది. ఈ వాద్యమునకు నాలుగు తంతులుమాత్రమే గలవు. తంతులను వీణలోని కుండలిస్థానమందు వలెనే యీవాద్యములో బిగ్గికి వెనుకనుండు రింగులకు ముడివైచి బిగ్గిమీదనుండి వరుసగా దండము (ఫింగరుబోర్డు) మీదనుండి గొంపోబడి చెవులకు (Pegs) చుట్టబడి బిగింపబడును. ఈ తంతులను వాయింపుటకు కమాను అని చెప్పబడు మరియొక సాధనమున్నది. అది యొక సన్నని కర్ర. దానికి వెండుకలు (nails) దారములవలె దగ్గరగా కర్రపొడవున నమర్చబడి యుండును. ఈ వెండుకలుగల కమానుచే వయెలిన్ తీగలమీద రాచిన ధ్వనిపుట్టును. ఫింగర్ బోర్డుమీద వ్రేళ్లతో తంతులను చెప్పబడినవిధముననొక్కచు కమాను తంతుల మీద లాగిన స్వరములు మంచి నాదముతో బయలు వెడలును. వయెలిన్ చదునుగానుండి తేలికగా నుండును.

వయెలినుకు వేయు తంతుల వివరము.

ఈ వాద్యమునకు నాలుగు తంతులుగలవు. ఇందు (1) ఒకటవ తంత్రి పట్టు, లేక సరము, లేక ఉక్కుమీద జల్తారుచుట్టబడి యుండును, వీనిలో పట్టుతంత్రి మిగులశ్రేష్ఠము.

(2 × 3) రెండుమూడుతంతులు సరముతో చేయబడియుండును

ఈ రెంటిలో మూడవది కొంచము సన్నముగా నుండును.

(4వ) నాల్గవతంత్రి కేవలము ఉక్కుతో చేయబడి యుండును.

శృతి చేయు విధము.

ఈతంత్రుల నాల్గింటికి వరుసగా : 1 మంద్రము 2 పంచమము 3 సారణి 4 హెచ్చుపంచమము అని పేరులు శృతిజేయునపుడు మంద్ర తంత్రులో మంద్రస్థాయిషడ్జమును, పంచమతంత్రులో మంద్రస్థాయి పంచమమును, సారణితంత్రులో మధ్యస్థాయి షడ్జమును, హెచ్చు పంచమతంత్రులో మధ్యస్థాయి షడ్జమును, కలుకునటులజేసి, మంద్ర స్థాయిస్వరములను మంద్రపంచమతంత్రులలోను, మధ్యస్థాయి స్వరములను సారణ హెచ్చుపంచమతంత్రులలోను, తారస్థాయి స్వరములను హెచ్చుపంచమతంత్రు పై భాగమందును వాయించవలెను.

ఈ వాద్యమందు పంచమశృతి యనియు (2) మధ్యమశృతి యనియు రెండువిధముల శృతి చేయవగును.

పంచమశృతి యందలి పంచమ స్వరములను శుద్ధమధ్యముగా జేసిన మధ్యమశృతి యగును. ఈ మధ్యమము షడ్జమమై పంచమశృతి లోని షడ్జమే దీనికి పంచమముగా బలుకును. పురుషులకు పంచమశృతి యను, స్త్రీలకు మధ్యమశృతి యును గానమనకు జెప్పబడినది.

గోటువాద్య వివరము.

ఈ గోటువాద్యమునే 'మహానాటకవీణ' యందురు. ఇది ఒక్క విషయములోతప్ప తక్కిన అన్నివిషయములందును వీణవాద్యమునే పోలియుండును. ఇది తంత్రీవాద్యములలో గోటువాద్యమై యున్నది. వీణకును గోటుకును వ్యత్యాసమేమన వీణవాద్యములో స్వరస్థానముల నిర్దేశించు మెట్లు గోటులో లేవు. ఈ యొక్క విషయమందే యీ రెండును భేదించుచున్నవి. వయెలిన్ లోవలెనే సంగీత విద్యాభ్యాసకులు స్వరస్థానముల నిర్ణయమును గురుముఖమున నెఱిగి యభ్యాసము చేయ

వలెను. వాద్యము లన్నిటిలో గోటువాద్య మభ్యసించుట చాల కష్ట తరము.

అయితే యీవాద్యము మిగుల సున్నితమై మంచి గంభీరనాద ము నుదయింపజేసి వినువారి మనమాల నెక్కడుగ రంజింప జేయును.

తంతుల వివరము.

వీణవలెనే యీవాద్యమందును సప్త (7) తంతులుగలవు. వీణ వలెనే 4 త-తులు మిదితంతులు 3 తంతులు ప్రక్కతంతులు. వీణావాద్యవిరాణమే (మెట్లుతెప్ప) గోటువాద్య నిరాణము.

ఈ తంతులనామములును వీణాతంతుల నామములే అయి యున్నవి. మిదితంతులు శృతి జేయునపుడు 1 అనుమంద్ర ప చమ తంత్రీలో అనుమంద్ర పంచమమును, 2 మంద్రత-త్త్రీలో మంద్రషడ్జ మును, 3 మంద్రపంచమతంత్రీలో మంద్రపంచమమును, 4 సారణిలో మధ్యషడ్జమును పలుకునటుల శృతి జేసిపిమ్మట 1 ప్రక్క సారణి తంత్రీలో మధ్యషడ్జమును 2 ప్రక్క పంచమతంత్రీలో మధ్యపంచమ మును 3 ప్రక్క వీరసారణిలో తారషడ్జమును బలుకునటుల శృతి జేయవలెను.

ఈ వాద్యమును మీటి వాయించుట కొక 2½ అంగుళముల పొడవుగల గుండ్రని, సన్నని, రూళ్లకరివంటి యొక కొయ్యముక్క యుండును. ఈ కొయ్యముక్కను యెడమచేతితో పట్టుకొని మీట వలెను. వీణవలెనే యీవాద్యమును, వయెలినుగూడ గురువువద్దనే నభ్యసించి నేర్చుకొనవలెను.

వేణు వాద్యము (FLUTE)

వేణువు అనగా వెనురు గొట్టము. దీనికి రంధ్రము లుండును. ఇది నాగస్వరము, సన్నాయి మొదలగు రంధ్రములుగల గాలివాద్య

జాతిలో చేరినది. సంగీతవాద్యములన్నిటిలో ర ద్రవాద్యములే బహువు రాతన మైనవి. ప్రాచీన గ్రంథములబట్టి రంధ్రవాద్యము లనేకరకము లుగానుండి వాడుకలో నున్నట్లు గాన్పించుచున్నది. అందు వేణువు ముఖ్యముగా నందరి యామోదమును బడసియుండి వాడబడుచున్నది. ఈజాతియందుకూడ కెక్కురకములు గలవు. నామమ లును వేరు వేరు గా నున్నవి, అవి యెవ్వీయన 1. వంశము 2. పావము 3. పావికా 4. మురళీ 5. మధుకరీ 6. కాహళము 7. తుండకీ 8. చుక్కా 9. శృంగము 10. శంఖము— అని పది రకములుగా నున్నవి. ప్రస్తుత కాలమున వాడుకలోనున్న వేణువు— ఒకటవదైన వంశమును చాల వరకు బోలియున్నది.

వేణువుయొక్క పరిమాణము.

శార్దూలేవుడు తనకాలముదే ఈ వాద్య పరిమాణమందు పెక్కు శేదాభిప్రాయములుండినట్లు వ్రాసి యున్నాడు. నోటిరంధ్రము (mouth hole) నుండి వ్రేలి రంధ్రమువఱకుగల యంతరమునుగూర్చియే అభిప్రాయభేదములున్నవి

వేణువుయొక్క లోపలి వ్యాసము (diameter) సుమారుక యంగుళ ముండవలెననియు, వ్రేలిరంధ్రము లెనిమిదియుండవలెననియు ప్రతివ్రేలి రంధ్రమును రేగు గింజ చొరపడునంత యుండవలెననియు శార్దూలేవుడు తన సంగీత రత్నాకరమందు దెల్పియున్నాడు.

‘శిల్పాధికార’ మను ద్రావిడ గ్రంథమందు వేణువుయొక్క కొలత లీదిగువ విధమున నున్నవి :—

1. వేణువు పొడవు ఐదువది యంగుళములు.
2. మండము లేక పరిధి (Circumference) నాలుగున్నర అంగుళములు.

3. వ్రేలిరంధ్రపు కైవాళము వడ్లగింజ ప్రమాణము.
4. వేణువు వంకర లేకను, ఇరువైపుల గుణులు లేకను నుండవలెను.
5. నోటిరంధ్రమునుండి వ్రేలి రంధ్రమునకు ఏడంగుళముల దూరముండవలెను.
6. ప్రతి వ్రేలి రంధ్రమునకు ఎడము రెండంగుళములుండవలెను.
7. వ్రేలి రంధ్రముయొక్క ఎడమవైపు లక్కతోగాని మఱియే యితర పదార్థముతోగాని మూయవలెను.
8. వ్రేలిరంధ్రములు ఎనిమిది యుండవలెను. ఎనిమిదవ రంధ్రమునుండి వేణువుయొక్క చివర భాగముకూడ రెండంగుళములుండవలెను. వ్రేలి రంధ్రములన్నియు ఒక వరుసగా నొకేమోస్తరుగా నుండవలెను.

ఇట్టి వేణువుయందు సహజముగా హరికాంభోజ రాగముత్పన్నమగును. అని చెప్పబడియున్నది.

మరియు సప్తరంధ్రముల నెడమచేతి మూడువ్రేళ్ళతోను, కుడి చేతి నాలుగువ్రేళ్ళతోను, మూయవలెనని, సంగీత గ్రంథములన్నియు నేకీభవించుచున్నవి.

వేణువును తయారుచేయుట కుపయోగించు పదార్థములు :—

1. వెదురు 2. కేదార (యాపస్తంభమునకుపయోగించుకట్ట)
3. దంతము 4. శ్రీగంధపు కట్ట 5. చందనపు కట్ట 6. రక్త చందనపు కట్ట 7. ఇనుము 8. కంచు 9. వెండి 10. బంగారము మొదలగువానితో వేణువాద్యములు తయారగును. కాని వీని యన్నిటిలోను వెదురుతో తయారగు వేణువాద్యమే మిక్కిలి శ్రేష్ఠమైనది. ఎంచుచేతనన వెదురు గొట్టమునుండి జనించుధ్వని మిక్కిలి మాధుర్యమైనది. మఱియు

వెదురునుండి చక్కని యణారణాత్మకమైన ధ్వనులు పుట్టి గానయోగ్యముగా నుండటయే వెదురు వేణువు యొక్క ప్రాశస్త్యమునకు గారణము.

వేణువుయొక్క యుత్పత్తి.

ఒకప్పుడు మానవుడరణ్య పాత్రముల సంచించుచుండ వెదురునందు తుమ్మెదలు తమ నివాసముకొరకు జేసిన రంధ్రములందు వాయువు ప్రసరించుటచే ధ్వని వినబడినదట. ఆ ధ్వని గానమాధుర్యమునకవకాశమున్నటుల మానవునకుదోచగా మానవుడు వెదురుగొట్టమును తయారుచేసి యందు రంధ్రములనియమించి బలముగా వాయువునూది గానమాధుర్యముగల స్వరముల జరింపజేసినట. క్రమముగా వెదురు లేక తత్సమానమైన యితరగొట్టముల తయారుచేసి సప్తరంధ్రములనిర్మించి సప్తస్వరముల బలికించెనని తెల్లమగుచున్నది.

ఈ సప్తరంధ్రముల కుడినుండి యెడమకు నొక్కొక్కటి వరుసగా వక్రరంధ్రము (curved hole) వైపు తెఱచుటచే సప్తస్వరముల యారోహణక్రమమును యెడమనుండి కుడికి తెఱచుటచే నవరోహణక్రమమును యేర్పడెను. కాలక్రమమున స్థాయిల వివరమును, శృతి భేదములను, మేళకర్త రాగలక్షణములను గ్రహించినపిమ్మట వేణువు యొక్క నిర్మాణమందు నోటిరంధ్రమునుండి వ్రేలిరంధ్రముల వరకు గల యంతరముల నేర్పరచుటలో మార్పులు గావించు పర్యాయములు గావించబడి నిర్ధారణ చేయబడెను. ఇందుమూలమున స్థాయిభేదముల ననుసరించి పలువిధములగు వేణువు లుత్పన్నమయ్యెను. అయితే రాగముల భేదముల ననుసరించి వేర్వేరు వేణువుల నుత్పత్తి జేయుట కష్టమనితోచి మానవుడు ఒక్కవేణువునందే రంధ్రములను కొంచెము మూయుటవలనను తెఱచుటవలనను. గాలినూదుటలో మార్పులనుగమ

నించి స్వరభేదముల మార్పుల గ్రహింప గలిగెను. ఇట్లు చేయుటలో ముద్రాదస్థాయిస్వరముల బలికించుటకు 8 రంధ్రము లవసరమనియు గని పెట్టి యెనిమిదవ రంధ్రమునేర్పరచి మతజ గాత్రమందువలెనే 2½ స్థాయిల స్వరములు పలికించుటకు వ్రేళ్ల నుపయోగించువిధమును గూడ దెలిసికొని జేణువును సఠపూర్ణగాన యోగ్యముగ బ్రస్తుతస్థితికి మానవుడు తేగలిగెను.

ఇట్టి వేణువాద్య మభ్యసించువారు అభ్యాసవిషయముల గురుముఖముననే తెలియదగును.

తంబుర వాద్యము.

ఈ వాద్యము తంట్రివాద్యములలో జేసినది యమ్యును శృతి వాద్యము (డ్రోన్) గా మాత్రమే వాడబడుచున్నది. ఇయ్యదియు వీలవలెనే బహుపురాతన మైనది. పాటకచ్చేలయం దిప్పటికిని ఈ వాద్యమునే శృతివాద్యముగా వాడుచున్నారు. దీనిని విశేషముగా పనసకర్పతో తయారుచేయుదురు. వీగినకర్పతోను జేయుచున్నారు. పనసకర్పతో చేసినదే శ్రేష్టమని యెంచబడుచున్నది. తంజావూరు తంబురలు చాల ప్రసిద్ధము లైరివి.

తంత్రుల వివరము :— తంబుర వాద్యమునకు ముఖ్యముగా నాలుగు తంతులుండును. వానిలో మొదటిమూడుతంతులును ఉక్కుత త్రులు నాల్గవతంత్రి యిత్రడితంత్రియై యుండును. ఈ నాలుగుతంతులకును వరుసగా 1 పంచమము 2 సారణి 3 అనుసారణి 4 మంద్యము అని పేరు.

శృతిజేయుపద్ధతి :—దీనియంగును 1 పంచమశృతి 2 మధ్యమ శృతి యని రెండురకముల శృతి జేయవచ్చును.

1 సారణి 2 అనుసాగణి తంత్తుల రెంటిలోను తారస్థాయి షడ్జమును, మంద్రతంత్రీలో మధ్యస్థాయి షడ్జమును బలుకునట్లు జేసి పిమ్మట పంచమతంత్రీలో మధ్యస్థాయి పంచమము పలుకునట్లు జేసినచో నిది పంచమశృతియగును. ఈ పంచమమునకు బదులు మధ్యస్థాయి శుద్ధమధ్యమము పలుకునట్లు జేసినయెడల మధ్యమశృతి యగును. పంచమశృతి పదీస అనియు మధ్యమశృతి సపకప అనియు పలుకును.

తంత్తులనువేయు నిధము :— త:బురయొక్క నాలుగు తంత్తులను మూలాధారమునద్ద పి డ్డివైచి కుండమీద నమ్రబడిన పీట (బిడ్డి) మీదుగా తంబుర చివరనుండు బిరడాలకు చుట్టి బిగించవలెను.

జీవాళి దాని ఉపయోగము :— పీటమీద (బిడ్డిమీద) తంత్తుల యక గున నమర్చబడు ఉన్నింభందమైన దారము కు జీవాళి యందురు. ఈ దారము నమర్చుట వలన తంత్తుల మీద నపుడు ఒక విధమైన గంభీరనాదము బడులు వేరి జీవముగల ధ్వనిగాపరిణమించును. అనగా జీవాళివలన స్వయంభూస్వరము లుత్పన్నమై నియతస్థానము జేరి యాధారశృతిలో లీనమగుటవలన నాదము గంభీరముగా జీవము గల్గెడై యుండును. ఇదియే జీవాళియొక్క యుపయోగము.

ఈ గ్రంథములో జెప్పబడిన స్వర సాధకములన్నియు మొట్టమొదట మాయామాళసగౌళరాగమందు సంగీతవిద్యార్థులు ప్రారంభించి సాధకముచేయవలెను. ఈ రాగమందలి స్వరములు (ఆరోహణమందు:— స రి గ మ ప ధ ని ఊ—అవరోహణమందు:— ఊ ని ధ ప మ గ రి స) షడ్జము, శుద్ధరిషభమా, అంతరగంధారము, శుద్ధమధ్యమము, పంచమము, శుద్ధధైవతము, కాకలి నిసాదము—అని జ్ఞప్తియందుంచుకొని సాధకముచేయవలెను. స్వరసాధకమును బాగుగా నీరాగమందభ్యసించిన పిమ్మట విద్యార్థులు ఈ స్వరసాధకములనే 1. శంకరాభరణము 2. హరికాంభోజి 3. ఖరహరప్రియ 4. కల్యాణి 5. హనుమత్తోడి— యీరాగములలో బాగుగా సాధకముచేయవలెను.

మాయామాళవగౌళరాగముతో స్వరసాధకము ప్రారంభించుటకు కారణములేమన 1. ఈ రాగము చాల శుభప్రదమైనది. 2. ఇది శుద్ధరాగముగాన స్వరస్థానములు నిచ్చేచియైనవి. 3. పురందరవిఠలు నిచ్చే సంగీతవిద్యాభ్యాసకుల కీ విధముగానేర్పాటుచేయబడి ఆయనకాలమునుండి యితవరకును మన కర్నాటక సంగీతమందు ఈ రాగముతో ప్రారంభించుట యనుశ్చితముగా నున్నది. 4. ఈ రాగముతో ప్రారంభించుటచే విద్యాభ్యాసకలకు స్వరసాధకము శులభగ్రాహ్యమగుచున్నది. అంతేగాక శీఘ్రముగను శుద్ధముగను విద్యార్థులభ్యసించగలిగి యభివృద్ధిగనచున్నారు. పిమ్మట తక్కిన రాగములలోని స్వరస్థానములు సులభముగ గ్రహించి యభ్యసింప గలుగుచున్నారు. ఈ కారణములచే మాయామాళవగౌళరాగమే చాల శ్రేష్ఠమైనదని కర్నాటక సంగీత విద్వాంసుల యభిప్రాయమై యున్నది.

శృతి సాధక స్వరము లు.

1. పాఠము.

1. సా సా — పా పా — స. సా
సా సా — పా పా — సా సా॥
2. స స స స — ప ప ప ప — శ శ శ శ
శ శ శ శ — ప ప ప ప — స స స స॥
3. సా స స — పా ప ప — సా శ శ
సా శ శ — పా ప ప — సా స స॥
4. సా స స — స స పా — స స పా — స ప సా
సా శ శ — శ శ పా — శ శ పా — శ ప సా॥

2. సాళము

1. సరిగమ — బగనిజ — సా: — సా:;
శనిగజ — బగరిజ — సా: — సా:;
2. సరిగమ — బగనిజ — సా: — సా:;
శనిగజ — బగరిజ — సా: — సా:;
3. సరిగమ — బగనిజ — సా: — సా:;
శనిగజ — బగరిజ — సా: — సా:;
4. సరిగమ — బగనిజ — సా: — సా:;
శనిగజ — బగరిజ — సా: — సా:;
5. సరిగమ — బగనిజ — సా: — సా:;
శనిగజ — బగరిజ — సా: — సా:;
6. సరిగమ — బగనిజ — సా: — సా:;
శనిగజ — బగరిజ — సా: — సా:;

ప్రథమ — ద్వితీయ — తృతీయ — చతుర్థకాలములలో సరళీస్వరములను సాధకము చేయు విధమును జూపు శ్లోకము.

మాయామాళవగౌళరాగము — ఆదితాళము.

ఆరోహణ: — సరిగమపధనిశ

అవరోహణ: — శనిధపమగరిస

తాళము	1=4	2=2	0=2
సరిగమ	పధ	నిశ	
శనిధప	మగ	రిస	
సరి - గమ - పధ - నిశ	సని - ధప	మగ - రిస	
సరిగమ - పధనిశ - శనిధప - మగరిస	సరిగమ - పధనిశ	శనిధప - మగరిస	
(1) సరిగమపధనిస	(1) సరిగమపధనిస	(1) సరిగమపధనిస	
(2) శనిధపమగరిస	(2) శనిధపమగరిస	(2) శనిధపమగరిస	
(3) సరిగమపధనిస			
(4) శనిధపమగరిస			

2

1=4	0	0
సరి X మ ప్రథమకాలము	పదవిస ద్వితీయకాలము	సదిప-మగరిస తృతీయకాలము
3		
1=4	0	0
సరి X మ-పదవిస తృతీయకాలం	మ-X ప్రథమ	రి-స కాలము.

ఈ విధముగ స్వరావళుల సన్నిధిని సాధకము చేయవలెను.

స ర లీ స్వ ర ము లు .

4 వ పాఠము .

1. సరిగమ - పధనిశే - శేనిధప - మగరిస॥
2. సరిగమ - సరిగమ - సరిగమ - పధనిశే
శేనిధప - శేనిధప - శేనిధప - మగరిస॥
3. సరిగమ - సరిసరి - సరిగమ - పధనిశే
శేనిధప - - శేనిశేని - శేనిధప - మగరిస :
4. సరిగమ - పాపా - సరిగమ - పధనిశే
శేనిధప - మామా - శేనిధప - మగరిస॥
5. సరిగమ - పాసరి - సరిగమ - పధనిశే
శేనిధప - మాపేని - సరిధప - మగరిస॥
6. సరిగమ - కమగరి - సరిగమ - పధనిశే
సనిధప - మకునిని - శేనిధప - మగరిస॥
7. సరిగమ - పమధప - సరిగమ - పధనిశే
శేనిధప - మకగమ - శేనిధప - మగరిస॥
8. సరిగమ - రిగమప - సరిగమ - పధనిశే
శేనిధప - నిధపమ - శేనిధప - మగరిస॥
9. సరిగమ - పాగమ - పా; - పా;
గమపధ - నిధపమ - గమప-గ - మగరిస॥
పానిధ - నీధప - ధాపమ - పాపా
గమపధ - నిధపమ - గమప-గ - మగరిస॥
10. సరిగరి - గా-గమ - పమపా - ధపధా
మపధప - ధనిధప - మపధప - మగరిస॥
11. సరిగమ - పాపా - ధధపా - మమపా
ధనిపా - శేనిధప - శేనిధప - మగరిస॥

5 వ పాఠము .

1. సరిసరి - సరిగమ - సరిగమ - పధనిశ్
శేనిశేని శేనిధప - శేనిధప - మగరిస॥
2. సరిగ-స-రిగ-సరి - సరిగమ - పధనిశ్
శేనిధ-నిధస-శేని - సనిధప - మగరిస॥
3. సరిగమ - సమగరి - సరిగమ - పధనిశ్
సనిసప - శపధని - శేనిధప - మగరిస॥
4. సరిగమ - పధసరి - సరిగమ - పధనిశ్
శేనిధప - మగశేని - శేనిధప - మగరిస॥
5. సరిగమ - పధనీ - సరిగమ - పధనిశ్
శేనిధప - మగరీ - శేనిధప - మగరిస॥
6. శేనిధ - నినిధప - ధధపమ - పాపా
గమపధ - నిధపయ - గమప-గ - మగరిస॥

హెచ్చుస్థాయి వరుసలు

6 వ పాఠము :

1. సరిగమ - పధనిశ్ - సో; - సో;
ధనిశేరి - శేనిసప - మగరిస॥
2. సరిగమ - పధనిశ్ - సో; - సో;
ధనిశేరి - శేనిశేరి - శేరిశేని - ధపమప
ధనిశేరి - శేనిధప - శేనిధప - మగరిస॥
3. సరిగమ - పధనిశ్ - సో; - సో;
ధనిశేరి - గరిశేరి - శేరిశేని - ధపమప
ధనిశేరి - శేనిశేరి - శేరిగశేని - ధపమప
ధనిశేరి - శేనిధప - శేనిధప - మగరిస॥

4. సరిగమ - పధనిశ - సా; - సా;
 ధనిశరీ - గేమగేరి - శరీశని - ధపమప
 ధనిశరీ - గేరిశరీ - శరీశని - ధపమప
 ధనిశరీ - శశరీశ - శరీశని - ధపమప
 ధనిశరీ - శనిధప - శనిధప - మగరిస॥
5. సరిగమ - పధనిశ - సా; - సా;
 శరీగేరి - రీశనిశ - రీశని - ధనిశని
 నిధపధ - నిధపధ - మపధప - పమగమ
 పమమగ - మపధని - శనిధప - మగరిస॥
6. సరిగమ - పధనిశ - సా; - సా;
 శరీగ - రీశనిశ - రీశని - ధనిశా
 నిదపద - నీదప - మపధా - పమగమ
 పామగ - మపధని - శనిధప - మగరిస॥

మంద్రస్థాయి వరుసలు.

7 వ పాఠము.

1. శనిధప - మగరిస - సా; - సా;
 గరిసని - సరిగమ - సరిగమ - పధనిశ॥
2. శనిధప - మగరిస - సా; - సా;
 గరిసని - ససనిస - సనిసరి - గమపమ
 గరిసని - సరిగమ - సరిగమ - పధనిశ॥
3. శనిధప - మగరిస - సా; - సా;
 గరిసని - ధనిసని - సనిసరి - గమపమ.
 గరిసని - ససనిస - సనిసరి - గమపమ
 గరిసని - సరిగమ - సరిగమ - పధనిస॥

4. శీనిధప - మగరిస - సా; - సా;
 గరిసని - ధపధని - సనిసరి - గమపమ
 గరిసని - ధనిసని - సనిసరి - గమపమ
 గరిసని - ససనిస - సనిసరి - గమపమ
 గరిసని - సరిగమ - సరిగమ - తధనిస
 శీనిధప - మగరిస - సా; - సా; ||

జంటవరుసలు.

రివపాతము.

1. సస-రిరి-గగ-మమ - పప-ధధ-నిని-శీశీ
 శీశీ-నిని-ధధ-పప - మమ-గగ-రిరి-సస||

2. ససరిరి-గగమమ - రిరిగగ-మమపప-
 గగమమ పపదద - మమపప ధధనిని-
 పపధధ నిశీశీ - శీశీనిని ధధపప
 నినిధధ పపమమ - ధధపప మమగగ
 పపమమ గగరిరి - మమగగ రిరిసస||

3. ససరిరి	గగరిరి	ససరిరి	గగమమ
రిరిగగ	మమగగ	రిరిగగ	మమపప
గగమమ	పపమమ	గగమమ	పపధధ
మమపప	ధధపప	మమపప	ధధనిని
పపధధ	నినిధధ	పపధధ	నినిశీశీ
శీశీనిని	ధధనిని	శీశీనిని	ధధపప
నినిధధ	పపధధ	నినిధధ	పపమమ
ధధపప	మమపప	ధధపప	మమగగ
పపమమ	గగమమ -	పపమమ	గగరిరి
మమగగ	రిరిగగ	మమగగ	రిరిసస

4. ససరిరి గసరిగ ససరిరి గగమమ
రిరిగగ మరిగమ రిరిగగ మమపప
గగమమ పగమప గగమమ పపదద
మమపప ధమపప మమపప ధధనిని
పపధధ నిపధని పపధధ నినిశశ
శశనిని ధశనిధ శశనిని ధధపప
నినిధధ పనిధప నినిధధ పపమమ
ధధపప మధపమ ధధపప మమగగ
పపమమ గపమగ పపమమ గగరిరి
మమగగ రిమగరి మమగగ రిరిసస॥
5. ససరిస సరిసరి ససరిరి గగమమ
రిరిగరి రిగరిగ రిరిగగ మమపప
గగమగ గమగమ గగమమ పపధధ
మమపమ మపమప మమపప ధధనిని
పపధప పధపధ పపధధ నినిశశ
శశనిశ శనిశని శశనిని ధధపప
నినిధని నిధనిధ నినిధధ పపమమ
ధధపధ ధపధప ధధపప మమగగ
పపమప పమపమ పపమమ గగరిరి
మమగమ మగమగ మమగగ రిరిసస॥
6. మమగగ రిరిగగ ససరిరి గగమమ
పపమమ గగమమ రిరిగగ మమపప
ధధపప మమపప గగమమ పపధధ
నినిధధ పపధధ మమపప ధధనిని
శశనిని ధధనిని పపధధ నినిశశ
పపధధ నినిధధ శశనిని ధధపప

మమపప	ధధపప	నినిధధ	పపమమ
గగమమ	పపమమ	ధధపప	మమగగ
రిరిగగ	మమగగ	పపమమ	గగరిరి
ససరిరి	గగరిరి	మమగగ	రిరిసస॥
7. ససాస రీగమ ససరిరి గగమమ
రిరీగ	గామప	రిరిగగ	మమపప
గగామ	మాపద	గగమమ	పపధధ
మమాప	పాధని	మమపప	ధధనిని
పపాధ	ధానినీ	పపధధ	నినినీనీ
నీనీని	నీధప	నీనీనిని	ధధపప
నినీధ	ధాపమ	నినిధధ	పపమమ
ధధాప	పామగ	ధధపప	మమగగ
పపామ	మాగరి	పపమమ	గగరిరి
మమాగ	గారిస	మమగగ	రిరిసస॥
8. సససా రిరిరీ గగగా మమమా పపపా
ధధధా	నినినీ	నీనీసా	నీనీసా	నినినీ
ధధధా	పపపా	మమమా	గగగా	రిరిరీ సససా॥
9. ససాస రిరిరి గగగ మమమ
పపాప	ధధాధ	నినిని	నీనీనీ
నీనీని	నినిని	ధధాధ	పపాప
మమమ	గగగ	రిరిరి	ససాస॥
10. ససస రిరిరి గగ ససరిరి గగమమ
రిరిరి	గగగ	మమ	రిరిగగ	మమపప
గగగ	మమమ	పప	గగమమ	పపధధ
మమమ	పపప	ధధ	మమపప	ధధనిని

పపప	ధధధ	- నిని	పపధధ	నినిపప
నినిని	ధధధ	పప	నినిధధ	పపమమ
ధధధ	పపప	మమ	ధధపప	మమగగ
పపప	మమమ	గగ	పపమమ	గగరిరి
మమమ	గగగ	రిరి	మమగగ	రిరిసస॥

దాటువరుసలు

9 వ పాఠము.

1. సరిగమ - సమగరి - సమగమ - పనిపప
పేధనిప - పేపధని - పేపధప - మరిగస॥
2. సగరిమ - సపమరి - సమగరి - గపదప
పేధనిప - పేపనిమ - పేపధని ధమగస॥
3. సగరిప - సపమగ - సమగప - సగరిమ
పేధనిప - ధమపగ - పరిగమ - మరిగస॥
4. సపమగ - సమగరి - సగరిని - సరిగమ
పేపధని - పేధనిప - నిమపగ - మరిగస॥
5. ససమమ - రిపమగ - సగరిమ - పధనిప
పేపనిధ - ధమపరి - గధమగ - రిమగస॥
6. సగరిమ - గపమధ - పనిధప - నిరీపప
పేధనిప - ధమపగ - మరిగస నిధరిస॥
7. సమరిప - మధపని - ధపనిరీ - ధగేరిమ
పేపనిమ - ధగపరి - మసగరి - నిధపస॥
8. సపాగ - గధపమ - సమాగ - నిధపగ
సగారి - పనిధప - పేగరిమ - పనిధప
పేధాప - ధమగరి - గనీధ - మగమధ ,
నిధాప - నిరీనిధ - నిధమగ - పగరిస॥

35. అలంకారములు—(అనగా తాళములు.)

1. పాతము.

1. శ్రీకరతాళము (అనగా) చతురశ్రజాతి ధృవతాళము

1011 = 14 అక్షరములు. 1 = 4. 0 = 2.

1	0	1	1
స రి గ మ	గ రి	స రి గ రి	స రి గ మ
రి గ మ ప	మ గ	రి గ మ గ	రి గ మ ప
గ మ ప ధ	ప మ	గ మ ప మ	గ మ ప ధ
మ ప ధ ని	ధ ప	మ ప ధ ప	మ ప ధ ని
ప ధ ని శి	ని ధ	ప ధ ని ధ	ప ధ ని శి
శి ని ధ ప	ధ ని	శి ని ధ ని	శి ని ధ ప
ని ధ ప మ	ప ధ	ని ధ ప ధ	ని ధ ప మ
ధ ప మ గ	మ ప	ధ ప మ ప	ధ ప మ గ
ప మ గ రి	గ మ	ప మ గ మ	ప మ గ రి
మ గ రి స	రి గ	మ గ రి గ	మ గ రి స

2. మణితాళము = త్రిశ్రజాతి ధ్రువతాళము.

1 0 1 1 = 11 అక్షరములు. 1 = 3. 0 = 2.

1	0	1	1
స రి ప	గ రి	స రి గ	రి గ మ
రి గ రి	మ గ	రి గ మ	గ మ ప
గ మ గ	ప మ	గ మ ప	మ ప త
మ ప మ	ధ ప	మ ప ధ	ప ధ ని
ప ధ ప	ని ధ	ప ధ ని	ధ ని త
త ని త	ధ ని	త ని ధ	ని ధ ప
ని ధ ని	ప ధ	ని ధ ప	ధ ప మ
ధ ప ధ	మ ప	ధ ప మ	ప మ గ
ప మ ప	గ మ	ప మ గ	మ గ రి
మ గ మ	రి గ	మ గ రి	గ రి స

4. ప్రమాణతాళము = ఖండజాతి ద్వపతాళము.

1011 = 17 అక్షరములు. 1=5. 0=2

1	0	1	1
స రి X రి స రి X మ X రి X మ స మ X మ స ధ ప మ ప ధ ని ధ ప శ ని ధ ని శ ని ధ ప ధ ని ధ స మ స ధ ప మ X మ ప మ X రి X మ	రి X X మ మ ప ప ధ ధ ని ని ధ ప మ మ X X రి	స రి X మ X రి X మ ప మ X మ ప ధ ప మ ప ధ ని ధ ప ధ ని శ ని శ ని ధ ప ధ ని ధ ప మ స ధ ప మ X మ ప మ X రి X మ X రి స రి	రి స రి X మ X రి X మ ప మ X మ ప ధ ప మ ప ధ ని ధ ప ని శ ని ని ధ ని ధ ప ధ ప మ స మ ప మ X మ ప మ X రి X మ X రి స

5. భువనతాళము = సంకీర్ణజాతి ధృవతాళము.

$10' || = 29$ అక్షరములు. $1 = 9, 0 = 2$

1	0	1	1
సరి రి X మ ప ధ ని త ని ధ ప మ X మ X	సరి రి X మ ప ధ ని త ని ధ ప మ X మ X	సరి రి X మ ప ధ ని త ని ధ ప మ X మ X	సరి రి X మ ప ధ ని త ని ధ ప మ X మ X

I. 1. సమతాళము = చతురశ్రజాతి మధ్యతాళము. (6 తాళము)

2. పాఠము. | ౦ | = 10 అక్షరములు. | = 4. ౦ = 2.

	౦	
స రి గ రి	స రి	స రి గ మ
రి గ మ గ	రి గ	రి గ మ ప
గ మ ప మ	గ మ	గ మ ప ధ
మ ప ధ ప	మ ప	మ ప ధ ని
ప ధ ని ధ	ప ధ	ప ధ ని తే
తే ని ధ ని	తే ని	తే ని ధ ప
ని ధ ప ధ	ని ధ	ని ధ ప మ
ధ ప మ ప	ధ ప	ధ ప మ గ
ప మ గ మ	ప మ	ప మ గ రి
మ గ రి గ	మ గ	మ గ రి స

2. సారతాళము = త్రిశ్రజాతిమధ్యతాళము. (7 తాళము.)

| 0 | = 8 అక్షరములు. | = 3. 0 = 2.

స రి స	రి గ	రి గ మ
రి గ రి	గ మ	గ మ ప
గ మ గ	మ ప	మ ప ధ
మ ప మ	ప ధ	ప ధ ని
ప ధ ప	ధ ని	ధ ని త
త ని త	ని ధ	ని ధ ప
ని ధ ని	ధ ప	ధ ప మ
ధ ప ధ	ప మ	ప మ గ
ప మ ప	మ గ	మ గ రి
మ గ మ	గ రి	గ రి స

3. ఉదీర్ఘ తాళము = మిశ్రజాతిమర్యతాళము (8 తాళము.)

| 0 | = 16 అక్షరములు. | = 7. 0 = 2.

	0	
స రి గ మ గ రి స	రి గ	స రి గ గ రి గ మ
రి గ మ ప మ గ రి	గ మ	రి గ మ మ గ మ ప
గ మ ప ధ ప మ గ	మ ప	గ మ ప ప మ ప ధ
మ ప ధ ని ధ ప మ	ప ధ	మ ప ధ ధ ప ధ ని
ప ధ ని తే ని ధ ప	ధ ని	ప ధ ని ని ధ ని స
తే ని ధ ప ధ ని తే	ని ధ	తే ని ధ ధ ని ధ ప
ని ధ ప మ ప ధ ని	ధ ప	ని ధ ప ప ధ ప మ
ధ ప మ గ మ ప ధ	ప మ	ధ ప మ మ ప మ గ
ప మ గ రి గ మ ప	మ గ	ప మ గ గ మ గ రి
మ గ రి స రి గ మ	గ రి	మ గ రి రి గ రి స॥

4. ఉదయ తాళము = ఖండజాతిమర్మతాళము. (9 తాళము)

| 0 | = 12 అక్షరములు | = 5. 0 = 1.

	0	
స రి X రి స	స రి	స రి రి X మ
రి X మ X రి	రి X	రి X X మ ప
X మ ప మ X	X మ	X మ మ ప ధ
మ ప ధ ప మ	మ ప	మ ప ప ధ ని
ప ధ ని ధ ప	ప ధ	ప ధ ధ ని త
త ని ధ ని త	త ని	త ని ని ధ ప
ని ధ ప ధ ని	ని ధ	ని ధ ధ ప మ
ధ ప మ ప ధ	ధ ప	ధ ప ప మ X
ప మ X మ ప	ప మ	ప మ మ X రి
మ X రి X మ	మ X	మ X X రి స

5. రావతాళము = సంకీర్ణజాతిమత్యతాళము. (10 తాళము.)

101 = 20 అక్షరములు. 1 = 9. 0 = 2.

1	0	1
స రి గ మ గ రి స రి గ	స రి	స రి గ రి గ స రి గ మ
రి గ మ ప మ గ రి గ మ	రి గ	రి గ మ గ మ రి గ మ ప
గ మ ప ధ ప మ గ మ ప	గ మ	గ మ ప మ ప గ మ ప ధ
మ ప ధ ని ధ ప మ ప ధ	మ ప	మ ప ధ ప ధ మ ప ధ ని
ప ధ ని త ని ధ ప ధ ని	ప ధ	ప ధ ని ధ ని ప ధ ని త
త ని ధ ప ధ ని త ని ధ	త ని	త ని ధ ని ధ త ని ధ ప
ని ధ ప మ ప ధ ని ధ ప	ని ధ	ని ధ ప ధ ప ని ధ ప మ
ధ ప మ గ మ ప ధ ప మ	ధ ప	ధ ప మ ప మ ధ ప మ గ
ప మ గ రి గ మ ప మ గ	ప మ	ప మ గ మ గ ప మ గ రి
మ గ రి స రి గ మ గ రి	మ గ	మ గ రి గ రి మ గ రి స॥

(17 తాళం)

V. 1. మధురత త్తం=పతురశ్రజాతి యుంపెతాళం.
 | 0 = 7 అక్షరాలు. | = 4 ~ = 1. 0 = 2

(16 తాళం)

V. 1. మధురత త్తం=పతురశ్రజాతి యుంపెతాళం.
 | 0 = 7 అక్షరాలు. | = 4 ~ = 1. 0 = 2

))	0)	0	0
స రి X మ	రి X మ స రి	స రి X మ	స రి X మ	X మ స రి	రి X మ స రి	స రి X మ	స రి X మ
రి X మ స	రి X మ స రి	రి X మ స రి	రి X మ స రి	X మ స రి	రి X మ స రి	స రి X మ	స రి X మ
X మ స రి	X మ స రి	X మ స రి	X మ స రి	X మ స రి	రి X మ స రి	స రి X మ	స రి X మ
మ స రి	మ స రి	మ స రి	మ స రి	X మ స రి	రి X మ స రి	స రి X మ	స రి X మ
స రి	స రి	స రి	స రి	X మ స రి	రి X మ స రి	స రి X మ	స రి X మ
రి	రి	రి	రి	X మ స రి	రి X మ స రి	స రి X మ	స రి X మ
X	X	X	X	X మ స రి	రి X మ స రి	స రి X మ	స రి X మ
మ	మ	మ	మ	X మ స రి	రి X మ స రి	స రి X మ	స రి X మ
స	స	స	స	X మ స రి	రి X మ స రి	స రి X మ	స రి X మ
రి	రి	రి	రి	X మ స రి	రి X మ స రి	స రి X మ	స రి X మ
X	X	X	X	X మ స రి	రి X మ స రి	స రి X మ	స రి X మ
మ	మ	మ	మ	X మ స రి	రి X మ స రి	స రి X మ	స రి X మ
స	స	స	స	X మ స రి	రి X మ స రి	స రి X మ	స రి X మ
రి	రి	రి	రి	X మ స రి	రి X మ స రి	స రి X మ	స రి X మ
X	X	X	X	X మ స రి	రి X మ స రి	స రి X మ	స రి X మ
మ	మ	మ	మ	X మ స రి	రి X మ స రి	స రి X మ	స రి X మ
స	స	స	స	X మ స రి	రి X మ స రి	స రి X మ	స రి X మ
రి	రి	రి	రి	X మ స రి	రి X మ స రి	స రి X మ	స రి X మ
X	X	X	X	X మ స రి	రి X మ స రి	స రి X మ	స రి X మ

(18 ६५०)

3. సురతాళం = మిశ్రజాతి ఝంపె.

$|U| = 10$ ಅಕ್ಷರాలు $1=7, U=10=2$

(1961)

4. చణతాళం=ఖండజాతి గుంపె.

|| 0=8 అక్షరాలు. || 5. 0=1. 0=2

[illegible]

V. (20 తాళం) 5. కరతాళము=సంగీతజాతి యుండు.
 (21 తాళం) 5. వాదము.
 1. ఆదితాళం—చతురశ్రజాతి త్రిపుట.
 10=8 అక్షరాలు. 1=4 0=2.

	.	1	0	0
రిగమగరిసరిగ రిగమరిమగరిగమ గమపరిపమగమప మపధనిధపమపధ పధనిగీనిధపధని గీనిధపధనిగీనిధ నిధపమపధనిధప ధపమగమపధపమ పమగరిగమపమగ మగరిరిగమగరి	రి గ మ ప ధ ని గీ ప మ ప మ గ మ గ	గరిగమ రిగమప గమపధని పధనిగీని గీనిధప నిధపమ ధపమగ పమగరి మగరిప	రి మ ప ధ ని ధ ప మ గ మ రి ప	గ మ ప ధ ని ధ ప మ గ మ రి ప

(22 తాళం)

(23 తాళం)

2. శంతాళము = తిక్కజాతి త్రిపుట

3. లీలతాళము = మిశ్రజాతి త్రిపుట.

100 = 7 అక్షరాలు. 1=3. 0=2

1 0 0=11 అక్షరాలు. 1=7. 0=2

1	0	0	0
స రి X	స రి	స రి X మ స ధ	X మ స ధ
రి X మ	రి X	రి X మ స ధ	మ స ధ
X మ స	X మ	X మ స ధ	స ధ
మ స ధ	మ స	మ స ధ	ధ
స ధ	స ధ	స ధ	ని
ధ	ధ	ధ	రీ
ని	ని	ని	స
రీ	రీ	రీ	మ
స	స	స	X
మ	మ	మ	మ
X	X	X	రి
రి	రి	రి	స

సరిX మసరిX

రిX మసరిX మ

X మస ధX మస

మస ధరి మస ధ

ప ధ ని రీ ప ధ ని

రీ ని ధ ప రీ ని ధ

ని ధ ప మ ని ధ ప

ధ ప మ X ధ ప మ

ప మ X రి ప మ X

మ X రి ప మ X రి

(24 తాళం)

4. దుమరతాళం=ఘండజాతి త్రిపుట.

100=9 అక్షరాలు. 1=5 0=2

(25 తాళం)

5. భోగతాళం=సంకీర్ణజాతి త్రిపుటతాళం.

100=13 అక్షరాలు. 1=9. 0=2.

1	0	0	1	0	0
స రి ఖ రి ఖ	స రి	ఖ.మ	సాగమసరిపరి	స రి	ఖ.మ
రి ఖ మ ఖ మ	రి ఖ	మ ప	రి ఖ మ పరి ఖ మ	రి ఖ	మ ప
ఖ మ ప మ ప	ఖ మ	ప ధ	గ మ ప ధ ఖ మ గ మ ప	ఖ మ	ప ధ
మ ప ధ ప ధ	మ ప	ధ ని	మ ప ధ ని మ ప మ ప ధ	మ ప	ధ ని
ప ధ ని ధ ని	ప ధ	ని త	ప ధ ని త ప ధ ప ధ ని	ప ధ	ని త
త ని ధ ని ధ	త ని	ప స	త ని ప స త ని ప ని ధ	త ని	ప స
ని ధ ప ధ ప	ని ధ	మ	ని ధ ప మ ని ధ ని ప	ని ధ	మ
ధ ప మ ప మ	ధ ప	మ ఖ	ధ ప మ ఖ ధ ప ప మ	ధ ప	మ ఖ
ప మ ఖ మ ఖ	ప మ	ఖ రి	ప మ ఖ రి ప మ ప మ ఖ	ప మ	ఖ రి
మ ఖ రి ఖ రి	మ ఖ	రి స.	మ ఖ రి ప మ ఖ మ ఖ రి	మ ఖ	రి స.

(26 తాళం) 6. పాఠము.

VI. 1. లేఖతాళం = పతునశ్రాంతి అట.

|| 0 0 = 13 అక్షరాలు. | = 4. 0 = 2

(27 తాళం)

2. గుప్తతాళం = త్రిశ్రాంతి అట.

|| 0 0 = 10 అక్షరాలు. | = 3. 0 = 2

I	I	0	0				
సరిగమ	మగరిస	సరి	గమ	సరిగ	గరిస	సరి	గమ
రిగమప	పమగరి	రిగ	మప	రిగమ	మగరి	రిగ	మప
గమపధ	ధపమగ	గమ	పధ	గమప	పమగ	గమ	పధ
మపధని	నిధపమ	మప	ధని	మపధ	ధపమ	మప	ధని
పధనిశ్	శ్నిధప	పధ	నిశ్	పధని	నిధప	పధ	నిశ్
శ్నిధప	పధనిశ్	శ్ని	ధప	శ్నిధ	ధనిప	శ్ని	ధప
నిధపమ	మపధని	నిధ	పమ	నిధప	పధని	నిధ	పమ
ధపమగ	గమపధ	ధప	మగ	ధపమ	మపధ	ధప	మగ
పమగరి	రిగమప	పమ	గరి	పమగ	గమప	పమ	గరి
మగరిస	సరిగమ	మగ	రిస	మగరి	రిగమ	మగ	రిస

(28 తాళం)

3. లోయతాళం = మిశ్రజాతి అటతాళం.

|| 0 0 = 18 అక్షరాలు. | = 7. 0 = 2.

(29 తాళం)

4. విదళతాళం = ఖండజాతి అటతాళం

|| 0 0 = 14 అక్షరాలు. | = 5. 0 = 2.

				I	I	0	0
సరిగసరిగమ	సరిగమగరిస	సరి	గమ	సరిగా	సారిగా	మ	మ
రిగమరిగమప	రిగపపమగరి	రిగ	మప	రిగామా	రిగమా	ప	ప
గమపగమపధ	గమపధపమగ	గమ	పధ	గమపా	గామప	ధ	ధ
మపధమపధని	మపధనిధపమ	మప	ధని	మపాధ	మాపధ	ని	ని
పధనిపధనిశ్	పధనిశ్నిధప	పధ	నిశ్	పధాని	పాధని	ప	ప
శ్నిధశ్నిధప	శ్నిధపధనిశ్	శ్ని	ధప	శ్నిధా	సానిధ	ప	ప
నిధపనిధపమ	నిధపమపధని	నిధ	పమ	నిధాప	నిధప	మ	మ
ధపమధపమగ	ధపమగమపధ	ధప	మగ	ధపామా	ధాపమా	గ	గ
పమగపమగరి	పమగరిగమప	పమ	గరి	పమాగా	పామగా	రి	రి
మగరిమగరిస	మగరిసరిగమ	మగ	రిస	మగారి	మాగరి	ప	ప

(30 తాళము)

5. ధీరతాళం = సంకీర్ణజాతి అటతాళం.

|| 0 = 22 అక్షరాః. | = 9. 0 = 3

				0	0
స	రి	గ	రి	స	రి
రి	గ	రి	స	రి	గ
గ	ప	గ	ప	గ	ప
ప	ధ	ప	ధ	ప	ధ
ధ	ని	ధ	ని	ధ	ని
ని	త	ని	త	ని	త
త	ధ	త	ధ	త	ధ
ధ	ప	ధ	ప	ధ	ప
ప	గ	ప	గ	ప	గ
గ	రి	గ	రి	గ	రి
రి	స	రి	స	రి	స

VII, (31 తాళం) 7. చాళము.	(32 తాళం)	(33 తాళం)
1. మాసతాళం=చతురశ్రజాతి ఏక. = 4 అక్షరాలు.	2. సుధతాళం=త్రిశ్రజాతి ఏక. = 3 అక్షరాలు.	3. రాతాళం=మిశ్రజాతి ఏక, = 7 అక్షరాలు.
సరి X ము రి X ము ప X ము ప ధ ము ప ధ ని ప ధ ని త త ని ధ ప ని ధ ప మ ధ ప మ X మ X రి మ X రి స	సరి X రి X ము X ము ప ము ప ధ మ ధ ని ధ ని త ని ధ ప ధ ప మ మ X మ X రి X రి స	సరి X సరి X ము రి X ము రి X ము ప X ము ప X ము ప ధ ము ప ధ ము ప ధ ని ప ధ ని ప ప ధ ని త త ని ధ ప ని ధ ప ని ధ ప ని ధ ప మ ధ ప మ ధ ప మ X మ X ప మ X రి మ X రి ము X రి స

(34 తాళం)

4. రతతాళము=శుంభహాతి వేదతాళం.

| = 5 అక్షరాలు.

(35 తాళము)

5. వసుతాళం=శుంభహాతి వేదతాళం.

| = 9 అక్షరాలు.

|

స రి గ మ
రి గ మ ప
గ మ మ ప ధ
మ ప ప ధ ని
ప ధ ధ ని శ్చ
శ్చ ని ని ధ ప
ని ధ ధ ప మ
ధ ప ప మ గ
ప మ మ గ రి
మ గ గ రి ప

|

స రి గ మ గ రి రి గ మ
రి గ మ ప మ గ గ మ ప
గ మ ప ధ ప మ మ ప ధ
మ ప ధ ని ధ ప ప ధ ని
ప ధ ని శ్చ ని ధ ని శ్చ
శ్చ ని ధ ప ధ ని ని ధ ప
ని ధ ప మ ప ధ ధ ప మ
ధ ప మ గ మ ప ప మ గ
ప మ గ రి గ మ మ గ రి
మ గ రి ప రి గ గ రి ప

అలంకారములు అనగా తాళములు. పౌధానమైనవి సప్తతాళములు. ఈ 7 తాళములను చతురశ్రాది

సంఖ్య	సప్త తాళముల పేరు	గొట్టె సంఖ్య	చతురశ్రజాతి	త్రిశ్రజాతి	మిశ్రజాతి	ఖండజాతి	సంగీత జాతి
			అక్షరము పేరు	అక్షరము పేరు	అక్షరము పేరు	అక్షరము పేరు	
I	ధృవ	101	కీర	11 నుడి	పూర్ణ	ప్రమా	భవన
II	మత్స్య	101	సమ	8 సార	16 ఉదీర్ణ	ఉకయ	రావ
III	రూపక	01	6 కత్తి	5 చక్ర	9 కుల	7 రాజ	బిందు
IV	ఝంపె	101	7 మధుర	6 కడంబ	10 సుర	8 చణ	కర
V	త్రిపుట	100	8 ఆది	7 శం	11 వీల	9 దుష్కర	భోగ
IV	అట	100	12 లేఖ	10 గుప్త	18 లోయ	14 విదళ	ధీర
VII	ఏక	1	4 మాన	8 సుధ	7 రాగ	5 రత	వసు

ప్రపథమమున సంగీతవిద్యార్థు లభ్యసించవలసిన తాళములు. 7.

సం.	పేరు.	సంఖ్య.	అక్షరసంఖ్య.	పేరు.	జాతి.
1.	ధృవ	1011	14 అక్షరములు	శ్రీ కరతాళము.	చతురశ్రజాతి
2.	మత్య	101	10 అక్షరములు	సమతాళము.	
3.	రూపక	01	6 అక్షరములు	పత్తితాళము.	
4.	రూపె	110	10 అక్షరములు	సుగతాళము,	మిశ్రజాతి
5.	త్రిపుట	100	7 అక్షరములు	శంతాళము.	త్రిశ్రజాతి
6.	అట	1100	14 అక్షరములు	చిద్ర తాళము.	ఖండజాతి
7.	ఏక		4 అక్షరములు	మానతాళము.	చతురశ్రజాతి

ఈతాళములను శ్రీకరాది 35 తాళముల పథకమును జూచికొని యభ్యసించునది. శ్రీకరాది 35 తాళములకే సూత్రాది 35 తాళముల నీయు వేరు.

గురుప్ర, పుత్రము, కాకపాదము — ఈమూడంగములు చచ్చ త్పుటాది 108 తాళములలో వచ్చును.

౨ రాగములు — లక్షణములు 46.

1. తోడిరాగము.

ఇది కర్ణాటకరాగముకాదు. ఉత్తరహిందూస్థానమునుండి కొని రాబడినది వెంకటమః దీనిని బౌత్తయేయరాగమని పిలచెను చాల రక్తిగానుండు రాగమైనప్పటికి పూర్వపు 19 మేళరాగములలోనిది గానరాదు. 72 మేళకర్తలలో 8 వ మేళకర్తయైన హనుమత్తోడి జన్యము కాబట్టియిది జన్యరాగము. శు॥ సా॥ శు॥ శు॥ కై.

అరోహణము:—స రి గ మ ధ ని ప.

అవరోహణము:— ప ని ధ మ గ రి స.

ఇది పాడవరాగము. అయినను పంచమమును గలిపి పాడుట వాడుకలోనున్నది. గ, మ, ద, అను స్వరములు రాగఛాయాస్వరములు (అనగా ఈరాగమునకు జీవస్వరములు) గగ. మమ. దద. మమ. దద. నిని దద. నిని పీపీ—ఇట్టి జంటస్వరములు రాగమునకు రక్తి గలిగించును. నిగీరినిద - నిగీరిదమ - గమనిద - మగరిస॥ అను దాటుస్వరములు ప్రయోగింకబడి యీరాగమునకు రక్తినిచ్చుచున్నవి. పంచమమును వర్జించి పాడుటయే యీరాగమునకు రక్తిని గలుగజేయును. ఇది సర్వస్వర గమక వరిక రక్తిరాగము. అన్నివేళలయందు గానము చేయదగినది. పెద్దరాగములలోనిదియొకటి. శ్లోకములు పద్యములు ఈరాగముతో సక్కగా పాడవచ్చును.

తోడి సీతారామయ్యగారు యీ రాగమును ఎనిమిది రోజులు పాడినారట. పెద్దపెద్ద వాగ్గేయకారకులు యీ రాగమందేనేక పాటలను జేసియున్నారు.

రాగసంచారము:— దనిశాశ - శనిద - దగిరిశనిద - పదనిద నిశిరి
రిశా - శనిద - దనిశిరిగిమాగిరిశ - శనిదప - గమపదనిని
దప - పమగిరిస - సనిధధానిధ ॥

పారంభము — తాళం, కర్త.

రచనము:—వర్ణములు:—కనకాంగి - అటతాళం - పల్లవి గోపా
లయ్యర్.

వీరనాపె - ఆది—పట్నం సుబ్రహ్మణ్య
లయ్యర్

కృతులు:—కొలు వమరేగదా—ఆది
చేసినదెల్ల మరచితివో ,
ఎందుదాగినావో—చాపు
ఎందుకు దయరాదు—త్రిపుట } త్యాగరాజు

కృతులు:—పారంభము—తాళము—కర్త.
కమళాంబికే—త్రిపుట—దీక్షితులు.
నిశ్చేనమ్మినాను—త్రిపుట—శ్యామశాస్త్రి.

2. మాయామాళవ గౌళ రాగము.

ఇది 15 వ మేళకర్తరాగము మూడవ అగ్నిచక్రములోనిది.

సంపూర్ణరాగము. శు-అం-శు శు-కా.

ఆరోహణ:—స రి గ మ ప ధ ని శ

అవరోహణ:—శ ని ద ప మ గ రి స

ఇది శుద్ధరాగము. వడ్డగ్రహము. హిందూస్థానీ ఔరవరాగ
మతో సమానమైనది.

సర్వస్వర గమక వరికరాగము రక్తిరాగము. ఎల్లప్పుడును పాడదగినది. చాల కోమలముగాను జాలి కలిగించునదిగాను నుండును. పురాతన రాగములలో నిది మొకటి. సంగీతమును నేర్చుకొను విద్యార్థులకు ఈ రాగముతోనే ప్రారంభించి సరళి స్వరములు. వగైరా స్వర సాధకము చేయింతురు.

రాగసంచారము—గమపదని కేరీసే—కేనిదపదనిశ్—సేనిదని శేరీగోగ—మేగోరీపా—కేనిదపామగా—గమపదని కేరీసే నిదపామ గరిసా—సనిధనిసరిసా.

విశువకు మ్రొక్కెద
కృతులు:—మేరుసమానధీర—మధ్యాది—
తులసీనళమలచే—రూపకం. } త్యాగరాజు

మాయాతీతి స్వరూప-రూపకం—పొన్నయ్య
దేవాది దేవ—రూపకం—మైసూరు సదాశివరావు.

3. నాదనామక్రీయరాగము.

ఈరాగము 15 మేళక ర్తయైన మాయామాళవగౌళ జన్యము. నిషాదాంత్యరాగము.

శు అం శు శు కా
ఆరోహణము:—రి గ మ ప ద ని ।

1 3 1 1 3

అవరోహణము:—ని ద ప మ గ రి స ని ।

3 1 1 3 1 3

మధ్యమనిషాదములు రాగచ్ఛా కూర్వరములు. ఎల్లప్పుడును గానముచేయదగినది. మధ్యస్థాయిలో నిషాదము దాటియు, మంద్ర స్థాయిలో నిషాదముదాటియు రాగసంచారము చేయకూడదు.

రాగసంచారము :—సరిమా - మగరిసని - గమపదాప - పదనీ
 దప - మాపదాప - దపమగరిసని - సరిగమపప - గమప
 దనీ - నిదపమాప - దపమగామ - గమపమగమగరిసని ॥

రచనలు :—కరుణజలధే- ఆది—త్యాగరాజు.

కిసలయశయనా- ఆది—జయదేవులవారు.

4. భైరవిరాగము.

అనేకవందల సంవత్సరము లక్రిందట ఇది భాషాంగరాగము, శుద్ధరాగముగానుండెడిది. రాసురాసు గొప్పవిద్వాంసులే దీని ఆరోహణక్రమమందు అన్యస్వరమైన చతుశ్చుత్తిధై వ్రతమును వాడుటచే వెంకటమఘకాలమునాటికే యిది భాషాంగరాగమయ్యెను. పూర్వపు 19 ప్రసిద్ధమేళకర్తరాగములలో నిది యేడవది. ఇప్పటి 72 మేళకర్తలలో 20 మేళకర్తయైన నతభైరవి జన్యముగాన జన్యరాగమగుచు న్నది. జన్యరాగమనుటకంటె మేళకర్తయనుటయే యుచితము. కటప యాదిసంఖ్యకొఱకు 'నత' అను రెండక్షరములు చేర్పబడినవి.

చ సా శు చ కై

ఆరోహణ :—స రి గ మ ప ద ని ళ్ ॥

కైశు శు సా చ

అవరోహణ :—ఠ్ ని ద ప మ గ రి స ॥

ఈరాగమందు ఆరోహణములో అన్యస్వరమైన చతుశ్చుత్తిధై వ్రతము వాడబడుటచే నిది భాషాంగరాగమగుచున్నది. పధనిశ్ - పధ నిశరీ - పదనిదనిశ్ - శనిద్రుశ్ - ఇట్టి ప్రయోగములలోని 'ధ' చతుశ్చుత్తిధై వ్రతము. 'ధ' కంటె తక్కు వైన పంచమముగాని మధ్యమము గానీ ధై వ్రతము తరువాత వచ్చినప్పుడు 'ధ' శుద్ధధై వ్రతము. పదనిదప - అనునపుడు రెండు ధై వ్రతములు శుద్ధములే.

ఇది సంపూర్ణరాగము. భాషాంగరాగము. అన్యస్వరము ఆరోహణమందు ఒక్క 'ధ' మాత్రమే. ప్రజ్ఞగ్రహము. అయినప్పటికిని రచనలలో ననేకములు నిషాదములోను, కొన్నిరిషభములోను ప్రారంభింపబడుచున్నవి.

రిగమని—ఇవి రాగఛాయాస్వరములు.

రిరిగగమమగగ- మొదలగు జంటస్వర ప్రయోగములును, నిగిరిగీశరి- నిరిశీరినిశ- మొదలగు దాటుస్వర ప్రయోగములును ఈ రాగమందు భాగుగ వాడుకలో నున్నవి.

సర్వస్వరగమక వరికర క్తిరాగము. ర క్తిరాగములలో కల్ల గొప్ప ర క్తిరాగము. పెంకటమఖగారి మత్రప్రకారము సాయంకాలమందు పాడదగినది. కాని యన్నివేళలందు పాడదగినది. పెద్దరాగములలో నిది యొకటి. శ్లోకములు, కద్యములు యీరాగమందు చక్కగా పాడవచ్చును. ఈరాగమందు విద్వాంసులచే కీర్తనలేగాక గీతములు, స్వరజతులు, వర్ణములు పదములు జావళులుగూడ వ్రాయబడినవి.

సంఛారము;—రిగమప- దనిశీద- దనిశీరిశీరిశీద- నిశీరిశీరి- రిగమగారిసాని దానిశీరి- గిరిగీశరి- నిశీనిరిశీరినిశ పదపదపమా- పరిసారినిదపా- పమనిదప- మనిద పామపగారిస- రిగమపదపగారిసా- రిగమగారిసనిధినిసరిసరి- పాధనిసరిసా ||

రచనలు.

తాళము.

గీతము :—శ్రీరామా

- ధృవ

స్వరజతి :—కామాక్షి

ఛాపు

శ్యామశాస్త్రి

తానవర్ణం :—విరిబోణి

అట

పచ్చిమిరియం ఆది

అప్పయ్య

కృతులు :—కొలువై యున్నాడే ఆది

శ్రీరఘువర ఆది

తనయునిబ్రావ ఆది

త్యాగరాజ

బాలగోపాల	ఆది	} ముద్దుస్వామి
చింతయమాం	రూపకం	
నీపాదములే	ఆది	పట్నం సుబ్రహ్మణ్య
		అయ్యర్
వేగనన్నుభోవ	ఆది	పల్లవిశేషయ్యర్

తరంగం:- జయజయగోకులబాల రూపకం తీర్థనారాయణస్వామి

5. ఆనందశైరవిరాగము.

ఇది పాడవ- సంపూర్ణ వక్రరాగము. ఆరోహణమందు రిషభ వర్జము. 20 మేళిక ర్తయైన సతభైరవిజన్యం. ఇందు కాకలినిపాదమును, చతుశ్రుతిధై వతమును సందర్భానుసారముగా వాడబడుచున్నది. ఇది అన్యస్వరములుగాన నిది భాషాంగరాగము గూడనగుచున్నది- గామ, పమమా—అనునప్పుడు అంతరగాంధారముకూడ వాడుకలోనున్నది

ఆరోహణము :- సగరిమపదపకీనిశ్.

ఆవరోహణము :- శీనిదపమగరిస.

సాధారణగాంధారకై శికి నిపాదములు రాగఛాయాస్వరములు సంచారము:- మంద్రస్థాయిలోని నిపాదము ఘోరములు తారస్థాయి లోని పంచమమువరకు సంచరింపబడుచున్నది.

నిసమగరిసా - గమపథపకీనిశ్ - మగేరిగేరి - సాగేరిశ్ - రీశ్ నిరీశ్ - పదపథాశీనిద - పదపమా - ధపమగమపగా - పమగరిని ।

రచనలు.

స్వరజితి :- రావేమే మగువా ఆది
తానవర్ణం:- సామిని రంమనవే నిదళ-ఖండజాతి-
కృతులు :- ఓజగదంబ ఆది
హిమాచలతనయ ఆది
నీమదిచల్లగ ఆది-కుంతలాంబాంకితము.

6. ఖరహరప్రియరాగము.

ఇది 22 వ. మేళక ర్తరాగము. నాల్గవచక్రము లేక వేదచక్రములో నాల్గవరాగము. సంపూర్ణ రాగము.

చ.సా.శు. చ కై.

ఆరోహణ :- స రి గ మ ప ధ ని ప |

అవరోహణ :- ప ని ధ ప మ గ రి స ||

ఇది శుద్ధరాగము. వడ్డగ్రహము. సర్వస్వర గమకవరిక రక్తిరాగము. 'రిగధని' రాగచ్ఛాయాస్వరములు, ఈరాగమందు ప్రత్యాహత గమకము చాల ప్రాముఖ్యము నొందినది. అన్ని వేళలందును గానము సేయదగినది. ఈరాగమందు మిక్కిలి సాంపై న కృతు లనేకములు రచించినది ఒక్కత్యాగరాజులవారే.

హిందూస్థాని సంగీతములోని కాఫీరాగమును ఈరాగము మిక్కిలి పోలియున్నది.)

సంచారము :- రిగమపధనిపోతనిదా - పధనికీరీరీ - ధనిపీరిగాగోదీ
రీరీరీపోతనిదా - పధనికీరీగీరీపీ నీద - పదపదనీసీ నీదపా -
మపదనిదపమగరి - సీనిధధ పప మమ గగ రి - సానిధ -
నిసరిసరీ - నిదపమగరిసనిధనిసరిసా ||

రచనలు :-

కృతులు :- చక్కరాజమార్గము. ఆది.

నడచినడచి ,
రామ, సీసమానమెవరు,
కోరిసేవింపరాఁ
ప్రక్కలనిలబడి తీవుట
సఁకల్పమెట్టిదో ఆది.

త్యాగరాజు

పట్నం సుబ్రహ్మణ్య
అయ్యర్.

7. కాంభోజిరాగము.

ఇది జన్యరాగము. 2^వ మేళకర్త హరికాంభోజి జన్యం. పురాతనపు రాగములందిది యొకటి.

ఆరోహణ :— స రి గ మ ప ద ణీ

1 3 1 2

అవరోహణ :— ణీ ని ద ప మ గ రి స.

2 2 . 1 3 2

ఆరోహణమందు నిషాదవర్జము. పాడవ సంపూర్ణ రాగము. కొన్నిసమయములందు అన్యస్వమైన కాకలినిషాదము వాడబడుచుండుటచే నిది భాషాంగరాగము. 'శీనిపదశీ' అనునపుడు నిషాదము కాకలి. షడ్జగ్రహము. రి ప మ గ స రి మ గ స - ధగరిస - అను నట్టి దాటుస్వరప్రయోగము లీరాగమునకు రక్తినిచ్చును. 'మదని' రాగఛాయాస్వరములు. సర్వస్వరగమకవరికరక్తిరాగము. అన్నివేళలందు గానము సేయదగినది. పెద్దరాగములలో నిదియొకటి. శ్లోకములు, పద్యములు ఈరాగమందు చక్కగా పాడవచ్చును. అనేకు లీరాగమందు రచనలు సల్పియున్నారు. సంగీత వివిధభాగములందనేక రచనలున్నవి. సంచారము :—సరిగమపదసా - ధరీశీనిధసా - ధమగా - పధసాశీ

*

నిసా - షధశీధసా - మగపధసా - పధశీరీగా - గాగా -

మగరీమగరీసా - శనిధా - పధశీరీమగరీసాశీనిధసా - ధశీ

ధరీశీ నీదపాదమగ - పధసాశీని ^{*}నిపధశీధసా - మగపధసా -

శీనిధసా మగరీస - సరిగమ పామగరీ సానిధసా - పధసాసని ^{*}పాధధసా ॥

* ఈగుర్తుగలది అన్యస్వరము.

రచనలు:—

వర్ణం :— తరుణినిన్ను బాసి-
సరసిజనాభా
పంకజాక్షిపై-

కృతులు :— ఓరంగళాయి-
ఎవరిమాట-
మాజానకి-
కొనియాడిన-
శ్రీసుబ్రహ్మణ్యాయ
నమస్తే-

తరంగం :— ఆలోకయ-

ఆది. ఫిడేలు పొన్నుస్వామి
అట వడివేలు నట్టువనార్
ఆది. రామస్వామిశివన్
ఆది } త్యాగరాజ.
,, }
,, }
ఆది. వీణకుప్పయ్య
రూపకం. ముద్దుస్వామి
దీక్షితార్
ఆది. శ్రీధనారాయణ
స్వామి.

8. మోహనరాగం.

ఇది జన్యరాగము. 2రి మేళకర్త వారికాంభోజి జన్యం.

ఆరోహణ :— స రి గ ప ధ ప.

2 3 2

అవరోహణ :— ప ధ ప గ రి స.

2 3 2

పొడవరాగము ఉపాంగరాగము. వడ్డగ్రహము. 'రి గ ధ' రాగ ఛాయాస్వరములు.

గగపపధధశశ-అను జంటస్వరప్రయోగము లను ధగీరిశధప- గధపగరి-అను దాటుస్వరప్రయోగములును రాగరంజమున. గమక వరికరాగము ఎల్లలును పాడదగినది. ఈ రాగమును రచనలు బాగుగానున్నవి. శ్లోకములు. పద్యములు చక్కగాపాడవచ్చును.

ఈరాగము మనుషునికి దెలిసినరాగములలో బహుపురాతనమైనది. మఱియు ప్రపంచము లోని అన్నిజాతులవారి సంగీతములోను అది మ నివాసులతోసహా ఈరాగము గాననగును.

ఈరాగములో మన దేశమందు 'ఫాక్ సాంగ్సు' అనేకములున్నవి. హిందూస్థాన సంగీతములో 'భూప్' అనురాగమును బోలియున్నది.

సంచారము :— గపద శీశ - పదశీరీ గాగీరీ - శీరీగప గాగీరీ - శీరీ గీరీశ - ధశీరీకథాధప - సగపపశీరీకథాప - గపగథాపగరి - సరిగపగాగరి - సరిగరిస - ధసరిస - ధధస థాపపగ్గపధసధసా॥

రచనలు :—

గీతము:— వరవీణా— రూపకం.

స్వరజతి:— సామిదయమేర— ఆది.

తానవర్ణం:— సిన్నుక్కోరి— ఆది.

సరసిజాక్షి— అట. వీణకుప్పయ్య.

కృతులు:— భవనుత— ఆది
నన్ను పాలింప— ,,
ఎవరురానిచ్చు వినా— ఛాపు } త్యాగరాజు

సన్నిధి— ,, కవికుంజర భారతి.

తరంగం :— తేమంకరు— ,, టీర్థనారాయణస్వామి.

9. ఖమాసురాగము.

ఇది దేశీయరాగము. ఉత్తరహిందూస్థానమును డి సుమారు రెండువందలయేండ్లక్రిందట కొనిరాబడి దక్షిణాపధమునగలసిపోయినట్లు కానబడుచున్నది. తాగరాజుగారి కాలమునకు పూర్వమందీ రాగములో రచనలేనియును గానరావు. దేశీయరాగములలోనిది యొకటిమిక్కిలి రక్తియైనరాగము.

జన్యరాగము. 28 మేళకర్త హరికాంభోజజన్యము.

ఆరోహణ :- సమగమపదనిశ్.

1 3 1 2 2

అవరోహణ:- శీనిదపమగరిస

2 2 1 3 2

} ఇదియొకవిధము.

మఱియు :- ఆరోహణ:- సగమపదనిశ్

అవరోహణ:- రీనిదపమ స

} ఇది రెండవ రకము.

ఈరాగమందు కాకలినిషాదము కూడ వాడబడుచుండుటచే

నిది భాషాంగరాగము యోగము 'శీనిశ్' షడ్జగ్రహము. 'శీమగే మరీగేవరీ' - పశనిశ్ధ 3 ధ - మనినిసా - మొదలగు చాటుస్వరప్రయోగము లీరాగమందు ప్రయుఖ్యము. 'మధు' రాగభాయాస్వరములు, ఎల్లప్పుడు పాడదగినది. శ్లోకముగా బాగుగా పాడవచ్చును. రచనలలో నెక్కడను ముద్రస్థాయి నిషాదము చాటి రాగసంచారము లేదు.

సంచారము :- మగమపధా - ధనిస్తాశీనిదనిపదనిస్తాశీ - నిస్తా - *

దనిశ్చరీరీస్తాశీనిధ - ధనిస్తాశీని - శీమగేమరీగేవరీశ్ - నిస్తా - *

దనిస్తా - శీనినిదపపమ - గమపస్తాశీనినిధధప - పమపధప

మగమా - మగరిగసా ||

రచనలు :- స్వరజతి - సారబళివాయనవే ఆది. చిన్నిక్రిష్ణదాసు.

కృతులు :- సుజనజీవనా-రూపకం -

స్తీతాపతే - ఆది -

సారవసమ - ఆది -

} త్యాగరాజు.

స్వాతితిరునాల్ మహా

రాజావారు.

పర్కపర్క - రూపకం -

గోపాలక్రిష్ణభారతి.

జావళీలు:—అపుడుమనసు— రూపకం— పట్నం సుబ్రహ్మణ్య
య్యరు.

మరులుకొన్నదిరా—ఆది— రామనాథం శ్రీనివాస
య్యంగారు.

10. శంకరాభరణంరాగము.

ఇది ఐదవచక్రము లేక బాణచక్రమందలి 5 రాగము. 29 మే
శక ర్తరాగము. కటపయాది సంజ్ఞనుబట్టి రాగసంఖ్యను సులభముగా
దెలిసికొనుటకుగాను 'ధీం' అను రెండక్షరములు దీసిమొనట చేర్చబడి
నవి. కొందరు విద్వాంసులు ఆరోహణములో : పాదమును వర్జించి
పాడుట చే పాడవస్వరూపమేర్పడినను 'శీసిద' అనుప్రయోగ మెక్కు
వగా నీరాగమందు గానబడుటచే నిది య రోహణమఁ దన్నిస్వరములు
గలిగి సంపూర్ణ రాగమే యగుచున్నది. ఈజనకరాగమందనేక జన్య
రాగములు గలవు.

చ. అం. శు. చ కా.

ఆరోహణ :—స రి గ మ ప ద ని పే

అవరోహణ:—పేనిదప మగరిస.

సర్వస్వరగమక వరిక ర క్తిరాగము. వడ్డగ్రహము.

ఈరాగములో ఆరోహణమందు, అవరోహణమందు అన్ని
స్వరములును రాగిఛాయాస్వరములే. ఇది పెద్దరాగములలో నొకటి.
సస రిరి గగ మమ పప - అను జంటస్వరప్రయోగములును, రీనిశే
దనీపదమపగ రిగిస - అను దాటుస్వరప్రయోగములును ఈరాగ
మందు ముఖ్యములు. పూర్వాచార్యులీ రాగము సాయంకాలము పాడ
దగినదని చెప్పియున్నారు గాని యెల్లపుడును పాడదగినది. శ్లోకములు,
పద్యములు చక్కగా పాడవచ్చును. ఆనేకు లీరాగమం దనేకరచనలు

చేసియున్నారు. పురాతనరాగములలో నిదియొకటి. హిందూస్థానీరాగములలో 'బిలావల్' అనురాగము నిదిపోలియున్నది.

సంచారము:—సపాపమగమరిగమపధాని సా - శనిశదనిపధానిసా -
శనిశనిశరీరీశనీ - శరీగమగగా; - మగరీసాని-శరీగమపామ
గరీసాని - శగరీరీశని - శనిశదనిపధానిసా - గమపధాని
శరీపానిధపా - శధాపామగరీగమపా - సరిగమపా - పధని
సరిగమపామగరీసని సధానిసా ||

ర చ స లు :—

తానవర్ణములు :—సామినిన్నే—ఆది—వీణకుప్పయ్య
చలమేల—అట—స్వాతి తిరునాల్ మహారాజావారు.

కృతులు :— ఎందుకు పెద్దల—ఆది
మరియాద—దురా—ఆది
ఎదురించితే—ఆది
స్వరరాగసుధ— ఆది } త్యాగరాజు

ఆశ్రయలింగవిభో—భాపు—ముద్దుస్వామి ధీక్షితార్.

సరోజవళనేత్రి—ఆది—శ్యామశాస్త్రి

పదం—దారిజూచుచున్నది.—భాపు—మువ్వభూరి సదాపతి
అయ్యర్

11. బిలహరిరాగము.

జన్యరాగము :- 29 మేళకర్త ధీరశంకరాభరణజన్యం

ఆరోహణ :- సరిగపదశ.

కా చ శు అం చ

అవరోహణ :- శ ని ధ ప మ గ రి స .

ఈరాగము దొక్కొక్కప్పుడు కైశికి నిపాదము వాడబడును.

ఇది ఔడవ-సంపూర్ణరాగము. అన్యస్వరమయిన కైశికి నిపాదప్రయో

గముచే నిది భాషాంగరాగము. పడ్డగ్రహము. 'పదనిదపా' అను ప్రయోగమందు కైశికి : పాదము వాడబడుచున్నది, 'రిధని' రాగ ఛాయాస్వరములు. ససరిరిగగపప-అను జంటస్వర ప్రయోగములును దగరీశనిదప-రిగదపా-అను దాటుస్వరప్రయోగములును ప్రముఖ్యములు. గమక, వరిక, రక్తిరాగము. ఈరాగము పాడునపుడు చిను వారికి సంతోషము, ధైర్యము, ఉత్సాహము కలిగించుట గాక విచారమునుగూడ పోగొట్టును. ఇది ఉదయము-దు పాడదగినది.

సంచారము :- సరిగ గ మ గ రి-గ పద సో-శనినిధ సో-పధ సోగీ పా మగరీసో-శనిధ పా-దరిధా స పధ పా - పధ పధ : పధ మగరీ - రిగధ పా మగరీసా-సనినిధ సా॥

రచనలు :- స్వరజితి—రార వేణుగోపబాలా—ఆది.

వర్ణము—ఇ. తచౌక—ఆది—వీణకుప్పయ్య.

కనుగొంటిని శ్రీరాముని-ఆది
కృతులు :- నాజీవాధార-ఆది
తొలికన్యము-యుంపె
పరిధానమిచ్చితె-యుంపె - పట్నం సుబ్రహ్మణ్యయ్యర్.

ఇంక పరాజ్ఞుభి-ఆది-వీణకుప్పయ్య.

తరంగం-వూరయమామ-ఆది-తీర్థ నారాయణస్వామి.

జావళి-పాచిపోవ వేరా-రూపకం-పట్టాభిరామయ్య.

12. హంసస్వనిరాగము.

ఇది జన్యరాగము-29 మేళకర్త ధీరశంకరాధరణ

జన్యము. ఉపాంగరాగము, ఔడవరాగము.

మధ్యమధైవతములు వర్ణము, పడ్డగ్రహము.

ఎల్లప్పుడు గానము సేయదగినది. గాంధారనిషాదములు రాగ ఛాయాస్వరములు. దాటుస్వర పయోగము లీ రాగమునందు చాల రంజకముగా నుండును. ఈరాగ మిటీవల రామస్వామి దీక్షితులు వారిచే కల్పింపఁబడినది.

ఆరోహణము : — స రి గ ప ని స

అవరోహణము : — స ని ప గ రి స

షడ్జకంచమములుగాక చతుశ్చతిరిషభము, అంతరగాంధార ము కాకలినిషాదము. ఈరాగమందు వాడ బడుస్వరములు.

సంచారము : — పానికరీరి - నికరీ గా - ప గారీకగరీనిరీనిపగ - నిగపని - పగాపనికనికరీరీ - కనినిపగపనిపగనిప - రిపగ - పగరిననిపని సోగరి సరిసా॥

ర చ న లు .

స్వరజితి : — ఏలరా సుగుణాలవాలవివరా - ఆది

తావర్ణము : — జలజాత్ - ఆది —

కృతులు : — రఘునాయకా — ఆది — త్యాగరాజు

మనసు కరుగ దేమి - హాకం

మరచేది న్వాయమా - ,,

శ్రీరఘుకులమందు — ఆది

వాతాపిణివతింభజే - ,,

పట్నం

సుబ్రహ్మణ్యయ్యర్

సుబ్బరాయ

దీక్షితులు.

13. పూర్వకల్పాణిరాగములేక (పూరికల్పాణి)

ఇది జన్యరాగము. 53 మేళక ర్తమైన గమనశ్చయజన్యం. దీక్షిత సాంప్రదాయప్రకారం 53 మేళక ర్తకు గమకశ్చయ యనియు పేరు.

వక్రసంపూర్ణరాగము-షడ్జగ్రహము, సర్వస్వర, గమక, వరిక. రక్తిరాగము, దేశీయరాగము యెల్లప్పుడు గానము సేయదగినది. గాంధారము రాగఛాయాస్వరము.

అరోహణ:—స రి గ మ ప ధ ని ధ ప లేక సరిగమపధనిపధపశ్చ

1 3 2 2 3 2

అవరోహణ:—శ్చ ని ధ ప మ గ రి స డి

3 2 2 3 1

షడ్జపంచమములుగాక శుద్ధరిషభము, అంతరగాంధారము, ప్రతిమధ్యమము, చతుశ్శ్రుతిధైవతము, కాకలినిషాదము—ఈరాగమందు వాడబడు స్వరములు.

సంచారము:— గమపదనిపశ్చశ్చ - రిగిరిగిమగిరిశ్చ-శ్చనినిదప మగా - దమాగరి - మగాశీసని - పధనిపధపసా

రచనలు:—వెంకటమఖిబృందారకగీతము.

వర్ణము—నిన్నుకోరి—అటతాళము.

కృతులు:—పరిపూర్ణశామ—రూపకం—త్యాగరాజుగారు.

మీనాక్షి మేముదం — ఆది — ముద్దుస్వామి
దీక్షితులుగారు.

నిన్నువినగ—మిశ్రలఘుపు=శ్యామశాస్త్రులుగారు.

14. కళ్యాణిరాగము.

65 మేళకర్తరాగము. కలపయాదితెక్కకుగాను మే చ అను రెండక్షరములు దీనిమొదట చేర్చబడినవి. 11 చక్రము లేక రుద్ర చక్రములో ఐదవరాగము సంపూర్ణరాగము.

అరోహణ:—సరిగమపధనిశ్చ

అవరోహణ:—శ్చనిధపమగరిస.

షడ్జపంచమములుగాక చతుశ్శ్రుతి రిషభము, అంతరగాంధారము, ప్రతిమధ్యమము, చతుశ్శ్రుతిధైవతము, కాకలినిషాదము—ఈ రాగములో వాడబడు స్వరములు. ఇది శుద్ధరాగము, షడ్జగ్రహము,

సర్వస్వరగమక, వరిక, రక్తిరాగము. అన్ని స్వరములు (అరోహణా వరోహణముల రెంటియందును) రాగఛాయాస్వరములు.

రిరి గగ మమ దద - గగ మమ దద నిని - అను జంటస్వర పృయోగములును - నిగీరీనిధ - నిరీనిధమ - గనిధపమగరి - వంటి చాటుస్వరపృయోగములును యీరాగమందు చాల ప్రాముఖ్యము. ఇది ప్రతిమధ్యమరాగమయినను, ప్రతిమధ్యమమును వర్జించిన స్వర కల్పనలు—గగ ధధ నిని రీరీ - వంటివి రాగరంజకముగా నుండును. మఱియు షడ్జపంచమములను వర్జించిన స్వరకల్పనలు - ధనిరిగమధని రీనిధమగరిని - వంటివి. ఈరాగము నెక్కువ రంజకముగా జేయును. ఈరాగమందు స్ఫురిత, త్రిపుచ్చరకముల గమకములు ప్రాముఖ్యము గాంచును ఈరాగము నన్ని వేళలయ్యుండును పాడదగు నుగాని సాయం కాలమందే యెక్కువ రక్తిగాంచును. ఈ రాగమందనేక రచనలు గలవు.

సంచారము :— గమపదనిన్త - శీనిధపామగరి - గమపధ నిధా - పామపధనిసా - శీనిధా - ధనిధగీరీ - నిరీనిధమ - గగ మమ ధధ నిని - నిరీగీరీనిధ - మధనిధమా - ధమగరిపనిధరిసా॥

రచనలు :— గీతము—కమలజదళనయన—త్రిపుట.

తానవర్ణములు :—వనజాక్షి రో—ఆది—

వనజాక్షి—అట—పల్లవి గోపాలయ్యర్.

కృతులు :—తావునరా నిలకడ—ఆది
శివేపాహి ఆది
సుందరి నీదివ్యరూప ఆది } త్యాగరాజు.

కమలాంబా—ఆది — ముద్దుస్వామి సీతీతులు.

చిరానవర—రూపకం—శ్యామశాస్త్రి.

నినువినా— ఆది — సుబ్బరాయశాస్త్రి.

నిజదాసవరదా — ఆది — పట్నం సుబ్రహ్మ
ణ్యయ్యర్

దేవీ మీనాక్షి — రూపకం — సింగరాచార్యులు.
రాగమాలిక — నిత్యకల్యాణీ — రూపకం — సీతారామయ్య.

బేగడరాగలక్షణము.

29 మేళకర్త ధీరశంకరాభరణజన్యము.

ఆరోహణ : — స గ రి గ మ ప ధ నీ ధ ప ష

3 2 3 1 2 2 2

అవరోహణ : — ష నీ ద ప మా గ రి స

3 2 1 3 2

భాషాంగరాగము : — ఇగు కైశికినిపాదము అన్యస్వరము
గాన భాషాంగరాగమయినది. వక్రసంపూర్ణరాగము.

షడ్జగ్రహము, రక్తిరాగము. ఎల్లప్పుడును గానము సేయద
గును. ఈరాగమునకు రాగచాయాస్వరములు శుద్ధమధ్యమ, కాకనీ
నిపాదములు. * షధనీధప అను సంచారముతో నిపాదమన్యస్వరమై
కైశికినిపాదము పలుకును. షీనీదప అనునపుడు కాకలినిపాదము
పలుకును

జీవస్వరములైన మధ్యమనిపాదములతో మందగిస్తాయి మొదలు
తారనుధ్యమమునరకు సంచరింపబడును. మధ్యమనిపాదములు సమ
యోచితముగ కొన్నిచోట్ల అల్పముగాను కొన్నిచోట్ల అధికముగాను
బట్టవలెను.

సంచారము

దపమాగరిసా — గరిగమపదనీధపా — సారీనీదపా పదపనీదాపమా

2

2

2

గరి-గమపాదపకనిరిస్తా-గరిగమ-గమక-పమక- రిశస్తానిధనిస్తాసారిని
ధపా-కీనీదపా-మపదనీదపమాగరిస-రినిధప-ధప. సా-నిరిసా-మొ||

2

రచనలు:— తానవర్ణము-ఇంతచలనముచేసి తే-అది.

రచనలు:—

అభిమానమెన్నడుకిలు-అది } కట్నం సుబ్రహ్మణ్య
మనసున నెరనమిత్తెని-రూపకం } య్యరు

తనవారితనము-అది త్యాగరాజు.

అపాకేరి గాగలక్షణము.

రి మేళకర్త హనుమత్తోడి జన్యము

అరోహణ:—సరిమపధత

1 1 1

{ అవరోహణ:— (1) శీనిధపమగరిస
2 1 2 1
(2) సనికపధమకరిగరిస
2 1 1 2 1 }

ఇది బొడవ-సంపూర్ణరాగము. అవరోహణము సంపూర్ణముగను
(1) వక్రసంపూర్ణముగను (2) కూడ వాడబడుచున్నది. శుద్ధరిషభ,
సాధారణగాంధార, శుద్ధదైవతములు యీరాగమునకు రాగచ్ఛా
యాస్వరములు. అరోహణములో గాంధారనిపాదములు వర్జితములు.
ఎల్లవేళల పాడదగును. కొన్ని సందర్భములందు 'గరిమా' యను
ప్రయోగమునందు చతుశ్రుతి రిషభము పలుకుటయు గలదు. ఇందుచే
భాషాంగము. పక్షగ్రహము. రక్తిరాగము.

సంచారము:—రీరిమపా-దపదామపపధపామాగరిసా - రిమ
పధశీరిశీనీకపా-పదశీరిగారిస్తా-గరిమగరిత-నినిధపమపగారిస-రిగారిసా

సరిస్థిసా-రిమాపరీపమదపధా-పధనిధపా-మాపానినిధప-మపగారిసరిసస్థి
సా॥

రచనలు:—

కృతులు:—	లేకయా నిన్న జుట్టుకొన్నారు-ఆది	} త్యాగరాజు గారు.
	ఏపనికో జన్మించితినని—ఆది	
	సమయము దెలిసి పుణ్యము	
	లాజ్జింపని—చాపు	
	చంద్రంధజమానస—మత్య	} ముగ్ధస్వామి దీక్షితులుగారు
	ఓమారప్పామి—ఆది	
	నిత్యానంద కా ర్తికేయ ఆది	కుమార ఎట్టపు మహారాజుగారు.

చక్రవాకము రాగలక్షణము.

16 వ మేళకర్తరాగము. అగ్నిచక్రములోనిది. (3 వ చక్రము)
సంపూర్ణరాగము.

ఆరోహణ:—స రి గ మ ప ధ ని శ్

1 3 1 2 2

అవరోహణ:— శ్ ని ధ ప మ గ రి స.

2 2 1 3 1

శుద్ధరాగము. సర్వస్వరగమకవచికరాగము, రక్తిరాగము. వడ్డ
గ్రహము. రిషభ, నిషాదములు రాగాధాయా స్వరములు.

వడ్డను, పంచమములుగాక, శుద్ధరిషభ, అంతరగాంధార, శుద్ధ
మధ్యమ. చతుశ్శ్రుతిధైవత, కైశికి నిషాదము లిందువచ్చును. ఈ
రాగ మెల్లప్పుడు గానము నేయదగినది. ఇందనేకరచనలున్నవి.

సంచారము :—సరిగమపామ - గమపధనిశీరీధా - శీనిదపా
ధనిశీరీగారి - గేమరీశ - సానిశీరీశీనిదపామ - గమపధనిధపామగ
మరీస - సనిసరిసా - సనిధనిపాధనిసరిసా || మొదలగునవి.

ర చ న లు .

కృతులు :—సుగుణములే - రూపకం }
ఎటులబోతువో - త్రిపుట } త్యాగరాజు
ఇంకదయరాతేదా - ఆది } వీణకుప్పయ్య
సీవేపాలించరా - రూపకం }
నామనవిని - రూపకం } గర్భపురివారు.
యదుకులతిలక - ఆది }

శాశిపంతురాగలక్షణము.

15 వ మేళకర్తయైన మాయామాళవశౌళజన్యం.

ఆరోహణ:— సరిమపనిశ్

1 1 3

అవరోహణ:— శీనిధపమగరిస

3 1 1 3 1

ఆరోహణమందు గాంధారధైవతములు వర్జింపబడినవి. శుద్ధమ
ధ్యమ, కాకలినిషాదములు రాగఛాయా స్వరములు. రక్తిరాగము.
బొడవ - సంపూర్ణము.

ఎల్లపుడును గానమునేయదగును.

సంచారము :— సరిమపా - సీసోశీనిధప - పాపూపధపమ - గరిగరి
నిధి - నిపేనీసాసా - సరిమపనిసా పోనిశీరీమగరీసా - సీసో
శీనిధపపమ - రిమపని శీరీశీ నిధపమ - పధపమ గరిగరిసనిధి-
నిపేనీసారీసా ||

ర చ న లు.

కృతులు:—తెరదీయగరాదా- ఆది } త్యాగరాజగారు.
మోసపోకు వినవే- ఆది }

కృష్ణానంద ముకుందమురాచే- మిశ్రవిక- (మద్దుస్వామి దీక్షితులు గారు.)

లక్ష్మీగీతము- ఝంపెతాళం- కదనమ త్తిరావణకుంభకర్ణాది వెంకట మఖిగారు.

ముఖారిరాగలక్షణము.

12 మేళకర్త ఖరహరప్రియజన్యము.

I { ఆరోహణ:- సరిమపధనిధత్ }
 2 1 222
 అవరోహణ:- తీనిధపమగరిస
 3 1 1 2 2
II { ఆరోహణ:- సరిమపనిధత్ }
 అవరోహణ:- సనిధపమగరిస }

కొందరు ఈరాగము నరభైరవ జన్యమని చెప్పుచున్నారు కొందరు ఖరహరప్రియజన్యమని చెప్పుచున్నారు. అయితే ఇప్పుడు దీనిని ఖరహరప్రియ జన్యమనియే వాడుచున్నారు.

వక్రీపాడవ సంపూర్ణరాగము. కొందరు అవరోహణమందు బలుకు శుద్ధధైవతమును అన్యస్వరముగా నెంచి దీనిని భాషాంగరాగ మనుచున్నారు.

ఆరోహణమందు గాంధారనిసాధములు వర్జ్యములు చతుశ్రుతి రిషభ, శుద్ధమధ్యమ, కై శికినిపాదములు: రాగచాయాస్వరములు. మఱియు ఆరోహణమందు చతుశ్రుతిధైవతమున్ను, అవరోహణమందు శుద్ధధైవతసాధారణ గాంధారములున్ను రాగచాయా స్వరములు. ఎల్ల పుడును గానమునేయదగినది. రక్తిరాగము.

సంచారము:—సామామగరిసరి - రిమసా - మగరిసరిమ - పనిద -
 కీనిద - కీనిదపమగరిస - రిమపనిధ సా - కీరిగీరిసా - సాప
 దదప - మగరిమా - కీరిక - సనిధ - కీరిగీరి - కీరిమాప
 మగారి - సారీకీరిగీరి సా - కీనిధపమగరిసా - రీసా ॥

ఈ రాగమందు చాలరచనలు గలవు.

మూ ఖా రి

రచనలు:—

స్వరజితి:-	జాలమికవలదురా-	ఆది.	} త్యాగరాజు
తానవర్ణము:-	ఏరానాపై-	ఆది.	
	క్షీణమై తిరుగ-	ఆది	
కృతులు:-	సరసీరుహాననా-	ఆది.	
	ఎంతనినేవరింతునుశబరీ-రూపకం		

ఎపుడు కృష్ణగల్గినో-ఆది-పట్నం సుబ్రహ్మణ్యయ్యరు.

ఏమని నే నీమహిమజెల్పుదు-ఆది. శ్యామశాస్త్రి.

జావళి:—ఏమండు నె ముద్దుబాల్మామణి- ఆది.

శ్రీరంజనిరాగలక్షణము.

22 మేళకర్త ఖరహరప్రియ జన్యరాగము.

ఆరోహణ:- స రి గ మ ధ ని స

2 2 1 2 2

అవరోహణ:- కీ ని ధ మ గ రి స

2 2 1 2 2

పాడన-పాడనరాగము. పంచశుక్లము. చతుశ్శ్రుతి రిషభ,
 చతుశ్శ్రుతి దైవతములు రాగఛాయాస్వరములు.

ఎల్ల పుడును గానముసేయదగును.

సంచారము :- మగరిగమా - దనీదనిశీనిదానీ - దాదానిశీనిద -
 దనిద - దానిశీనిద - మాగ - రిగమా - దనీదనిశీని - దని
 శీరి - రిగీమా - గీరిగ - గీరిశీ - దనిశీరి - శీనిదమగ
 రిస - నిసరిసా ॥

శీర్షనలు:- మారుబక్కుక్కువేమిరా- ఆది
 బోచేవారెవ్వరే- ఆది
 భువినిదాసుడని- ఆది } త్యాగజ.

మధ్యమావతి రాగలక్షణము.

22 మేళంఖరహరప్రియ జన్యము } ఈ రాగమును 28. హరి
 ఆరోహణ:- సరిమపనిశీ } కాంభోజి జన్యమనియు వా
 2 1 2 } డుక.
 అవరోహణ:- శీనిపమరిశీ
 2 1 2 }

ఔడవ—ఔడవ రాగము. గాంధారధైవతములు వర్జితములు
 చతుశ్రుతిరిషభ, శుద్ధమధ్యమ, కైశికినిపాదములు రాగఛాయా
 స్వరములు.

పూర్వాహ్లాం 9 గంటలు మొదలు 12 గంటలవరకు పాడదగి
 నది; కాని ఈ రాగము చాల శుభప్రదమయినదనియు, అకాలమున
 రాగములు పాడుటవలన గలుగుదోషములు గానాంతమందు మధ్య
 మావతిరాగము పాడుటవలన పోవునని పెద్దలు చెప్పుదురు. అందుచే
 నీరాగమెల్లపుడును పాడదగినదనియే తేలుచున్నది.

సంచారము :- పమరిస - రిమపని - పమమారీసా - రిమ
 పని - పపమమ - నిసరిమ - రిమపని - శీనిపమ - రిసనిఫ - సరిమా
 రిమపా - మపనీ - పనిశీ - శీనికమరీ - పమపా - రిమపని - శీనిప
 మరీసా - నీసా - నిసరిసరిమ - రిమప - మపని - పనిసా - పనిసాస

రీరీరీరీరీరీ - రీరీరీరీరీ - రీరీరీ - రీరీరీ - సరీరీరీరీరీ - రీరీరీరీరీరీ
 రీరీరీరీరీరీరీరీరీ || ఇందు రచనలు బాగుగ నేయున్నవి.

కృతులు :—ఎవరిచ్చిరిరాశరచాపములు - ఆది
 అలకలల్లలాడగగని - రూపకం
 రామకథాసుధారణ - ఆది
 ధర్మసంవర్ధనీ - రూపకం—ముద్దుస్వామిదీక్షితులు
 పాలించు కామాక్షీ - ఆది—సుబ్బరాయశాస్త్రి.

శహనారాగలక్షణము.

28. మేళం హరికాంభోజిజన్యం

ఆరోహణ :— స రి గ మ ప మ ధా ని శ్

2 3 1 1 2 2

అవరోహణ :— శ్ నీ ధ ప మ గా మ రీ గ రి స.

2 2 1 2 1 2 3 2

ఇది వక్రసంపూర్ణము. ఇందు సాధారణగాంధారము అవరో
 హణమందు బలుకుటయేగాక నిషాధగాంధారములు కంపితముగా బలు
 కును. ఆరోహణమందు అంతరగాంధారమే బలుకును. ఈరాగమునకు
 రిషభగాంధార నిషాదములు జీవస్వరములు. వడ్డగ్రహము; దేశీయరా
 గము. ఎల్లప్పుడును గానమునేయడగినది. అవరోహణమందు శ్నీధపమ
 గ్మామరీగరిస అనునపుడు ధీర్ఘగాంధారము సాధారణ గాంధారముగా
 సమయానుకూలముగా బట్టుటచే నిది భాషాంగరాగమనియు చెప్ప
 దగును.

సంచారము :— రీరిగమప - రీనిదపమధనిసా - నిసరీ - గీరీసా
 నిశ్నీదపమ - పమగమరిసనిస - రీగామ ప - రిగమపదాపమదనిసా
 నిశ్నీరిగమపామ - గీమరీశ - శ్నీదదప - పామగామగరిస - నిసా
 నిరిసా||

రచనలు:— తానవర్ణం. మగునరో నేడుచాలా—ఖండకట-

ఈవసుధ నీవంటిదైవము - త్రిపుట
 కృతులు :— రఘుపతే - రూపకం
 గిరిపై నెలకొన్న - ఆది
 రామా యికనన్ను - రూపకం - పట్నం సుబి
 హృణ్యయ్యర్.

ఎదుకుల కాంభోజిరాగ లక్షణము.

(ఎదుకుల కాంభోజినియు అందును.)

28 మేళకర్త హరికాంభోజిజన్యం.

ఆరోహణ :— స రి మ ప ధ ప

2 1 2

అవరోహణ :— ప ని ధ ప మ గ రి స.

2 2 1 3 2

ఔడవసంపూర్ణరాగము. ఆరోహణమందు శుద్ధమధ్యమ, చతుశ్చక్రిధైవతములున్ను, అవరోహణమందు శైశ్వికినిపాద, అంతరగాంధార, చతుశ్చక్రిషభములున్ను రాగఛాయాస్వరములు. ఎల్లపుడు పాడదగును. సనిపాదసా॥

అనుప్రయోగమందును మఱికొన్ని సందర్భములలోను కాకలినిపాదము బలుకుటయు గలదు. అన్యస్వరమయిన కాకలినిపాదపయోగముచే భాషాంగరాగమనియు జెప్పదగును. పూర్వపుపదములలోను జావళీలలోను కాకలినిపాదప్రయోగము దేశ్యప్రయోగముగా గానబడుచున్నది.

సంచారము :— సరిమామా - రిమపా - రీమాపా - పమపదప - దధపా - ధపమగగరి - సరిమపధసద - రీపపదధాపా - పాధశేధాపా - మగరిమగస - రిగరిససానిఫ - ధసానిసరిరిసరి॥

రచనలు :—

కృతులు :— శ్రీరామరఘురామ-మిశ్రరఘంపె } త్యాగ
పాహిరామచంద్రా - రూపకం } రాజు
వీతాపుననేచ్చితివో రామ - ఆది } గారు
నినుసేవించిన—ఛాపు—సుబ్బరామశాస్త్రిగారు

అథాణరాగ లక్షణము.

ఈరాగము 29 మేళకర్త - ధీరశంకరాభరణజన్యము.

ఆరోహణము :— స రి మ ప ని శ

2 1 3

అవరోహణము, — శ ని ధా ప మ ప గా రి స,

3 2 1 3 2

పాడవ - సంపూర్ణరాగము. ఈరాగము ఒకత్రోవననుసరించి యుండలేదు. ఇది అవరోహణమందు వక్రముగానునున్నది. సమయానుకూలముగా నీరాగమందు అంతరగాంధార - సాధారణగాంధార - కైశికి - కాకలినిపాదములు పలుకును. కాబట్టి ఈ రాగమందు సాధారణగాంధార, కైశికిపాదములు అన్యస్వరములు లగుచున్నవి గాన భాషాంగరాగమనదగును. ఈరాగమునకు చతుశ్చత్విధైవత, అంతరగాంధార, సాధారణగాంధార, కైశికి - కాకలినిపాదములు రాగఛాయాస్వరములు, ఎల్లపుడును గానము సేయదగును. ఈరాగము సందర్భానుసారముగ పాడవ సంపూర్ణము గాను వాడబడుచున్నది. అనగా ఆరోహణమందు గాంధారము వర్జింపబడి పాడవమగుచున్నది. అవరోహణమందు “శనిధాపమగారిస” యని సంపూర్ణమగుచున్నది, “శనిధాపమపగారిస” యని వక్రమగుచున్నది.

సంచారము :— సామామ్యపగామసా - నిధాసామధాప - సని శరీశని - పశనిరీశనిశా - శనిధా పమప - గారిసనిసా - సరిసా

నిసధా - వృధని - సరిస - గగ్గారిస - రిమప - నివీరి - సనివీధా -
ధా సనిధాపమపగారిసనిసా॥

రచనలు :

కృతులు :—భజనశాయరాధా - రూపకం
అనుపమగుణాంబుధి - మిశ్రరూపం } త్యాగ
ఏలాసీదయరాదు - ఆది } రాజు
ఇలలోప్రణతార్తి - ఆది } గారు
ముమ్మూర్తులు - ఆది }
ఏపాపముజేసితిరా - త్రిపుట }
వాచామగోచరుడని - ఆది మైసూరు సదాశివ
రావుగారు

కేదారశాళరాగలక్షణము.

281 మేళం-హరికాంభోజిజన్యం

ఆరోహణ :— స రి మ ప ని వీ

2 1 2

అవరోహణ :— వీ ని ధ ప మ గ రి స

2 2 1 3 2

ఇది బౌడవ-సంపూర్ణ రాగము-ఉపాంగ రాగము. నిషాదగ్రహం
రక్తిరాగము సాయంకాలము గానము చేయదగును.

ఆరోహణమందు గాంధార్యధైవతములు వర్జితములు. అవరోహ
ణము సంపూర్ణము. ఈ రాగమునకు రిషభ, గాంధార, మధ్యమ, నిషా
దములు రాగధాయాస్వరములు.

సంచారము :— రీమాపా - రిమపనిధప - నినిదదధప - నిద
పపాప - మదపమగరి - గగరిస - నిసరిపుగరి - రిమపనిధప - మప
నిధప - రిమఃనీసా - సనిరీశనిదపధపా - మపనివీరిమాగీరిరి -

సంచారము :— గమపమగామా - పమమగ సాసారీసా -
 గమపాపసీపమపామ - గమపమగమరిస - రీసా - గమపనిసో - నీనీ
 పరినిపసనిపనిపపానిసో - పనిపీనిసారీరీ సనిపమగమరిస - నిసా
 రిసనిపపమపపపపని సరిసా ||

నా ట రా గ ము

రచనలు :—

తానవర్ణములు :— సామి నిన్నేకోరినాను - ఆది.

శ్రీనాథానిన్ను - అటతాళం.

కృతులు :— నిన్నే భజనసేయవాడను - ఆది } త్యాగ
 జగదానందకారక - ఆది } రాజగారు.

జగన్మోహిని రాగలక్షణము.

ఇది 15 వ మేళక ర్తయైన మాయామాళవగౌళజన్యం.

ఆరోహణ :— స గ మ ప ని ప

3 1 3

అవరోహణ :— స ని ప మ గా రి స

3 1 3 1

బౌద్ధవ - షాడవరాగము. అంతరగాంధార కాకలీనిషాదములు
 రాగ ఛాయాస్వరములు. యెల్లపుడును గానము నేయవగును.

సంచారము :—

మగరిసరిసా - గమపామగా - మగరిస - గమాగరిసరీసా -
 గమపనిపమగరిస - గమపనిసని - పరిపీనిపమ - గమపమ - గమ
 గరిససా - సగమపనిసో - గీమాగీరీ - పీనిపమగమగరిసా||

రచనలు.

కృతులు :— మామవ సతతంరఘునాథ-ఆది } త్యాగ
 శోభిల్లు సప్తస్వరసుందరుల-రూపకం } రాజు

రీతిగాళ రాగలక్షణము.

20 మేళకర్త సతభైరవిజన్యము.

ఈరాగము వెంకటసుఖిగాలిచే రాగాంగరాగముగానే “నారీ రీతీగాళ” యని 20 వ మేళముగా చెప్పబడినది. అయితే యిప్పటి వాడుకప్రకారము యిది 22 వ మేళకర్తయైన ఖరహరప్రియజన్యముగా వాడబడుచున్నది.

ఆరోహణ :— స గ రి గ మ ని ధ మ ప ని ష

2 2 2 1 2 2 1 2

అవరోహణ :— స ని ధ మ గ మ ప మ గ రి స.

2 1 1 2 1 1 2 2

వక్రసంపూర్ణము. నిషాదగ్రహము. ఘనరాగము. సాయం కాలము పాడదగినది. నిషాద, వక్ర, రిషభగాంధారమధ్యములు జీవస్వరములు.

సంచారము :—

మంద్రస్తాయిపంచమము మొదలు తారమధ్యమము వరకు సంచారము. సానిగరిగమ - పామాగారీసా - నిఘనినిసని - సగాగమా గమపమమగరి - పమగరిసని - సగమ పమగరిస - మనిధమగరిస - దపమగరి - పమగరిస - గమనిధమ - నినిసానిధమ - నిశగీగమ - గీమగీరీగీరీక - కినిశగీరీక - రీగీమ గాగరీక - వనిధమా మగరి నిధమాగరిసనిసాపనినిసానిసా||

రచనలు.

వర్ణము :— వనజాతా నిన్నేకోరి - ఖండలట.

కృతులు :— శ్రీనీలోత్పలనాయికే - రూపకం - ముద్దు
స్వామిదీక్షితులుగారు.

చేరరావజేమిరా - ఆది
 రాగరత్నమాలికచే - రూపకం } త్యాగరాజు గారు
 జననీ నిన్నువినా - మిశ్రాచాపు - సుబ్బరాయ శాస్త్రిగారు.

నాటకురంజిరాగలక్షణము.

ఇది 28 మేళకర్త హరికాంభోజి జన్యము.

ఆరోహణ :— 1. స రి గ మ ధ ని ప

2 3 1 2 2

2. స రి గ మ ధ ని ప ధ ని స

అవరోహణ :— ప ని ధ మ గ స

2 2 1 3

వక్ర - షాడవ - ఔడవరాగము. వడ్జ్రహము. రక్తిరాగం. ఎల్లపుడు పాడదగును. మధ్యమ, గాంధార నిషాదములు రాగచాయా స్వరములు.

సంచారము :— మందస్థాయిపంచమము మొదలు తార మధ్యమమువరకు సంచారము.

మాగాసా - నిదనినిపనిధనిసా - నిధసరిగమా - నిధమగమ నిధపధనిసా - నిపరిగేమాగేప - రిశనిపేనిదపదనిసా - నిదమమాగాసా - నిరిసా ||

ర చ న లు.

వర్ణములు :— చలమేలజేసెవయ్య - ఆది

ఇంతపరాకేలరా - ఖండలట.

కీర్తనము :— బుధమాశ్రయామి - రుంపె - ముద్దుస్వామి దీక్షితులుగారు.

త్రిపురసుందరీ - రూపకం - సుబ్బరాయ దీక్షి

తులుగారు,

నీదుమూర్తిని కనుగొని - ఆది - పల్లవి గోపా

లయ్యగారు,

మనసువిషయ - ఆది.

నిన్ను మించినవారెవరమ్మ - ఆది

శ్రీనివాసయ్యంగారు.

ఎంతని నేవేడుదురా రామ ఆది గర్భపురివారు

పదము : — నాతిరోనిన్ను నెఱసమ్మితి - త్రిపుట - పోచిన
రచన.

వణ్మఖిప్రియరాగలక్షణము.

నరీ వ మేళక ర్త. ప్రతిమధ్యమరాగము.

ఆరోహణము : — స రి గ మ ప ధ ని తే

2 2 2 1 2

అవరోహణము : — స ని ధ ప మ గ రి స

2 1 2 2 2

సంపూర్ణరాగము. సర్వస్వరగమకవరిక ర క్తిరాగము. వడ్డగో
హము. ఎల్లపును గానము నేయదగింది. వడ్డపంచమములు గాక
చతుశ్రుతిరిషభము, సా హరణగాంధారము, ప్రతిమధ్యమము, శుద్ధ
ధైవతము, కై శికినిపాదములు యిందువచ్చు స్వరములు. ఈ రాగ
మందలి మూర్చనాప్రస్తారములందు శుద్ధదైవతము కొంచెము తీవ్ర
ముగానే పలుకును. ప్రతిమధ్యమమున్ను పంచసంబంధముగానే పలి
కించుట రంజకముగా నుండును.

సంచారము :—

పదపమపామనిదసీదాదా - పదనిదసీ - పదనిపరీగపరీ
 సీదపమ - పదనిపరీగరీపా - పాపరీపాపరీగరీ - పాప
 దపమ - రీపనిపరీపాపి సీదరీపసీదపమ - రీపనిపరీ
 పరీగ - రీగపూపూగరీ - పనిపరీగరీపా - సీదాదప
 మాపా - మాపదమపామ - గరిసనిధప - నిసరిగరీ
 సరిగరీగా - గరిరీసా॥

ర చ న లు :—

కృతులు :— మరివేరె దిక్కెవరయ్య రామ - ఆది - పట్నం
 సుబ్రహ్మణ్యయ్యగారు.

వల్లీనాయక నీ — ఆది — త్యాగరాజు గారు.

సారెకునీ పాదములే- త్రిశ్రవీక-పొన్నయ్యగారు,

సింహేంద్రమధ్యమము రాగలక్షణము.

57 వ మేళకర్తరాగము. పృతిమధ్యమరాగము

అనరోహణము :— స రి గ మ ప ధ ని ప

2 2 2 1 3

అనరోహణము :— ప ని ధ ప మ గ రి స ॥

3 1 2 2 2

సంపూర్ణరాగము. సర్వస్వర గమక వరిక రక్తిరాగము. షడ్జ
 వంచమములుగాక. చతుశ్రుతిరిషభ, సాధారణగాంధార, శుద్ధధైవత
 కాకలినిపాదము లిందు వచ్చును. షడ్జగ్రహము ఎల్లపుడును గానము
 సేయదగును.

సంఘారము :

సరిగరిసా - రీమగరిసా - రిగరిసారిసనిధ - సరీగరి
రిసనిసాని - సనిసరిమా - పమగరిగమ - పాదపమ
పమపథసా - సాసాశనిదా - పదపసానిసా - శనిదా
పదప - రీశరీ - రీమగీరిసా - శనిదాపమపదప
పమగరి - గరిగమ - గమగరిసానిసానిసా.

రచనలు :

కృతులు :— సతజన పరిపాలయ - విజయం } త్యాగ
సిదుచరణమాలే గలియని - ఛాపు } రాజుగారు
పామరజనపాలిని - మిశ్రపక - ముద్దుస్వామి
శ్రీకృతులుగారు.

సారంగరాగలక్షణము.

ఈరాగము రీతి ప మేళిత ర్తయైన మేచకళ్యాణిజన్యం.

ఆరోహణ :— స రి గ మ ప ధ ని త

2 3 2 2 3

అవరోహణ :— త ని ధ ప మ రి గ మ రి స ||

3 2 2 2 3 1 2

ఇది భాషాంగరాగము. ఎందుచేతననగా అవరోహణమందు
అన్యస్వరమైన శుద్ధమధ్యమము వచ్చుచున్నది. మతియు సంపూర్ణ
వక్రరాగము. రక్తిరాగము. వడ్డగ్రామము. ఎల్లపుడు పాడదగినది.
రిషభ, గాంధారధైవతములు జీవస్వరములు.

“ప మ్మ రి గ మ్మ రి స” ఇందు మొదటిది ప్రతిమధ్యమము
రెండవది అన్యస్వరమయిన శుద్ధమధ్యమమునై యున్నది. ఈరాగము
నందు “స రి స పా మ” “స ధా ప మ్మ రి గ మ్మ రి స” యను

దాటువరుస ప్రయోగములు రంజకములు. ఈరాగమున మంద్ర స్థాయి నిషాదమునకు దిగువను, తారస్థాయి గాంధారమునకు పైనను సంచారము లేదు.

సంచారము :

గమపథనిసా - శోనిధపమ - ధపమరిగమరిసా
రిరిసపామ - దధపమరిగమపదని - శోగోరీశ
నిరీశస - శోదాపమరిగమరీ - గమపదని
శోరీనిశోదనిపద - నిధపమపరిగమప - రిగమ
రిసనిసనిరిసా ||

రచనలు :

తానవర్ణము :— ఇంతమోడిసేయ - ఆది.

కృతులు :— నీవాడనేగాన — ఆది } త్యాగరాజు
ఏమిదోవబలుకమా — ఆది } గారు
అరుణాచలనాథంస్మరామి - త్రిశ్రవక
మద్దుస్వామి చీకీతులుగారు.

ధన్యాసిరాగలక్షణము.

ఇది రివ మేళకర్తయైన హనుమత్తోడిజన్యం.

ఆరోహణ :— స గ మ ప ని శో

2 1 2

అవరోహణ :— శో ని ధ ప మ గ రి స

2 1 1 2 1

ఉపాంగరాగము.

శోడవ-సంపూర్ణరాగము. ఆరోహణమందు రిషభ, ధైవతములు వర్జితములు. అవరోహణ సంపూర్ణము. ఈ రాగమునకు సాధా

రణగాంధార, కైశికినిషాదములు రాగఛాయాస్వరములు. మొదటి యామమున పాడదగును. ఈరాగమందు 'గ గ మ మ ప ప ని ని' మొదలగు జంటవరుస ప్రియోగములున్ను, "వేరినికీవేప - దదమ" మొదలగు దాటువరుసప్రియోగములున్ను గలవు.

సంఛారము :

గమపస్సీ - వేనివేగేరీ - నిదపమదప - మగరీసా
గామాపాసీ - సీసారీ - వేనిగామగేరీవేరినిదప
సీసావేనిదపమగా - మపదపమగరీసా - సన్నిధిపసీసా॥

రచనలు :

వర్ణము :— నెనరుంచి నన్నేలుకోరా - ఖండలట.

పదవర్ణము :— ఏషుగువబోధించెర - ఆది - మైసూరు సదా శివరావుగారు.

కృతులు :—	రామాభిరామా — ఆది	} త్యాగ రాజు గారు
	భ్యానమేవరమైన — ఆది	
	శ్యామసుందరాంగ — రూపకం	
	ఎందుబాయరాదయ — ,,	
	సంగీతజ్ఞానమున — ఆది	
	నీచిత్తము నిర్మలము — చావు	
	శ్రీరామదాసదాసోహం — చావు	

సావేరిరాగలక్షణము.

15 వ మేళం మాయామాళవగౌళజన్యరాగము.

ఆరోహణ :— స రి మ ప ధ వే

1 1 1

అవరోహణ :— వే ని ధ ప మ గ రి స ॥

3 1 1 3 1

ఔడవ-సంపూర్ణము. వడ్డగోహము. రక్తిరాగము. ఎల్లపుడు పాడదగును. అంతరగాంధార, శుద్ధమధ్యమ, శుద్ధధైవతము లీరాగమునకు జీవస్వరములు. ఈరాగమందు 'స రి మ గా' "తే ని పే"యను నపుడు అంతర గాంధార కాకలీనిపాదములు శుద్ధముగా బల్కును. కాని 'స రి గా' 'ప ద నీ' అనెడి కొన్ని ప్రయోగములందు అన్య స్వరములైన సాధారణగాంధార, కైశికీనిపాదములు పలుకు చున్నవి. పూర్వాచార్యులు లక్షణగీతమందు సాధారణగాంధార, కైశికీ నిపాదములనే వాడినటుల గాస్పించుచున్నది. కాబట్టి యీరాగము భాషాంగ రాగ మనఁదగును.

సంఘారము :

సరిమపధసా - పధారీసా - గీరీసానిపధాసాసా

నిపధానిపీరీపీరీ - నినిదధా - నినిదమరి

గరిగరిసా - సనిధారీసా - రిరిపమసాదారీసా

గీరీసానిపదా - తీరీగీరీగా - రీతనిదధా - నినిధమగరి

సనిధారీసా ॥

రచనలు :

వర్ణము :— సరసుడా నిన్నేకోరి - ఆది.

కృతులు :— రామబాణత్రాణ - ఆది } త్యాగరాజు
దరిదాపులేక వేడితే - దేశాది } గారు.
దురుసుగకృపజూచి - ఆది - శ్యామశాస్త్రిగారు
ఎంతనేర్చిన సఫలమేమి - ఆది } పట్నం
ఎటునమ్మినావో మనసా - ఆది } సుబ్రహ్మ
ణ్యయ్యగారు.

శ్రీరాజగోపాలబాల - ఆది - ముద్దుస్వామి
దీక్షితులుగారు.

జయజయజనకసుతే - మిశ్రచాపు - కృష్ణ
నామయ్యగారు.

సీ లాం బ రి రా గ ల త్త ణ ము .

ఇది 29 వ మేళము ధీరశంకరాభరణజన్యరాగము.

ఆరోహణ :— స రి గ మ ప ధ ప ని ప
2 3 1 2 3

అవరోహణ :— స ని ప మ గ రి గ స
3 1 3 2 3

వక్రసంపూర్ణపాడవరాగము. రక్తిరాగము. సాయంకాలము గానము సేయదగినది. వడ్డగ్రహము. ఈరాగమునకు మధ్యమము మిగుల రంజకమయిన జీవస్వరముగా నున్నది. “ప డ ని పా” అను ప్రయోగమున కైశికినిపాదము పలుకుటచే నిది భాషాంగరాగమునై యున్నది. ఇందు కైశికినిపాద మస్యస్వరము. మంద్రస్థాయినిపాదము నకు దిగువ సంచారములేదు.

సంచారము :

సారిసన్నిసరిగమమా - రిగమపమామా - గమపధ
పమామా - గమపమాగ - రిగరిమాగసా - నీనీ
నిసరిగమామ - గమపసానీనిపామామ - గమపని
పసా - నీనీనిపామా - గమపనిసీసా - నినిధనిసా
నిపా - మాగరిగసా - సస - పప - పప - రీసానిదని
పదని - పనిదని - పామాగరిగసా - రిససన్నిసా ॥

రచనలు :

కీర్తనలు :— అంబా నీలాయతాక్షి - ఆది } ముద్దు
సిద్ధిశ్వరాయ నమస్తే - మిశ్రవక్ర } స్వామి
త్యాగరాజం భజేహం - రూపకం } దీక్షి
తులుగారు.

కరుణానంద — ఆది - కుమార ఎట్టప్ప

మహారాజగారు

మాటాడవేమి — ఆది } త్యాగరాజు
ఎన్నగమనసుకురాని — ఆది } గారు

స్పృంగారలహరి — ఆది - శింగరాచార్యులుగారు.

(కామవర్ధని) = పంతువ రాళిరాగలక్షణము.

ఈరాగము ప్రస్తుతకాలమున పాడు 51 మేళకర్తయైన కామవర్ధని రాగమే అయివున్నది.

ఆరోహణ :—	స రి గ మ ప ధ ని శ	} కామవర్ధని ఆరోహణ వరోహణములు.
	1 3 2 1 3	
అవరోహణ :—	శ ని ధ ప మ గ రి స	
	3 1 2 3 1	

కామవర్ధని సంపూర్ణరాగము వడ్డగ్రహము. ఎల్లప్పుడును గానముసేయదగును. ఇందు వడ్డపంచమములుగాక శుద్ధరిషభ, అంతర గాంధార, ప్రతిమధ్యమ, శుద్ధధౌత, కాకలినిషాదములు వచ్చును. ఈరాగము సర్వస్వరగమకవరికర క్తిరాగము. గాంధార, మధ్యమ, ధౌవత, నిషాదములు రాగఛాయాస్వరములు.

సంఛారము :

గమపధనిస్సాసా - శనిధనిధపమసా - ధనిశిరీగమగిరీసా
సనిరీశనిశధనిధసా - పమపధనిశిరీసా - శనిశిరీగిరీశనిధసా
మగమసా - పమగమగా - గరిససా - సనిధనిధపధానిసా॥

రచనలు :

కృతులు :— రఘువరనన్న — ఆది } త్యాగరాజు
వాడేర్పాడెవము — ఆది } గారు.

Note :— ఈ కామవర్ధని రాగములోవచ్చు అంతరగాంధారమునకు బదులు సాధారణగాంధారము వాడినచో పంతువరాళి రాగమగుచున్నది. పంతువరాళి రాగములో సాధారణగాంధారమునే వాడినచో నిది 45 వ మేళమైన శుభపంతువరాళిరాగమగుచున్నది.

ప్రసిద్ధ వాగ్గేయకారకులు

1. జ య దే వు లు .

ఈయన యుత్తరదేశ బ్రాహ్మణుడు. సంగీత సాహిత్యములం దసమాన పాండిత్యము గలవాడు. గోవర్ధనాచార్యులవారి శిష్యుడు. పరమభాగవతోత్తముడు. సంస్కృతభాషలో పెక్కుగ్రంథముల రచించిన మహాకవి. ప్రసన్నరాఘవము అను నాటక మీతడు రచించిన గ్రంథములలో ప్రాముఖ్యమైనది. అదియుగాక నితడు 'గీతగోవింద' (అష్టపది) యను సంగీతప్రబంధమును రచించి ప్రసిద్ధికెక్కినను. ఈ గ్రంథము శ్రీరాధాకృష్ణుల నాయకీ నాయకులుగ భావించి శృంగార రసప్రధానమై యొప్పునట్లు వంద్రెండు సర్గలుగా సంస్కృతమున రచింపబడినది. జయదేవుని యష్టపదులనబడు యీగ్రంథము నేటికిని సంగీత సాహిత్యములకు మహోపకారియై యెందరో భక్తులు శ్రీకృష్ణ భగవానుని సంకీర్తనము చేయుట కుపయుక్తమై విలసిల్లుచున్నది. ఈ గ్రంథమున యిరువదినాలుగు అష్టపదులున్నవి. ఈ యష్టపదుల రాగములును గేయఘణుతులును సంగీతరత్నాకరములోని రాగవివేకాధ్యాయములోని రాగములవలె నెందుమూలముననో వాడుకలో లేక యున్నవి. సుమారు 300 సంవత్సరములకు పూర్వము దాక్షిణాత్య సంగీతపద్ధాంసు లెవరో యిరువదినాలుగు అష్టపదులకును రాగతాళముల సర్పాటు చేసియుండిరి. ఆయా రాగతాళముల ననుసరించి యేర్పరుపబడిన గేయఘణుతులే యిప్పుడును వాడుకలో నున్నవి.

జయదేవులు పంచాంగిదియవ అష్టపది వాగ్గేయ బూనినపుడు "స్మరగరళఖండనం మమశిరసిమండనం, దేహిపద పల్లవముదారం" అని స్ఫురించినదట. అపుడు జయదేవులు వెంటనే తాళపత్రమున వాగ్గేయక యా తాళపత్రమును భార్యయైన పద్మావతిచేతికిచ్చి తల నంటుకొని స్నానమునకు నది కేగెనట. అంతట శ్రీకృష్ణభగవానులు

జయదేవరూపమునవచ్చి పద్మావతిని యడిగి తాళపత్రమును లేఖనిని దీసికొని జయదేవునికి స్ఫురించినట్లే పందొమ్మిదియవ అష్టపది యొక్క సాహిత్యము లిఖించి తిరిగి తాళపత్రమును లేఖనిని పద్మావతికిచ్చి పోయెను. వెంటనే నిజమైన జయదేవులు నదినుండివచ్చి భార్యను తాళపత్రమును లేఖని నిమ్మని యడుగగా యిప్పుడేకదే యడిగి వ్రాసి యిచ్చితిరి యని చెప్పి యిచ్చెనట. ఆతాళపత్రమును జూచుకొని జయదేవులు బ్రహ్మానందభరితుడై యో పద్మావతీ! నీవెంతభన్యరాలవు భగవంతుడు నీకు దర్శనమిచ్చి యేగెను. నీసుకృతము చాల మంచదని పొగడి యా యష్టపది యడుగున “జయతు పద్మావతీరమణ జయదేవ కవి భారతీ ఘణితమితీతం” అని తనపేరుకు ముందు భార్యపేరుపెట్టి లిఖించెను. ఇరువదియొకటవ అష్టపదియందు నిట్లే లిఖించెనట. దీనిని బట్టియే పద్మావతికి భగవద్దర్శన మయినట్లు నిరూపింప బడినది. జయదేవులు సంగీతరత్నాకర గ్రంథకర్తయైన శార్దూలేవుల కాలమువాడనియే యూహింపబడు చున్నది. జయదేవులు యష్టపదుల రచించి సంగీతవిద్యార్థుల కెంతయో మహాపకారియై చిరకీర్తి వడసెను.

2 రామామాత్యులు.

ఈతడు నియోగిబ్రాహ్మణుడు. తోడర మల్లకులమునందు బుట్టిన తిమ్మామాత్యుని పుత్రుడు విజయనగర సామ్రాజ్యమునేలిన ఆంధ్రభోజుడని కీర్తివడసిన శ్రీకృష్ణదేవరాయలు యల్లుడు రామదేవరాయలు. ఈరామదేవరాయలు మామగారియనంతరము విజయనగర సామ్రాజ్యమునేలెను. రామదేవరాయల సోదరుడు వేంకటాద్రిరాజు. వీరికాలములో రామామాత్యులు ఆస్థానకవీందుడు. రామామాత్యులు పెక్కుగ్రంథముల రచించెను. అందు ముఖ్యమైనవి ఏలా, రాగ కదంబము, గద్యప్రబంధము, కంచతాళేశ్వరము, స్వరాంకము, శ్రీరంగ విలాసము మొదలగునవి. రామదేవరాయలును, వేంకటాద్రిరాజును

సభదీర్ఘియుండునపుడెల్ల రామామాత్యులచే రచింపబడిన ప్రబంధముల శ్రావ్యముగా వినుచుండెడివారట. ఒకనాడుసభలో వెంకటాద్రి రాజు సంగీతశాస్త్రములో లక్ష్య లక్షణములందనేక విరోధములు గాన్పించు చున్నవియనియు వానినన్నిటిని సమంజసముజేసి సంగీతశాస్త్ర గ్రంథము నొకదానిని రచింపుమని రామామాత్యుని వేడెనట. అందు మీదట రాజైన రామదేవరాయలు సోదరునివాక్యమున కనుగుణంబుగా కర్పూర తాంబూలాది యనేక బహుమతులచే రామామాత్యుని బహూకరించి సంగీతగ్రంథము రచింపుమని వేడెనట. అందుమీదట రామామాత్యులు “స్వరమేళకళానిధి” యను యేడుప్రకరణముల సంగీతగ్రంథమును రచించి రామదేవరాయల కంకితముచేసి చదివి వినిపించెను. ఈయనకు అభినవ భరతాచార్యుడని బిరుదు.

పై విషయమునుబట్టి రామామాత్యులు గొప్ప సంగీతజ్ఞులని తెలియుచున్నది. తనస్వరమేళ కళానిధిలో యాగ్రంథమును రచించిన కాలమునొక శ్లోకపూర్వకముగా వ్రాసెను. ఆశ్లోక మెద్దియనిన,—

శ్లో॥ శాకేనేత్ర ధరాధరాబ్ధి ధరణీగణ్ఢే సాధారణే
వర్షేశ్రావణమాసి నిర్మలతరే పక్షేద శంఖ్యాంతిథౌ
రామామాత్య వినిర్మితస్వరతతే ర్నిర్మధ్యరత్నాకరం
సోయంమేళకళా నిధిర్మతిమతా మాకల్పమాకల్పతాం ॥

అని వ్రాసియున్నాడు. దీనినిబట్టి శాలివాహనశకము 1472, క్రీస్తుశకము 1550లో సంగ్రంధరచన జరిగినట్లు తెలియుచున్నది. శాలివాహనశకములో సాధారణ సంవత్సర శ్రావణశుద్ధ దశమినాటికీ గ్రంథమును రచించినట్లు పైశ్లోకమువల్ల తెలియుచున్నది. ఈతఁడీ స్వరమేళ కళానిధియను గ్రంథమునురచించి సంగీతవిద్య కెంతయో మహాపకారముచేసియున్నాడు. కర్నాటక సంగీతమునకు ఈగ్రంథమొక గొప్ప ప్రమాణ గ్రంథమైయున్నది.

3 సోమనాథుడు.

ఇతడు ఆంధ్రుడు. సంగీతసాహిత్యము లందసమాన పాండిత్యముగలవాడు. ఈయన 1609 పాఠమున “రాగవిభోధము” అను విఖ్యాతిగాంచిన సంగీతలక్షణగ్రంథమును రచించెను. ఇతడు తనకాలమందు 23 మేళములు వాని జన్యరాగములుమాత్రమే యన్నట్లు తన గ్రంథమందు వ్రాసెను. వికృతిస్వరముల విషయమై సోమనాథుని మతము వేరుగానున్నది. ఈతనిమతము ప్రకారము వికృతిస్వరములు 15 గానున్నవి. ఈపదునైదు వికృతస్వరముల నాధారముచేసికొని సోమనాథుడు 60 రాగములను బేర్కొనెను. ఈతని రాగవిభోధమును గ్రంథమును కర్నాటక సంగీతమునకొక గొప్పప్రమాణ గ్రంథముగా వెలసియున్నది.

తీర్థనారాయణస్వామి (నారాయణతీర్థులు)

ఈ యతీంద్రులు కృష్ణజిల్లావాస్తవ్యుడు, ఆంధ్రుడు. పదియారవ శతాబ్దమునాటివాడు. గొప్పభక్తుడు. మహిమగలవాడు. జయదేవుడు అష్టపదులరచించి యెట్లు ప్రఖ్యాతిగాంచెనో యట్లే ఈమహానుభావుడు తరంగములరచించి ప్రఖ్యాతిగాంచెను. ఈతడు రచించిన గ్రంథము “కృష్ణలీలాతరంగిణి” యనుభక్తిరస ప్రధానమైన 12 స్తలలుగల సంగీతగ్రంథము. ఇదికేవలము భగవన్నామసంకీర్తనమున కేతయో తగియున్నది. ఈగ్రంథమును సంస్కృతములోవ్రాసి తానుతరించుటయేగాక వినువారిని యభ్యసించినవారిని గూడ తరింపజేసి యశఃకాముడయ్యె. తానురచించిన తరంగములను బెక్కుమంది శిష్యులకు బోధించెనట. వరాహపురియందలి వీరి సమాధియందు నేటికిని వీరి ఛాయాపటమునుంచి వేసినేలు భక్తులు శ్రీకృష్ణజయంతినాడు వీరు రచించిన తరంగములబాడుచు భజనలు సేయుచున్నారు. కాబట్టి యీమహానుభావుడు రచించినతరంగములు కర్నాటక సంగీతమున కేతయో వన్నెదెచ్చినవియైయున్నవి.

భద్రాచల రామదాసు.

ఇతడును 16 వ శతాబ్దమువాడే. తెలుగు నియోగిబ్రాహ్మణుడు. ఇతడు ఋషిమఠాగవతోత్తముడు. సంగీతసాహిత్య విశారదుడు. శ్రీరామభక్తుడు. ఈతని మేఘమామలైన అక్కన్న, మాదన్నగార్లు హైదరాబాదు ప్రజామైన తానీషాయొద్ద మంత్రులుగా నుండుటచే వారి ప్రాకమున భద్రాచలమునకు ఇతడు తహసీల్దారుగా నియమింపబడెను. అయితే ఇతడు భక్తిపారవశ్యముచే జ్యోతిర్లింగమునందున్న భద్రాచలరాముని యాలయమును గవర్నమెంటుతాలూకు ధనముతో బాగు చేయించుటయేగాక భక్తులకు సంతర్పణలుచేసి గవర్నమెంటుధనము సంతను తనదిగానే వినియోగించెను. శ్రీరామునకు కైంకర్యము చేయుచు భక్తులతోగూడి భజనలు సేయుచునుండెను. ఈసంగతి తానీషాకుజెలిసి పండ్లొండెండ్లు ఖైదువిధించెను. ఖైదులలోనుండి రామదాసు శ్రీరామునిగూర్చి హృదయరంజకములైన యనేకకీర్తనల తెలుగున రచించెను. వీనికే “రామదాసు కీర్తనలు” అనిపేరు. ఈగ్రంథ మిప్పటికిని వర్ణిల్లియున్నది. అనేకులీ కీర్తనల నిప్పటికిని పాడుచున్నారు. ఇతడు సతతము ఖైదులోనున్నప్పుడు శ్రీరామునిభజించుటచే కరుణామయుడైన భగవంతుడు రామలక్ష్మణుల యాకారమునుబొంది రామదాసు చెల్లింపవలసిన ధనమును అర్థరాత్రిమందు తానీషాకుచెల్లించి రసీదు పుచ్చుకొని. అందువలన తానీషా రామదాసును బంధవిముక్తినిగాజేసెను. ఈరామదాసుకీర్తనలు, జయదేవుని యష్టపదులవలెను, నారాయణతీర్థులవారి తరంగములవలెను కర్నాటక సంగీతమున కంతయో వన్నెదెచ్చినవి.

వెంకటమఘి.

చోళమండలమునేలిన అచ్యుతపునాయకునికి మంత్రియును సకలశాస్త్ర పారంగతుడును, కర్నాటక సామ్రాజ్యాధిపతియగుటచే అయిన

గోవింద దీక్షితులవారి ద్వితీయపుత్రుడు వెంకటేశ్వర దీక్షుతులు లేక వెంకటమఱు. ఇతనియన్న యజ్ఞ నారాయణదీక్షితులు. మొదట యన్నయొద్ద సకలసామ్రాముల నభ్యసించెనట. పిమ్మట ఉత్తరదేశ వాగ్గేయకారకులలో మేటియైన తా నప్పాచార్యులవద్ద వెంకటమఱు తండ్రియనజ్ఞుచే సంగీతవిద్యను లక్షణ లక్ష్యములతో నభ్యసించి పేరు పొందెను. విద్య సంపూర్తియైన పిమ్మట వెంకటమఱు తనగురువైన తానప్పాచార్యునిమీద ఆరఃరాగములో “గంధర్వజనతా ఖర్వదుర్వార గర్వభంజనురే” యనుగీతమును బ్ర ప్తమమున ట్రిఖండముగా రచించి తండ్రి గురువు యన్నగార్లకు పాడి వినిపించెనట. ఈగీతము ఇప్పటికిని ప్రసిద్ధినిగాంచి వాడుకలోనున్నది.

చోళమండలమునేలిన విజయ రాఘవ భూపాలుని ప్రేరణము వలన వెంకటమఱు, వీణ, శృతి, స్వర, మేళ, రాగ, ఆలాప, తాయ, గీత, ప్రబంధ, తాళములనెడి వది ప్రకరణములతో గూడిన “చతుర్దండి ప్రకాశిక” యను గొప్పసంగీతలక్షణ గ్రంథమునువ్రాసి చిర కీర్తి నొందెను. మఱియునితడు రాగాంగ, ఉపాంగ, భాషాంగ రాగములకు శ్లోకరూపకముగా లక్షణములను గీతరూపముగా లక్ష్యములను దెలియున్నాడు. వీనినే లక్షణగీతములందురు. ఇటుల వ్రాయుటచే సంగీత విద్యార్థులకెప్పటికిని మహాపకారముచేసిన వాడయ్యెను. ఈలక్ష్య గీతములలో ప్రతిదానియందును గల ధాతువుల చమత్కృతియును, శుద్ధవికృతిస్వరము లివియని దెలియుటకు వీలైన సంకేతాక్షరములును, చక్రము మేళము లివియని దెలియనగు సంజ్ఞలును, రాగాంగ గీత మాత్రపులం దమరియున్న చమత్కారమును చతుర్దండి ప్రకాశిక యందుగల రాగాంగ, ఉపాంగ, భాషాంగ రాగగీతములందు గాన నగును. కొన్నియుపాంగ రాగములు భాషాంగ రాగముల్లుగా బరిణమించిన విధమునుగూడ వెంకటమఱు దెలియున్నాడు.

మఱియు వెంకటమఘ జయదేవుని యష్టపదులవలె త్యాగరాజును స్తుతించుచు ఇరువదినాలుగు అష్టపదులనుగూడ రచించెను. వెంకటమఘగారి చతుర్దండి ప్రకాశిక సంగీతశాస్త్రమునకొక గొప్ప ప్రమాణగ్రంథముగ నేర్పడియున్నది.

క్షేత్రజ్ఞ లేక క్షేత్రయ.

ఇతడు తెలుగుబాగ్యుడు మువ్వపురినివాసి. సంగీత సాహిత్యములం దనమానసాంక్షితీ ప్రతిభగలవాడు. గొప్ప భక్తుడు. గోపాలమంత్రోపాసకుడై గోపాలదేవుని యనగ్రహమునేగాక దర్శనలాభమునుగూడ బొందెను. భగవత్సత్త్వార్థమైన వెంటనే “శ్రీపతి సుతు బారికినే నోపలేక నిను నేడితే గోపాలా మువ్వగోపాలా” యనిపదములు సేయ ప్రారంభించెనట. ఇతనిముచ్చ “మువ్వగోపాల” యనునది. శృంగారరస ప్రధానములై నాయకీనాయక భావములు చెడకుండ యర్థపుష్టితోను రసపుష్టితోను రసానుగుణ్యమైన రాగములతోను ఈతని పదములు వెలయుచున్నవి. ఇట్టిపదముల నీవిధముగ రచించినవారు మరియెవరును లేరు. ఇతని మువ్వ గోపాలపదములు సుమారు వేయిపదములున్నవని తెలియుచున్నది. ధాతువువచ్చినదే వచ్చినట్లుండుట పద సాహిత్యములకై లి. కీర్తనకై లి వచ్చినధాతువు రాకయుండుట. ఈపదముల శబ్దార్థమునెఱిగి విశంబముగా రసానుభవముతో పాడవలెను. ఇతడు తెలుగుననే తనపదములన్నటిని రచించి సంగీతప్రపంచమునకు మహోపకారముచేసి చిరక్తి నిండెను.

క్షేత్రయ, మధుర, తంజావూరు. గోల్కొండ యీశస్థానాధీశుల సభలలో యేయేపదముల జెప్పియున్నాడో ఇతనిదేశీయ దేశ గాంధారిరాగమున “వేడుకతో నడుచుకొన్న విటరాయ?” యని యొకపదమున రచించియున్నాడట. ఇతడు తంజావూరి విజయ రాఘవ భూపాలుని కోరికపై ప్రత్యేకము అయిదు పదములజెప్పి రాజాంకితము

చేసెనట. ఈపదములకు ఔత్త్రయ పంచరత్నము అనిపేరు. కొన్నిపదములలో “కంచి వరదుడు” “చెవ్వంది లింగడు” యని ముద్రలున్నప్పటికి నివి ఔత్త్రయపదములేయని తెలియుచున్నది.

ఔత్త్రయ విజయ రాఘవ భూపాలుని కాలమువాడు. రసికాగ్రేసరుడైన విజయరాఘవ భూపాలుడు తరుచు ఔత్త్రయను బహుశ రించు చుండుటచే యతని అస్థానకవీంద్రులకు ఔత్త్రయయం దీర్ఘజనించెనట. వారు రాజుతో నొకప్పుడు ఇట్లనిరట. “ఏరా, రారా, పోరా” యనిసెప్పెడి ఔత్త్రయయందు సహజరాజావారికింత వ్యామోహమెందుకు? అతనికింత బహుమానాద్యుపచార గౌరవమెందుకు?” అని యనిరట. ఈసంగతి రాజు ఔత్త్రయతోజెప్పగా వారుచెప్పినది సరియాయని కాంభోజరాగములో ‘వదరకపోవే’ యనుపదములో పల్లవి, యనుపల్లవి, రెండుచరణములనుబెప్పి, మూడవచరణములో “భామరో శకునము లడిగితి మువ్వగోపాలుడు వచ్చునని, కామించినాథుల కలయు చెలులజూచి కరగి చింతనొందితి” యనిచెప్పి మిగతను అస్థానకవీంద్రుల బూర్తిసేయుమనిచెప్పి సేతుసూత్రకు బోయెనట. అస్థానకవీంద్రులు రాజుజ్ఞుచే దానిని బూరింపనెంత ప్రయత్నించినను చేతగాక ఔత్త్రయ తిరిగి రాగానేయాతని బూరింపుమని బ్రతిమాలిరట. అప్పుడు ఔత్త్రయ “రామరామ యీమేతో వానిమోము జూడవలెనా మొదటిపాండే చాలు” అనిపదమును పూర్తిచేయగా కవీంద్రులందరును నీవు సాక్షాద్గోపాల దేవుడవేయని పొగడి యీసంగతి రాజుతోచెప్పి తమతప్పును దిద్దికొని ఔత్త్రయనెంతో పొగడి గౌరవించిరట. ఏనూన పదములుగల సాగ్రచీనగ్రంథము సంప్రదాయప్రదర్శిని గ్రాధకరయైన బ్రహ్మ శ్రీ శ్రీ సుబ్బరామ దీక్షితులవారియొద్ద శుద్ధప్రతియున్నట్లు వారిగ్రంథమున దెల్పిరి.

వైడాల గురుకూర్తిశాస్త్రీ.

ఇతడును తెలుగుబ్రాహ్మణుడే. మురికినాల్లు. తిరునల్వేలి జిల్లా లోలి కయత్తాడు గ్రామమీతని జన్మస్థానము. ఇతడు చతుశ్శాస్త్ర పండితుడు. సంగీతమునందు గొప్ప ప్రాధిమ్యముగలవాడు. ఇతడనేక గీత ములను, కీర్తనలను, ప్రబంధములను రచించినమేటి. అనేకరాగము లలో ప్రతిభగలవాడు. ఇతడు చిన్నతనమందే మదరాసులో మణిలి చిన్నయ మొదలారువారిచే యనేక బహుమానములబొంది గొప్ప కీర్తినిబొందెను. ఇతడు రామస్వామి పీఠీతులవారి కాలములోని వాడై నప్పటికిని వారికంటె బహుశిన్న వయస్కుడు.

శ్రీ శారదేవులు.

ఇతడు క్రీస్తుశకము 1210 మొదలు 1247 దేవగిరిరాజ్యము నేలిన సిహస్రళరాజు కాలములోవాడు. కాశ్మీర దేశస్థుడు. వర్షగణముమీ గోత్రముడైన భాస్కరుని పౌత్రుడు. సాక్షలదేవుని కుమారుడు. సంగీత మందును సంస్కృతమునందును అసమానపండిత్యము గలిగి పేరు పొందెను. ఇతడు “అధ్యాత్మవివేకము” అను వేదాంతగ్రంథమును రచించెను. మరియు “సంగీత రత్నాకరము” అను సంగీతగ్రంథమును సంస్కృతమున రచించి శార్దదేవుడు చిగ్గస్థాయి యయ్యెను. ఇతనికి “నిశ్శంకుః.” అను బిరుదుకలదు. ఇతడు సంగీత రత్నాకరమును ఏడ ధ్యాయములుగా వ్రాసెను. 1. స్వరగతాధ్యాయము 2. రాగ వివేకా ధ్యాయము 3. ప్రకీర్ణ కాధ్యాయము 4. ప్రబంధాధ్యాయము 5. తాళా ధ్యాయము 6. వాద్యాధ్యాయము 7. నృత్యాధ్యాయము అని ఏకధ్యాయములు.

ఈసంగీత రత్నాకరగ్రంథమునకు నీడువ్యాఖ్యానము లున్నవి. అందునాలుగు వ్యాఖ్యానములు సంస్కృతమున వ్రాయబడినవి. సంస్కృతవ్యాఖ్యానకర్తలు సిహాశ శార్ఙ్గదేవ కుంభకర్ణనరేంద్ర కల్లినాధులు. గంగారాముని హిందూస్థానీ వ్యాఖ్యానము అయిదు, రెండు తెలుగు వ్యాఖ్యానములు. ఇందొకటి హంసభూపాలుడు జేసినట. ఈ వ్యాఖ్యానము లన్నిటిలోను కల్లినాధుని వ్యాఖ్యానమే సుప్రసిద్ధముగా నున్నది.

ఈసంగీత రత్నాకరమందు జెప్పబడిన కొన్నిరాగములు ఈ కాలమునగల లక్ష్య లక్షణములకు సమన్వయించుటలేదని రామామాత్యులును, వె కటవఱ్ఱయుగూడ తమతమ గ్రంథములందు వ్రాసియున్నారు. వాడుకయందును ఆటలనేయున్నవని సంప్రదాయజ్ఞుల యభిప్రాయమై యున్నది.

అహోబల పండితుడు.

ఇతడు సుమారు 400 సంవత్సరములకు పూర్వుడు. అహోబల ప్రాంతనివాసి వైదికబ్రాహ్మణుడు. గొప్పవిద్వాంసుడు. సంగీతశాస్త్ర కొవిదుడు. ఇతడు “సంగీత పారిజాతము” అనుగ్రంథమును రచించి కీర్తిపడసెను. ఈగ్రంథము సంగీతశాస్త్రమునకు గల ప్రమాణగ్రంథములలో నొకటి. ఈగ్రంథములోని కొన్ని లక్ష్యలక్షణములు ఇప్పటి వాడుక ప్రకారమే యున్నవి.

పురందర దాసు. (పురందర విఠల)

ఇతడు కర్నాటకబ్రాహ్మణుడు. మర్థవ్యమతస్థుడు. కన్నడభాషలో గొప్పవిద్వాంసుడు. గొప్పభక్తుడు. మొదట పూనాలో కోటిశ్వరుడైయుండి పాండురంగవిఠలుని కృపచే సంసారమురోసి మహాభక్తుడై

సంగీతసాహిత్యములం దసమానపాండిత్యము గలవాడై యనేక కీర్తనల రచించి పాండురంగవిశలుని యనుగ్రహమును బొందినవాడయ్యె. సంగీతశాస్త్ర సాధనమునకు బ్రహ్మమెట్టయిన సరళీస్వరములు, జంటస్వరములు, అలంకారములు, గీతములు ఈమహాత్ముడేర్పరచి సంగీతలోకమునకు శాశ్వతమైన మేలొనర్చి కీర్తి గాంచెను.

మధ్యమతాధిపతులు తమతమ యాస్థానము లందిప్పటిని పురం దరదాస విరచితమైన కీర్తనములచే దేవతాసన్నిధిని పాడించుట ఏర్పాటుగానున్నది.

మఱియు నీ మహానీయుడు “సూళాచి” తాళములనేర్పఱచి యశః కాముడయ్యె. వీరికీర్తనల యంశనేక వేదాంత విషయము లిమిడియున్నవి. వీరురచించిన కీర్తన లెన్నియున్నవో లెక్కింపతరము గాదు. వీరు అహోబలపండితునకు బూర్వులయే యందురు.

త్యాగరాజస్వామి.

ఈమహానీయుడు 230 సంవత్సరములకు బూర్వము తిరువయ్యూరులో రామబ్రహ్మమనెడి వేదశాస్త్రపండితుని తత్త్వీయపుత్రిగారి జన్మించె. చిన్నతనమండే వేదాధ్యయనముఁజేసి సంస్కృతములో పాండిత్యమును సంపాదించెను. వీరికి పదునాల్గవయేటనే తలిదండ్రులు స్వర్గస్థులైరి.

పిమ్మటవీరు తంజావూరియాస్థాన విద్వాంసుడైన శౌఞ్ఠి వెంకటరమణయ్యగారిశిష్యులై యొక్కవత్సరములోనే సంగీతలక్షణము, రాగాలాపము, పల్లవి, తాళము మొదలగునవి యన్నియు నభ్యసించి కరిపూర్ణపాండిత్యము వడసిరి.

ఒకప్పుడు కాంచీపురమునుండి వచ్చినయొక పరమభాగవతోత్తమునియొద్ద జన్మతారకమైన రామతారకమంత్రము నుపదేశము

నొంది యిరువదియొక్క సంవత్సరములలో తొంబదియారుకోట్లు పుర శ్చరణచేసి శ్రీరాముని బ్రత్యక్షము చేసికొనగల్గెనట. శ్రీరాముడు పృత్యక్షమై త్యాగరాజుని సాహిత్యరచనలు సేయునటుల యనుగ్రహించెనట. పిమ్మట విరు రామాయణగ్రంథమందలి 24 వేల శ్లోకములకు సరిగా 24 వేల కీర్తనలను చేసిరని చెప్పుదురు. కాని యిప్పుడు వాడుకలో వేయికీర్తనలకు లోపమైన కౌన్సించుచున్నవి.

సంగీత విశారదులను, దేవమునియు, శ్రీలోకసంచారియు నైన నారదమునీంద్రులు వీరిపాటకు మెచ్చుకొని ప్రపంచములో లేని “స్వరార్ణవము” అను గ్రంథమును వ్రాసిచ్చిరట.

త్యాగరాజుగా రనేకములైన యద్భుతకార్యముల జేసియున్నారట. ఒకప్పుడొకచోట చనిపోయిన పిల్లవానిని అమృతపాహిని యను రాగములో ‘శ్రీరామపాదమాః యనుకీర్తనపాడి యాపిల్లవానిని బ్రదికించినట. మఱియొకప్పుడు ఏడుతిరుపతికి స్వామిదర్శనార్థమై పోగా స్వామికి తెరవేయబడియుండి దర్శనముకాలేదట. అప్పుడు వీరు ‘శాళపంతు’ రాగములో ‘తెరతీయగారాదా’ యనుకీర్తన పాడినవెంటనే తెర తనంతటానే లేచిపోగా స్వామిదర్శన మయ్యెనట.

ఒకప్పుడు త్యాగయ్యగారి అన్నగారు వీరియం దసూయగల వారై వీరి శ్రీరామస్తోత్రభేషిక విగ్రహములను రహస్యముగా కావేరి నదిలో బారవైచెనట. అప్పుడు త్యాగయ్యగారి పరితాపమునకు దుఃఖమునకు మేరలేదయ్యె. ఏడుదుఃఖించుచు అనేక కీర్తనములుచేసి శ్రీరాముని మొరబెట్టుకొనిరట. ఆసమయమున రచించినదే ‘మార్గహిందోళ’ రాగములోని ‘చలపేలరా సాకేతరామ’ యనుకీర్తన. అప్పుడు శ్రీరాముడు కరుణించిస్వప్నగతముగా కావేరినదిలో ఘలానాచోటనున్నను అనిచెప్పగా వెళ్లి వెతకగా విగ్రహములు దొరకినవట.

అనేకమంది రాజులీ మహాభక్తాగ్రేయుడైన త్యాగరాజస్వామి ఘనతకు పాదాశ్రయింపై లక్షలకొలది ధనమియ్యగా నిరాకరించి బిచ్చమెత్తుకొనియే ఉపించుచు నిరంతరము శ్రీరామ పాదారవింద ధ్యానతస్పరుడై యుండెను.

ఈయన తనయంత్యకాలము సమీపించుటను 10 నెలలుముందే యెరింగి తిరువయ్యూరులో సన్యాశాశ్రమమును స్వీకరించి యాపంచన దక్షేత్రమున కావేరీతీర్థమున నిడిపొండది. పువ్వుబహుళ పంచమినాటికి పృస్తుతకాలమున యనేకమంది విద్వాంసులు తిరువయ్యూరుచేరి వీరి పేరట త్యాగరాజోత్సవమును అతివైభవముతో జరుపుచున్నారు.

ముద్దుస్వామి దీక్షితులు.

ఈచుహనుభావుడు 1775 సంవత్సరములో రామస్వామి దీక్షితులవారి పుత్రుడై జన్మించి 13 నెత్సరముల ప్రాయముండే వేదాధ్యయనము, నాటకాలంకారములు, వ్యాకరణము జ్యోతిషము, ఆయుర్వేదము, మంత్రశాస్త్రము మొదలైనవి అభ్యసించి గొప్పపండితుడయ్యె. వాస్థనామ తిరువారూరు, వీరికి వివాహమైనపిమ్మట చిదంబరనాథుడను సింహాకాశపవచ్చి వీరికి శ్రీనిధ్యనుపదేశించి తనతో గంగాతీర్థమునకు గొంపోయి యచట నైదుసంవత్సరములు శ్రీవిద్యామంత్ర పురశ్చరణచేయించి సిద్ధి పొందినపిదప వేదాంతశాస్త్ర రహస్యములు నుపదేశించి తిరిగి వీరిని తిరువారూరుకుబంపివైచెను. తరువాత ముద్దుస్వామి దీక్షితులవారు తిరుత్తనిక్షేత్రమందు సుబ్రహ్మణ్య పంచాక్షరీ మంత్రానుష్ఠానముచేయగా భగవంతుడు శ్రీత్యక్తమై వీరి నోటిలో చక్కెరవెసిరినియు, అప్పటినుండి వీరికి సంగీతసాహిత్యములందు మహత్తరమైన ప్రజ్ఞగలిగి యనేకరచనలు చేసినట్లును జెప్పుదురు.

ముద్దుస్వామిదీక్షితులు గీర్వాణభావలో సనేకకీర్తనలు రచించి పేరువడసిరి. వీరిముద్రయే గురుగుహముద్ర. సంగీతమందెక్కువ ప్రాప్తియుగలవారుగాని వీరికీర్తనల బాడలేరు. వీరుకూడ నొకప్పుడు బ్రయాణము చేయుచుండగా నొకప్రదేశమందు జనులు వర్షములేక బాధనొందుటగాంచి, వీరు 'అమృతవర్షిని' యనురాగమునుపాడి అమృతేశ్వరుని ధ్యానించి 'ఆనందామృతకర్షిణి అమృతవర్షిణి' యను కీర్తన పాడగా కుంభవృష్టి కురిసెనట.

అనేమంది మహారాజులచే వీరుగొప్పగా గౌరవింపబడి పూజింపబడిరట. వీరు 'సంగీత సాంప్రదాయ ప్రదర్శిని' యనుగ్రంథమును రచించిన సుబ్బరామ దీక్షితులవారికి పెద్దతండ్రి.

శ్యామశాస్త్రి.

తల్లిదండ్రులకు చాలకాలమువరకు సంతానములేక శ్రీతిరుపతి వెంకటేశ్వరస్వామి కృపవలన శ్యామశాస్త్రిగారు పుట్టినట్లును, వీరితల్లి దండ్రులు తిరువారూరుజ్యేత్రమున 35 సంవత్సరములు కామాక్షిదేవిని అత్యంతభక్తితో పూజింపగా 1763లో శ్యామశాస్త్రి పుట్టినట్లును ఇట్లు రెండువిధములుగా జెప్పబడుచున్నది. ఇతడు బాల్యమందే సంస్కృతాంధ్రములలో పాండిత్యమును సంపాదించెను. తంజావూరిలో తమ బంధువులలో నొకరియొద్ద నితడు సంగీతమభ్యసించి స్వరజ్ఞానమును బొందెను. శ్రీవిద్యోపాసకుడైన శ్యామశాస్త్రి మంత్రశాస్త్రమందును గొప్ప ప్రతిభకలవాడు.

ఉత్తరదేశమునుండి సంగీతమందెక్కువ ప్రాప్తిగలస్వామి వారొకరువచ్చి మూడువత్సరములు శ్యామశాస్త్రిని తమయొద్దనుంచుకొని సంగీతలక్ష్య లక్షణ మర్థములనెల్ల వీరికి బోధించినపిమ్మట కాశికి వెడలిపోయిరి. తదనంతరము కొంతకాలమునకు శ్యామశాస్త్రిగారికి సంగీతమునకు తోడు సుకవిత్వధోరణికూడ కలిగెను.

తెలుగునందు వీరనేక స్వరజతులు, తానవర్ణములు, గొప్పకీర్తనములు రచించి శాశ్వతకీర్తినొందిరి. వీరిముద్ర 'శ్యామశ్శిష్ట'యనునది.

అరుణాచల కవిరాయరు.

ఇతడు నల్లతంబిపిళ్లైగారి కుమారుడు. తుళ్లయాది గ్రామకాపరస్థుడు. ద్రవిడభాషలో పంచలక్షణములుదెలిసిన విచక్షణుడు. కందరామాయణమును ప్రసంగముచేయుటలో నితడు బహుచతురుడు. ఇతడరవభాషలో ననేకకీర్తనల రచించెను. చిన్నతనమందే విద్యనభ్యసించుటయేగాక వివాహానంతరముకూడ ధర్మవరమందు విద్యనభ్యసించెను. బంగాళు వెండివర్తకము వీరిగృత్తి ఒకప్పుడు ధర్మవరపు మఠమునందు సంగీతముపాడగా నామతాధిపతి వీరికి 'శేఖాజీ' యని పేరుంచెను.

అరుణాచల కవిరాయరు మిత్తులలో నొకరగు చహదాపురపు వెంకట్రామయ్యరు అను సంగీతవిద్వాంసుని కోరికపై శ్రీమద్రామాయణమును కథాసందర్భము చెడకుండ నాయారసమును దగిన రాగములతో గేయధణతులు వెలయ ఆరవకాండమువఱకు ద్రవిడకీర్తనలుగా రచించినపిదప మణలిమద్దుకెచ్చ మొదలియారువారి శ్రీరామస్వామిదీక్షితులు మొదలుగాగల పండితసభలో పాడివినిపించి కనకాభిషేకమునుబొంది కీర్తికాముడయ్యె. తరువాత కొంతకాలమునకు వీరు శ్రీరంగముపెళ్లగా నచటి దేవాలయపూజారి కోరికపై 'వినేపల్లి కొండేరయ్య' అనుకీర్తనను మఱియు రామాయణకీర్తనల ననేకములబాడివారిచే గొప్పసమ్మానములబొందెను. అరుణాచలకవి గొప్పరాగజ్ఞానమును సూక్ష్మబుద్ధిని గలవారు. వీరి కిరువదిమంది శిష్యులుండిరి. వీరు 1711 మొదలు 1778 వఱకు జీవించి ఖ్యాతిగాంచిరి.

గోపాలకృష్ణ భారతి.

ఈ బ్రాహ్మణుడు గొప్ప శివభక్తుడు. సంస్కృత ద్రవిడభాష లందును సంగీతమందును విశేష ప్రజ్ఞాచురంధరుడు. ఇతడు రక్తిరాగ ములందును దేశీయరాగములందును ననేక యపూర్వరాగములందును గూడ కల్పనాచక్షుత్కారముల గనఁబడి కీర్తనల ననేకముల రచించి కీర్తనొండెను.

“నందన్” అను భక్తచరిత్రను, “చూషానాటకమును” వ్రాసి యున్నారు. వీరిముద్ర “గోపాలకృష్ణ” యనునది వీరు 1815 మొదలు డిబ్బదివార్షికములు బ్రహ్మచర్యమున జీవించి 1885 వరమపడించిరి. వీరురచించిన కీర్తనల నిష్పత్తికి దక్షిణాది సంగీతవిద్వాంసులు పాడు చుందురు.

ఆదియప్పయ్య.

ఈ భూసురోత్తముడు మధ్యమతస్థుడు. కర్నాటకదేశస్థుడు. సంగీతాంధ్రములలో గొప్పవిద్వాంసుడు. తంజావూరునేలిన ప్రతాపసింహమహారాజుకాలమువాడు. అనేక రక్తిరాగములందును, దేశీయరాగ ములందును, ‘శ్రీ వెంకటరమణ’ముద్రతో బహుగమక విశేషములతో ననేక కీర్తనములజేసినవాడు. ఇతడును శ్రీవీరభద్రయ్యగారి మార్గమునే యనుసరించినాడు. రాగాలాపన, మధ్యమకాల పల్లవిపద్ధతుల నితడు పరిశుద్ధముచేసినాడని యందురు. వర్ణము లకేకములున్నను ఈ ఆది యప్పయ్యగారు భైరవిరాగములో రచించిన ‘విరిభోజి’ యను నట తాళవర్ణము గాత్రమున బాడుటకుగాని వీణమీన వాయింతుటకుగాని బహుశాస్త్రవ్యమైనదై యసమానమైనదై విలసిల్లుచున్నది.

ఇతఁ పుష్పకు వీణకృష్ణయ్య. ఈకృష్ణయ్య వైణికులలో మేటి. ఇతడు వైనుూరు, నిజయనగ, కొత్తకోట సంస్థానాధిపతులమీద 'సప్తతాళేశ్వరము' అనునూడు ప్రబంధములులేసి ప్రసిద్ధిగాంచెను. ప్రధానమైన సప్తతాళములందలి ధ్రువతాళమందే తక్కిన ఆరుతాళములు అణగియుండునట్లును. ప్రబంధము పాటయెత్తునపుడు అన్నితాళముల మొదటిపూతలు ఒకేపూతగా పడునట్లుండును. మఱియు ప్రబంధమాతువులో రాజుల నామాక్షరములు ఒక్కొక్కఅక్షరము ఒక్కొక్క ఆవృతమునకు మొదటియక్షరముగా వచ్చునట్లు అర్థముతో రచించెను. ధ్రువతాళము ముప్పది యావృతములై తే యెత్తునపుడు మిగిలిన యారు తాళములును ఒకేరీతిగా ప్రబంధముయొక్క ఆది అక్షరమందే యెత్తుబడును.

ఈవీణకృష్ణయ్య కొడుకు వీణ సుబ్బకుట్టిఅయ్య, ఇతడును తండ్రివలెనే వైణికశేష్టుడు. ఇతడు రాగాలాపన, మధ్యమకాల పల్లవి, స్వరకల్పనలు, గమకవిశేషములు, ఒప్పనట్లును, అతీతానాగత గ్రహములు విలసిల్లునట్లును, సప్తతాళజ్ఞానముతోను, వీణవాయింపుటయందనాధారణ ప్రజ్ఞాదురంధరుడు. ఇతడు వీణవాయింపుకొనుచు సుమారు డెబ్బదియేండ్లు జీవించెను.

సాంతి వెంకటసుబ్బయ్య.

ఈవిప్రోత్తిముడు త్రిలింగదేశిస్థుడు. వీరియింటిపేరు సాంతివాను. ఇతడు సంగీతాంధ్రములందు బహుసమర్థుడు. ఇతడు అదియప్పయ్యకు సమస్తాధికారుడైనను అతనికంటె చిన్నవాడు. వెంకటమఱుచే నిరూపింపబడిననాగాంగాది రాగసంప్రదాయముల బాగుగ పఠింపినవాడు. ఇతడు తుళుజామహారాజుమీద బిఃహరరాగములో నొకవర్ణమును చిత్రించిచిత్ర కల్పనలతో రచించెను. రసికాగ్రేసరుడును, ఔదార్య

స్వరూపును నైన మణిలి చిన్నయా మొదలియారివారి సభలో నీసాంతి
వెంకటసుబ్బయ్యగారు బహు సమ్మానములనొంది గౌరవింపబడెను.
బహుచరుత్కారములతో విలసిల్లి యితనిచే రచింపబడిన సంగీతసాహి
త్యరచనలు పెక్కులుగలవు

ఇతనిపుత్రుడైన సాంతి వెంకటరమణయ్య సంగీతసాహిత్యము
లందు తండ్రిని మించినవాడని చెప్పుదురు. ఇతడు శ్రావణికి బహారాజు
కాలమందుం జేడివాడట.

రామస్వామి దీక్షితులు.

ఇతడు ఉత్తరదేశస్థుడు. ద్రావిడబ్రాహ్మణోత్తముడు. కాశ్యప
గోత్రుడు, ఆపస్తంభసూత్రిుడు. ఇతడు క్రీస్తుశకము 1735 లో వెంక
టేశ్వరదీక్షితులను బ్రాహ్మణునికి జన్మించెను. తల్లిదండ్రు భాగీరథి
యమ్మ. కాంచీమండలములో కలహము సంపాదించుకాగా (యుద్ధ
ము) నచటనుండి వెంకటేశ్వరదీక్షితులు తనభార్యతోను ఏడేండ్ల వయ
స్సువాడైన పుత్రుతోను బయలుపెడలి మధ్యాహ్నమున తేత్రమునకు
సమీపముననున్న గోవిందపురము వచ్చిచేరెను. అచట రామస్వామి
దీక్షితులు క్రీమాంతస్వాధ్యాయుడు రుడయ్యెను. అటపిమ్మట రామ
స్వామిదీక్షితుల తల్లిదండ్రులు రి మాసము లించుమించుగా పరిలోక
గతులైరి. ఏకాకియయ్యును రామస్వామిదీక్షితులు సంస్కృతాంధ్రముల
సభ్యునిచి య్రోడయ్యెను. పిమ్మట తంజావూరుపోయి వీరభద్రయ్య
గాయెద్ద రెండేండ్లు శిష్యావ్రజణి చేశీయరక్తరాగములందు వీరభద్ర
య్యగారిచే రచింపబడిన కీర్తనముల వ్రాజ్ఞాన మబ్బు నెల్లభ్యసించెను.
అటుపిమ్మట మధ్యాహ్నమునకు వెడలి శ్రీవెంకటమఱగారి మేనమా
మకు పాత్రులైన శ్రీవెంకటనైద్యనాథ దీక్షితులవారియొద్ద వీణ
సభ్యునించి వారి సంపూర్ణానుగ్రహమును బొంది శ్రీవెంకటమఱగారి

చతుర్దండిప్రకాశిక గ్రంథానుసారముగా రాగాంగ, ఉపాంగ, భాషాంగ రాగగీతములను సకలరాగతాళలక్షణములను సాంగోపాంగముగా నభ్యసించి సంగీతలక్ష్యలక్షణముల దెలిసికొనినవాడై. అటుపిమ్మట గురువుల యాజ్ఞానుసారము తంజావూరికిపోయి రాజరభలో కచ్చేరిచేసి బహుసమ్మానములంది గౌరవింపబడి. పిమ్మట మయూరమునకువచ్చి తిరువారూరులో జరుగు శ్రీత్యాగరాజమహోత్సవ సందర్భవ్యాక్తయై యచటికిపోయి శ్రీకమలాంబా సమేతులైన శ్రీత్యాగరాజస్వామిని సేవింపుచునుండిరి. ఈరామస్వామిదీక్షితులు 1500 కిక్కిరి మెచ్చుకుని భగవంతుడైన త్యాగరాజస్వామి స్వస్థగతంబున నాహ్లాదుచ్చిన ప్రకారము స్వామి యశాదేగిపుసంస్థానములో ధ్వజమంటపము మొదలు తిరిగి ధ్వజమంటపమునకు వచ్చుచుకు నాగస్వర వాద్యగాంధు మొదలైనవారు ఏయేస్థలములందు యేనిధముగా వాయింపవలెనో రామ స్వామిదీక్షితులవారు ఏర్పాటుచేసిరట. ఆయేర్పాటు ప్రకారమే యిప్పటికిని నడుచుచున్నది. శ్రీత్యాగరాజోత్సవసందర్భమునవచ్చిన అమరసింహమహారాజుచే వాద్యమీదచేసిన రాగమాలికను బాకి యనేక బహుమానగౌరవముల రామస్వామిదీక్షితులు పొందలిగిరి.

రామస్వామిదీక్షితులవారికి 40 యేండ్లు వచ్చువరకు సంతతి లేదయ్యె. అందువలన వీరుభార్యాసమేతులై వైద్యనాథస్వామిగుడిలో శ్రీమద్దుకుమారస్వామిని భజంపగా వీరిభార్య సుబ్బమ్మ గర్భవతియయ్యెనట. పిమ్మట తిరువారూరులో శుభలగ్నమున మగిశిశువును గనెను అతనికి ముద్దుస్వామియని భగవంతునిపేరు బెట్టిరి. అటుతరువాత మఱియిద్దరు మగిశిశువులును, ఒక ఆడుబిడ్డయు బుట్టిరి. రెండవకుమారుడైన చిన్న స్వామిదీక్షితులుకు వెంక వైద్యనాథశిష్యుని గురువుగారిపేరు బెట్టిరి. ఆడుబిడ్డపేరు కాలాంబ. మూడవకుమారునిపేరు బాలస్వామి. వీరిలో క్షేష్ఠుడైన ముద్దుస్వామిదీక్షితులు కృమాంతము

అధ్యయనము చేసి, వ్యాకరణశాస్త్రమును, కావ్యనాటకాలంకారము లనేగాక సంగీతమునుగూడ సభ్యసించినవాడయ్యె వీరితమ్మలును వయసుకుదగిన విద్యల సభ్యసించిరి.

మరికొంతకాలమునకు త్యాగరాజస్వామి దర్శనార్థము తిరువారూరువచ్చిన మణలి ముద్దకృష్ణ మొదలారు అనుప్రభువు రామస్వామి దీక్షితులవారి మహిమను యోగ్యతచెబిసికొని వారిని సకుటుంబము గా దమయూరికి (మణలికి) విలిచికొనిపోగా నచట కొన్నిసంవత్సరము లు వారిచే నాదంపబడియుండిరి. తరువాత ముద్దకృష్ణ మొదలారు కుమారులు, రిసి కాశ్యపరులును, బౌదార్యగుణోపేతుడునైన చిన్నయా మొదలారుమీద రామస్వామిదీక్షితులు 108 రాగతాళమాలి కనుజేసి పాడగా కనకాభిషేకము చేసెనట.

ఒకనాడు చిన్నయా మొదలారుగారి సభలో శ్రీవెంకటమఱుగారి పృథ్వితులు గోవిందదీక్షితులుగారిని వెంకటమఱుగారి చతుర్దండి పృథ్విక మొరలైనగ్రంథము, జూడనిమ్మనియమగ నేడిచ్చిన మూర్ఛన ఈరాగమనిచెసికే ఇత్తునని మొదలారితోచెప్పగా రామస్వామి దీక్షితులు మొదలారుచేసిరట్లు 'నన్ను పరిక్షింపనేలా' యనుపదమును జేసి గోవింద దీక్షితులిచ్చిన మూర్ఛననుకడాపట నమర్చెనట. పిమ్మట తనకొమరులైన చిన్నస్వామి, బాలస్వామిలచే బాడింపగా గోవింద దీక్షితులు ఇది మేమిచ్చినరాగమే వీరు చూవెంకటమఱు శిష్యులేయని చాలకొనియాడిరట.

రెండవకుమారుడైన చిన్నస్వామిదీక్షితులుకు కండ్లుకనబడక పోగా రామస్వామిదీక్షితులు చాలవిచారించి సకుటుంబముగా తిరుపతి కేగి శ్రీవేంకటాచలపతిమీద 'మనసావేరి తరులదలచక' యను 48 రాగముల రాగమాలికను, 'ఇంకాదయరాకున్నను' అను వేగవాహిని రాగములో కీర్తనమునుజేసి భగవంతుని స్తుతిచేయగా చిన్నస్వామిదీక్షి

తునకు కండ్లువచ్చి ఆమరణాంతము సుఖముగానుండెనట. శ్రీరామ స్వామిదీక్షితులు ప్రతివకాదశియందును వ్రతముండి గీతగోవింద (అష్ట పది) ద్వాదశసర్గమును దప్పక పారాయణజేయువాడట. శ్రీమధుర మీనాక్షి దేవిమీద నలుబడినాలుగు రాగముల రాగమాలిక నొక దానిని రచించెను. మఱియు రీతిగౌళ, హిందోళ, మనోహరి, పూర్ణ చంద్రిక మొదలగు రాగములలో చొకవర్ణములను, శంకరాభరణ తా నవర్ణమును, అనేకకీర్తనలను, 'మౌళికటక్ష్ణ' ముద్రతోరచించి వన్నె కెక్కిరి. మఱియు హంసధ్వనిరాగమును గల్పించి ప్రబంధమును రచించి చాలప్రసిద్ధిగాంచిరి. శ్రీరామస్వామిదీక్షితులు తన యవసానకాల మును దెలిసికొని క్రీస్తుశకము 1817లో శివరాత్రి పుణ్యకాలమందు పరమపదించిరి.

సాహజి మహారాజు.

ఇతడు తంజావూరునేలిన ఏకోజిమహారాజపుత్రుడు. క్రీస్తుశ కము 1684 మొదలు 1711 వరకు చోళమండలము నేలెను. ఈమహా రాజు సంస్కృతాంధ్రమహారాష్ట్రహిందూస్థానీ మొదలగుభాషల గొప్ప గానేర్చినవాడు. రాజులకుండవలసిన యుత్తమగుణములన్నియు కలిగి యుండి సంగీతమం దతిసమర్థుడుగాన పైనజెప్పిన భాషలలో ననేక దేవతావిషయములైన రచనలజేసి ప్రఖ్యాతిగాంచెను. మఱియు తిరు వాయూరి శ్రీ వీధి విటంకత్యారార్లు స్వామిపై తెనుగున 'పల్లకి నాట కము' అను పల్లకి సేవాప్రబంధమును వాగ్గేయరూపమున రచించిన వాడు. స్వామివారు పల్లకిలో వేంచేయునపుడు ఈమహారాజురచించిన పల్లకినాటకమును పాడుచు ఆడుచు పోవునట్లు ఏర్పాటుచేసియుండెను. అది యిప్పటికిని అట్లేనడచుచున్నది. ఈయత్నము నిరంతరము నిరా ఘాటముగా నడిపించుటకీమహారాజు బహుమాన్యము లిచ్చియున్నాడు.

వీణ పెరుమాళయ్య.

ఈయన ఒక గొప్పవిద్వాంసుడు. మహానుభావుడు. సంగీత మందు వీణ వాయిద్యమందును అసమాన పాండిత్యము గలవాడు. తెలుగుబ్రాహ్మణుడు. వీణ కాళహస్తి అయ్యవంశములోనివాడు అనగా నీవంశమువారందరును వైణికులే. ఇతడు పృసిద్ధ వాగ్గేయకారకులలో నొకడు. తింజాపూరి ఆశానపండితుడు. సర్వసమ్మానములంది సాటి లేని గౌరవమునొందినవాడు. ఘనరాగతానములవాయించుటయం నతి చతురుడట. రాత్రి రెండుయామముల చొప్పున పదిదినములు కృమముగా భైరవిమొదలగు రక్తిరాగములవాయించి పూర్తిజేసేవాడట. ఉత్తరదేశాధిపతుల సభలలో నిటులనేవాయించి అమూల్యమైన బహు సన్మాముల నందెనట. ఒకప్రభు వితనికి రత్నఖచితవీణను సమర్పించెనట. కొత్తకోట సంస్థానాధిపతియైన రఘునాథ మహారాజువారిసభలో నొకరాగము 20 దినములు కృమముగావాయించి ముగించగా నాప్రభువు 10000 రూపాయలనిచ్చి సమ్మానించెనట.

ఇతడు సారావ్రి, సావేరిరాగములందు రెండు అటతాళవర్ణముల జేసియున్నాడు. ఆగేయకల్పనాచాతుర్య మసమానమై యసాధారణమై వెలయుచుండెను. ఇతడు ముద్దుస్వామి దీక్షితులవారికాలములో కొంతవరకుండెనట. ఈతని సోదరులిద్దరు, వీణ నారాయణసోమయ్య కొండయ్య, నారాయణసామయ్యయు అన్నవంటి సమర్థుడేనట. కొండయ్యయనునతడు సావేరి రాగములో నొకస్వరజతి చేసియున్నాడు.

గోవింద సామయ్య.

ఇతనియనికి కార్వేటినగరము త్రిలింగబ్రాహ్మణుడు. సంగీతాంధములందు గొప్పపాండిత్య ప్రతిభగలవాడు. కార్వేటినగర సంస్థాన

విద్వాంసుడు. ఇతడు తెనుగున శృంగారరస ప్రధానములై నల్లిబిల్లిగ నుండుపదముల సనేకములు రచించిఖ్యాతిగాంచెను. కావ్యేటిసగర సంస్థానాధిపతులవీధ జేసిన మోహనరాగములోని వర్ణమును, దేవతా పరముగ జేసిన నవరోజు, కేదారగౌళ రాగములలోని వర్ణములును మిక్కిలి ప్రసిద్ధములై నెలయుచున్నవి. ఇతఁడుకది యపుయ్యకు వ్రాచ్చి కడని తెలియుచున్నది.

కూవన సామయ్య.

ఇతడు గోవింద సామయ్యసోదరుడని చెప్పుదురు సంగీతమం దును, తెనుగునందును గమనమధ్యుడు. ఇతడు నాటకురంజిరాగములో రచించిన తానవల్లము మిక్కిలి ప్రఖ్యాతముగా నున్నది.

చిన్న స్వామి దీక్షితులు.

ఇతడు రామ స్వామి దీక్షితులవారి పెండనకు మూర్తు. ముద్దు స్వామి దీక్షితులవారి తమ్ముడు. ఆంధ్రగీర్వాణములందరి సమర్థుడు. సంగీత విద్యావిశారదుడు. నైజిక శ్రేష్ఠుడేగాని గాయకోత్తముడు. రాజసభల, యందు గొప్పసన్మానములబొందిన యశోవిశాలి. ఇతడు తిరువారూరులో సకటుంబముగా నుండెడివాడు. ఒకప్పుడు భ్రువులంభలో నొక రాత్రి 'నాగవరాళి' రాగము నాలాపించి వీణ వాయింపుచుండగా నతలియెదుట నొకవెద్దసర్పము ఇ టికప్పునుండిపడి పడగవిప్పి యాడుచు. డెనట. అప్పుడు సకటము భయపడవలనని హెచ్చరించి వీ. నా పకవాయింపుగా నాసాము కృమిసి ఉడియూడి యలసిపడగను భూమికి జేర్చగా తాను వీణచుక్రిందబెట్టి యందటి నునుపురింపుడనిజెప్పి తాను నునునుస్కరింపుగా వెంటనే సర్పము వెడలిపోయెనట.

చిన్న స్వామి దీక్షితులవారు నారదమునిమీద తోడిరాగములో 'గానలోల కరుణాలవాల' అనుకీర్తనయును, కల్యాణిరాగములో 'నారా

యణానంత' అనుకీర్తనమును-రెండవకీర్తనల రచించెను. ఇతడు మధురలో తమ్ముడైన బాలస్వామిదీక్షితులతోనుండగా 45 ఏండ్ల నయస్సున లోకాంతర గతుడయ్యెను.

బాలస్వామి దీక్షితులు.

ఇతడు చిన్నస్వామిదీక్షితుల తమ్ముడు. రాసుస్వామిదీక్షితుల మూడవకుమారుడు. క్రీస్తుశకము 1786లో జన్మించెను ఇతనిపేరు బాలకృష్ణశర్మ. తెనుగునందు మంచిపండితుడు. సంగీతములో అసాధారణ ప్రజ్ఞావంతుడు. వీణ, ఫిడేలు చితార్, స్వరబత్తు, మృదంగము మొదలగు వాయిద్యములు వాయిచుటయం దతిచతురుడు. సంగీత లక్ష్యలక్షణముల సర్వమర్మముల బాగుగ నేర్చిన మహానుభావుడు చిన్న యామొదలారు వారితనికి ఒక ఆంగ్లేయరంగితునిచే ఫిడేలువాద్యమును చిన్నతనమందు నేర్పించిరి. ఇతడు మూడుసంవత్సరము లభ్యసించి హిందూ, ఆంగ్లేయసంగీతమును ఫిడేలుమీద బాగుగా వాయిచి మెప్పనొందెను. 2 కన్నడు సా తి నె కటరచుణయ్యగాను చిన్నయామొదలారు వారి సభలో 'టక్కా' రాగములో గీతతానములు వాయిచి ఈరాగము మాయింటి సొమ్మనిచెప్పగా బాలస్వామి దీక్షితులు టక్కా రాగగీతమును నే నిదేవాయిచెవననిచెప్పివాయిచి చూపగా మొదలారు మెచ్చుకొని ఒకముత్యా కంఠమాలయును శోడుశాలునలును ఇచ్చి బహూకరించెట. బాలస్వామిదీక్షితులు చాలకాలము తిరువారూరిలోనుండి పిమ్మట తనమన్నయైన చిన్నస్వామి దీక్షితులతోడను, తనశిష్యుడైన హరితోడను మధురకేగెను అచ్చట కొంత కాలముండి అన్నయైన చిన్నస్వామిదీక్షితులు అచట కరమపదించగా శిష్యునివెంటబెట్టుకొని సేతుత్తేత్రమునకుబోయి యటనుండి ఎట్టయపురమునుజేరి మహారాజును సందర్శించెట. అపటికి ఫిడేలులపూర్వవాద్యమైయుండెను. ఆఫిడేలు వాద్యమువాయిచి రాజును మెప్పించెను.

మహారాజు బహుసమ్మానించి సంగీతశాస్త్రమందును, వీణ, ఫిజేలు వాద్యములందును బాలస్వామిదీక్షితులు సామర్థ్యమును దెలిసి తన యాస్థానపండితునిగా నియమించి గృహదానముచేసి రెండవవివాహము చేసి యాదరించెనట. అప్పటి మహారాజుకుమారుడైన కుమార ఎట్టప్ప మహారాజునకు గురువై సంగీతలక్ష్యలక్షణముల నెఱింగించి పండితుని గావించెను. కుమారఎట్టప్ప మహారాజు పట్టాభిషిక్తులైన పిమ్మట సుస్కృతమున అనేకకీర్తనముల ననేకరాగములలో రచింపగా నీకీర్తనల కన్నిటికిని బహుచమత్కారముగా కల్పనలుగల ముక్తాయస్వరముల బాలస్వామిదీక్షితులే రచించి మహారాజు మెప్పుపొందెను. మఱియు బాలస్వామిదీక్షితులు శ్రీ గృధ్రాచల కాక్తికేయస్వామి వారిమీద సారంగ, దర్బారు, కన్నడ, రుద్రప్రియరాగములలో తెనుగున కీర్తన లజేసెను. మఱియు నితడు కుమారఎట్టప్ప రాజేంద్రసిమిద నాటరా గములో బహుచమత్కారములతో గూడి కల్పనలతో అటతాళవర్ణ మునుగచించి శిష్యులచేపాడించి వినిపింపగా నామహారాజు మెప్పుచర హాలిలువగల కెంపులతోజ్జ్వలజిన సింహతలాటములు గల జోడు తోడాలు రెండుచేతులకుదాడిగి జోడుసాలులిచ్చి బాలస్వామిదీక్షితు లను బహుకరించుటయేగాక వర్ణముపాడిన శిష్యులకు బహుమానము లిచ్చి గౌరవించెనట. ఈమహారాజుకు పిమ్మటనతని సోదరుడైన వెంక టేశ్వర ఎట్టప్ప మహారాజు పట్టాభిషిక్తుడయ్యె. ఇతడును బాలస్వామి దీక్షితులవద్ద సంగీతవిద్యభ్యసించి పండితుడయ్యె. ఈ మహారాజు మీద బాలస్వామిదీక్షితులు, రుద్రప్రియ, దర్బారు, వసంత రాగము లలో దరువులనుపేసి పాడినినిపింపగా మహారాజు దళహతకటికె వెయ్యేసి వరహాలును జోడుసాలులనుచొప్పున నొచ్చి గౌరవించి పోషించెను. బాలస్వామిదీక్షితులు పరమభాగవతోత్తముడు. ప్రతివికావలియందు నుపపసించి గీతగోవింద (అష్టపదులు) ముపాడి భగవంతుని భజించు

చుండెడివాడు. ఈమహానుభావుడు 1859 (క్రీస్తుశకము)లో నొకపుణ్య దినమున పరలోకగతుడయ్యెను.

నొర సామయ్య.

ఇతడు ఉత్తరదేశ ద్రవిడవిప్రుడు. సంగీతాంధ్రములయందు దత్తి సమర్థుడు ఇతడు 'సుబ్రహ్మణ్య' ముద్రతో తెనుగున ననేక కీర్తనముల రచించి ప్రఖ్యాతినొందెను. ఇతనికి కీర్తనములు సులభతైలికలిగి రంజకములైనవి. ఇతడు శరభోజి మహారాజు కాలమందును, శివాజిమహారాజు కాలము లో కొంతవరకునుండె. ఇతని నివాసము పంచనదక్షిణము.

కులశేఖర మహారాజు.

ఈమహారాజు కేరళదేశము నేలినవారిలో నొకడు. ఈదేశము నకు తిగవనంతపురము ముఖ్యపట్టణము. ఇతడు ఇంగ్లీషు, తెనుగు సంస్కృతము, కేరళము, హిందూస్థానీ మొదలగు అనేక భాషలనేర్చిన విద్యావంతుడు. సంగీతవిద్యావిశారదుడు. ఇతడు వాగ్గేయకారక శ్రేష్టులలో నొకఁడు. సంస్కృతసాహిత్యముతో ననేక దేశీయ రక్తిరాగములలో గేయకల్పనాచార్యము విశిష్టునట్టి చౌకవర్ణములును, అసంఖ్యాకములైన కీర్తనములనురచించి విశేషకీర్తనొందెను ఇతని ముద్ర 'పద్మనాభ'ముద్ర తెనుగున చౌకవర్ణములు పదములు ననేకముల రచించె. కేరళమున దనేక కీర్తనములు రచించెను. ఇతడు మహానుభావుడు. పరమ భాగవతోత్తముడు. శ్రీ పద్మనాభపాదారవింద ధ్యానస్థాగరిష్టుడు.

వెంగుభాగవతులు.

ద్రావిడబ్రాహ్మణుడు. నివాసస్థానము తిరునల్వేలి. సంగీతమందును, ఆంధ్రీయందును మంచిపండితుడు. ఇత డనేకదశపులు, కృతులు, తానవర్ణములురచించి ప్రఖ్యాతిగాంచెను. ఇతడు గొప్పభక్తుడు.

శేషచలంభాగవతులు.

ఇతడు కొత్తకోట సంస్థాన సంగీతవిద్వాంసుడు. శ్యామశాస్త్రుల వారి శిష్యుడు. ఇతడు తెలుగులో ననేక కృతులుకెసి ఖ్యాతినిొందిన వాడు.

ఇతని సోదరుడైన రామదాసులు సంగీతసాహిత్యములం దతి సమర్థుడు, ఇతడు 'రామ' ముద్రాతో తెనుగున ననేకకీర్తనములు రచించి కీర్తిగాంచెను. ఇతనిపుత్రుడు మాతృహితయ్య ఇతడును గా యకశ్రేష్ఠుడే. ఇతనికిమూడు గోపాలస్వామిఅయ్య. ఇతడు గొప్ప సంగీతవిద్వాంసుడు. సంగీతలక్ష్యలక్షణమర్కముల నెఱిగిన మహాను భావుడు. ఇతడును కొత్తకోట ఆస్థాన సంగీతవిద్వాంసుడుగా నుంచెను.

యువరంగునిపదములు.

ఉడయార్పాలయ సంస్థానాధిపతియు, వితరణశీలుడు, రసికా క్రేగుడునైన యువరంగేంద్రునిమీద తెనుగున కొందరు వాగ్గేయ కారకులు చేసినరమ్యమై గేయకల్పనాచమత్కృతులు గలిగి విలసిల్లు పదములు అనేకములు గలవు ఆపదములకు యువరంగుని పదములని పేరు.

పరిమళరంగుడు.

ఇతడు సుమారు 250 సంవత్సరములకు పూర్వుడు. సంగీత ముందును తెలుగునందును పండితుడు. గేయకల్పనాచాతుర్యము శోభిల్లునట్లును, ప్రాసయమకములతో విలసిల్లునట్లును అనేకపదముల రచించి యితడు యశముగాంచెను.

సారంగపాణి.

ఇతడు ఉత్తరదేశానివాసి, తెనుగుబ్రాహ్మణుడు, ఇతడును 200 సంవత్సరములకు పూర్వముండె. సంగీతమందు ప్రౌఢుడు. తెనుగున శృంగార, హాస్యరసప్రధానములైన పదములననేకముల 'జేణుగోపాల ముద్రా'తోరచించి ఖ్యాతిగాంచెను.

ఘనం సీనయ్య.

ఇతడు వైష్ణవకులజుడైన శేషయజ్ఞకుమారుడు, ఆత్రేయస గోత్రోద్భవుడు, ఆపస్తంభసూతుడు, సంగీతాంధ్ర గీర్వాణములంద సమాన పృజ్ఞాధురీణుడు, శ్రీవిజయరంగ చోళనాథభూపాలుని కృ పాకటాక్షముచే సంపద్యైభవమును బొందినవాడై యాతనికిఁ జుంత్రీశేఖ రుడై విలసిల్లె. శశాంకవిజయమును వ్రంభంభమును రచించి భూపాలు నికి కృత్యమొనర్చె. ఇతడు మన్నూరు రంగముద్రతో ననేక కీర్తనములను పదములను రచించి చరణస్థాయియ్యెను. ఇతడు క్షేత్రీయకు సమకాలికుడై యుండవచ్చును.

మార్గదర్శి శేషయ్యంగారు.

ఇతడు వైష్ణవబ్రాహ్మణుడు. సంస్కృతమందును సంగీతమం దును గొప్పపాండిత్యముగలవాడు. ఇతడు రంగనాథునిభక్తుడు, చాల కాలము అయోధ్యలో నివసించి పిమ్మట అచటనుండి శ్రరంగము నకువచ్చి రంగనాథునిపై సంస్కృతములో ననేక కీర్తనములచేసి భజించుకొనుచునుండెడివాడట. ఇతడురచించిన కీర్తనల పుస్తకమును పూజారిద్వారా రంగనాథునికి సమర్పించగా మరునాడు చూచుకొనగా నాగ్రంథమందు అరువది (60) కీర్తనములు మాత్రమే స్పష్టముగానుండి తక్కినవి చెదతిననట్లయ్యెనట, అనగా నీయరువదికీర్తనములే భగవంతునిచే శుద్ధముగా సంగీతరింపబడినవి. ఇవి ఇప్పటికిని ప్రసిద్ధిగానున్నవి. సంస్కృతమున వాగ్గేయకారకుడై సంగీతలోకమున కప్పటికి మార్గదర్శియ్యెగాన మార్గదర్శి శేషయ్యంగారని పిలువబడెను.

వీరభద్రయ్య.

ఇతడు త్రిలింగబ్రాహ్మణుడు. సంగీతసాహిత్యములందసమాన పాండితీప్రతిభగలవాడు. తెనుగునందు గొప్ప ప్రజ్ఞుగలవాడు. ఉత్తర

దేశము నివాసవాసస్థానము. ఇతనికాలమున తంజావూరిని రాజధానిగాజేసికొని చోళమండలమును ధర్మస్వరూపుడును, రసికాగ్రేసరుడును, వితరణశాలియు, దేవబ్రాహ్మణభక్తి తత్పరుడును అయిన ప్రతాపసింహమహారాజు పాలించుచుండెను. ఈమహారాజయొక్క సుగుణసంపత్తినివిని వీరభద్రయ్యగారు వాచిదర్శనలాభముకొరకు వేచియుండగా ప్రతాపసింహుడే యీవిద్వాంసుని గొప్పతనమును విని స్వయముగా పోయి వీరభద్రయ్య గానామృతమును గోలి బహుకరించెనట. పిమ్మట వీరభద్రయ్యను వెంటబెట్టుకొని తంజావూరునకు వచ్చి యాతనికి గృహదానముచేసి యాస్థానవిద్వాంసునిగా జేసికొనెను వీరభద్రయ్య పసిద్ధవాగ్దేయ కారకుడు. ఇతడు మహారాజులకు కులదైవమైన ప్రతాపరామునిమీదప్రతాపరాముముద్రతో ననేకకీర్తనముల ననేకరక్తిరాగములతో, దేశీయూర్వారాగములలోను రచించి కీర్తిగాంచెను. ఇంతేగాక ప్రతాపసింహమహారాజుమీద ననేకదరు, పద, తిల్లానాలను గేయచమత్కృతులు వెలయరచించి గొప్పకీర్తిని బొందెను. ఇతడు దక్షిణదేశ సంగీతమునకు సుమార్గమును పరిష్కరించి చిరకీర్తినిొందినవాడయ్యె.

కవిమాతృభూతయ్య.

ఇతడు త్రిలింగబ్రాహ్మణుడు. ఇతర నివాసస్థానము త్రిశిరగిరి. (ఇప్పటితిరుచనూపల్లి). ఇతడు శ్రీకుంతలాంబాభక్తుడు, శ్రీకుంతలాంబాకటాక్షముచే నితడనేక నీతితోగూడిన, భక్తిరసముతోగూడిన కీర్తనములను జేసినవాడు. శృంగారరసప్రధానములయిన యనేకపదములను, గాంధర్వశైలిగా పారిజాతాపహరణమును నాటకమును రచించి కీర్తిపొందెను. ఇతనిముద్ర 'త్రిశిరగిరి' ముద్ర. ఈతని రచనలన్నియు రసపుష్టి యర్థపుష్టిగలిగి పదశయ్యావ్యవహారములు గలిగియున్నవి.

ఈకవి మాతృభూతయ్య బహుబీదవాడగుటచే తనయష్టదేవతయగు శ్రీసుగంధి కుంతలాంబను అనేకకీర్తనములద్వారా పేదటికమును బాపుమని వేడుకొనగా 'కాళికప్పణమీవలనమ్మ' యను తీర్థనమునకు పరదేవత మెచ్చుకొని స్వప్నమున గనబడి తంజావూరు నేలు ప్రతాపసింహుడు తనభక్తుడనియు అతనిని సందర్శించిన తనలేమిపోవుననియు జెప్పెనట. ఆనాడే ప్రతాపసింహునికిగూడ స్వప్నములో గనబడి కవిమాతృభూతయ్య తనభక్తుడనియు యతడు నీదర్శనమునకు రాగలడు వానిలేమి దీర్ఘమనియు జెప్పెనట, అంతప్రతాపసింహుడు కవిమాతృభూతయ్యరాగా 10000 రూపాయలిచ్చి మిగుల గౌరవి చిత్రిశిరిగిరికి బంపగా మాతృభూతయ్యనచ్చి శ్రీకుంతలాంబను భజించుకొనుచు సుఖముగా కాలముగడపుకొనెను.

మెరటూరి వెంకటరామశాస్త్రిలు.

ఇతని నివాసస్థలము తంజావూరికి సమీపముననున్న మెరటూరుగ్రామము. త్రిలింగబ్రాహ్మణుడు. శరభోజమహారాజకాలమందుండెడివాడు. తెనుగునందసాధారణ పాండిత్యముగలవాడు. ఇతడు శృంగారరసప్రధానములైన ననేకపదములు రచించి కీర్తిపడసెను.

ముత్తు తాండరు.

ఇతడు ఆరుణాచల కవిరాయరుకు పూర్వీకుడు. సంగీతమందును ద్రావిడభాషయందును గడుసమర్థుడు. గొప్పశివభక్తుడు. ఇతడు భక్తిరసముతో గూడిన అనేకకీర్తనలను శృంగారరసముతో గూడిన జెక్కుపదములను జేసి ప్రఖ్యాతినొందెను.

ఘనం కృష్ణయ్య.

ఈవిప్రోత్తముడు ద్రావిడభాషయందును సంగీతమందును గొప్పపండితుడు త్యాగరాజయ్య కాలమువాడు. ఉడయాద్వాళ మితని

నివాసస్థానము, ఉడయూర్వాశసంస్థానాధిపతిమీద ననేక శృంగార రసప్రధానములైన పదములును, ఇంకా యితరపదములను జేసిన వాడు.

శంక రాభరణం నరనయ్య.

ఇతడు శరభోజమహారాజు కాలమునాటి బ్రాహ్మణోత్తముడు. సంగీతసాహిత్యములందుఁ గడుసమర్థుడు. శంకరభరణం రాగ మితని సొమ్ముట. ఇతడు ద్రావిడభాషలో రచించిన కేయకల్యణావిశేషము లతో విలసిల్లు కొన్ని పదములు గలవు.

వైదీశ్వరునిగుడి సుబ్బరామయ్య.

ఈభూసురశ్రేష్ఠుడు ద్రావిడభాష మందును సంగీతమందును గొప్ప ప్రజ్ఞావంతుడు. శ్రీ 'ముద్దుకొమరుని' ముచ్చతో శృంగారరస ప్రధానములైన ననేకపదముల రచించి కీర్తికొందఁడు.

ఎట్టయపుర మహారాజులు.

ఈఎట్టయపురము నేలిన మహారాజులందఱును గొప్పవిద్వాంసులును, రసికాగ్రేసరులును, దానశీల్గురులు, గానకళాపాషకులేగాక సాధారణ విద్యాపోషకులును అయియుండిరి. ఈమహారాజులు రాజ శబ్దమున కె తమో వన్నె దెచ్చినవారై సార్థకనామధేయులై సభా సప్తాంగలక్షణమునుచూట బీరువోసిన యనేకమంది కవులను, గాయకులను ఆదరించి పోషించి యశముగాంచిరి.

అంతేగాక వారుదరులు పరమ భాగవతోత్తములై భగవంతుని సదా భజింపుచు ననేక కేయరూపములైన రచనల రచించి ఖ్యాతి గాంచిరి.

అట్టివారు :—

1. వెంకటేశ్వర ఎట్టప్పమహారాజు.
2. జగదీశ్వరరామకుమార ఎట్టప్పమహారాజు.
3. జగదీశ్వర రామవెంకటేశ్వర ఎట్టప్పమహారాజు.
4. ముద్దుస్వామి ఎట్టప్పమహారాజు.
5. రాజ జగదీశ్వర రామకుమారఎట్టప్పమహారాజు.
- 6 రాజజగదీశ్వర రామవెంకటేశ్వర ఎట్టప్పమహారాజు.

పల్లవి గోపాలయ్య.

ఈద్రావిడ బ్రాహ్మణుని నివాసస్థానము తంజావూరు. ఇతడు సంగీతాంధ్ర గీర్వాణములం దతిసమర్థుడు. పల్లవిరాడుటలోనే విద్వాంసుడు నితనికి సాటికాడట, అందుచే నీతనికి పల్లవి గోపాలయ్య యని పేరువచ్చినది. 'వనజాక్షి' అనుకళ్యాణి అటతాళవర్ణమును రచించిపొసిద్ధిగాంచిన మహానుభావుడై, మఱియు కాంభోజిరాగమండును, తోడిరాగములోను అటతాళవర్ణముల రచించినమేటి, ఇంతేగాక "వెంకట" అను ముద్రతో ననేకకీర్తనలక్షేసి ఖ్యాతినొందెను.

ఈపల్లవి గోపాలయ్య అను మహానుభావుడు, అమరసింహ మహారాజుకాలములోను శరభోజి మహారాజుకాలములో చాలవరకునుండి గొప్పకీర్తి గౌరవములనొందెను.

వృతాపసింహ మహారాజు.

తంజావూరునేలిన అమరసింహమహారాజుపుత్రుడు వృతాపసింహమహారాజు. వీరు సామ్రాజ్యము, మహారాష్ట్రభావలం దసమాన పాండిత్యములవాడు. సంగీతమందు గడుసమర్థుడు. మృదంగవాద్యమం దతినిపుణుడు వీరు మహారాష్ట్రభావలో నెవరత్యుమాలిక యను రాగతాళమాలికయొక్క స్వరచమత్కృతులు విలసిల్లజేసియున్నారు. ఇతడు శివాజిమహారాజుకు పూర్వీకుడు.

సుబ్బరాయశాస్త్రి.

శ్రీ శ్యామశాస్త్రిలవారు కిద్దరు కుమారులుగలరు. వారిలో రెండవకుమారుడు శ్రీ సుబ్బరాయశాస్త్రి. వీరు క్రీస్తుశకము 1803లో జన్మించిరి. వీరును తమతండ్రివలెనే షరదేవతా కల్యాణ లబ్ధుడై సంగీతాంధ్ర గీర్వాణములం దతిసమర్థుడై ఆంధ్రమున సుప్రసిద్ధవాగ్గేయ కారకుడై చిరక్ష్రిణించెను. వీరు రచించిన యనేక స్వరజతులు, కీర్తనలు సుప్రసిద్ధములై వాడుకలోనున్నవి. క్రీస్తుశకము 1862లో శ్రీసుబ్బరాయశాస్త్రిలవారు అంబాకల్యాణముచే మణిపురమునకురేరిరి.

ఆంధ్రమున శృంగారరస ప్రధానమైన పదము

రచించిన కవులు.

1. వేణుంగివారు—వేణుంగిముద్ర.
2. బొల్లపురమువారు—బొల్లపురముముద్ర.
3. ఘటకల్లివారు—కైలాసపతిముద్ర.
4. జటకల్లివారు—జటకల్లి గోపాలముద్ర.
5. శోభనగిరివారు—శోభనగిరిముద్ర.
6. ఇనుకొండవారు—ఇనుకొండ విజయరామముద్ర.
7. మల్లికార్జునుడు—మల్లికార్జునముద్ర.
8. శివరామపురమువారు—శివరామపురము రామపురిముద్ర.

తోడి సీతారామయ్య

తోడిరాగముపాడుట వీరిసామ్రుట. వీరు శరభోజమహారాజు గారికాలమున ప్రారంభమందుండెడి వారనిచెప్పుదురు. ఈసీతారామయ్యగారు తోడిరాగమును కుదువ బెట్టి వడ్డికి రూపాయలుపీసికొని ఖర్చు పెట్టుకొనువాడట. ఈతని తోడిరాగమును వినుట కభిలాషపడిన రాజులు, ప్రభువులు కుదువ బెట్టిన తోడిరాగమును వడ్డితోసహదీర్చి విడిపించి తోడిసత్రిప్పించి పాడుమని సమ్మానించెవారట. ఈయన రచించి కొన్నిగేయకల్పనల సాహిత్యములుగలవని చెప్పుదురు.

తచ్చూరు సింగరాచార్యులు.

ఈతడు ఆంధ్రుడు. వెష్టవకులజుడు. శ్రీ శ్యామశాస్త్రిలవారి కుమారులైన సుబ్బగార్యశాస్త్రిలవారి శిష్యుడు. సంగీతాంధ్ర గీర్వాణములం దసమానపాండిత్యముగల మహానుభావుడు. ఫిడేలువాద్యము లో నతినచ్చుడు. సంస్కృతములో ననేకకీర్తనముల రచించెను. ఇతని శిష్యుడైన చినసింగరాచార్యులును ఫిడేలువాద్యమం దతినమగ్నుడు. వీరుభయలునుగలసి బహుజనోపయుక్తమగునటుల సంగీతలక్ష్య లక్షణములును, పెద్దలచేరచింపబడిన యనేక గీత, వల్ల, పద, కీర్తనములును, వెలయునట్లు 1. స్వరమంజరి 2 గాయకపారిజాతము 3. సంగీతకళానిధి 4. గాయకలోచనము 5. గాయకసిద్ధాంతసములను నీయైదుగ్రంథములరచించి ప్రచురించి కీర్తిగాంచిరి.

మైసూరు సదాశివరావు.

వీరు మైసూరుసంస్థాన విద్వాంసులు. మహారాష్ట్రబ్రాహ్మణులు. ఆంధ్రగీర్వాణములందును, సంగీతశాస్త్రమందును గొప్పపండితులు. వీరు సుప్రసిద్ధములై వెలయుచున్న యనేకకీర్తనలు, వల్లములు, తిల్లనాలు, రచించి కీర్తిగాంచిరి.

పట్నం సుబ్రహ్మణ్యయ్యరు.

ఈతడు ద్రావిడబ్రాహ్మణుడు. గొప్పభార్యుడు. సంగీతాంధ్రములలో గడుసమర్థుడు ఇతడుతెనుగున యనేకకీర్తనములతోను సంగీతలోకమున కెంతయుమేలుపేసి చిరస్థాయిమయ్యెను. వీరిముద్ర 'శ్రీ పంక జీత'

వీణ కువ్వయ్యరు

వీరి నివాసస్థానము తిరువనూరు. వీరు త్యాగరాజుగారి శిష్యులు. గొప్పభక్తులు. గాయకశిఖామణి. వైణికశ్రేష్ఠులు. వీరు తెనుగున యనేక తానవర్ణములను, కీర్తనములను రచించి ప్రసిద్ధిజెందిన మహానుభావులు. వీరు తమకుమారునికి 'త్యాగయ్య'యని తమగురువుగారి పేరుపెట్టిరి. ఇందువలన వీరిగురుభక్తి వెల్లడియగుచున్నది. ఈ త్యాగయ్య

సంగీతాంధ్రములందు విశేషప్రతిభగలవాడై కొన్ని తానవర్ణములను, కీర్తనములను రచించెను. అంతేగాక ఇతడు 'పల్లవి స్వరకల్పవల్లి' యనుగ్రంథమునురచించి యచ్చొత్తించి కీర్తనొందెను.

స్వాతి తిరునాల్ మహారాజు.

తిరువాన్కూరునేలిన రాజులలో వీరొకరు. ఈమహారాజు 1813 (క్రీస్తుశకము)లో జన్మించెను. ఇతడు ఆరుభాషలలో ప్రవీణుడు. గొప్ప విద్యాపోషకుడు. ౧831కాగేనరుడు. సంగీతములో గొప్ప ప్రవీణుడు. ఇతడు సంస్కృతాంధ్రములందును, అరవములోను మహారాష్ట్రభాషలోను, హిందూస్థానీలోను బెక్కుకీర్తనలను, వర్ణములను, తిల్లనాలను రచించి సంగీతలోకమున కెంతయో వన్నెదెచ్చి కీర్తనొందెను. మఱియు మళయాళీ తెలుగుభాషలందు ఒకమణిప్రచారము రచించి ఘనతవహించెను. ఇతడు క్రీస్తుశకము 1822 మొదలు 1847 వరకు రాజ్యమేలి ఘనతవహించి యుడినట్లు తెలియుచున్నది.

పల్లవి శేషయ్యరు.

ఇతడు మురికినాటి బ్రాహ్మణుడు. ఆంధ్రుడు. ఇతనితండ్రి త్యాగరాజశిష్యుడు. శేషయ్యరుసంగీతాంధ్రములందు బహుసమర్థుడు. పల్లవిపాడుటయు దదృభతశక్తిగలవాడు గావున పల్లవి శేషయ్యరు అని పేరువచ్చినది. ఇతడు మంచివాగ్గేయకారకుడు. ఇత డాంధ్రమున అనేక కీర్తనలు, పదవర్ణములు, తిల్లనాలు రచించి కీర్తనకనెను. ఇతనిముద్రయితనిపేరే.

ఒకప్పు డితడు రాత్రి 10 గంటలకు సావేరి రాగాలాపనజేసి ప్రారంభించి పల్లవిపాడి ముగించుసరికి తెల్లవారినదట. ఇతడు ధన్యాసి రాగములో 'భూమినివెయుసోమకుల వరశేషని మనవివిని కామితార్థములిచ్చి కావ్రమిక' అనుతిల్లనాను ఒక్కరోజులో రచించెనట. భైరవిలోని 'ఇక నను బోవకన్న' అనుకీర్తనయు, కేదారలోని 'నీవే నాజీవమని' అనుకీర్తనయు ఇతడు రచించినవే.

గర్భపురివారు-ధర్మపురివారు.

ఈగర్భపురి, ధర్మపురివారులు శృంగారరసప్రధానములైన అనేక జావళులరచించి మహోపకారము చేసిరి.

సుబలగామదీక్షితులు.

ఇతను రాయస్వామిదీక్షితులనాది తృతీయపుష్కరిన బాలస్వామిదీక్షితులవారి కూతురునకు ద్వితీయపుష్కరిన బాలస్వామిదీక్షితులవారికి పుత్రులుజేసెను. అప్పుడు ఎట్టియపురంమహారాజు నాష్టచోప్పున బాలస్వామిదీక్షితులు గాహితునిన సుబ్బగామదీక్షితుని దత్తవచసి కొని పుత్రునిగా స్వీకరించి సంగీతాంధ గీర్వాణమాలయను గొప్పవిద్యార్థునిగా జేసె. సంగీతలక్షణములను మర్మమాలనెల్ల బాలస్వామిదీక్షితుల వల్ల తెలిసికొని ఇతను 17 వాగ్గీతుల శ్రీ కాళీకీయస్వామిమీద దర్బారురాగములో అటతాళవల్లమారచించి మహారాజున జగదీశ్వరరామకుమారప్పపై మహారాజునభలోపాడి వినిపించెను. కానికొందఱు ఇతని సమర్థతను శంకించుటచే మహారాజుని కప్పపైకి ఒకగంటుగో స్వామిగోష్ఠి వచ్చెద ఇతలనేయుండి యమునారాగముగో జతిస్వరమును పల్లవి, అనుపల్లవి, చరణ, ఎనువ్వస్వరయు క్లమగా యముని యాభ్యాసించగ నుబ్బరామదీక్షితులు అటలనే ఒకగంటుగోపుగానే నచించి మహారాజు తిరిగిరాగానే సభలోపాడి వినిపించి మువ్వచోడిరి. అంతమొకటి గొంతి కాలమునకు ముగ్గుస్వామి జగదీశ్వరరామప్పపై మహారాజుల ఆజ్ఞచోప్పున వారికి కితముగ స్పృహస్వరయోగముగ నంజనముల అనందభైరవి, సురటిరాగములలో వజ్రవల్లమాలము, పోయితిరాగములుగల ఒకరాగమాలికనురచించి పులికాటము ముయ్యనీమఁ గుభాపురన సుబ్బరామదీక్షితులు శ్రీ విద్యోపాసకులు, పరివేష తాళలముడివి లఘులు గాన ఎట్టియపురంమహారాజు ఆజ్ఞచేసికొని విద్యార్థునిగా బహుసమూహము లొదుటయేగాక శ్రీ పోయితిరాగములలో చోటికి ప్రకాశకకు సమన్వయించునటుల సంగీతలక్షణములను మర్మముల విశేషరచించు సంగీతసంప్రదాయ ప్రదర్శినియను గొప్పగ్రంథమును రచించి గాంధర్వలోకమునకు మహోపకారము గావించి శాశ్వతకీర్తి నొందిరి.

సత్యవ్రాహ్మణులు.

సంగీతమును వ్రాయు పద్ధతి. (Notation)

ఈ భాషకు అక్షరము లెన్నో శబ్దములతో అలూగుననే సంగీత మనుభాషకు సంగీతములలో వ్రాతయనునట్టియు. శ్రవణము కంటితో చూచినంతమాత్రమున కక్షరము పాఠమునంతయు భోధపడును. సంగీతమును వ్రాసి గోచరము చేయు విధమును గీచినట్టి లక్షణములు.

సంగీతమును వ్రాయు పద్ధతిలో రెండవవిధమును వి.

1. ట్రాఫ్ కె - నె - ఇదియు రోషియనునట్టియును వ్రాయు పద్ధతి.

2. సరి. మ. నోటేషన్ - ఇది హిందు దేశపు ముఖ్యమును మొదటి పద్ధతిలో సంగీతమును వ్రాయు పద్ధతిలో

వాయుబహుళచే స్వరముల యుక్తి బట్టి పెంచుతగలుగును భాషగా గ్రాహ్యమగును. గ్రాఫ్ కాగితముమీద గ్రాఫ్ నము దగ్గర పెంచు తగలు తెలియుచో అతిగానే యీ పద్ధతి భోధపడును.

రెండవదియైన మసహిందు దేశపు పద్ధతిలో సంగీతము సరిగమ లలో తిన్ననై సంగీతవలె వ్రాయబడుచున్నను ప్రతియక్షరమును సరిగా గమనించుచూచిన పెంచుతగలుగునయము భోధపడుచున్నది. ఇందుకు కారణము అందు వాడబడుచున్న గుర్తులే.

ఈ రెండుపద్ధతుల మధ్య పద్ధతికూడ గలదు. దీనికి న్యాయ మెదికల్ నోటేషన్ అనిపేరు. అనగా సంఖ్యలలో వ్రాయు పద్ధతి. 1 2 3 4 5 6 7 ఈ యేడు సంఖ్యలు సావధానిలో మరొకన్ని గుర్తులతో వాడుచున్నప్పుడు యీ పద్ధతి అంతగా వాడుకలో లేదు.

సరిగమ నిర్దేశము.

ఈ వ్రాతపద్ధతియందు షాడబద్ధములు గలవు. 1. పాట రొక్కలు స్వరము. 2. పాటయొక్క రొక్కలు అనిరెండుగా విభజించ గును. పాటయొక్క స్వరము మూడు ప్రధాన భాగాలుగా విభజించ